Vámos Miklós

135 lehetetlen történet

Ab Ovo

135 lehetetlen történet

Vámos Miklós

Ab Ovo (2004 máj)

Címke: Elbeszélések

Vámos Miklós tévéműsora, a ‘Lehetetlen’ 73 adást ért meg. Ez a kötet nemcsak azt tartalmazza, ami a tévében elhangzott, olvasható benne több olyan történet is, amely először itt kap nyilvánosságot.

Vámos Miklós

135 lehetetlen történet

ELŐSZÓ

Mai idézetünk:

Ha nem írhatnék, folyton olvasnék. De ha nem olvashatnék, írni se tudnék (Déry Tibor)

Sosem gondoltam volna, hogy én, a könyvmoly, egyszer csak egy tévéműsor vezetője leszek, ráadásul ezt a műsort annyira megszeretik az emberek, hogy úton-útfélen megállítanak, gratulálnak, meg akarják szorítani a kezem. Autókból utánam kiabálják:

– Lehetetlen!

Mire velem ez történt, már vagy huszonöt éve működtem íróként, megjelent hat regényem, tizenkét egyéb kötetem, írtam díjnyertes filmeket, és mégsem éreztem soha, hogy sikerem van. Az írók ritkán érzékelik, hogy munkájukhoz mit szólnak az olvasók. Egy-egy tévéadás után már az utcán pontosan felmérhető, hogyan fogadták. Nem csak azért, mert elmondják, kiolvasható a tekintetekből, biccentésekből, mosolyokból.

A *Lehetetlen* értelmiségi rétegműsorként indult, vasárnap este későn, fél tizenegykor. Ott olyan nagy nézettsége lett, hogy a tévé illetékes vezetői áttették péntek este kilencre. Itt már többmilliós nézőtábort nyert. A statisztikák szerint amerikai akciófilmeket is maga mögé utasított.

Ez boldoggá tett, noha sosem értettem, miért ennyire népszerű ez a voltaképpen egyszerű műsor, de mindig nagyon örültem neki. Persze, nem bántam volna, ha három-négymillióan olvassák a regényeimet, s csak nyolcvan-százezren nézik a *Lehetetlen*-t. De hát a világ úgy van berendezve, hogy egy tévéműsor közönsége mindig sokszorosa egy könyv olvasóinak. Ebbe bele kell törődnünk.

Én különben sem tartozom a panaszkodós értelmiségiek közé. Úgy vélem, az értelmiség dolga az, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel igyekezzen eljuttatni a mondanivalóját az emberekhez. A *Lehetetlen* készséges eszközömmé vált, széles körben terjesztette, hogy mit gondolok az emberi kommunikációról.

Úgy érzem, két fontos dolog mindenképp kiderült belőle:

1. Érdemes türelmesen végighallgatnunk egymást. Hiszen amit mi akarnánk mondani, azt már úgyis tudjuk. Amit a másik ember mondana, azt viszont még nem.

2. Jobb adni, mint kapni (és persze nem csak az ajándékozásra gondolok - de arra is).

A *Lehetetlen* úgy kezdődött, hogy Szegvári Kati és Érdi Sándor nógatott, csináljak már egy tévéműsort. Mindig elhessegettem őket. Végül azt mondtam, jó, leírtam egy papírra, hogy milyen műsorra gondolok. Valahogyan így:

Tartok egy *rövid bevezetőt, utána behívom a vendégem, és ő történeteket mesél magáról.* Amikor Katiék megmutatták ezt a tévé egyik akkori vezetőjének, ő elolvasta, s állítólag azt kérdezte:

– És? Mi lesz a műsor?

Igaza volt. Ebből a leírásból nem derülhetett ki, hogy milyen műsorra gondolok. Az illető becsületére váljék, hogy úgy döntött, mégis bizalmat szavaz nekem, egy próbaadás erejéig. Hogy mennyire bizonytalan voltam, azt az is jelzi: a cím mögé félénken kérdőjelet biggyesztettem: *Lehetetlen?*

Azóta pontosan hetvenhárom műsor készült. A kérdőjel a főcímben végig ott maradt, de én sosem használtam, sem szóban, sem írásban.

Most – három év után – e műsor megszűnik. Úgy érzem, ideje visszatérnem az íróasztal mögé. Kérem, akik szerették a *Lehetetlen-t,* ne haragudjanak rám, amiért befejezem. Higgyék el, akkor érdemes abbahagyni, amikor ők még azt szeretnék, ha folytatnám. Tartsanak meg jó emlékezetükben.

Hogy ehhez a magam módján hozzájáruljak, összeállítottam ezt a könyvet, azokból a történetekből, melyek engem a leginkább megragadtak. Ehhez persze újra végig kellett néznem valamennyi adást. Nagyon tanulságos időutazás volt. Úgy éreztem, a *Lehetetlen*-ben elhangzott történetekből valamelyest kiderül, hogy miként él(t)ünk mi itt Magyarországon, nagyjából a század elejétől a végéig. Föl- fölbukkan a történelem, s benne mindig a család. Apák és anyák, nagyszülők és gyerekek, unokák és testvérek kanyargós sorsát követhetjük nyomon, fölfedezhetjük az azonosságokat saját családi legendáriumunkkal, s persze az eltéréseket is, irigykedhetünk, örvendezhetünk, álmélkodhatunk. Akaratlanul is kibontakozik a század Magyarországának valamiféle szubjektív történetírása. Természetesen legtöbb szó azért a művészek, azon belül is a színészek életéről esik, meghívottaim zöme színművész volt.

Az egyik adásban úgy alakult, hogy én meséltem magamról (valaki az utolsó pillanatban nem tudott jönni, be kellett ugranom helyette), talán nem szerénytelenség, hogy ebből a műsorból is beválogattam két történetet. Így egyetlen adás sem maradt ki.

Ez a kötet azonban nemcsak azt tartalmazza, ami a tévében elhangzott. A műsorok eredeti felvétele kábé másfélszer addig tartott, mint amennyi egy-egy adásba belefért. Én az eredeti anyagból vettem a szöveget – meg a jegyzeteimből. A könyv tartalmaz több olyan történetet, amely először itt kap nyilvánosságot. A tévében elhangzott históriák némely részei adásba nem kerültek, viszont olvashatók e könyvben.

A szövegből általában kihagytam az élőbeszéd esetlegességeit, s egészében stilizáltam, kicsit átírtam. Természetesen mindig igyekeztem a vendégeim stílusában-tónusában maradni, ez izgalmas írói feladat. A felelősség az enyém, de a szöveg azért az övék.

Beavatkozásom miatt nem érzek lelkifurdalást. A műsorokra is úgy készültünk föl a vendégeimmel, hogy hosszan elbeszélgettünk, majd vázlatot írtam, vagyis kicsit megszerkesztettem az ő történeteiket. Némiképp tehát már az általuk elmondottak is magukon viselték az én apró szerkesztői javaslataimat. Ami semmit nem von le vendégeim érdeméből. Filmnél és színdarabnál is van író és dramaturg, mégis a színésznek tapsolnak.

Egész életemben történetekkel bíbelődtem, épp ezért a *Lehetetlen-t* valamelyest írói munkám részének érzem. A kötetben olvasható történetekre pindurka szerzői büszkeséggel tekintek, anélkül hogy egy pillanatig is elfeledkezném arról, hogy azért ezek (kettőt leszámítva) a vendégeim történetei. Minden *Lehetetlen* elején szerepelt egy mai idézet. Ezekkel arra akartam fölhívni a figyelmet, hogy az élet nagy kérdéseire leginkább mégis a könyvekben találhatunk választ. Igyekeztem olyan gondolatokat választani, melyek kifejezik, mit tartok életről, halálról, munkáról, becsületről, erkölcsről és más számomra alapvető fogalmakról.

Egy ízben csokorba szedtem olyan jóslatokat, amelyek nem váltak be, azt akartam érzékeltetni, hogy milyen gyorsan változik a világ, s még viszonylag rövid távon sem úgy alakul, ahogyan képzelhetnék. Az egyik idézet Ken Olsentől származott, ő a Digital Equipment Corporation alapítója és első elnöke. Ez a vállalat a világ egyik legnagyobb számítógépes cége. Ken Olsen a *Fortune* magazin szerint „az amerikai gazdaság történetének legsikeresebb vállalkozója”.

Ehhez képest érdekes, hogy 1977-ben a következőt mondotta:

Kizárt dolog, hogy *magánemberek computereket akarjanak vásárolni abból a célból,* hogy *a lakásukban használják őket.*

A cég e jóslat ellenére a személyi számítógépek piacán is megvetette a lábát, igaz, főleg vállalati informatikai rendszereket gyártanak és telepítenek.

Az adás után kaptam egy üzenetet, a Digital Equipment Corporation magyarországi leányvállalatától kerestek. Azt mondták:

– Igaza van, a cég atyja, Olsen egyszer tévedett, de a számítógépeink sosem tévednek… próbáljon ki egyet.

Ezt a könyvet az ő egyik termékükön írtam. A próba – legalábbis ami a számítógépes szövegszerkesztést illeti – sikerült. Gesztusukat (később a könyv szponzorálására is vállalkoztak) példamutatónak érzem. Amikor legelső üzenetüket megkaptam, attól féltem, hogy megsértődtek. Nagyon sokszor és sokan sértődtek meg olyasmin, amit a képernyőn mondtam, pedig én soha senkit nem akartam megbántani. De nem mindenkinek olyan a humorérzéke, mint az enyém. Ez abból is kiderül, hogy két sajtóper is indult ellenem a Lehetetlen-ben elhangzott megjegyzéseim miatt, a magukat sértettnek érző felek rágalmazással, illetve becsületsértéssel vádoltak. Szerencsére mind a kettő kiegyezéssel végződött (de persze mind a kettő pénzembe került – nem baj, a pénz nem boldogít).

Megszámlálhatatlanul sok levelet kaptam e Lehetetlen években. Nem is bírtam velük, a műsor asszisztense segített feldolgozni. Ezúton is elnézést kérek mindazoktól, akiknek nem válaszoltam. Ha minden levélre felelek, ahogyan illik, akkor – kiszámítottam – e három év alatt napi két és fél órát kellett volna erre szánnom. Ehelyett – írtam. Novellákat. Éjszaka, meg lopott órákban, mindig, ha képes voltam rá. Most, hogy több időm marad, szeretnék megint regényt írni.

Anya csak egy *van* címmel anyámról írtam. Apámnak még tartozom egy regénnyel. Mindketten nagyon régen meghaltak, de bennem egyre inkább élnek.

A tévézés rengeteg örömöt okozott. Az emberek felém áradó szeretete jól esett.

A népszerűség növelte könyveim példányszámát. Az is tény – nem szeretem az alakoskodást –, hogy szépen kerestem ezekkel a műsorokkal.

De van a tévézésnek egy árnyoldala, amelyről ritkán esik szó. Az ismertség előbb-utóbb megrontja az ember egyéniségét. Kedves gesztusokat ezrével kaptam a lelkes nézőktől, szép szavakat, ajándékokat, udvariasságot. Számtalanszor megesik, hogy presszóban, boltokban nem engednek fizetni, kérik, legyek a vendégük. Kisebb szívességeket tesznek, csupa szeretetből. Repülőn az első osztályra ültetnek, noha a másodikra szól a jegyem. Nekem adják a hentesnél a legszebb húst.

Mindez nagyon szép. Egészen addig, míg az ember annyira megszokja, hogy már elvárja. Ismerek olyan tévés hírességeket, akik ingerültek lesznek,

ha nem engedik őket azonnal a sor elejére, ha nem kezd mindenki rögtön velük foglalkozni, ha nem biztosítanak számukra különféle előnyöket, pusztán azért, mert ők rendszeresen láthatóak abban a dobozban, amit tévének hívnak.

Nem hiszem, hogy ha valaki a képernyőn szerepel, többet érdemel, mint bárki más. Mindig nagyon vigyáztam, hogy az én agyamat ne öntse el az a bizonyos gőz. Ragaszkodom korábbi szokásaimhoz, szívesen járok trolin és villamoson, egyszóval, szeretnék ugyanaz az ember maradni, aki régebben voltam.

Amikor a *Lehetetlen-t* elkezdtem, negyvennégy éves voltam. De állítólag a tévézéssel töltött évek – a háborúban töltöttekhez hasonlóan – duplán számítanak. Eszerint nem negyvenhét, hanem ötvenéves volnék. Hat év elég egy ilyesfajta kalandra (három sem kevés). Szeretném, ha írásaimmal is okozhatnék annyi örömet mindazoknak, akikhez eljutnak, mint a *Lehetetlen* hetvenhárom adásával. Azokkal a szavakkal zárom ezt a bevezetőt, mint amelyekkel a legeslegutolsó adást:

Köszönöm a figyelmet. Viszontlátásra.

MÁCSAI PÁL

A Kölcsey Gimnáziumba jártam, mint itt egyébként többen, ahogy a nézőtéren körbenézek, Székhelyi Jocó is, és például te is. A Kölcsey Gimnázium a hatodik kerületben van, nagyon közel a Hősök teréhez és a Dózsa György úthoz, vagyis az akkori felvonulási térhez. Május elseje közeledtével a mi iskolánkat jelölte ki az illetékes hatóság néhány környező iskolával együtt, hogy nyersanyagot szolgáltasson a május elsejei felvonulás spontán élőképeihez.

Sajnos, amikor elkezdődött a fölkészülés, úgy március eleje körül, akkor a tornaórán abbamaradt a foci. Attól fogva, hogy közeledett a május elseje, foci helyett gyakorlás volt, ezekből az egyébként rendkívül izgalmas és változatos mozdulatokból. Aki dolgozott már tornabuzogánnyal, szalaggal vagy zászlóval, tudja, miről beszélek. Szóval, hetekig gyakoroltuk, amit majd a nagy napon spontán bemutatunk államunk vezetőinek tiszteletére a felvonulási téren.

Ilyenkor mindig kiosztottak egyenmelegítőket a tömeghatás erősítése végett, amely egyenmelegítők az előző május elseje óta ki voltak ugyan mosva, de valószínűleg valamilyen nagyon erős klóros anyagban, hogy a fertőzést elkerüljék, és attól fogva egy raktárban álltak, ahol ez a klór valahogy aktiválódott, nem tudom pontosan, hogy hogyan, de mindenesetre betonná változtatta a ruhát, és borzalmasan szúrt. Május elseje előtt nekünk, kölcseystáknak, ebben a merev, klórszagú melegítőben kellett elmennünk otthonról a trolin a felvonulási térre. Mindenki tudta, hogy hova készülünk, úgy néztek ránk, mint a leprásokra.

Amikor én másodikos voltam, akkor azt találták ki, hogy a Kölcsey Gimnázium tanulói az ÉLJEN A PÁRT! felirathoz adják a betűket. Sok-sok kölcseysta kirakta magából, és fölülnézetből el lehetett olvasni: Éljen a Párt! Először a Kölcsey udvarán volt fölfestve a számtalan pötty, amelyekre rá kellett állnunk, aztán ott a felvonulási téren is, mindenkinek volt egy száma, adott jelre, vidáman be kellett szaladnunk oda, a betűkben kijelölt helyünkre.

Itt ugye viszonylag könnyű lógni, mert körülbelül harminc ember adott ki egy betűt, ha valaki hiányzott, észre se lehetett venni. Még az ékezet is négy emberből állt össze az é-n meg az á-n. Van azonban egy írásjel, amely minden próbán szem előtt volt, ez a felkiáltójel alján a pont. Kérem, engemet választottak ki erre a megtisztelő feladatra. Fölöttem állt egy tucat

osztálytársam, ők voltak a felkiáltójel, és én voltam a pont. Minden próbán elsőnek vették észre, ha elkéstem, ha rosszkor guggoltam le vagy álltam föl.

Gyakoroltunk szorgalmasan. Történt azonban, hogy ugyanebben az évben én nagyon szerelmes lettem a Tolnai Ágiba. Tolnai Ági negyedikbe járt. Kell-e magyaráznom, hogy a kicsi, kövér kamasz, aki voltam, teljesen esélytelen az egyik legszebb negyedikes lánynál, akinek gyönyörű szőke haja van. Megjegyzem, Tolnai Ágit már akkoriban autóval várták szakállas egyetemisták a Kölcsey előtt, és én mindig irigykedve néztem ezeket a fazonokat, akikről még az is terjengett, hogy ellenzékiek, és mindenféle titkos dolgokkal foglalkoznak, március 15-én például pofont kaptak a rendőröktől. Érthető, hogy én labdába se rúgtam Tolnai Ráginál.

Egyébként a Tolnai Ági az első adandó alkalommal kiment Ausztráliába, és többé nem hallottam róla. De azon a május elsején mindenesetre elhatároztam, hogy felhívom magamra a Tolnai Ági figyelmét. Ehhez egy olyan tett kell, amiről évekig beszélnek, amiről megemlékeznek a krónikák. Én úgy döntöttem, hogy május elsején, amikor egyenes adásban közvetíti a tévé a fölvonulást, nem megyek el. Ennek igazgatói rovó és az ország összes középiskolájából való kicsapás lesz a következménye. Ez tett, erre ő felfigyel, hősi magasságokba emelkedem, és együtt megyünk világgá, én hajósinas leszek, ő pedig a nőni… remek lesz.

Május elsején tehát otthon maradtam. Reggel a mamám fölkeltett, nagyon korán kellett volna indulnom.

– Nem kell menned? – kérdezte a mamám.

– Nem, én kimaradtam tegnap.

– Jaj de jó!

Tízkor leültem a televízió elé, hogy a mártíromságom minden csöppjét kiélvezzem. Zajlott a felvonulás, a riporter lelkesen közvetített:

– Most pedig a hatodik kerületi fiatalok nyilvánítják ki ragaszkodásukat pártunk és kormányunk vezetőihez! Az adott zenei jelre a hatodik kerületi fiatalok szaladnak be a Gorkij fasor platánjai alól a dísztribün elé, élőképet alkotni! Elindultak az osztálytársaim és az iskolatársaim, lassan kezdett kialakulni a felirat, ÉLJEN A PÁRT! – és én ott voltam a képen. Az történt, hogy tizenkét emberből állt a felkiáltójel, Kálmán Gábor osztálytársam észrevette, hogy én nem vagyok ott, gyorsan a helyemre lépett, ő lett a pont, mögötte tizenegy gyerekből összeállt a hosszú vonal, én pedig otthon ültem.

Senki nem vette észre, se akkor, se azóta, hogy én az életem legbátrabb és legelszántabb tettét vittem véghez egy nőért. Ez senkinek nem tűnt föl.

Két tanulság van:

1. Mindig van valaki, aki az ember helyére áll, ha ő éppen hős akar lenni.

2. Történelmi helyzet kell a hősködéshez, különben az ember egyszer csak ott találja magát a képen anélkül, hogy tényleg ott volna.

Életem legeslegfontosabb története egy szótárral kapcsolatos.

Érettségi ajándékba a szüleimtől egy *inter rail* igazolványt kaptam, fiatalabbak kedvéért elmondom, hogy az *inter rail* igazolvány egy vasúti bérletjegy, ami annak idején ötezer forintba került, és egész Európára érvényes volt egy hónapig. Ezt a kedvezményes utazási lehetőséget az olyan hátizsákosoknak adták, mint amilyen én is voltam akkoriban. Felszálltunk Pesten a vonatra, és barangoltunk Európában, ameddig ki nem fogytunk a pénzből.

El akartam indulni, hogy megnézzem a világot, ehhez kellett útlevél, és kellettek különböző vízumok. Elkezdtem januárban az ügyintézést, augusztusra össze is jöttek a pecsétek az útlevélbe.

Indulás előtti este bementem az apámhoz, és azt mondtam neki:

– Add ide, légy szíves, azt a francia szótáradat, ami van neked.

– Adjam oda? Neked nincs francia szótárad?

– Nincs.

– Nem most érettségiztél franciából?

– De igen.

– És nincs szótárad?

– Nincs.

– Hányast kaptál te az érettségin franciából?

A kérdése teljesen jogos volt, rossz jegyet kaptam, erre egyáltalán nem vagyok büszke. Mindenesetre ő kerek-perec megtagadta, hogy ideadja a szótárat. Azt mondta, hogy ezt a szótárat egy antikváriusnál vette, az 1930-as évek elején, 1932-ben kezdett gimnáziumba járni, 1940-ben érettségizett, ez a szótár túlélte az ostromot, túlélte a hátizsákot, túlélte a fogságot, túlélte 1956-ot, amikor egy gránát becsapódott a lakásba. A szótár még mindig megvan, mert nagyon vigyázott rá, ezt ő nekem nem adja ide, mert én elvesztem. Mondtam, respekt! Másnap kimentünk a pályaudvarra, reggel nyolcra, a Bécs felé induló vonathoz. Meglepett, hogy az apu is velünk jött. Ki a pályaudvarra. Ez őrá nem volt jellemző, otthon szeretett elbúcsúzni, aztán dolgozni tovább. (Festőművész.) Amikor fütyült a bakter, és én felléptem a vonatra, apám benyúlt a zsebébe, elővette a szótárt, és azt mondta:

– Tessék, felnőttnek tekintelek, mostantól fogva magázódunk, amikor a szótár visszajön, akkor lehet szó tegeződésről, jó utat! – hátat fordított, meg sem várta, hogy elmenjen a vonat, indult haza.

Az utazás nagyon jól meg volt szervezve, sok régi családi barát él Európa-szerte, mind 1956-ban mentek ki, és indulásom előtt végigtelefonáltuk őket. A találkozások érdekesek voltak, mert valahogyan ők az én fiatal szüleimet látták bennem, én meg a szüleimet láttam bennük, a jelenlegi állapotukban. Körbecsalinkáztam egész Európát, le Nizzáig, föl Hollandiáig. Nizzában lakott egy nagyon távoli rokon, akit sosem ismertem, de leleveleztük, hogy én oda fogok hozzá menni, őt úgy hívják, Vilma bácsi. Noha néni. Azért hívják Vilma bácsinak, mert úgyszólván teljesen kopasz. Nagyon jóindulatú asszony, egyetlen hibája van, vagy talán fogyatékossága a kopaszságán kívül, hogy szinte teljesen süket. Tehát a dolog úgy nézett ki, hogy nekem ezzel az ismeretlen asszonnyal randevúznom kellett a nizzai pályaudvaron, és amikor megérkezett a vonat, akkor én azonnal felismertem, mert egy kopasz hölgy azt kiáltotta: – PALIKA!!!

Szállt át Nizzán a nevem, és én tudtam, hogy ő lesz Vilma bácsi, nem téveszthetem el. Vilma bácsi mellett volt egy teknősbéka. Aki azonban csak hasonlított egy teknősbékára. Mert ő egy régi emigráns magyar volt, bizonyos Krausz Feri bácsi, aki 1918-ban vagy 19-ben, kicsivel a kommün után vagy előtt, kész ügyvédként ment ki Franciaországba. Ez az én látogatásom idején nyolcvanhét éves úr tette a szépet Vilma bácsinak. Ugyanis Nizzában főleg kétféle társadalmi réteg lakik. Az arisztokraták, akik kastélyokban, jachtokon élnek. A másik a kisnyugdíjas réteg, amelybe Vilma bácsi is és Feri bácsi is tartozott. Ezek az idős emberek azért mennek Nizzába, mert ott meleg van, és kevés a fűtéspénz. Ők ketten nagyon örültek nekem, megebédeltünk egy szakszervezeti vendéglőben, ahol ők étkeztek, utána felkísértek a pinduri lakásba, kipakoltam, és azonnal lerohantam a tengerpartra, megnézni a híres promenádot, a Negrescót, s egyáltalán, hogy milyen ez a Nizza.

Mikor este hazaértem, a ház előtt egy mentőautó állt, villogott rajta a kék lámpa. Nem gyanakodtam. Felmentem az emeletre a lakásba, akkor láttam, hogy az orvos nálunk van, és nagyon megijedtem, hogy Vilma bácsival van valami baj, de szerencsére nem: Feri bácsival volt a baj. Ő egyébként csak kicsit tudott magyarul, és nem úgy mutatkozott be, hogy Krausz Ferenc, hanem hogy *Franszuá Krósz.* Ült egy hintaszékben, mellette az orvos, aki éppen szívgyógyszert fecskendezett be a karjába. Kiderült, szegény anginás rohamot kapott. Az injekció után a könyökhajlatához szorított egy vattadarabkát. Picit hintázott a székben, és abban a kezében, amelyik ki volt nyújtva, az én apám szótárát tartotta.

Jaj, de érdekes, gondoltam, hát elővette a szótárt, meglátta a magyar szavakat, ez okozott benne valami földindulást, milyen szép ez. Amikor Feri

bácsi egy kicsit megnyugodott, odahívott, és azt mondta:

– *Regarde, regardel* (Nézd, nézd!) – Fölnyitotta a szótár első lapját, és mutatta:

– *Mon nom, mon nom!* (A nevem, a nevem!)

Az ő szótára volt. Három generációval előbb. Világosan olvashatóan benne volt, hogy *Krausz Ferenc, első osztály, 1908.* Ezt a szótárat aztán ő eladta az antikváriumnak, a könyv kiszolgált két generációt, eljutott apámhoz, aki kölcsönadta nekem. Most került vissza az eredeti gazdájához.

– Hagyd itt – kérte Feri bácsi.

Magyaráztam neki, hogy nem hagyhatom, elmeséltem, miért nem, szó szót követett, és én úgy döntöttem: otthagyom a szótárt. Azt gondoltam, hogy ennek ő a jogos tulajdonosa.

Eltelt két hét, jöttem haza. Befutott a vonat a Keleti pályaudvarra. Apám érdekes módon kijött elém. Nézett rám érdeklődve. És azt mondta:

– Jó napot!

Tűnődtem, mit feleljek. Azt feleltem:

– Jó napot.

Apám mindent értett. Tudta, hogy a szótár nem jött haza. Úgy érezte, nincs is erről mit beszélnünk. Én azért elmeséltem, hogy mi történt. Láttam, egy szavamat se hiszi, ciccegett.

Két év múlva Vilma néni írt, hogy Feri bácsi meghalt. Én rögtön válaszoltam neki, hogy küldje el a szótárt. Meg is kaptam a levelét postafordultával, azt írta, sajnos, nem tudja, hogy hol van a szótár, nincs meg a szótár, nem találja, eltűnt. És amikor ezt az apu elolvasta, hirtelen azt mondta:

– Én tudom, hogy hol van a szótár.

– Hol? – kérdeztem.

– Úton.

KOLTAI RÓBERT

Ascher Gabriella, Ascher Tamás édesanyja szerkesztette annak idején a tévében a versműsorokat, és egyszer azt találta ki, hogy engem Kaposvárról fel kéne hozni, hogy mondjam el Dsida *Jenő Hulló hajszálak elégiája* című, körülbelül tizennégy hosszú szakaszból álló versét. Én fiatal koromban is olyan voltam, hogy nekem kellett egy kis idő, mire a szövegek végképp lenyugodtak az agyamban. Próbán jól tulok rögzíteni, de verset nehezebben tanulok, a verset különösen tisztelem. A Dsida Jenő-versre tizenkét napom volt. Utolsó éjszaka, éjjel egykor még Molnár Piroskának a kaposvári színház büféjében elmondtam a verset, szóval én tudtam a szöveget.

Reggel kilenc óra harminc perckor én voltam az első. Még nem említettem, hogy ez egy Dsida Jenő-emlékest volt, rajtam kívül tizenhárom-tizennégy nagyon komoly színészt hívtak be, Mensáros Lászlótól Ruttkai Éváig, és a fiatal, de már akkor nagyon jó versmondó Jordán Tamásig, szóval igazán komoly csapat gyűlt össze. Nem értettem, miért kellett engem felhozatni, hogy kerülök közéjük. Mindjárt az elejére tettek, gondolták, legkésőbb tízig végeznek velem.

Abban az időben nem elektronikára vették az anyagot, hanem rendes celluloid filmszalagra, ami elég drága, tehát nem mindegy, mennyi fogy belőle. A hármas stúdióba kellett mennem. Horváth Z. Gergely volta rendező, üdvözölt, mindenki örült, jó hangulat volt, és akkor nekiláttunk. Nehezítette a helyzetemet, hogy éjjel csak három-négy órát aludtam, a hajnali gyorssal jöttem föl. Terveztem, hogy majd a vonaton egy csöppet alszom. De a vonatban egy száznegyven kilós nő meg egy fokhagymázó-szalonnázó bácsi közé kerültem, a nő ráadásul influenzás volt, egész úton tüsszentgetett rám, úgyhogy kimentem a folyosóra, és végigálltam az utat. Remegő lábakkal érkeztem a hármas stúdióba.

Hát akkor, Dsida Jenő *Hulló hajszálak elégiája.* Az első két szakaszt baj nélkül elmondtam. Ascher Gabi remegve drukkolt, tudta, hogy most ez a

fiatal tehetség bizonyíthat. A második szakasz vége felé egy kicsit tévesztettem a szövegben, megálltunk. Mindenki mosolygott, na jól van, semmi baj, vesszük még egyszer. Jordán Tamás tízre volt kiírva, ő nagyon pontos ember, megjött, benézett, és – akkor már barátok voltunk – ő is leült, hogy drukkoljon nekem. Háromnegyed tizenegykor Horváth Z. Gergely azt mondta:

– Te Robi, menjél, pihenj le egy kicsit, aztán gyere vissza!

Azt elfelejtette, hogy a Magyar Televízió épületében nemigen lehet hol lepihenni. A szünet csak ártott nekem, mert kimentem a büfébe, ott beszélgettem a kollégákkal, és már se élő, se holt nem voltam, mire visszahívott az ügyelő, olyan tizenkettő fele. Addigra négy-öt színész végzett. Jordán azt mondta, most már kíváncsi, hogy mi lesz, ott maradt velem. Úgy fél egy körül a rendező utasítására súgótáblát csináltak. Az ilyen táblát úgy hívják, hogy néger, felírják rá krétával a szöveget. De tizennégy szakaszt nem lehet felírni, csak a kulcsszavakat írták oda, abban az állapotomban nekem az már nem volt elég.

Mintegy fél négy körül megint kiküldtek, hogy most már tényleg nézzem át a szöveget, mondtam nekik, elnézést kérek, rajtam az most nem segít, az éjjel én még – már – tudtam ezt a verset, csak pillanatnyilag rövidzárlatom van. Ahogy mentem kifelé, elcsíptem egy díszítő bácsi megjegyzését:

– Ez színész?

Ez a mondat adott erőt a további művészi fejlődésemhez azután a következő években.

Jordán Tamás szakmailag olyan érdekesnek találta a helyzetet, hogy ott maradt végig. Talán a barátság miatt is. Este háromnegyed hétkor már kihívhatták volna hozzám a mentőt is, tulajdonképpen nem tudom, miért erőltették, hogy elmondjam a verset. Végül a rendező kínjában kitalált valamit: voltak a műteremben különböző mértani idomok fából, és ezekre ráragasztották a különböző versszakokat, jó nagy betűkkel, úgy, hogy a néző ne lássa, csak én. És mondták, üljek le, már rég nem tudtam állni egyébként. Így ülve vették föl, különböző pózokban az egyes szakaszokat, nem ment egyben, hanem le-leálltunk. Este negyed kilenc körül végeztem, és szerettem volna a föld alá süllyedni. Azt mondta a rendező, majd megpróbálja valahogy összevágni. Jordán támogatott ki a stúdióból.

Én tudtam, hogy nem leszek benne a műsorban, mert ezt aligha lehet összevágni. Egy hónap múlva leadták a Dsida Jenő-emlékestet. Legnagyobb csodálkozásomra benne voltam. És most én idézném a kritikát a műsorról, mely az Esti Hírlap-ban jelent meg. Előrebocsátom, hogy Jordán Tamás

körbejárta az összes számára elérhető újságpavilont, annyi *Esti Hírlap-ot* vett, amennyit csak tudott, és mind széttépte.

A következő kritika jelent meg:

Nem lehet eléggé üdvözölni a magyar tévének azt a bátor gondolatát, hogy *a majdnem elfelejtett Dsida Jenőnek emléket állít. De azt is meg kell mondanunk,* hogy *amennyire jó volt az ötlet, annyira szegényesre, szomorúra és klisészerűre sikeredett a megvalósítás. Közismert nagy művészek maradtak alatta lehetőségeiknek, Jordán Tamás is elsősorban a rutinjára támaszkodott. Az összeállítás egyetlen üde színfoltjaként Koltai Róbert újszerű, intuitív versmondása dicsérhető.*

A mi időnkben az volt a szabály, hogy elsős főiskolás nem vállalhat szerepet.

Nem mintha túl sokszor hívtak volna minket. Olyan irigy voltam, emlékszem,

Molnár Piroskára, aki a Szegedi Szabadtéri Játékokon főigazgatói engedéllyel Ruttkai Éva kisfia lehetett az *Ember Tragédiájá-ban.*

Valahogyan pénzt kellett keresnünk a nyári szünetben. Elmentem az Üveges KTSZ-be, rendes hórukk-segédmunkásnak. Ott persze nem hitték el, hogy én színművészeti főiskolás vagyok, gondolták, megint egy protekciós melós, aki az ő munkájukra tör. Adtak egy nadrágot, amelyik legalább nyolc számmal volt nagyobb, mint kellett volna, és egy jobb érzésű ember mondta, hogy kössem föl zsineggel. Ezt a javaslatot nem vettem komolyan, a nadrág korcát megtekertem, kötöttem rá egy csomót, úgy éreztem, jó lesz.

Mindjárt beültettek egy üvegszállító teherautóba, és mit tesz isten, első utunk rögtön a Színház- és Filmművészeti Főiskolához vezetett. Épp az Ódry Színpad előtt egy dugóba kerültünk, én meg ott ültem a platón a rácsok mögött, amikor jött ki az egész tanári kar, meg egy-két diák is. Rettegtem, hogy fölismernek, lehasaltam. A munkások nem értették, mi a bajom, mondtam, rosszul érzem magam. Sikerült elbújnom.

Nagy nehezen eljutottunk a Mester utcába. Az egy iszonyúan széles utca, és nagyon nagy ott a forgalom. A kezembe nyomtak két üvegtáblát, mind a kettő legalább huszonöt kilós volt. Át kellett vinnem ezt a két üvegtáblát az utca túloldalára, egy iskolába. El is indultam, vittem a két huszonöt kilós táblát, hát, nem volt könnyű, és a második lépésnél éreztem, hogy nagyon nagy baj készülődik. Hihetetlenül lassan a nadrágom elkezdte a saját útját járni. Próbáltam én magamom tartani, hogy mentsem a menthetőt, de sehogy sem sikerült, és aztán eljött a végzetes pillanat, amikor egy az egyben leesett a nadrágom. Emlékszem, akkor apukám egyik dinamó gatyája volt rajtam,

olyan hosszabb típus. A leesett nadrágtól már nemigen tudtam haladni. Közben húztak el mellettem a kocsik, mondhatom, nagy feltűnést keltettem.

Elég széles a Mester utca, és csak azért nem ütött el valamelyik autó, mert megállt miattam a forgalom. Haldokoltam, és nem csak a szégyen miatt, hanem mert kézvédő se volt rajtam, iszonyatosan vágta a tenyerem az üveg.

Megpróbáltam megnézni, hogy mit csinál a sofőr, aki egy arisztokrata volt: soha nem vett a kezébe üveget. Lassan, nagyon lassan, amennyire ebben a helyzetben – két huszonöt kilós üvegtáblával – lehetett, megfordultam. Szerettem volna, ha a sofőr kivételesen a segítségemre siet. Láttam, hogy háttal nekem, beszélgetett valakivel, nagyon jóízűen. Nem volt visszaút. Ott toporogtam, a lecsúszott nadrággal, kezemben az üvegekkel. Percekbe tellett – úgy éreztem, órák múltak el –, mire átértem az át túloldalára. Akkor a sofőr végre rám nézett, de ahelyett, hogy segített volna, röhögőgörcsöt kapott, s úgy tűnt, neki is orvosi segítségre lesz szüksége.

SZÉKHELYI JÓZSEF

Vannak az ember életében furcsa és visszaköszönő ismétlődések, afféle rímek.

Például emberek, ízek, tárgyak – az én eseteimben ez a rím egy épület.

Valahányszor előfordulok benne, valamiért elönt a hideg veríték, ájulás környékez, és forog velem a világ.

Az épület Budapesten van, a Terézvárosban.

Úgy hívják Őt: Fáklya Klub.

Talán harmadikos voltam a Kölcseyben, lelkes és zseniális amatőr színész (csak mondom: lelkesültségem és alkalmi zsenialitásom olykor még megtalál, amatőrségem változatlan, miképp az a mániám is, hogy talán egyszer színész leszek) – szóval, a Gimnázium Diákszínpada bemutatót tartott eme intézmény jeles deszkáin.

Előadásra került Brecht: *Lucullus a bírák előtt* című tandrámája. Gyönyörű premiert sejtettek a próbák, bomba formában mondtam a hatalmas monológokat, Lucullus voltam és még sokan mások, talán a bírák is.

Arra gondoltam, meghívom Ellát, a gyermekkorától fogva sánta, bottal járó nagynénémet. Szegény vénlány, alig mozdul ki, a színház közel van a lakásunkhoz. Jöjjön el, imádjon, csodáljon, mesélje a szomszédoknak, hogy egy új Csortos érkezett.

Ideológiám is volt a meghíváshoz, ma úgy mondanánk: prekoncepcióm. A darab Lucullusról szólt, Ella pedig fergetegesen főzött. Csodákat varázsolt abban a világban, amelyben són, cukron, borson, pirospaprikán, hagymán és

fokhagymán kívül talán csak babérlevél létezett. Azt hiszem, az első hibát akkor követtem el, amikor a spejzban lévő összes babérlevélből gyártottam magamnak koszorút, mert ugye, Lucullus babérkoszorú nélkül elképzelhetetlen, lehetetlen és egyáltalán. Ella persze kiszúrta a főpróba napján, krumplifőzelék-varázslás közben. Csak azért nem szólt nekem, mert azt a büdös tramplit (ez volt a sógornője, azaz Édesanyám) okolta, aki már ki tudja hányadszor pocsékolta el rettenetes kotyvasztásai közben a méregdrága fűszereket. Neki a rossz lábával le kellett mennie a Hunyadira, mert én úgy szeretem, babérral és kaprosan. Jé, kapor is volt akkoriban…

Szóval, azt gondoltam, Ella és Lucullus legalábbis rokonok, élvezni fogják egymást. Rettenetesen kikészítve jött el, beültettem az első sor közepére. Nem kellett volna.

Ugyanis körülbelül tizenhét perce mehetett a darab, amikor is a legkoronásabb csendben eldőlt a botja. Bang! Ezt még kibírtam volna, de ő szépen, tisztán artikulálva azt mondta: *zaksón.* Egy udvarias szomszéd, talán egy kritikus, színházi ember vagy valakinek a papája felemelte és a kezébe adta. Ella méltatlankodva köszönte meg, valahogy így: *lazim gén, abavasz.* Itt már nedvedztem. Ezt követően felállt. A billenős faszék valami irtózatos robajjal pattant függőlegesbe. Utoljára ekkora lövést egy ötvenhatos tank dörrentett a Hunyadin, amikor leomlott a Csengery sarkán a Gyógyszerészház. Ezt is kibírtam valahogy, bár az ájulás környékezett.

Hanem ami ezután jött – arról ma úgy beszélnénk: padló.

Színháztörténeti adalék következett, pokolgép, negatív reveláció, ármány és nyíltszíni ájulás.

Elza ugyanis tett néhány, hozzá képest fürge lépést előre, a rivaldáig. Rátámaszkodott a színpadra, és briliáns artikulációval felsúgta nekem a következőket:

– Jóska, én ezt unom, én jobban főzök, mint ez a Lucuvasz, elmegyek a Kallós Bözsihez, kulcs a lábtörlő alatt; passz.

Csuromvizes lettem, elájultam. És jött az áldott amnézia. A többire nem emlékszem.

Kecskeméti színész voltam éppen, túl a *Hamlet-on,* és éppen a budapesti *Troilus* vendégjáték nyomán, meghívott az Irodalmi Színpad. Vagyis *eme édes* színház jogelődje. Ámde akkor éppen átépítés alatt állott ez az épület, és a színház átmenetileg a Fáklya Klubba költözött. Karinthy-estre készültünk, számomra meghatározó élményt jelentő társulattal. Bozóky Pista rendezett, a gyönyörű, rebbenő Dőry Virág, a nagyhírű és népszerű versmondó igazgató, Keres Emil, a fantasztikus Mensáros László – és az akkor már nagyon beteg,

de éppen sistergő Latinovits Zoltán partnere lehettem. Képzelhetik, szakmai Paradicsomba kerültem. A probák szenzációsak voltak, az anyag fergeteges, épp a mennyekben éreztem magam.

Zoli talán érezte, hogy egy újabb nehéz ciklusa jön, kért, hogy tanuljam meg az ő szövegeit is, álljak a portálhoz, és ha baj van, azonnal helyettesítsem. Jöjjek be, öleljem meg, vigyem ki, és mondjam helyette a verset, novellát, akármit. Természetesen így próbáltunk végig. Ott álltam, reszketve és csőre töltve. Soha nem volt baj. Egyszer sem. Az egyik főpróbán épp én voltam bent egyedül. Talán a *Getsemáné-t* mondtam, amikor észrevettem a portál mellett Zolit falfehéren és reszketve. Éreztem, baj van. Amint elmondtam az anyagot, kimentem. Átölelt, rázta a sírás, mint aki fuldoklik, rázkódva lapogatta a hátamat, kapaszkodott belém, és bőgve kivonszolt a folyosóra.

Rövidre fogom. Elmondta – a *Getsemáné* alatt épp az előcsarnokban memorizált, amikor a portás telefonhoz hívta. Ügyeletes az Elmegyógyintézetből. Azt hitte a portás, Zolit ellenőrzi lelkiismeretes orvosa. Nem. Nem ez történt. Apámat szedték össze az utcán mezítláb és hálóingben, abban a februári jéghidegben. Talán engem akart még látni, és elindult hazulról. Félrebeszélt, de a szófoszlányokból kihámozták, hogy a Fáklyában lehetek. Zoli azt mondta, velem jön, ő aztán ismeri a járást… De addig is bemegy helyettem, elmondja a *Nem mondhatom el senkinek-et.*

Csurgott rólam a jéghideg víz, ájulás környékezett. És jött az áldott amnézia. A többire nem emlékszem.

SZILÁGYI TIBOR

Már a Színház- és Filmművészeti Főiskolára jártam, amikor sorozásra kellett mennem, budai létemre a Xl1. kerületi Kiegészítő Parancsnokságra, a Böszörményi útra. Volt ott már rengeteg egyetemista. Várakoztunk sokáig, aztán betereltek minket. Le kellett vetkőznünk. Ott állt két- háromszáz fiú, anyaszült meztelenül. Egy hosszú asztal mögött ült a bizottság, csupa tiszt, és egyenként kellett odajárulnunk elébük.

Mint mondtam, mindenki meztelen volt a teremben csak ezek a tisztek nem. Fogalmam sincs, hogy ebben mi volt az orvosi vizsgálat, ember nem nézte meg még a fogamat sem, mit néztek, nem tudom.

Szóval, ott álltunk több százan meztelenül, s amikor én kerültem sorra, az egyik tiszt kiolvasta a papírokból, hogy művészeti főiskolás vagyok. Azt kérdi:

– Minek készül maga?

– Színésznek.

– Isteni. Na, akkor, színész, szavaljon valamit!

Gondoltam, ez tényleg a legideálisabb helyzet, a közönség is meztelen, én is meztelen vagyok… Gáti-óráról mentem éppen erre a meztelen sorozásra. Gáti tanár úr akkor Arany János *Vörös Rébék* című balladáját adta nekem föl. Ott, meztelenül, eszembe jutott, hogy a tanár úr azt mondta:

– Azért egy Arany-ballada, az többet ér, apukám, mint egy főszerep, abban meg lehet mutatni, hogy mit tudsz.

Na, gondoltam, ilyen alkalmam nem lesz még egy. Fejet hajtottam, és bemondtam a címet: Arany János *Vörös Rébék*!

Cirka ennyi kuncogás volt, mint most itt, de gondoltam, hogy nyilván hallucinálok. Mondani kezdtem a verset.

Vörös Rébék általment a Keskeny pallón, s elrepült Tollászkodni, mármint varjú,

Egy jegenyefára ült.

Akinek azt mondja: kár!

Nagy baj éri és nagy kár:

Hess, madár!

Egyre nagyobb röhögést hallottam a teremben. A Vörös Rébék emlegetésekor nyíltszíni tapsok törtek ki. Nem értettem. Akkor észrevettem az asztal mögött a középen ülő parancsnokló tisztet. Göndör, feltűnően vörös haja volt. A rangokat azóta sem ismerem föl, de minimum százados volt. Egyszer csak azt mondta:

– Na csibész, elém!

Vártam, hogy ordítani fog, de csak annyit szólt:

– Köszönöm szépen, leléphet.

Úgy látszik, nem tetszett neki a szavalatom, mert beírták a katonakönyvembe: mindennemű fegyveres szolgálatra alkalmas.

Sok évvel később, amikor az obsitot osztották, akkor még valamit beleírtak. Szívesen megmutatom. Kérem, szépen ha hiszik, ha nem, be van írva a katonakönyvembe, hogy katonai szakképzettsége: színész. A 13967-es sorszám alatt színész vagyok a katonaságban – ez még a Néphadseregben volt, hogy most is érvényes-e, azt nem tudom.

1966-ban a *Hideg napok* egyik főszerepét játszottam, és a filmgázsimból vettem egy lakást Kecskeméten. Nem a gázsi volt olyan nagy, hanem a lakás olyan olcsó.

Kecskeméten, az akkori új városrészben, a Lenin-városban építettek négy darab négy emeletes házat, és az egyikben kiutaltak nekem egy garzonlakást. Radó Vili bácsi, a színigazgató megfogott, fölvitt a tanácselnökhöz, és azt mondta:

– Tartsuk meg ezt az embert, adjanak neki egy lakást.

Az, hogy adjanak, azt jelentette, hogy megvehettem. Ez óriási dolog volt, akkoriban színészházban laktak egész családok, picike szobákban. Borzasztóan örültem, de a pofámról lesült a bőr. Mindegy, kiutalták nekem azt a garzonlakást a negyediken, lift nem volt, de nem érdekes, központi fűtéssel és mindennel, tízezerötszáz forintot kellett letennem a lakásért. A filmgázsim

hétezer volt, és a jelenléti díjamból – napi százkilencven forint-összespóroltam a hiányzó összeget.

A bútort úgy tudtam megoldani, hogy akkor már üzemeltek a Képcsarnok Vállalat üzletei, ahol méregdrága iparművészeti bútorokat lehetett kapni, mi azért jártunk oda, mert ezekben a boltokban OTP-kölcsön nélkül is vásárolhattunk részletre, az ember odaadta a személyi igazolványát, megkapta a csekket, kifizette az első részletet, és vihette a holmit.

A lakás árával azonos értékben vettem egy heverőt és két fotelt, mert ugye heverő kell a színésznek, jó széles volt, és kérlek szépen, már szekrényre nem tellett, partvisnyelekből ütöttem össze valamit, amire fölakaszthattam a ruháimat. Ebben a fantasztikus lakásban voltak aztán fantasztikus házibulik, világmegváltás meg minden, amit el tudsz képzelni. Bőven volt hely, mert az egész lakás kábé húsz négyzetméternyi volt, és hát sok jó ember kis helyen is elfér, nagy heverőn többen.

Az akkor velem együtt élő hölgynek valami dolga akadt Budapesten, följött elintézni az ügyeit, pechemre, egyedül hagyott engem, kérlek szépen, és hát köztudott, hogy én borzasztóan nem bírtam egyedül lenni. Előadás után, gondoltam, bemegyek a kollégáimmal a bárba. De ott valahogy annyira egyedül éreztem magam, hogy rögtön fölkértem egy nagyon csinos hölgyet táncolni. Hogy aztán éjszaka végképp ne legyek egyedül, mert az aztán a legrosszabb, hazavittem ezt az illető hölgyet, aki szegről-végről kolleganő volt, egy nagyon csinos táncosnő a bárban.

Átbeszélgettük az egész éjszakát, hogy mégse legyek egyedül, ugyebár.

Reggel próbára rohantamban nem vettem észre, hogy az illető hölgy otthagyta a pótkontyát. Akkoriban pótkontyos világ volt, a korabeli miniszterasszonyoknak is hatalmas pótkontyuk volt. Minél nagyobb a rang, annál nagyobb a műhaj.

Siettem haza próba után, a velem élő hölgy ott ült, előtte az asztalon a tárgyi bizonyíték. Sehogy nem ment az ő szőke hajához ez a fekete pótkonty, de egy árva szót sem szólt a dologról. Semmi szemrehányás, csak azt kérdezte:

– Hogy vagy?

– Kösz, jól, sokat próbáltunk, meg voltam tájolni.

Ő nem szólt egy rossz szót sem.

Magamban nagyon díjaztam, ez igen! Úgy látszik, ő tényleg megért. Egy ekkora nagy művésznek, mint én, megengedhető, hogy ne legyen egyedül, jár neki egy ilyen pótkontyos beszélgetés, egész éjszaka, mert a színészek bohémek, ugye.

Akkoriban új Trabantra gyűjtöttünk. Volt egy öreg Trabantom, CG rendszámú, gyönyörű kék-fehér tetővel, azt használtan vettük, első nap főtengelyes lett, avval volt dolog bőven. Szerettem volna végre egy újat, és már írtunk a szakszervezetnek, és megígérték, hogy a 601-esek közül kapunk majd egyet. Az új 601-es Trabant negyvenhatezerötszáz forintba került. Ha a régit eladjuk, és hozzátesszük az összespórolt pénzünk, akkor együtt is van az összeg. Volt tizenkilencezer forintunk, soha nem felejtem el, egy koszos rózsaszín postai takarékbetétkönyvben lekötve.

Teltek-múltak a hetek, két-három hétig nem tudtunk feljutni Budapestre a próbák miatt. Végül csak följöttünk, és a velem élő hölgy azt mondta:

– Te, menjünk el, nézzük meg az Új Luxus Áruházat, hallottam, hogy fantasztikus spanyol cipők jöttek oda.

Bementünk, tényleg fantasztikus spanyol cipők voltak, ijesztő árakon, hat-hétszáz forintért, olyan is akadt, amelyik kilencszázötvenbe került, akkoriban kész vagyon.

A velem élő, nagyon csinos, nagyon szép fiatal hölgy elkezdett próbálni, cipőt, táskát, ruhát, övet, minden irgalmatlanul jól állt neki, majd a fizetéskor elővette azt a koszos rózsaszín takarékbetétkönyvet, benne, mint egy tárcában, egy nagy köteg százas, pontosan tizenkilencezer forint. Előzőleg kiváltotta. Szépen kifizette az összes holmit, el is ment a pénz. Én egy zoknit sem kaptam, és azután nem beszéltünk a dologról egy szót sem.

Új Trabantunk aztán mégis úgy lett, hogy az OTP akkori elnökénél voltam kihallgatáson, és kaptam húszezer forint személyi kölcsönt, havi kétezeregyszázat kellett törlesztenem. Aki akkor élt már, az tudja, hogy ez irgalmatlanul nagy összeg volt. A hölggyel még együtt éltünk néhány évig, de ő soha nem hozta szóba a pótkontyot, én sem a Luxus Áruházat. Egy biztos: ilyen borsos árú póthajat azóta sem láttam.

POGÁNY JUDIT

Hiába voltam én már huszonegy éves, amikor a színházhoz kerültem, egyáltalán nem néztem ki nőnek.

Volt egy barátnőm, Bessenyei Zsófi. Bessenyei Ferencnek van két ikerlánya, és azok közül Zsófi Kaposváron volt segédszínész, tehát sorstársak voltunk. Azzal a különbséggel, hogy őt mindenki nagyon nőiesnek találta. Magasabb is nálam, nagyon bírták a fiúk. Neki sokan udvaroltak, nekem kevesen. De nagyon jó barátnők voltunk.

Zsófi színészgyerek volt, és bejáratos a főiskolára, ismerte a végzősöket. – mondta:

– Na, majd jövőre… majd j ön Koltai Robi, az tetszeni fog neked.

Zsófi ugyanis tudta már, hogy Robi hozzánk szerződött, Kaposvárra. Azt még nem mondtam, hogy amennyire jelentéktelen külsejű nő voltam, annyira igényes és válogatós. Aki nekem udvarolt, vagyis akinek én tetszettem, az nekem soha nem felelt meg. Ezt Zsófi évek óta figyelhette, hiszen nagyon közel voltunk egymáshoz, sülve-főve együtt. Zsófi megérezte, hogy Robi valóban más, mint a többi fiú. Ő nem olyan, mint egy művészember, aki olyan színészesen beállít. Nem is úgy néz ki, mint egy színész. És mivel én sem úgy néztem ki, mint egy színésznő, ezért Zsófi reménykedett, hogy hátha valami közös rezgésszám kialakul bennünk.

Bennem ki is alakult szinte első látásra, már akkor, amikor Zsófi megmutatta Robi fényképét. Néztem, és megállapítottam, hogy nem

egyértelműen szép, inkább kicsit kerekarcú, de nagyon helyes.

Valójában Robi mindig szebb volt nálam, most is szebb sokkal, ő férfiban szebb, mint én nőben. Ezzel együtt mégis csak stimmelt ez a bizonyos rezgésszám, amiben Zsófi reménykedett, mert különben Robi nem szúrt volna ki engem.

Ő nem volt az első produkcióban, mindjárt el is utazott, én meg játszottam az első darabban. És nagyon vártam a második produkciót, emlékszem, az *Hernani-t* mutattuk be, abban ő valami picike szerepet játszott, öt mondata volt, nekem meg kettő, én apródot játszottam, és nagyon vártam, hogy Robi végre megérkezzen. Robi ezt a találkozást úgy szokta mesélni, hogy ő belépett a színházba, a portára, és egy vadidegen nő a nyakába ugrott. Az én változatom meg az, hogy én tényleg nagyon vártam, és számítottam őrá, a vele való kapcsolatra, nem is okvetlenül a szerelmére, de legalább a barátságára, szimpatikus volt, és kész. Amikor megérkezett a pesti a vonat, ott tébláboltunk többen a portán, mert vártuk az érkező új színészeket, na és akkor bejött Robi, de nem igaz, hogy én idegen voltam, hiszen évadkezdéskor bemutattak minket egymásnak. Inkább csak az örömömet nem tudtam leplezni, és nem csak úgy odaszóltam neki, hogy szia, helló, hanem kicsit a nyakába borultam. És Robi mindig úgy meséli, hogy én a nyakába ugrottam. Holott nem igazán. nem olyan nagyon. Ez a kapcsolat máig is tart. És talán mindegy is, hogy hogyan kezdődött.

KERN ANDRÁS

KERN ANDRÁS

Várkonyi Zoltán a tanárom volt a főiskolán, rajongtam érte. Szerződtetett a Vígszínházhoz. Viszont nem kaptam szerepet. Hosszú évekig nem kaptam szerepet, nagyon nehéz és rossz periódusom volt. 1970-ben végeztem, tehát 71-től voltam a Vígszínházban, 75-ig elég kis szerepeket játszottam, nem is voltam nagyon boldog.

Folyton ott üldögéltem a Vígszínház büféjében. Egy csomó ember ücsörgött körülöttem, idősebbek meg velem egykorúak, én meg csak ott ültem, ittam a konyakokat, és panaszkodtam. Ők nagyon szerettek engem, én meg mindig kérdezgettem tőlük meg a sorstól, hogy miért ülök én itt ilyen szerencsétlenül, a marha nagy tehetségemmel.

Várkonyi mindig azt mondta:

– Kern, maga csak várjon, maga egy későn érő típus, maga majd harmincötnegyvenéves korában lesz színész, maga csak várjon, csak várjon.

Hát, mit tehettem, ott ültem és vártam, meg ittuk a konyakot, meg nagyon szerettek engem. De igaza lett, mert egy idő múlva tényleg megtaláltak a szerepek. Volt olyan időszak az életemben, amikor harmincötöt játszottam egy hónapban, az azt jelenti, hogy minden este és minden vasárnap kétszer. Rengeteget játszottam, vagyis valóra vált Várkonyi Zoltán jóslata. Szóval valahogy színész lettem, jól mentek a dolgaim, nagyon elfoglalt voltam attól, hogy játszottam a remek szerepeket, inkább a színpadon voltam, mint a büfében. Egyszer bementem a büfébe, láttam, hogy nagyon sok új arc van itt, több fiatalember üldögél, kezében konyakkal, várnak valamire.

Nem értettem, hogy mire várnak, miért ülnek ott, de azt érzékeltem, hogy nagyon szerették őket, meg azt is, hogy engem akkor már nem szerettek. Vissza is mentem a színpadra, és játszottam tovább.

Az a hír járja rólam, hogy hipochonder vagyok. Pedig én nem hipochonder vagyok, hanem nagyon beteg.

A *Pogány Madonna* című filmünket meghívták egy filmfesztiválra, az úgynevezett Sárga fesztiválra – ami a ponyvafilmek fesztiválja, és Cattolicában tartották, Olaszországban. A filmet Bujtor István rendezte, és mi ketten nagy boldogan elhatároztuk, hogy akkor odautazunk, és négy-öt napig remekül fogjuk magunkat érezni Cattolicában, ahogyan az egy sztárrendezőtől és egy sztárszínésztől elvárható. Ennek legalább tizenöt éve.

Megbeszéltük, hogy találkozunk a tárgynap reggelén, a mi szepezdi házunknál, onnan indulunk, és majd fölváltva vezetünk, mert Catttolica jó messze van, Rimini alatt, akkor még nem épült meg az autósztráda. Fehér Daciám volt nekem, és az ő kocsija elromlott, nem baj, menjünk az enyémmel. Jó, találkoztunk is, reggel hatkor.

Azt nem beszéltük meg, hogy ki kezdjen vezetni, én úgy emlékeztem, hogy majd a Bujtor. Megjelent a Bujtor, hót picsa részegen… nem… ilyet nem szabad mondani… szóval, megjelent a Bujtor, hulla részegen. Ezt sem lehet, mert akkor azt hiszik hogy a Bujtor részeges. Megjelent a Bujtor, másnaposan, és azt mondta, hogy vezessek én.

Állítása szerint, ezt ő mondja, a Bujtor, én ott álltam a házunk kerítésének dőlve, és a feleségem egy szemcsöppet próbált az én véreres szemembe belecsöpögtetni, merthogy én – és én nem sértődöm meg – hót picsa részeg voltam. Szóval, nagyon be voltam rúgva.

Elindultunk valahogy az én Daciámmal, a Bujtor azonnal lefeküdt a hátsó ülésre, és azt mondta:

– Az első négy órát te vezesd, aztán cserélünk, ahogy átmentünk a határon.

Én otthon hagytam a napszemüvegemet, az egyik szemem be volt dagadva, mert tényleg egy kicsit másnapos voltam, előző este ugyanis egy fontos televíziószereplésem volt, a veszprémi tévéfesztiválon a díjat vettem át, és utána tényleg banketteztünk, úgyhogy reggel négykor feküdtem le.

Villachnál fölkeltettem a Bujtort, hogy most már vezess te. Azt mondja:

– Hol vagyunk?

– Villachnál.

– Hú, te, valamit elfelejtettem, figyelj ide, te csak menjél le nyugodtan Cattolicába, az most már innen csak kábé ezer kilométer, én itt most kiszállok, mert nekem Villachban van egy találkozóm egy barátom feleségével, szevasz.

Kiszállt, és elment. Hát ilyet. Mindegy, gondoltam én, majd Cattolicában jól érzem magam, mentem, mentem. Nem ismertem az utat, folyton nézegettem a mellettem lévő ülésre terített térképet. Az út mentén táblák voltak, hogy majd jön valami autósztráda, de nem jött, mert nem volt megépítve.

Egyszer úgy éreztem, hogy rossz felé megyek. Egy kicsit kihúzódtam, hogy alaposabban megnézzem a térképet, egyszerre csak valami iszonyatos csattanást hallottam, eléggé meg is ijedtem. Elém repült, át az én kocsim fölött, majd megállt a földön landolva, egy autó. Egy zománckék színű magyar Trabant. Én lehettem a hibás, merthogy nem húzódtam ki eléggé az át szélére. Épségben kiszállt a Trabantból egy ember, megállapítottuk, hogy élünk. Kérdeztem:

– Maga miért jött nekem?

– Művész úr láttam tegnap este a televízióban.

– Jól van, de hát összetörte az autókat, a magáét is, meg az enyémet is.

– Nem baj, maga nagyon jó volt tegnap, gratulálok. Én egyébként esztergályos vagyok, mindjárt megcsinálom a kocsiját.

Az övét nem nagyon lehetett megcsinálni, az darabokban volt, az enyémet elkezdte kalapálni, de nekem az volt a gyanúm, hogy ő ezt nem fogja tudni megcsinálni. Nem örültem, hogy a Bujtor nincs ott, olyan egyedül éreztem magam, délután volt, még hátra volt vagy nyolcszáz kilométer, és elkezdett csöpörögni az eső. Egy idő után érdeklődtem:

– Figyeljen ide, maga tényleg meg tudja csinálni az én kocsimat?

– Nem. Művész úr, úgy látom, ez nem fog menni.

Akkor már rossz volt az egész. Azért mentünk Cattolicába a Bujtorral, hogy jól érezzük magunkat. De a Bujtor nem volt sehol, és esett az eső. Azt mondta az esztergályos, hogy őneki van egy sátra, ő azt felverné az út mentén, aludjunk ott. De hát én egy elegáns filmfesztiválra voltam hivatalos Cattolicába, nem volt kedvem sátorozni.

Addigra megjelentek az olasz rendőrök is, nagy motorokkal, borzasztóan téptek, iszonyatos sebességgel elkezdtek beszélni hozzánk, valami olyasmit, hogy takarodjunk le az útról. Ők hívtak aztán egy trailert, kérdeztem, hogy mennyibe kerül, kiderült, hogy mittudomén hány millió líra, annyi pénzem nem volt.

Mi nagyon gondosan itthon megkötöttünk egy biztosítást ilyen esetekre, az Autóklubba kellett menni érte. Az volt ráírva, hogy Nemzetközi Casco.

Elővettem, gondoltam, majd az kifizeti. A rendőrök megnézték, a trailer sofőrje is megnézte, nagyon jót röhögtek:

– *Internationale Casco*, hahaha! – ilyen jót már rég láttak.

A trailer otthagyott, jött egy ember, vontatókocsival, bevontatott Tarvisio városába, hogy megcsinálja az autót, annyira, hogy folytathassam az utam. Addigra beesteledett.

Az az ember kikalapálta a keréktől az odanyomódott karosszériát, kifizettem, és akkor indulhattam tovább, a zuhogó esőben. Fájt a szemem.

A Daciának volt egy hibája, egy általam ismert hibája, hogy az alapjárati fúvóka, az időnként bedugult. Akkor is bedugult, még jóval Velence előtt. De én tudtam, hogy mi a teendő, kinyitottam a motorházat, kivettem az alapjárati fúvókát. Azt csak ki kell fújni, szájjal, mert eltömődik egy kis kosztól. A számhoz emeltem, belefújtam, és az egész alapjárati fúvókát beejtettem a motorba.

Nem volt attól kezdve alapjárati fúvóka. Az nem olyan nagy baj, attól még megy az autó, csak nem lehet fékezni, mert akkor lefullad. Mindig újra kell indítózni. Nem volt nekem sok pénzem, pláne azután, hogy kifizettem a szerelőt, gondoltam, hogy majd a filmfesztiválon adnak nekem napidíjat. Úgyhogy amikor jött végre az autópálya, és kiderült, hogy fizetős, akkor inkább nem hajtottam rá, maradtam az alsóbbrendű úton, ott viszont minden sarkon piros lámpa volt, mindig fékeztem, mindig leállt az autó, és mindig újra indítottam. Egyre gyulladtabb volt a szemem, egyre jobban esett az eső, egyre sötétebb volt, nem volt alapjárati fúvóka, de végül csak megérkeztem Cattolicába, éjjel háromra. Bementem a szállodába, és azt mondtam:

– Jó estét, illetve jó éjszakát, én Kern András magyar színész vagyok, erre a fesztiválra vagyok meghíva, hányas a szobám?

Azt felelték:

– Ilyen nevű ember nincs a meghívottak listáján.

– Mennyibe kerül egy szoba?

– Háromszáz dollár.

– Rendben van, legyen olyan kedves, adja ide a kulcsot.

Gondoltam, majd megjön a Bujtor, és elintézi. Felmentem, lefeküdtem, aludtam, másnap megjött a Bujtor, és tényleg mindent elintézett. Nagyszerűen éreztük magunkat a filmfesztiválon.

Utolsó napig, amikor azt mondta, na gyere, menjünk haza. Addigra ő leadta a bérelt kocsiját, mert ő egy isteni bérautón száguldozott.

– Jó – mondtam –, menjünk, csak nincs meg nekem a kulcsom… – a kulcsom nem volt meg, és nem is lett meg.

Ott állt a bezárt, széttört autó, péntek délután volt. Elmentünk egy lakatoshoz.

A lakatos azt mondta, hogy péntek délután ő ezt nem javítja meg. Könyörgőre fogtuk, hogy nekünk most haza kell mennünk. Akkor mégis kijött, egy vagyonért föltörte az autót, beleszerelt egy új indítómotort, de nem a helyére, hanem le a padlóhoz. Ami azért volt különösen kellemetlen, mert ugye alapjárati fúvóka nélkül folyton indítóznom kellett, lehajolva. Ennek ellenére egész jól haladtunk, amíg az Alpokban föl nem forrt a hűtővíz. Akkor a Bujtor azt mondta:

– Nem jó ez a Dacia! – és csóválta a fejét.

– Kösz.

De mindegy, mégiscsak hazajöttünk a végén. És istenien éreztük magunkat a cattolicai filmfesztiválon.

RUDOLF PÉTER

Az én nagypapám még focizott az Óbuda II-ben. Tizenegy szerelést adtak érte és tizenegy bőrlabdát. Amikor az Óbuda II-be került, jó futballista volt, egy meccset tudott csak játszani, mert aztán eltörte a lábát, szegény, van valami lelkialkatbeli hasonlóság közöttünk, mind a ketten a pech és a szerencse különös keverékéből állunk.

A futball nyilván genetikusán is, nagypapa révén fontos nekem, és mindig is az volt. Nincs olyan fotóm az első tizenegy-néhány évemben, hogy ne labdával álljak. Vácott laktunk, ami azért érdekes, mert feljönni Pestre, akkoriban nem volt mindennapos dolog. Komoly expedíció volt.

Lenni a Népstadionba, és eljutni a SZÚR-ra, a színészek- újságírók meccsére, az nekem a lehető legmámorosabb élmény volt.

Ott ültem apámmal, ő vitt el, pedig ő nem szerette a focit. Ennek ellenére engem meccsekre vitt édesapám, és minden évben ott voltunk a SZÚR-on is. Nagy esemény volt az, ma egyáltalán nincsen ilyesmi, akkoriban hatvanhetvenezer ember kiment a SZÚR-ra a stadionba.

Majd elájultam a boldogságtól. Emberek üvöltenek, a színészek lent futkároznak, állati élvezet volt ebben részt venni. És azt találtam mondani apámnak, hogy én egyszer játszani fogok a SZÚR-on. Apám elnézően mosolygott, mint aki csöndesen tudomásul veszi, hogy a fia megbolondult.

Azt még nem tudtam, hogy színészként vagy újságíróként játszom majd a SZÚR-on, csak azt tudtam, hogy biztosan futballozni fogok itt egyszer. A papám azért nem lepődött meg, mert mondtam én abban az időben mást is, a Holdon is jártam, belefért a képbe tehát egy ilyen ábránd.

Én azok közé a szerencsés emberek közé tartozom, akiknek egy ilyen álmuk megvalósulhatott, félig-meddig. Főiskolás voltam, de játszhattam a színészek csapatában, persze csak néhány percig. Akkor még tartotta magát az a szokás, hogy az öregek alkották a csapatot, és a főiskolások beállhattak egy rövid időre. Én csak az utolsó húsz percben állhattam be. Kijöttek a meccsre a barátaim, Eszenyi Enikő, Kaszás Attila és mások. Kis transzparenseket készítettek: Rudi, te Isten! felirattal, messze fönt ültek a kakasülőn, próbáltam megtalálni őket, ez erőt adott. Ott toporogtam a pálya szélén, és amikor beállhattam végre, csodák csodája, rögtön kaptam egy labdát.

Iszonyatos tempóban elkezdtem rohanni, mint egy őrült, a jobb szélen, ahogy a nagypapa is tette annak idején, érte is indultam. Nem akárhogyan indultam el, és aki tud focizni, az érteni fogja, hogy a tizenhatos környékén a védő már háttal állt nekem, én elhúztam jobbra, általában a színészeknek drukkolnak a nézők, ezért aztán minden ilyen mozdulatomnál az aréna felüvöltött, uá! uá!

Ezt akartam, ezért éltem. Ez a húsz perc volt addigi legnagyobb sikerem. Képzeljék el, annyian néztek, mint hatvan vígszínházi előadáson. Nem volt mese, mindent bedobtam, visszahúztam a labdát, megint őrjöngött a nép, hát nem tudom, lehet, hogy akkor kezdtem el kopaszodni. Olyan örömöt éreztem, hogy azóta is kitart, nem is tudom, mi bajom lehet a világgal, ha egyszer ez nekem megadatott.

Már csak egyet akartam: a SZÚR-on mindig volt egy kommentátor, Hegedűs úr, végigközvetítette a meccset, ahogyan a rádióban szokták, és zengett a hangja a megafonokban, elszállt a Keleti pályaudvar fölött. Amikor én elhúztam a labdával, akkor is üvöltött, miközben a közönség őrjöngött, és tisztán hallottam Hegedűs úr hangját:

– Hogy fut, hogy rohan, száguld mint a villám, a zalaegerszegi kis Nemcsák! Nemcsák Karcsi akkor még zalaegerszegi színész volt, és szintén játszott néhány percet a csapatban. Mit mondjak, egy világ dőlt össze bennem. Soha nem éreztem annyira tisztán, hogy milyen könnyen összetéveszthetőek vagyunk ezen a pályán.

Feleségem Nagy-Kálózy Eszter. Én nem csak őt vettem el, hanem egy hároméves kislányt is.

Mindig imádtam a gyerekeket, tudtam, hogy jó apa leszek, ez benne volt a zsigereimben, de hogy igazán mit jelent, azért azt természetesen csak utólag látom. Akkor fogalmam sem volt róla, addig én önző voltam, kegyetlen, hedonista diktátor, és egyszer csak egy még diktátorabb diktáror került mellém, a hároméves kislány formájában.

Azt tudtam, hogy én itt nem fogok mellébeszélni, hanem az apjaként fogok az első pillanattól föllépni. Ez egy tudatos döntés volt, elég komoly döntés. Elhatároztam, én nem viszek csomag cukrokat, nem fogok más módon sem pedálozni, hanem úgy kezelem őt, mintha a helyzet természetes volna.

Hogy erre hogyan fog ő reagálni, az nagy kérdés volt. Kitaláltam az első hét után, hogy nem a Vidám Parkba viszem, mert az a legközhelyszerűbb dolog, hanem inkább elmegyünk egy hajókirándulásra. Víz, madarak, sziget, Visegrád, ez kellemes lesz, gondoltam. A hajóállomáson kiderült, hogy 1823-ban volt utoljára olyan alacsony a Duna, hogy ne induljon el a hajó. Hihetetlen helyzet: odamentünk fél nyolcra, a kislány megkapta előtte a kedvcsináló mondatokat, hogy ez milyen jó lesz, na és akkor minden hiába, hajó nuku.

Mégiscsak ráfanyalodtam a Vidám Parkra. Akkor még alig ismertük egymást. Bementünk a Vidám Parkba, első utunk egy nagy hintához vezetett, ahová csak a nagyobb kamaszok ülhettek föl. Világos volt, hogy ő nem. Néztük egy darabig, és hirtelen azt kérdezte tőlem Flóra:

– Ha nagy leszek, megengeded majd, hogy erre felüljek?

Fantasztikus volt, hogy ezek szerint ő is hosszú távra gondolkodott felőlem. És aztán sok mindent tanultam tőle.

Teltek a hétköznapok, és megesett, hogy nem volt minden fenékig tejfel, és nem mindig tudtam odafigyelni rá. Emlékszem, egyszer ősz volt, zuhogott az eső, ültem a kis Polskiban, hátul Flóra, ki kellett vinnem Újpalotára, Eszter szüleihez. Mindent pocséknak éreztem, és közben beszélgetnem kellett egy prücsökkel, aki azért még többé-kevésbé idegen volt. Közhelyeket mondtam, mellébeszéltem, semmi kedvem nem volt társalogni ezzel az emberkével, aki nagyon helyes ugyan, de nekem most annyi bajom van, tehetségtelennek érzem magam, utálom az időt, az autót, az egész világot… Beszéltem, beszéltem, Flóra hallgatott, hallgatott egy darabig, aztán megkocogtatta a vállam, és azt mondta:

– Péter (akkor még Péterezett), te miért beszélsz, ha nincs kedved?

Nehéz helyzet, amikor a bemutató után oda kell menni a kollégákhoz. Ha nem tetszett, hogyan mondja meg az ember, hogy te, ez nagyon rossz volt.

Képtelenség.

Kidolgoztunk Balkay Gézával néhány megoldást ilyen esetekre. Például, odalép az ember, az illető kolléga szemébe néz, és azt mondja:

– Te… nem tudod, mit csináltál…

Vagy:

Oda kell menni, ők általában ülnek. Lehajolni, mélyen a szemébe nézni, és kellő átéléssel:

– Figyelj… a kevesek közé tartozol!

Aztán indulni kell kifelé, az ajtónál megállni, visszanézni, majd hozzáfűzni, kellő nyomatékkal:

– És ezt te tudod.?

SINKÓ LÁSZLÓ

A magánéletemben döntő szerepet játszott Debrecen. Mármint a magánéletem végkifejletében, amelyben most is vagyok.

Debrecenben ismertem meg a feleségemet, aki magyar-történelem szakos tanárnő. Akkoriban a debreceni egyetemre járt, és sok egyetemista statisztált a színházban, így ő is.

Rájöttem az első színpadon töltött évem után, hogy ez nem elég, nekem valami mást is kell csinálnom, olvasni, tanulni, ha fejlődni akarok. Egyetemistákkal barátoztam.

Elkezdtem kijárni velük a Nagyerdőre, meg teniszeztünk, beszélgettünk.

Cserhalmi Gyuriék a klub fölött laktak, és föl lehetett hozzájuk menni, ha az ember a klubban leitta magát. Mindig nagy társaság volt. Ott náluk láttam újra azt a fekete lányt, aki a feleségem lett.

Egyszer elmentem vele egy egyetemista bálra, biztosan sokan ismerik a debreceni egyetem auláját, oda. Mindig büszke voltam a tánctudásomra, az idő tájt elég sok zenés vígjátékban játszottam. Sajnos, azóta ez nem fordult elő, és ha az életemben van még vágyam, az az, hogy egy zenés-táncos-énekes szerepet eljátszhassak.

Akkor sokféle tánc ment, már jött be a twist. Addig nem volt más, csak a tangó alaplépés, akinek volt érzéke, azt variálta. Plusz a keringőzés, ugye. Nekünk emellett a színházban egy-két koreográfus betanított ezt-azt. Na most, amikor én elkezdtem a debreceni aulában hátrafelé szteppelni, egy kicsit furcsán néztek rám. De én állati jól éreztem magam, nem bántam, hogy

mindenki engem bámul, porzott a kövezet. Másnap az egyetemen körbejárt egy borzasztó fénykép, amin épp csúszok a térdemen. Attól félem, ha ő meglátja, akkor ezt a kapcsolatot elveszítem.

De volt ennél a szerencsétlen bálnál nagyobb akadály is. Apósomnak, aki Debrecenben a mai napig is közkedvelt és közismert ember, az volt a kikötése, hogy bárkihez hozzáadja a lányát, csak színészhez nem. Mert őneki a háború előtt vendéglője volt Debrecenben, és sok színész járt oda. ismerte őket. Sőt, támogatta a színészeket. Nála féláron ehettek. Szerette őket, de megvolt róluk a véleménye. Következésképp nekünk kettőnknek bujkálnunk kellett. Az egész történet olyan volt, mint egy Krúdy-regény. Egy kis presszóban találkozgattunk délutánonként a jövendőbeli feleségemmel, és ott beszélgettünk. A Penyige Bandi bácsi, egy öreg, kedves pincér, tartotta a titkot, átvett üzeneteket, és mindentudón mosolygott.

Majd egyszer kint ülök a művészbejárónál a színészpadon, amikor látom, hogy apósom, aki állandóan kerékpárral járt, karikázik arrafelé. Megállt a színészbejáróval szemben, megemelte előttem a kalapját. Én kővé váltam. Ő meg odaszólt:

– Uram, vasárnapra meghívom önt ebédre! – és aztán tovább kerékpározott. El is mentem, és lassan-lassan csak befogadott.

A mi családunkban is hagyomány a vendéglátás. Talán ezért lettünk színészek a bátyámmal, Sinkovits Imrével. Szerintem a színészet és a vendéglátás valahol rokon szakmák. Mindkettőnek az a célja, hogy az emberek érezzék jól magukat a szabadidejükben.

Édesapám Körmenden a Korona vendéglőben tanulta a pincér szakmát, nagyapám ott volt gondnok. Apám egyébként a harmincas években a híres Ilkovits vendéglőben dolgozott, az idősebbek talán emlékeznek, a Nyugati pályaudvarral szemben volt, a mai Skála Metró áruház helyén. Hírhedt Ilkovitsnak is emlegették, de büszkén vallom: ezt a nevet csak akkor kapta, amikor édesapám már elment onnan.

Az Ilkovitsban édesapám főpincér volt. József Attila gyakran járt oda, mert Jolán nevű testvére az Ilkovits mögött lévő Jókai utcában lakott. Büszke vagyok rá, hogy József Attilának az én édesapám hitelezett, de ez semmi: József Attila mindig megadta.

Egyszer megkérdeztem édesapámat, hogy tudtátok-e, mekkora költő József Attila. Apám azt felelte:

– Csak annyit tudtunk, megjelennek az újságban a versei, és állítólag jók. Mindenesetre nagyon szimpatikus ember volt. Így aztán egyik nap, amikor

József Attila kérte a főzelékét, édesapám egy szelet hússal, feltéttel vitte ki neki. Amikor József Attila észrevette, szólt:

– Elnézést, Jenőkém, én csak főzeléket kértem, feltétet nem.

Mert persze nem volt elég pénze. Apám szó nélkül kicserélte neki az ételt.

Másnap, amikor József Attila megint feltét nélküli főzeléket kért, apám kivitte neki, s amikor József Attila beletette a kanalát, hát a főzelék alatt ott találta a húst…

HERNÁDI JUDIT

Berzsenyi Gimnáziumba jártam, és ott olyan szellem volt, hogy megengedték a dohányzást, bizony ám, volt egy kis helyiség, ott lehetett dohányozni.

Én egyszer bementem, de nem volt nálam tűz, és senki sem tartózkodott akkor odabenn, hát kiléptem a folyosóra, és arra jött az igazgató, akiről tudtam, hogy dohányzik, kérdeztem tőle:

– Tudna nekem adni egy kis tüzet?

Erre kirúgtak a gimnáziumból.

Állítólag nem csak emiatt, volt harminchat igazolatlan órám, ezek főleg azért gyűltek össze, mert sokszor olyan álmosan érkeztem az iskolába, hogy már a folyosón elaludtam, és ha az ember alszik, akkor minek menjen be az órára?

Beírták szépen az ellenőrző könyvembe – ez második év vége felé történt –, hogy nem osztályoznak le. A bizonyítványomba azt is be akarták írni, hogy az ország összes gimnáziumából kirúgnak, de aztán úgy gondolták, hogy ez mégsem helyes, mert nem a szellemi képességemmel volt bajuk. Úgyhogy köteleztek a második év megismétlésére, valahol másutt.

Hát, ez nagyon kellemetlen volt. Ezek után hazamentem, és elmondtam, mi történt. A szüleim a lehetőségekhez képest remekül fogadták. Gondolom azért, mert ismertek engem, és kiszámíthatták, hogy az én viselt dolgaimból csak ilyesmi lehet. Úgy döntöttek, hogy ez az élettől nekem elég nagy

büntetés, és akkor már okosabb, ha ők mellém állnak. Én mondtam, hogy színész akarok lenni, azt felelték, ha végig tudod csinálni, akkor rendben van.

De édesapám nagyon ragaszkodott ahhoz, hogy ha már magántanuló lettem, ne üljek otthon, mint valami úri gyerek, hanem menjek el dolgozni. Ehhez ragaszkodott, és ezt nagyon becsülöm benne. El is mentem dolgozni. Csakhogy ott volt az a szerencsétlen beírás a bizonyítványomban, hogy meg kell ismételnem az évet. Mindenképpen be akartam fejezni a gimnáziumot, mert ugye, jelentkezni akartam a főiskolára, és ráadásul minél előbb akartam jelentkezni, nem akartam évet veszíteni az öt lehetőségből, amikor felvételizni lehet.

Tehát kénytelen voltam iskolát keresni. Elmentem nagyon-nagyon sok igazgatóhoz, volt, hogy térden állva, sírva kértem, hadd vizsgázzak le a második gimnázium anyagából, de azt mondták, nem lehet, hiszen oda van írva, érthetően, magyarul, hogy meg kell ismételnem a második osztályt. Addigra már pót-pót- pótvizsgák voltak, és nem sok lehetőségem maradt.

Volt egy utolsó esély, Pesterzsébeten, nem tudom hanyadik pót-osztályvizsga, ahova én telefonon bejelentkeztem. Támadt egy ötletem, bizonyára emlékeznek rá, hogy a bizonyítványok alján volt egy kis hely az okmánybélyegnek, tízforintos okmánybélyeget kellett odaragasztani. Na, akkor én vettem tizenkét darab egyforintosat, azért tizenkettőt, mert ennyi takarta le azt a szöveget, hogy meg kell ismételnem a második osztályt. Szépen leragasztottam, telefonon elmondtam, hogy nekem minden papírom rendben van.

Egy kicsit késve értem oda, hogy ne legyen sok idejük nézegetni, azt mondták, üljek le, gyorsan adjam oda a bizonyítványt. Kinyitották:

– Nahát, de kár, hogy már beragasztotta, elég lett volna tíz forint!

– Jaj, úgy látszik, elszámoltam, na, mindegy.

Akkor így levizsgáztam, aztán magántanulóként végeztem tovább a gimnáziumot, és meg is szereztem az érettségit tizennyolc éves koromra, ami szintén nem volt könnyű, mert elvben csak egyéves munkaviszonnyal lehetett esti iskolára járni, de valahogyan ezt is meg tudtam oldani. Nem emlékszem már, hogy mit ragasztottam le vagy be, de sikerült.

Közben persze dolgoztam, két évig. Az egyik évben elmentem bölcsődébe dolgozni, gyerekek mellé, a másik évben pedig – mert a kettő között kivettem a nekem járó nyári szünetet – elhelyezkedtem gépi adatközlőként, ami lyukkártya- lyukasztó tulajdonképpen. Lyukasztottam a lyukkártyákat, ezért ezer forintot kaptam havonta, de sajnos, sok volt a levonás az elrontott

lyukakért, és csak azért nem vonták le az egész fizetésemet, mert azt a törvény tiltotta.

Eljött a felvételi ideje, és meg is jelentem a főiskolán, csak hát az volt a baj, hogy épp egybeesett az érettségivel. Nem ugyanazon a napon volt, de ugyanabban az időszakban, ugyanazon a héten, és én nem akartam magamat holmi érettségikkel idegesíteni, amikor ugye ott a felvételi. Egyesélyes életem volt, vagy színész leszek – vagy színész leszek!

No, elmentem a felvételire, és nem mentem el az érettségire. Gondoltam, lesz, ami lesz, olyan mindegy… ha fölvesznek, majd csak megszerzem valahogyan az érettségit is, mert azért arra szükség lesz. Föl is vettek. Elsőre. Nem tudom, hogy könnyen vagy nehezen, én biztos, hogy izgultam, nekem tehát nem volt könnyű, tőlük kell megkérdezni, hogy sokat gondolkodtak-e rajtam.

Ezek után viszont valahol le kellett érettségiznem. Elmentem a Vörösmarty Gimnáziumba, ami egyébként a Vas utcához egész közel van, ott mondták, hogy két nap is volt, amikor érettségizhettem volna, és mind a két napra kell szereznem igazolást. Az egyikkel szerencsém volt, mert tényleg aznap volt a felvételi egyik fordulója, úgyhogy arra kaptam is igazolást a főiskolán, de a másikra is kellett szereznem. Miközben baktattam szépen a Vas utcából vissza a Makarenko utcába, elhaladtam az I. számú Nőgyógyászati Klinika előtt. Hirtelen ötlettől vezérelve bementem, megállítottam az első fehérköpenyes embert, és azt mondtam neki:

– Szépen kérem, adjon nekem egy igazolást, hogy ekkor és ekkor itt feküdtem, halálos betegen, élet és halál között lebegve, én nagyon hálás leszek magának! Bementünk egy kis szobába, megírta nekem szépen az igazolást, erre én azt mondtam neki:

– Nagyon hálás vagyok! – és faképnél hagytam.

Jött az érettségi. Kis puskákat írtam lyukkártyák hátára. Harminchat tétel volt a ruhámban, különböző pontokra szétosztva. Megírtam a dolgozatomat, aztán a puskákat kiszedegettem, és otthagytam a padban, nagyon nyomtak. Talán egy utánam következő is hasznát vette.

UDVAROS DOROTTYA

Színész családból származom, édesanyám színésznő, édesapám rendező. Édesanyámat úgy hívják, Dévay Kamilla, nem tévesztendő össze, Dévai Nagy Kamilla énekesnővel, édesapámat úgy hívják, Udvaros Béla.

Tehát én színészgyerek vagyok.

Édesanyám nagyon-nagyon sokáig Kecskeméten volt színésznő, és az igazgató pedig a legendás hírű Radó Vilmos volt. Én viszont a Radó Vili bácsit nem szerettem, sőt kifejezetten utáltam, ő pedig mindig megpróbált barátkozni velem. Nem köszöntem neki, nem adtam kezet, nem hagytam, hogy megpusziljon, rá sem néztem. Később elmondom, hogy miért, mert ennek nyomós oka volt.

Egyszer egy ilyen alkalommal ott álltam édesanyám mellett, és akkor Vili bácsi megint megpróbálkozott, hogy a kegyeimbe férkőzzön.

– Dorottya, hát szia, nem is nézel rám?

Semmi.

– Dorottya, ha már puszi nincs, legalább nyújts kezet!

Meg sem mozdultam.

– Mi volna, hogyha adnék neked egy szerepet?

Erre már odafordultam. Kicsit gondolkoztam, aztán:

– Lesz olyan szép ruhám, mint a Galambos Erzsinek?

Galambos Erzsi akkor szubrett volt a Kecskeméti Katona József Színházban, és gyönyörű jelmezei voltak. Azt felelte a Radó Vili:

– Igen, lesz szép jelmezed.

– Jó. És ki fogja rendezni az előadást?

– Tánczos Tibor.

– Hát… az nem valami jó… – mondtam én.

De végül elvállaltam a szerepet. Lehet, hogy az is közrejátszott, hogy tizenöt forint fellépti díjat kínált. Ezt már nem velem beszélte meg, hanem édesapámmal. Az volt a legfőbb vonzerő, hogy a mamámmal játszhattam együtt.

A darab a *Szentivánéji álom* volt, és a mamám játszotta Titániát. Én a mamára mindig féltékeny voltam. A mamámhoz nem lehetett hozzányúlni vagy megsimogatni vagy megpuszilni vagy szeretni, mert ő az én mamám, tehát mindezt – úgy gondoltam – csak nekem szabad, senki másnak. A rendezés szerint Titánia egy hintaszékben szendereg, szól a zene, és két kicsi tündér – a másik a kellékes kislánya volt – ringatja őt. És édesanyám a következő suttogós párbeszédet hallotta:

– Te ne hintáztasd, mert ez az én anyukám.

– Igen, de nekem a rendező bácsi azt mondta, hogy én is hintáztassam, nekem is hintáztatnom kell!

– Te ne nyúlj hozzá, mert ez az én anyukám, úgy meg foglak tépni a szünetben, hogy megemlegeted!

– De nekem azt mondták, hogy én is hintáztassam, én is hintáztatom, mert én is tündér vagyok!

Ez így ment egy darabig, míg anyám egyszer csak odasziszegte:

– Ha nem hagyjátok abba azonnal, én felpofozlak benneteket!

Szerencsére jött a végszó, és anyukám felkelt a hintaszékből.

Ő egyébként klasszikus, drámai hősnő volt a Katona József Színházban, Kecskeméten, de néha játszott zenés szerepeket is, ilyen volt például a Tangolita. Juhász Palinak hívták a bonvivánt, én ültem a nézőtéren, mindig az igazgatói páholyban, máshol nem voltam hajlandó. Zárójelben megjegyzem, amikor felnőtt lettem, és más színházakban nem kaptam meg valami okból kifolyólag az igazgatói páholyt, halálosan meg voltam sértődve, el is ment a kedvem az egésztől…

Szóval, ott ültem az igazgatói páholyban, lement a felvonás, szünet, jött az összes többi kolléga, én ott álltam egy sarokban, vérig sértve, anyukám kérdezte: -Na, hogy tetszett?

Válaszra se méltattam. Anyukámhoz különben egy jó szót nem szóltam soha, bármiben láttam. Ha kérdezte, hogy tetszett-e, legföljebb hümmögtem. Persze, ő nem tudhatta, hogy közben énbennem micsoda vihar zajlik. Jöttek a színész kollégák, sorban:

– Na mi van, hogy tetszett, szép volt a mama?

Nem feleltem. Másik kolléganő:

– Hát szia, milyen volt az előadás?

Egyszer csak meghallottam Juhász Pali gyönyörű bariton hangját, aki szintén azt mondta:

– Hát szervusz, Dorottya, na, hogy tetszett az előadás?

Abban a pillanatban, mint egy fúria, fölugrottam a sarokból, és ököllel vertem a Juhász Palit – ő ugyanis az előadásban megcsókolta az anyukámat. Namost, Radó Vilit is azért utáltam, mert Radó Vili imádta édesanyámat, mindig ölelte és puszilta. Én onnan lentről néztem ezt, először is dohányszaga volt, és mit puszilgatja az én anyukámat? Őt más nem szerethette, csak én.

Édesanyámnak a tigris volt a kedvenc állata, de tigrise nem lehetett szegénynek soha, voltak helyette nyulai. Gyakran kapott húsvétra nyulat, és nevelgette, míg annyira megnőtt, hogy már nem lehetett tovább tartani, akkor nagy nehezen kerestünk neki helyet, ahol majd jól fogja érezni magát.

Az egyik nyuszit, mert több volt, úgy hívták, Muszmusz. Már elég nagy volt, édesanyámnak meg főpróba-hete volt, a nyúl utazott vele, Budapest-Kecskemét, Kecskemét-Budapest, hurcolta mindenhová, a színészházi szobába, a színházba, az öltözőbe is, bogyózott a nyúl mindenütt, a mama meg takarított utána.

A kecskeméti színház a Vígszínház kicsinyített mása, tehát pontosan ugyanolyan félkör alakú feljáró van előtte, de Kecskeméten egy kis zöld gyepet is létesítettek, oldalt is, ahol a műszak-bejáró van. Hogy ne unatkozzon az öltözőben a nyúl, édesanyám egy spagócán oda kikötötte, és megkérte a műszakiakat, hogy néha nézzenek rá a nyúlra, nem szabadult-e el, és egyáltalán, jól érzi-e magát.

Már nem emlékszem, hogy mi volt a színdarab, de főszerepet játszott, őt majdnem mindig nagyon igénybe vették ezek a nagy szerepek, elég beteges, gyakran kellett hozzá orvost hívni. Ebben az esetben is a főpróba végén ott volt már egy orvos, és bevitték a kórházba. El kell mesélnem, hogyan nézett ki a mamám, hogy a történetet jobban értsék. Akkoriban még divat volt az a fajta paróka, amit masztixszal körben végig odaragasztanak az ember homlokára, alatta kicsike kis tekercsekbe csavarják az ember haját, és egy széles fáslival lekötik, remek érzés, pláne, ha az ember több órát van benne. A masztix nagyon durva dolog, iszonyúan kimarja a bőrt, utána benzinnel kell dörzsölni, hogy lejöjjön. Édesanyám egyébként mindig erősen festette magát a színpadra, tussal kihúzta a szemöldökét, és persze műszempillát tett föl.

A szóban forgó főpróba után nagyon rosszul volt, gyorsan letépték a fejéről a parókát, leszedték a műszempilláját, és már vitte is a mentő. Elképzelhető,

milyen a vastagon kihúzott szem, ha közvetlenül a szempilla fölött marad egy fehér csík, ahonnét a műszempillát leszedték, plusz a kicsit már gyulladt fejbőr a paróka helyén, rajta fehéres-sárgás masztix maradványok, valamint a fásliVal leszorított haj – így érkezett anyukám a kórházba, és rögtön adtak neki egy injekciót, amitől aludt egy picit.

Valamikor kora este elkezdett magához térni, éppen ment be hozzá az orvos:

– Kamilla, hogy van?

Anyám a nyugtatótól egy kicsit még kábán hirtelen a fejére csapott, és azt motyogta:

– Jaj, a nyúl… kinn van a nyúl… kinn a mezőn a nyúl…

Mire az orvos:

– Kamilla, akkor minden rendben, a nyúlnak a mezőn van a helye! – és már arra gondolt, hogy csönget az ápolónőkért, mert a mama megint rosszabbul van, hozzanak injekciót.

Abban a pillanatban föltépték a kórterem ajtaját, édesanyám kolleganője, Koós Olga rontott be, és azt hadarta:

– Kamilla, minden rendben van, a nyulat bevitték, a nyúl jól van!

Az orvos abban a pillanatban nem tudta eldönteni, hogy most ki őrült, a mamám, a látogatója vagy ő.

BÁRDY GYÖRGY

Most már olyan régen történt, hogy beszélek róla, de sokáig említeni se szerettem. Volt egy figura, úgy hívták, Gugyerák Alalyos, elipszilonnal.

Magánhasználatra készült, születésénél csodálatos partnerek bábáskodtak, Timár Jóska és Pethes Sanyi. Általában a rádió előcsarnokában, az úgynevezett Pagodában kezdtem el hülyéskedni, és ők beszálltak. Ez a kis magánszám fokozatosan terebélyesedett, egyre inkább politikai színezetet öltött. De azért változatlanul csak hülyéskedés volt, olyasmi, ami rendszeresen folyik a színészklubokban. Csakhogy egy neves tévérendező egyszer fültanúja volt, és úgy érezte, meg kell védeni tőlem azt a csodálatos szocialista rendszert, ezért öntudatosan felszaladt a rádió elnökéhez, vagyis az elnök elvtárshoz, és följelentett. Két évre kitiltottak a rádióból a Gugyerák miatt. Ma már nehéz megérteni, mit találtak benne veszélyesnek. Példát mondok: akkoriban nagy divat volt azt a frázist ismételgetni, hogy valami vagy valaki „az imperialisták malmára hajtja a vizet”. Ezt a Gugyerák úgy fogalmazta: „az imperialisták malmára vizet elhajtó tevékenység formájába”. Ilyesmiket mondott a Gugyerák, aki egy olyan ember volt, hogy maga sem mindig értette, amit beszélt.

Később aztán fölbukkant Marton Frigyes mint a Rádiókabaré atyamestere, és a politikai hangulat is enyhült egy kicsit, nem volt már akkora bűn ártatlan viccecskéket elsütni. Azt mondta nekem:

– Te, szülessen újra ez a Gugyerák, méghozzá úgy, hogy rendszeresen szerepeljen, minden rádiókabaréban. Találd ki a témákat, adok hozzá

segítséget, egy szövegírót, aztán te majd a saját szavaiddal megfűszerezed.

Így is lett. Tardos Péter írta meg a monológok vázlatát, és én elmondtam őket, hozzárögtönözve, ami épp eszembe jutott. Így született újjá Gugyerák, immár a nagyközönség füle hallatára.

Az első volt a *Gugyerák és a táncdalfesztivál*. Kirobbanó sikerem volt vele. Csináltuk a következőt, és így tovább. Elképesztő népszerűségre tettem szert. Hosszú éveken át kihasználtam ezt a népszerűséget, és hakniztam, vidékre jártam, nagyon jól kerestem vele. Lassan kezdtem a saját nevemet elfelejteni.

Jött aztán egy tragikus pillanat. Én valaha – sok évvel azelőtt – Timár József társaságában játszottam Németh László *Széchenyi-jének* második főszerepét, Goldmark doktort, az elmeorvost, aki Széchenyi kezelőorvosa volt Döblingben. Egy szép napon, mikor a Nemzetiben játszották a darabot, és Bessenyei Feri volt már Széchenyi, megszólalt nálam a telefon, a vonal végén Major Tamás:

– Gyurika, egy nagy szívességre kérnélek. Ma este el kéne játszanod a Goldmarkot, mert Őze Lajos barátunk súlyos beteg, vállalnád-e?

– Igen.

– Föl tudod frissíteni néhány óra leforgása alatt a szöveget?

– Megpróbálom.

Nagy boldogan bementem a Nemzeti Színházba, én úgy éreztem, elég jól tudom a szerepem. A dráma csúcspontján a beteg és az orvos egy fantasztikusan megírt sakkpartit játszik.

– Doktor úr – mondja Bessenyei –, én most ezt léptem, erre mi az ön válasza? Mire én így felelek:

– Egy csöpp gondolkodási időt ha szabad kérnem…

Erre a nézőtérről egy borízű hang:

– Gugyerák!!!

Várkonyi Zoltán, az anyaszínházam igazgatója, aznap este ott ült a Nemzeti igazgatósági páholyában, szünetben berohant az öltözőbe, mint egy őrült:

– Idefigyelj, ha ezt a baromságot, ezt a Gugyerákot nem hagyod abba, ha még egyszer meghallom, hogy csinálod, akár csak privát formában is, abban a pillanatban, pedig a legjobb barátod vagyok, repülsz a Vígszínházból, te piszok, hálátlan disznó! Megértetted?

Megértettem. Így halt meg Gugyerák. Élt tizenhárom évet. Nyugodjék békében.

Kérem szépen, én intenzíven részt vettem a második világháborúban. Repülős voltam. A gépem lelőtték. Beszélni is újra kellett megtanulnom. Nagyon súlyos sebesülten érkeztem haza, de úgy határoztam, most már civil

leszek, annak ellenére, hogy vissza kellett még mennem egy hadikórházba, amíg hivatalos papírokat nem kapok, hogy „hosszan tartó szabadságra mehet”.

Civil ruhában róttam Pest utcáit, akkor már vége volt a bombázásnak. Az emberek felszabadultan mosolyogva, boldogan mászkáltak a Nagykörúton. Romhalmaz volt az egész város. Hát én is jöttem-mentem, nézelődtem.

Egy szép napon egy grúz vagy kazah őrmester az ismerkedés különös formáját választva, géppuskatussal fejbevágott, aztán beterelt valahova, többedmagammal. Mint tudhatják a történelemből, abban az időben naponta kellett jelenteni Sztalin elvtársnak, hogy hány százezer hadifoglyot ejtett a Vörös Hadsereg, ez is a győzelmek egyik fokmérője volt. A magyar hadifoglyok egy része a Budapesten sétáló civil lakosságból került ki. Somogyvári Rudolf, tanult kollégám és egykori legjobb barátom is így járt. Ő a háborúban tartalékos hadnagyként megúszta a hadifogságot, hazajött, de öt perc múlva elvitték hat évre.

Engem bezártak egy bankhelyiségbe, az ajtók nyitva, de a vasrácsok zárva.

Hát, vége a világnak. Már azt hittem, megúsztam, kezdődik az élet, megkereshetem anyámat, még azt sem tudtam, hol van. Lakásom, semmim nem volt, de gondoltam, majd csak lesz valahogy… Ehelyett visznek, sejtettem, hogy nem hajókirándulásra. Tízes-húszas csoportokban tessékelték tovább valami gyűjtőhelyre a foglyokat, a civil hadifoglyokat, akiknek semmi közük nem volt a háborúhoz.

Tudtam, hogy Rátonyi Robi barátom az akkori Royal Színház egyik irodájában székel, és valamilyen összekötő tiszti szerepet játszik ott, azt is hallottam, hogy fehér kötés volt a homlokán, és piros ceruzával a halántékára festett magának egy kis vért. Hátha ez megóvja a bajoktól. Elkaptam egy pasast a rácson keresztül, és megkértem:

– Ha Istent ismer, menjen el a Royal Színházba, itt van nem messze, keresse meg Rátonyi Róbertet, mondja neki, hogy írjon pár cirillbetűs sort, valamit, amit odaadok ennek az őrmesternek, hátha akkor elenged.

Ez volt az utolsó lehetőségem. Pillanatok múlva jött vissza a pali, egy kis kockás füzetlappal, rá volt valami írva, ami azt jelentette, hogy Rátonyi officér nagyon szépen kéri, tessék szíves lenni elengedni ezt az embert, mert hogy ő ártviszt. Odaadom a hadnagynak, mire elvigyorodik:

– *Artyiszt?*

Puszi jobbról-balról, mintha maga Brezsnyovszkij elvtárs lett volna.

– *Nu, dászvidányiá!* – kiengedett.

Jesse Owens nem ért el olyan eredményt száz méteren, mint én akkor.

ESZTERGÁLYOS CECÍLIA

Megint olyasmit mondok, amit nem kéne… nem szerettem a főiskolát, nem voltam ott boldog, mert nem volt sikerélményem. Simon Zsuzsához jártam, aki kitűnő pedagógus, és pedagógiai okból énrám csupa nagynéni-szerepet osztott, amikkel nehezen boldogultam. Muskátnét kaptam először, miközben voltam vagy negyvenkilenc kiló, vasággyal együtt.

Alig tudtam megszólalni, Montágh Imrének köszönhetem, hogy megtanultam beszélni. Járni is meg kellett tanulnom, mert én ugye addig csak úgy jártam, ahogyan a balettiskolában tanultam.

Egy balerina, hogy áll meg? Így áll meg. Mire azt mondta Simon Zsuzsa néni:

– Hogy áll maga, miért ilyen merev?

Én meg azt néztem, hogy a többi miért ilyen csámpás?

Nem éreztem, hogy merev volnék, hát ugye, így szoktam meg. Na elég az hozzá, nehezen ment a főiskola. Én nem mindig tanultam meg a verseket, Gáti tanár úr ezért nagyon haragudott. A *Toldi* legrövidebb énekét kellett megtanulnom, szegény mama tanította nekem, azt mondta, hogy hát ilyen nincs, mert, tudniillik, nem figyeltem oda soha. Nem tudom, miért, képtelen voltam odafigyelni. Ugyanezért voltam nagyon rossz tanuló az iskolában is. Soha nem arra figyeltem, amit a tanár mondott, hanem azt néztem, hogy jé, az egyik szeme följebb van, mint a másik, mit ebédelhetett, honnan jön, és fogalmam nem volt, miről van szó.

– Esztergályos, álljon föl!

Fölálltam.

– Folytassa!

Hát mit folytassak? Csak azt tudtam volna elmondani, hogy mi az én gondolatmenetem, így általában az következett:

– Esztergályos, menjen ki!

Amikor a főiskolára jártam, énnekem udvarolt egy fiatalember, úgy hívták,

Janka Béla, aki az osztálytársam volt. Nyilván azért udvarolt, mert tetszettem neki, de én piszkos módon kihasználtam, mert ő a fejembe tudta verni valahogyan a verseket meg a tananyagot, és utána elmehettünk egy kicsit szórakozni. Ez a fiatalember tanítgatott, tanítgatott, de sajnos egyszer csak, hipp-hopp, én beleszerettem valaki másba.

Mit tehettem? Bejelentettem Janka Bélának, hogy ennyi volt, vége. Ő azonban ezt nem akarta tudomásul venni. Mindenesetre a továbbiakban nekem nem sikerült megtanulnom a verseket őnélküle, és Gáti tanár úr még jobban megharagudott rám, mert nagyon sajnálta Janka Bélát, aki attól kezdve elkezdett inni. Gáti tanár úr föl se küldött a színpadra, és én lettem – nem akarom kimondani – a rossz lány.

Elérkeztünk a félévi vizsgához, amikor is kénytelen volt Gáti tanár úr felküldeni a színpadra, mert le kellett vizsgáznom. Salome nagy monológját mondtam, minden erőmet összeszedtem, mert akkor én már nagyon szerettem volna színésznő lenni. Mikor befejeztem, csönd lett, végül Gáti azt mondta:

– Na, jól van… anyukám, aki ilyen tehetséges, az azzal… – nem mondom ki – akivel akar.

Nagyon szerettem a szüleimet, nem, én imádtam őket, és rettenetes fájdalom, hogy elmentek. Nem tudom megszokni, nem lehet megszokni, és azért mégis próbálom humorral átvészelni.

Egyszer mentem az utcán, ez nemrég történt, a kutyámat sétáltattam. Nekünk otthon volt a mamáékkal egy családi füttyjelünk, amit senki nem tudott, csak a mi családunk tagjai. Sétáltam a kutyával, és hirtelen ezt a füttyöt hallottam. Becsület úristenemre felszóltam a magasba:

– Mama, még ne!

Valahogyan úgy éreztem, hogy ő hív, ő szólít, és akkor nekem mennem kell oda fel, vagyis el ebből az életből.

Senki nem volt az egész utcában. Mindez nagyon rémisztő érzés volt.

Kevéssel ezután a sarkon befordult Karcsi, a testvérem, ő már előbb láthatott engem, ő fütyült nekem. Megkértem, hogy még egyszer ilyet ne csináljon, mert ott fogok meghalni menten.

De azóta, ha bármilyen formában eszembe jut a halál, mindig hallom a saját könyörgő hangom is:

– Mama, még ne!

VÁMOS MIKLÓS

Irodalmi pályafutásomat nagyon korán kezdtem, tizenkilenc éves koromban már megjelentek az első novelláim. Szerencsém volt.

Akkoriban, a hatvanas évek legvégén, még volt Magyarországon irodalmi élet, erre már kevesen emlékeznek. Egy havilap, az *Új írás* – azóta már kiszenvedett szegény – sokáig háziszerzőjének tekintett.

A jelenleg romosan és elhagyatottan álló New York palotában – szemben a Bástya mozival – volt a szerkesztőség, a negyedik emeleten. A földszinti New York Kávéházat akkor (már és még) Hungária Kávéháznak hívták.

Három négyszögletes szobából állt a szerkesztőség. Az egyikben az íróasztalokat körben a falhoz tolták. Aki bevetődött, az felült valamelyikre, lógázta a lábát, és órákig beszélgettek egymással az emberek, az volt a divat. Sok olyan írót és költőt ismertem meg, aki ma klasszikusnak számít, nem sorolom fel a neveket, dicsekvésnek hatna.

Történt velem ott valami, ami olyan nagy hatást tett rám, hogy azóta is álmodom róla. Volt egy híres költő, nem tudom, emlékeznek-e rá, úgy hívták,

Zelk Zoltán. A barátai Zézének szólították. Zelk Zoltán elég nagy költő, sőt talán nagyon nagy költő volt, és még annál is nagyobb hipochonder. Állandóan halni készült, ezt fontos tudni róla.

Egyszer betért az *Új írás* szerkesztőségébe. Én az egyik íróasztalon ücsörögtem, fiatalon, elbizakodottan és gátlásosan. Zelk odalépett hozzám, hatalmas szemei voltak, kicsit vizenyősek, olyasféle aktatáskát cipelt, mint én, az dugig tele könyvekkel, kéziratokkal. Enyhén fejet hajtott, és azt mondta:

– Vámoskám, a maga írásait én már jól ismerem, mert olvasom a lapban, meg a személyével is már találkoztam itt, de sosem tudtam, hogy ez a kettő egy és ugyanaz. Most olvastam magáról egy fényképes interjút a *Kritiká-ban,* és leesett, hogy ez az arc azonos Vámos Miklóssal, hát, őszintén örülök, és én most már meg fogom jegyezni magát!

Mire én:

– Erre a kis időre már nem érdemes.

Nem úgy értettem ám, hogy ameddig ő él, á, dehogy. Nekem ez szavamjárása, most is gyakran mondom, hogy ameddig én még vagyok, ameddig író leszek, szóval, ebben a mondatban mélységes szkepticizmusomat próbálom kifejezni. Ezt Zelk Zoltán nem tudhatta.

Nem vettem észre, hogy mit mondtam, csak azt tűnt föl, hogy olyan hangosan zizegnek itt a neonok. Eddig is így volt ez? Körülnéztem, ott volt egy csomó ember, emlékszem, ott ült Örkény István például, nagyon lesújtóan nézett rám, ott ült Váczi Mihály, a manapság keveset emlegetett költő, Gáll lstván, a manapság sosem emlegetett prózaíró, és még sokan mások. Senki nem világosított föl, hogy mi történt. Hát, gondoltam, valamilyen okból most, hallgatunk, rendben van. Hazatértem, és találkoztam a későbbi feleségemmel, elmeséltem neki, hogy mi történt. Végighallgatott, és azt mondta:

– Te barom!

Elmagyarázta, milyen dolog az, ha egy hipochonder azt hallja: erre a kis időre… Elöntött a víz. Több napig nem aludtam utána, annyira szégyelltem magam.

De higgyék el, nincsen olyan rossz helyzet, amit ne lehetne tovább rontani.

Egy héttel később, a Magyar Rádió pénztáránál álltam sorban, hogy szerény, mintegy hetvenhat forintos jogdíjamat fölvegyem (1969-et írtunk), amikor nem más állt be mögém, mint Zelk Zoltán, a nagy vizenyős szemével, a nagy hipochondriájával és a nagy aktatáskájával.

Egy darabig nem fordultam hátra, hanem izgatottan próbáltam kitalálni, hogy most mi legyen. Aztán erőt vettem magamon, odafordultam, és zavarodottan hadarni kezdtem:

– Hát, Zelk úr, költő elvtárs, kérem, elvtárs úr, ööö. amikor. tetszik emlékezni talán, én vagyok a Vámos Miklós, és mikor legutóbb az *Új írás-ban* én azt mondtam, hogy erre a kis időre. akkor nem arra gondoltam, hogy amíg fel nem tetszik fordulni, én ezt szoktam mondogatni, csak úgy, mert én. ne tessék rám haragudni, hát szóval, bocsásson meg.

Ő csak nézett rám a hatalmas, bánatos szemével, és végül azt mondta:

– Vámoskám, nincs semmi baj, én nem értettem félre.

De én láttam a szemén, hogy most nem az igazat mondja.

Aztán Zelk Zoltán meghalt, több mint tíz évvel később, 1981-ben, úgyhogy, gondolom, ebben ártatlan vagyok. Boldoggá tenne, ha tudnám, mindezt hallja ő most valahol, és ugyanúgy nevet, mint önök.

Édesanyám felemás érzésekkel figyelte, hogy író lettem. Ő azt szerette volna, ha orvos leszek vagy ügyvéd. Az emberek mindig halnak, mindig pereskednek, így ez a két legbiztosabb szakma, vélte ő. Az írás bizonytalan kenyér, nem mindig lehet tudni, hogy a jövő hónapban miből tartom fenn magam, ez őneki csöppet sem tetszett.

Ritkán mulasztotta el megjegyezni:

– Édes Öcsikém (ő így hívott), de szerencsés ember vagy te, egész nap itthon ülsz, nem csinálsz semmit, bezzeg szegény nővérkéd, reggel korán bemegy az irodába, és napi nyolc órát keményen dolgozik.

Ez akkoriban rosszul esett, de lassacskán megszoktam, hogy úgyse tudnám elmagyarázni, mivel foglalkozom, amikor ő úgy látja, nem csinálok semmit. Azt is számításba kellett vennem, hogy ő mániás depressziós volt, nem tudom, hogy ismerik-e ezt a betegséget, nagyon furcsa lelki baj. Aki ettől szenved, annak az élete két korszakra osztható. Van egy túlfutásos korszak, amikor úgy érzi, bármire képes, például úgy dönt, hogy most két hét alatt megtanul angolul, latinul és olaszul, vagy nekilát, hogy kifesse-kimázolja a lakását, teljesen egyedül, sőt a parkettát is föl próbálja lakkozni. De van egy másik korszak is – váltakozik a kettő –, amikor viszont semmire se képes, az ágyból sem kel ki. Az én anyám kamaszkorom óta így élt.

Egyszer csak megjelent az első könyvem, 1972-ben, amire mérhetetlenül büszke voltam. A könyvhéten dedikálást rendeztek. Kiültem a Vörösmarty térre a könyvsátor elé, kezemben egy töltőtollal, és vártam. Hát, olvasók – vevők – nem nagyon jöttek, de ez csak nekem fájt annyira, láttam, az idősebb írók már megszokták. Jobb oldalamon ült egy akkor igen híres prózaíró, akinek most a nevét nem mondom ki, mert közben pályát változtatott, a bal oldalamon meg egy híres költő, annak sem mondom ki a nevét, mert ő is pályát változtatott. Voltak ott a kiadótól, néhány szerkesztő, beszélgettünk, és egészen kellemesen telt az idő. Hirtelen megjelent az én anyám, éppen a túlfutásos korszakát élte. Nagyon határozottan odalépett az eladóhoz, aki egy miniszoknyás fruska volt:

– Na most, tessék mondani, kisasszony, az a remekmű, az megjelent már?

– Mire tetszik célozni?

– Hát a Vámos Miklós első könyve, az a remekmű, az van már itten maguknak?

A lány nem tudta, megkérdezte a kolléganőjét:
– Te, valami Vámosi van?
– Tessék.
Odaadták anyámnak. Ő szigorú arccal megvizsgálta, aztán, akár egy nagykereskedő:
– Jó! Akkor kérek szépen ebből harmincöt példányt, amíg még van.
De jó hangosan mondta ám! Elhallatszott a Váci utca elejéig. Én egy kicsit már izzadtam ekkor, mert sejtettem, hogy nincsen még vége. Nem is tévedtem. Anyám kifizette a harmincöt példányt, több fuvarral odahozta, az orrom elé tornyozta az asztalra, és azt mondta, ellentmondást nem tűrő hangon:
– Író úr, kérem, legyen olyan kedves dedikálni ezeket a példányokat az alábbi nevekre: Sárikának és dr. Szabó Alexandrunak, Nagyváradra, Évikének és Lilikének Luxemburgba, Bertinek a FŐMAV-nál, dr. Rubányi főmérnök úrnak… Sorolta tovább a neveket, én meg kicsit jobbra sandítottam a híres íróra, aztán balra, a híres költőre, és azt mondtam:
– Szevasz, anya, muszáj ezt?
Ám ő nem tágított, ragaszkodott az általa kieszelt színjátékhoz:
– Nem ismerem önt még személyesen, bár nagyon tisztelem, és nem is tegeződünk, tehát kérem, kezdje meg a dedikálást, parancsoljon. – kinyitotta az egyik példányt a belső címlapnál.
Én nagyon szenvedtem, most is futkos a hátamon a hideg, ahogyan fölidézem.
Huszonkét éves voltam, úgy éreztem, ez nagyon megalázó helyzet, én igazi olvasókat akartam, s nem is csak harmincötöt, hanem legalább harmincötezret, aznapra. De nem jutott eszembe jobb megoldás, elkezdtem beírni, hogy Sárikának és dr. Szabó Alexandrunak. Közben láttam anyám arcán azt a mérhetetlen büszkeséget, hogy ő milyen találékony, milyen remekül kitalálta és kivitelezte ezt az egészet, hiszen ugye a jelek szerint az én könyvemet harmincötösével viszik, mint a cukrot, a többi hülyéhez meg senki se jön, tehát most mindenki nyilván engem irigyel.
Egy kis apróságot, sajnos, elfelejtett, ez az apróság az volt, hogy én nagyon hasonlítottam őrá. Így rajta kívül is mindenki pontosan tudta, hogy ő az én anyám.
Ez a jelenet sokszor eszembe jut. Akkor egyetlen kis vigaszt találtam, abba kapaszkodtam, sejtettem, hogy előbb-utóbb írok egy regényt a mamámról, abba majd belekerül ez az epizód, és utána már nem fog annyira fájni. Általában így van: amit az ember megír, az bevarasodik.

Anyám még nálam is jobban megsértődött, mert a szemére vetettem, hogy miért csinál ilyeneket. Ezért a további könyveimnél azt a megoldást választotta, hogy mindegyiket ő dedikálta, beírta: *Nagyváradra Sárikának és dr. Szabó Alexandrunak szeretettel és tisztelettel az író édesanyja*. Én ezt is nehezményeztem, amin még jobban megsértődött.

Ma már másképp gondolkodom erről. Sok év elmúlt, és én tényleg megírtam azt a regényt, megírtam becsülettel, *Anya csak egy van* címmel, nagy sikerem volt vele, de ebben ő nem osztozhatott, addigra ő már nem volt itt ezen a Földön.

Persze, lehet, ha elolvashatja a regényt, vérig sértődik. De valahogyan kiengesztelhettem volna.

Ha a könyvhéten vagy bármikor még egyszer odajönne hozzám az édesanyám, venne harmincöt példányt bármelyik könyvemből, és azt kérné, hogy dedikáljam, én bárkinek dedikálnám, sorolhatná ő az összes neveket, még azt se bánnám, ha ő dedikálna nekik helyettem. Egyébként, sajnos, őközülük sem él már senki sem.

A mi családunkban a hivatalnok és művész, vagy – Thomas Man kifejezésével – a polgár és művész kettőssége végigvonult. Az én nagyapámat úgy hívták:

BÁLINT ANDRÁS

Bálint Zoltán, született Bleyer Zoltán,

1871, Nagyvárad. Azt, hogy Bleyernek hívták, én csak egy idő után tudtam meg.

Otthon nézegettem a régi könyveket, többek között egy Arany János-sorozatot, nagyon díszes, aranyszínű sorozat, még a múlt század végén adták ki, és az volt beleírva, hogy Bleyer Zoltán tulajdona.

Kérdeztem anyámat:

– Ki az a Bleyer Zoltán?

– Hát a nagyapád.

Nagyapámék hárman voltak testvérek,

Zoltán, Rezső és Imre. Az ő édesapjuk, az én dédnagyapám, külvárosi tánctanár volt, nagyon hamar meghalt, a három fiú és az édesanyjuk fölköltözött Budapestre. Mind a hárman értelmiségi pályát választottak: nagyapám építész lett, az öccse, Rezső, orvos, a másik öccse, Imre, jogász.

Nagyapám fantasztikus karriert csinált, építőművész lett, mégpedig kora egyik leghíresebb építőművésze. Az 1900-as párizsi világkiállítás magyar pavilonját is ő tervezte, pedig akkor még csak huszonkilenc éves volt. Egy Jámbor Lajos nevű kollégájával dolgoztak együtt, úgy ismerték őket: Bálint és Jámbor. Ők tervezték a mai Külügyminisztérium épületét, sok középületet Budapesten és rengeteg szép villát a Városliget környékén. Tudok még egy házról a Váci utcában, egy másikról a Budafoki úton, és ha mászkálunk a

kisfiammal a városban, mutogatom neki ezeket az épületeket, néha ki is van írva, Bálint és Jámbor.

Megnyugtató érzés, hogy vannak ebben a városban olyan házak, melyeket az én nagyapám épített, jöttek azóta mindenféle generációk, de az ő épületei rendületlenül állnak a helyükön.

Én egyébként laktam abban a Budafoki úti házban, több mint harminc évig, amit ő épített. Most már elköltöztünk onnan. De gyakran járok a Fészek Művészklubba, ami szintén az ő munkája volt, ő építette át a húszas években. A debreceni Vármegye Házát is ő tervezte, és még hosszan sorolhatnám. Meglehetősen híres volt a saját szakmájában.

Lehetetlen helyzet, ha valaki – úgy, mint én – egyszerre próbál színházigazgató és színész lenni… A színigazgatónak tárgyilagosnak, diplomatikusnak, bölcsnek, megfontoltnak, józannak, nyugodtnak kell lennie. A színész viszont legyen érzékeny, igazságtalan, hevülékeny, szubjektív, bolond, végletes, szétszórt. Mindez együtt valójában képtelenség.

Egyáltalán, mindig az a kérdés, hogy ki a főnök. Miklós, szerinted például ma este ki itt a főnök? Te vagy a műsorvezető, de én vagyok a színház igazgatója. Ha egy rendező dolgozik itt, akkor ő a főnök, de csak tíztől kettőig, amíg a próba tart, előtte és utána én vagyok a főnök. Még bonyolultabb a helyzet, ha történetesen én is szerepelek az általa rendezett előadásban. Tíztől kettőig ő hoz döntéseket, melyek rám is vonatkoznak, előtte és utána meg én, és ezek őrá is vonatkoznak.

Ez a helyzet. Elméletileg reggel és délután megbosszulhatnék sok mindent, ő meg a próba alatt tehetné ugyanezt…

Kérdezted, van-e szereposztó díványom. Tudják önök, mi az a szereposztó dívány? Látom, tudják. Igen. Van szereposztó díványom.

Hogy osztottam-e rajta szerepet valamelyik színésznőnek? Természetesen nem, és ha osztottam volna, akkor sem mondanám meg.

A mi családunkban hagyomány a gyűjtőszenvedély. Már a nagyapám is nagy gyűjtő volt, szerette a festményeket, bútorokat, szőnyegeket, könyveket.

Sajnos, a mi családunk ugyanakkor eléggé válós, nagyapám is elvált, apám is elég sokszor, én magam kétszer, ha jól számolom. Ezek a válások meg a történelmi zűrzavarok úgy megcsappantották a családi vagyont, hogy tulajdonképpen nem sok maradt. Főleg néhány könyv. Azért hoztam aktatáskát, hogy ezt-azt megmutassak, nem csak azért, mert Vámos Miklóst utánozni akarom.

Ezeket a könyveket korabeli írók dedikálták nagyapámnak, akikkel jóban volt. Ez például Heltai Jenő *Néma Levente* című műve, azt írta bele a szerző:

„Bálint Zoltánnak, kedves jó barátomnak a régi időkre való emlékezéssel, öreg pajtásod, Heltai Jenő”.

Ezt meg Krúdy írta: „Bálint Zoltánnak, igazi békebeli barátsággal Krúdy Gyula”.

A legmulatságosabb ez a kötet. Szomory Dezső: *II. Lajos király.* Az van beleírva: „Bálint Zoltánnak, akinek érdemes írni, igaz barátsággal Szomory Dezső”. Nagyapám ezt a könyvet hazavitte, de sose vágta föl. Gondolom, Szomory Dezső nem feltételezte, hogy akinek érdemes írni, az nem olvassa el az ő könyvét.

Van egy Adyval kapcsolatos családi történet is. Apám szerette az irodalmat, a költészetet. Gyakran Ady-verseket mondott az önképzőkörben, és ezért neheztelték rá bizonyos tanárok. Egyszer egy önképzőköri ünnepségen is Adyt szavalt, és jelen volt Csinszka. Csinszka adott neki ajándékba egy Ady-kéziratot, ezt. Később apám mesélte, hogy amikor Márffyéknál voltak, és Csinszka megcsókolta őt, mint édes kisfiút, és ő is megcsókolta Csinszkát, a nagyanyám elhúzta. Aztán azt mondta neki:

– Vigyázz, ő az Ady szerelme volt, sosem lehet tudni, a végén még elkaphatod a vérbajt.

GÁLVÖLGYI JÁNOS

Miután nem vettek fel a főiskolára, kerestem valami olyan munkát, ami nem túl macerás.

Most véletlenül a tévéfelvétel alatt épp itt áll egy drága, régi barátom, és állandóan fényképez minket. Biztosan egy lapnak dolgozik. Nézd meg, a szeméhez emeli azt a gépet, olyan kecsesen, elegánsan, és csak csettintget. Gondoltam, ez egy könnyű meló. Az föl sem merült bennem, hogy bitument keverjek valahol.

Gyerekkorom óta mániákusan ragaszkodtam ahhoz, hogy színész legyek, mert arról is azt hittem, könnyű dolog, ma már tudom, hogy azért nem olyan könnyű, s néha talán bitument keverni egyszerűbb volna. Meg bitumen mindig van…

Szóval, miután nem vettek fel a főiskolára, jelentkeztem az MTI-be.

Fotóriporter leszek. Mi az nekem? Legalábbis arra az egy-két évre, amíg nagy színész nem leszek. De az MTI-be se vettek föl. Oda összesen öt embert vettek föl, jelentkeztünk körülbelül száznegyvenen, közölték, hogy már négyet fölvettek. Arra az egy helyre vagyunk száznegyvenen, de abból hetven protekciós. Én meg csak úgy az utcáról. Akkor onnan kifordultam, elmentem nyomdai fényképésznek a Révai Nyomdába, ahol egy barátom dolgozott.

Ennek azonban semmi köze nem volt a színházhoz. Pedig én mindenáron a színház közelébe akartam kerülni. Volt egy jónevű fotóriporternő, Keleti Éva, aki tartott úgynevezett fotósétákat a Városligetben, vasárnap délelőtt tíz

órakor, kezdőknek. Odamentem, megismerkedtem vele, kattintgattam a kis gépemet, úgy éreztem, máris fotós vagyok.

Boldog voltam, amikor kiderült, hogy Keleti Éva színházi fotós, és egyszer- kétszer, ha el tudtam lógni a munkahelyemről, akkor vittem utána a nagy fotóstáskáját. És aztán elszemtelenedtem, mint Berija, gondoltam, dolgozom a saját szakállamra, hogy megismerkedjem a nagy művészekkel, hiszen nemsokára úgyis kollégák leszünk.

Ez nem tűnt egyszerű mutatványnak. A Madách Színház volt álmaim álma, ott kezdtem. A Madáchban a portás egy morózus bácsi volt, próbáltam néhányszor beslisszolni, de mindig elzavart. Aztán egyszer a gépemet lóbálva, gyors léptekkel befutottam, menet közben odavetve:

– MTI! Az MTI-től vagyok. Fotó. Mensáros.

Erre a portás haptákba vágta magát:

– Parancsoljon, arra! – megmondta, hányas a Mensáros öltözője.

Mensárost imádtam. A *Huszadik század* című önálló estjét láttam körülbelül nyolcvanszor. És akkor tovább mentem a szemtelenség rögös útján, bekopogtam, és azt mondtam:

– Jó estét kívánok. Az MTI-től vagyok. Néhány képet szeretnék magáról csinálni.

Barátságosan fogadott, nem gyanakodott.

– Kisfiam, csak tessék. Hogyan akarod? Cigarettázva?

Úgy tettem, mintha nagyon érteném a dolgom:

– Így jó lesz, egy picit a fejet előre.

Csináltam képeket róla, és össze is barátkoztam vele. Jártam előadásokra is, egészen addig, amíg Németh László *Áruló* című darabját fotóztuk Keleti Évával. Hogy fotóztuk, az persze túlzás, én vittem a szatyrot utána. De a kis gépemmel én is csináltam néhány képet. Mindenesetre ott, azon az előadáson belém villant, hogy én, Gálvölgyi János, nem fotózni akarom Bessenyei Ferencet meg Béres Ilonát, hanem játszani szeretnék velük, fenn a színpadon. Kattant valami a fejemben, a gépet eldobtam, soha többet nem fotóztam.

Mutatok neked egy érdekes fényképet. Tessék, nézd meg. Ezt nem én csináltam, hanem valamelyik profi fotós. Az egyik színházunkban, ahol Márkus Laci előfordult a halála előtt, ki volt téve a falra. És amikor tatarozás volt, kidobták a kukába, a többi hasonsorsú kollégával együtt… Gondolták, Laci elment. Leszerepelt. Kész. És akkor ezt a fényképet- kicsit össze is gyűrődött – egy jótét lélek, aki tudta, milyen sokat jelentett nekem Laci, kiszedte a szemétből, és nekem adta.

Azt mondod, ez megrázó? Nem megrázó. Mi csak azt hisszük, azt szeretnénk hinni, hogy amikor mi nem leszünk, akkor megáll az élet. Nem áll meg. És a képeink a szemétre kerülnek.

Kulcsos gyerek voltam, ma már ezt így mondják. Magyarán, nem volt nagypapa, nagymama, hanem haza kellett mennem egyedül a Dob utcából a Csengery utcába, és ott vigyáznom magamra. Az olyan közel volt, hogy a mi konyhaablakunkból át lehetett látni az iskola folyosójára. Én nehezen lóghattam, nem mondhattam, hogy azért késtem, mert nem jött a busz.

Odahaza bevonultam a szobámba, ahol volt egy nagyon szép vaságyam. Kiselejtezett, fehér, kórházi vaságy. Édesanyám ápolónő volt, ő szerezte ezt a vaságyat. Elkezdtem játszani, utánoztam a tanáraimat, de szigorúan csak otthon, négy fal között. Aztán hamarosan létrehoztam a bábszínházamat. Ott, a vaságyon. Édesapám segített, a vaságy végére erősített egy deszkát színpadnak. Olyan magasságba, hogy a fejem nem látszott ki. Rendes, kétfelé húzható függöny is került rá, ami nekem nagyon-nagyon tetszett. Gyógyszeres fiolákból – akkor még nem voltak ilyen baromi gyógyszerárak – készültek a pici reflektorok, és elemlámpa izzókból, én ehhez nem voltam elég ügyes, édesapám csinálta meg.

A reflektorok megvilágították a bordó függönyt, ez valami nagyszerű érzés volt. Én tulajdonképpen a színházat nézőként ma is addig szeretem a legjobban, amíg a szép bordó függöny össze van húzva. Olyan gyönyörűen tud kinézni ez a bársony. És nagyon sok előadásnál legszívesebben már mennék is haza, mielőtt felhúzzák.

Volt tehát ez a bábszínházam, elkezdtem színészeket varrni. A *Füles* című újság útmutatásai nyomán. Kesztyűs bábokat gyártottam. A fejekkel voltam nagy gondban, mint minden igazgató. Nekem idény jellegű társulatom volt. Számomra akkor Kabos Laci volt a legnagyobb színész, én nem tudtam a Gábor Miklósokról… Mi legföljebb a rádiókabarét hallgattuk, még nem jártam a Madách Színházban vagy a Nemzetiben. Kabos, Rátonyi, a vidám műfaj színészei szerepeltek nálam. Kabos László feje például egy répából készült. Kazal Lászlóé ping-pong labdából, Kellér Dezsőé krumpliból, és két nagy fület raktam ide neki. Amikor elfonnyadt, fölbontottam a szerződését.

A színészutánzást akkor kezdtem el. A bábszínházban az egyik kezemnek másképp kellett beszélnie, mint a másiknak. Volt zenekarom is, a Stúdió 11. Lerajzoltam tizenegy embert egy kartonlapra, leeresztettem a függöny elé, s akkor egy fésűre ilyen. hogy is mondjam ezt elegánsan? a papírt, ami közel áll önökhöz, rátekertem, és játszottam a trombitaszólókat, míg át nem kopogtak a szomszédok.

HALÁSZ JUDIT

Réges-régen, amikor elkezdtem énekelni, gyerekeknek koncertezni, a harmincas éveim elején jártam. Egyszer nagyon messzire kellett utaznom, Nyíregyházára vagy Nyíregyháza környékére, én vezettem, mert az a rögeszmém, hogy akkor vagyok biztonságban, ha én vezetek, félek, ha más ül a volánnál. Hajnalban kellett kelnem, két előadást tartottunk, s amikor a második előadással végeztünk, halálosan fáradt voltam. Még előttem állt az a kétszázvalahány kilométer.

Ilyenkor mindig sok gyerek kér autogramot, kérnek szórólapot, fényképet, ez vele jár. Amikor már mind elfogytak, maradt egy kislány, aki az istennek se akart távozni.

Mondtam neki:

– Menj haza, biztosan vár az anyukád!

– Jó, jó, csak még azt meséld el… – és kérdezett valamit az életemről. Elmeséltem, aztán:

– Te, most már nagyon fáradt vagyok, hadd menjek haza én is.

– Jó, akkor már csak azt mondd meg, hogy mi a kedvenc ételed?

Ezen is túlestünk.

– És mi a kedvenc színed?

– Kérlek. már nagyon késő van, és én nagyon messze lakom.

– Na jó, de még azt az egyet mondd meg, hogy hány éves vagy.

– Nagyon sok, nekem egy akkora kisfiam van, mint amekkora te vagy.

– Jó, de hány éves vagy?

– Száz.

A kislánynak elkerekedett a szeme:

– Kozmetika, mi?

Amikor én egészen kicsi voltam, akkor még lövöldöztek, dúlt a háború. Az apám szüleivel laktunk gyakorlatilag egy kertben. Volt egy nagyobb ház, ott éltek a nagymamáék, és egy kisebb ház, két kisebb lakással, ott meg mi. Apukám, anyukám meg én, a másik lakásban pedig a nagynéném, aki apukám nővére volt. Mi akkor csak ketten voltunk anyukámmal, mert apukám épp a Don-kanyarnál harcolt. De volt egy másik nagynéném is.

Na most. Az egyik nagynéném férjhez ment a szerelméhez, aki történetesen zsidó volt, és akkor az nem volt nagy sikk. A másik nagynéném szintén férjhez ment a szerelméhez, aki viszont lelkes nyilas volt. Nyilasnak lenni épp divat volt. És az én anyukám bújtatta a sógorát. Értelemszerűen a zsidót. Apám ugye nem volt otthon. Én beszélni már tudhattam, mert arra emlékszem, hogy tudtam, a nálunk bujkáló nagybátyám neve Józsi. Arról persze fogalmam se volt, hogy ő bujkál.

Igen ám, de egyik napról a másikra rám szólt anyám, hogy én tévedek, a nagybátyám nem Józsi, hanem Karcsi. Próbáltam bizonygatni, hogy de hiszen ő a Józsi, belém fojtotta a szót:

– Nincs itt semmiféle Józsi, őt Karcsinak hívják, és kész!

Kénytelen-kelletlen beletörődtem, azontúl Karcsinak szólítottam. Ha véletlenül mégis kicsúszott a számon, hogy Józsi, rám pisszegtek, kijavítottak:

– Karcsi.

Minthogy nem magyarázták meg, azt hittem, a Józsi és a Karcsi tulajdonképpen egy és ugyanaz a név. Olyasmi, mint a Judit és a Jutka. Jóval később mesélték el, hogy minderre azért volt szükség, mert féltek, nehogy a másik nagynéném férje, a nyilas, megtudja, hogy nálunk bujkál a Józsi.

A háború után lehetett megint Józsinak szólítani a Józsit. De én még sokáig össze-összekevertem. Képzeld, milyen kínos lett volna, ha történetesen beleszeretek egy Józsi nevű fiúba, és a legszebb pillanatokban kicsúszik a számon, hogy Karcsi…

Apám valamivel előbb jött vissza, mint a többiek, valahogyan megszökött a frontról, és egy darabig őneki is bujkálnia kellett. Én már kezdtem megszokni, hogy az élet olyan, hogy lőnek, hogy bombáznak, hogy a felnőttek folyton idegesek, hogy félni kell.

Aztán hirtelen minden megváltozott. Én abból érzékeltem, hogy vége lett a háborúnak, hogy már sokkal többet mosolyogtak körülöttem, és kiengedtek az udvarra egyedül. Persze, nőttem is közben. Énnekem úgy tűnt, hogy az egy

hatalmas nagy udvar volt, és a házak is nagyok. Hatéves koromban jöttünk el onnan. Nem olyan régen jártam arra, és hát az egy nagyon pindurka kert, nagyon picike házakkal.

Egyszer ott játszottam az udvaron, alkonyodott, de már elmúltak azok az idők, amikor félni kellett, hogy jönnek a katonák, vagy lőni fognak. Odabent volt az egész család a nagymamáéknál, legalább nyolcan, beszélgettek, vacsoráztak. Egyszer csak láttam a félhomályban, hogy egy katona nyitja a kaput. Hanyatt-homlok menekültem be a házba, visítottam, azt hittem, kezdődik minden elölről,

– Azt mondtátok, vége van, közbe meg nem is igaz, mert jön egy katona, bújjunk el!

Halálos csönd lett. Aztán valaki felkiáltott:

– Jézusom, a Feri!

Fölugráltak, rohantak a kapuhoz. Kiderült, hogy megérkezett Feri, az apám testvére, akit én akkor láttam először. Ő francia fogságba esett, azért jött sokkal később, mint a többiek.

KULKA JÁNOS

Nagy teher volt a vállunkon, hogy mi voltunk a kis Kulkák, a Kulka gyerekek Szegeden. Apám nagyon jónevű mellkasi sebész volt, édesanyám pedig gyönyörű nő, akkoriban a szegedi színháznál dolgozott.

Szóval, egy ilyen híres – a szó jó értelmében híres – család voltunk. Nagy társaság járt hozzánk.

Biztosan ismerik, vagy ha nem, elképzelhetik, milyen az, amikor azt mondják a tanárok:

– Kézcsókom édesanyádnak, üdvözlöm édesapádat. Jaj, hát most operálta a nagymamát, aki csodálatosan meggyógyult.

Mentünk haza, undokara és kedvetlenül:

– Kézcsókot küld az izé bácsi.

Utáltuk az egészet. Ebben a helyzetben az ember különösképp sürgősnek érezte, hogy minél hamarabb saját maga legyen, rettenetes sebességgel felnőjön, és aztán a saját jogán közlekedjék a világban. Ez az ígéretes terv majdnem kútba esett. Az általános iskola hetedik osztályában történt, hogy szerveztünk egy kis külön osztálykirándulást, néhány hasonszőrű osztálytársammal. Ottó volt a legjobb barátom az osztályban, ő, azt hiszem, most a BBC magyar adásánál dolgozik. Mi ketten elég rossz fiúk voltunk, és kitaláltuk, hogy egy szép tavaszi napon – erre határozottan emlékszem, általában tavasszal történnek ilyen dolgok – legyen egy olyan osztálykirándulás, amelyről a tanárok nem tudnak. Rávettük néhány osztálytársnőnket, hogy menjünk el Újszegedre, a füvészkertbe.

Sikerült is meggyőznünk őket, összeálltunk, négy fiú és négy lány, s elindultunk. Szükség volt mindenféle ajzószerekre is, úgyhogy otthonról ki-ki a szülőknél fellelhető alkoholból elcsórt valamennyit. Emlékszem, kis üvegekbe töltögettem otthon a whiskyt és a vodkát. Szóval, mindent, amit találtam, és ami árt.

Továbbá vásároltam tizenhat forintért – egészen elképesztő összeg volt - egy doboz Kent cigarettát, a szegedi Tisza Szállóban. Így fölszerelve egy doboz Kenttel és a kis üvegekkel, gondos fogmosás és hajmosás után megérkeztem a füvészkertbe. És hát akkor ott történt, aminek történnie kellett, pontosabban történhetett. Nem sok minden történt. Olyasmi, amit az ember tizenhárom éves korában tesz. Némi csókolózás, ilyesmi. Majd azután a jól végzett munka örömével a szívünkben, valamikor késő délután hazamentünk.

Ámde valamelyik lány másnap elmesélte az iskolában, hogy hol jártunk, mit csináltunk. És – gondolom, nagyzolásból – úgy adta elő, mintha valami rettenetes erőszakot követett volna el rajta valamelyikünk.

Miközben én határozottan emlékszem, hogy nem történt semmi efféle. Teljes odaadás volt, mindkét nem részéről, bizonyos határokon belül, persze. De ez már nem számított, amikor eljutott a bír az igazgatói irodába. Szörnyűséges délelőtt következett, az osztályból egyenként hívtak le bennünket. Szembesítéseket rendeztek. Ilyen mondatok hangzottak el:

– De Ottó azt mondta, hogy te lehúztad!

Amikor rám is sor került, lementem az igazgatói irodába. Emlékszem, az igazgatóhelyettes azzal kezdte, hogy kinyitott egy cigarettatárcát, és odatolta:

– Gyújts rá, János, tudjuk, hogy dohányzol.

– Nem, én soha, köszönöm szépen.

– Kár tagadni, már itt járt egy-két pajtásod, és ők bevallották.

Én kötöttem az ebet a karóhoz, és mégse gyújtottam rá. Borzalmas félóra következett ott a tanáriban. Szerencsére a részleteket már elfelejtettem, a végeredményre azonban emlékszem, köteleztek, hogy másnapra írjak egy nyilatkozatot, miszerint – megpróbálom szóról-szóra idézni: – *ígérem, hogy feltűnő hajviseletemmel és kihívó öltözékemmel többé nem zavarom meg az iskola rendjét.*

Hoztam magammal egy fényképet, amin még látható ez a feltűnő hajviselet.

Volt ilyen. Aki kopasz, az apám, akinek sok haja van, az én vagyok.

Annyi hajam volt, hogy a különböző családi összejöveteleken a család hölgytagjai előszeretettel turkáltak a fürtjeimben, és irigykedtek. Ráadásul

nyáron kiszőkültem csíkokban, a nap kiszívta. Csak a gond volt vele – most már nincs, ugye.

Tehát az lett a verdikt, hogy fogalmazzak másnapra egy nyilatkozatot. Külön szégyelltem magam azért, hogy a procedúra során elbőgtem magam, mert hát egy felnőtt ember, aki előző nap whiskyt ivott és Kent cigarettát szívott, az nem sírhat. Hazamentem, fölháborodva meséltem anyámnak, hogy képzelje, mi történt, és mit kéne írnom. Mire anyám először megkérdezte, hogy mi ebből az igazság. Kénytelen voltam otthon is elmesélni a kirándulás részleteit.

Anyám, aki mindig nagyon diplomatikus volt, és nagyon bölcs tanácsokat tudott adni, azt mondta, hogy sajnos, fejet kell hajtanom, meg kell írnom a nyilatkozatot, ha ki akarom járni az iskolát. Úgyhogy a nyilatkozat megszületett, ifjúkorom első komolyabb megalkuvását megkötöttem.

A feltűnő hajviseletet megmutattam, de azt még nem mondtam, hogy mi volt a feltűnő öltözködés: egy Levi’s farmer.

Nagy szám volt akkor, 1971-ben egy Levi’s. Egy csöves Levi’s volt, előző évben, az első családi külföldi utunkon kaptam ajándékba. Méghozzá Josef von Ferenczytől, ha ez a név mond önöknek valamit, ő egy ismert szerkesztő és laptulajdonos, Németországban él, apám gyerekkori barátja volt. Jól ment neki Münchenben. Nagyon drága szállodában laktunk, ott foglalt nekünk szobát. Az ágyra ki volt terítve nővéremnek és nekem is egy-egy Levi’s farmer, és egy-egy boríték ötven márkával. Na, hát ez volt az a bizonyos Levi’s, amellyel közbotrányt okoztam az iskolában. Emlékszem, még ott, Münchenben, azonnal magunkra rángattuk a nővéremmel, és elkezdtünk benne térden csúszkálni, mert azt tudtuk, hogy ki kell koptatni.

Gyermekszereplőt kerestek Shakespeare *III. Richárd*című darabjához, amit Komor István rendezett. Gondolom, úgy vélték, hogy a Kulka Eszter kisfia – akkor lehettem nyolcéves – bizonyára beválik.

Így kerültem színpadra nyolcévesen, Szegeden. Amiről eléggé vegyes emlékeim vannak. A szagokra nagyon emlékszem, a jellegzetes színház-szagra, mely azután egész életemen keresztül elkísért. Ez egy nagyon ismerős illat, amit az ember mindig érez. A saját színházában nem, ott valamiképpen hozzászokik az orrunk. De más színházakban vagy tájelőadásokon mindig érzem. Különös keverék, sokféle szagból, púderekéből, masztixéból, biztosan tudják, ez az a ragasztó, amivel a bajuszt meg a szakállat fel kell ragasztani (kellemetlen anyag), aztán egy kis izzadságszag… Az egész együtt olyan nagyon-nagyon otthonos volt az első pillanattól kezdve, máig is annak érzem.

Egy elég drámai esemény szakította félbe az én gyerekkori színházi működésemet. Az utolsó darabban, amiben játszottam, a két felvonás közti szünetben bekészítettek a színpadra némi ennivalót. Vacsorázniuk kellett a főszereplőknek a második részben, és nekem is volt egy jelenetem a főszereplővel. Kialakult köztünk egy mindennapi rituálé: én a színfalak mögött mindig megkérdeztem a tisztelt idősebb kollegát, hogy ma mi van vacsorára, ő elmesélte, hogy most a kellékes felvágottat készített be, most főzeléket, mindig könnyen ehető dolgokat.

Ezen a bizonyos estén vékonyra szeletelt parizer volt (ezt már soha nem felejteni el – hogy milyen hülyeségekre emlékszik az ember!), parizer, és a közepére nyomva egy kis paradicsomszósz, ezt így könnyen le lehet nyelni, de mégiscsak úgy tetszik a nézőtérről, mint valami komoly ennivaló. Mentem pajkosan, fürgén megkérdezni szokás szerint az idősb kollégát, hogy mi lesz ma vacsorára. Mire állati frappánsan – minden átmenet nélkül – a legzaftosabb káromkodásokkal felelt, gyakorlatilag elküldött anyámba.

Ott álltam, nem értettem, miért kaptam ezt, és annyira kellett bőgnöm, hogy megfogadtam: nem lépek színpadra soha többé, már aznap este sem megyek ki vele a második felvonásban.

Sírva elrohantam, az ügyelő futott utánam, kérdezte, mi történt. De én csak zokogni tudtam. Valahogy mégis belökdöstek, emlékszem, be kellett volna szaladnom nagy vidáman, valami pisztollyal, egy borzalmas piros lakkövben. Amerikában játszódott a darab, és sejthetik, hogyan képzelt el a jelmeztervező 1970-ben egy modern amerikai kisgyereket.

A vidám jelenetet sírva, elfúló hangon, valahogyan eljátszottam. Majd jött a tapsrend, ahol együtt kellett meghajolnunk. És az idősebb kolléga kirángatott a függöny elé. Ordítva-zokogva kitéptem magam a kezéből, visszabújtam a függöny mögé. Fölhívattak az igazgatói irodába. Lendvay Ferenc volt az igazgató-főrendezője a szegedi színháznak. Ő azt mondta:

– Ilyet nem lehet csinálni. ilyet egy komoly színész nem csinálhat.

Mondtam, hogy én nem vagyok komoly színész, én gyerek vagyok, és nekem ne mondjanak efféléket. Nem emlékszem arra, hogy azzal az idősebb színésszel valaha találkoztam volna azóta, és az biztos, hogy színpadra többet nem léptem Szegeden. Akkor úgy gondoltam, máshol se fogok, köszönöm, ebből nekem elég. Ezt az elhatározásomat csak egy darabig tartottam be. De emiatt nem szégyenkezem. Aki a mi pályánkon dolgozik, tudja, hogy adódnak olyan napok, amikor az ember halálosan komolyan úgy érzi, soha többé nem akar föllépni. Van rá egy-két tanú, hogy az egyik kaposvári bemutató után,

elkeseredetten ücsörögtem az öltözőben, és komolyan foglalkoztam a gondolattal, hogy ezt a pályát abba kéne hagynom.

Kérdezed, legutóbb mikor jutott ez eszembe. Azt hiszed, megfogtál, pedig mondom, napra: kérlek szépen, az idén, 1995. február 28-án. Ne nevessenek, tényleg. Február 28-án volt itt a Radnóti Színházban egy bemutató, Victor Hugo A *király mulat* című darabjáé. Biztosan tudják, hogy ez az a színmű, amelyből aztán a *Rigoletto* című opera íródott. Nálunk én Rigolettót, vagy ahogy a darabban hívj ák Triboul et-t j átszom.

Nagyon boldog, nagyon nehéz próbaidőszak volt, elég rövidre sikerült, egyeztetési problémák miatt. De mondom, nagyon-nagyon jól ment, csak aztán, ahogyan közeledett a bemutató, valamit kezdtünk elveszteni, minden iparkodásunk ellenére szétrepedezett az egész. Volt ennek néhány konkrét oka is, bekerült például a díszlet, melyről a gyakorlatban kiderült, hogy eléggé nehezen használható, nem igazán szolgálja az előadást. De a fontosabb okok azért bennünk voltak. Akárhogyan is, ez az előadás – a biztató kezdetek után – csak nem akart összejönni.

Természetesen lement a bemutató, de én rettenetesen el voltam keseredve, egy tapsrendet is elszúrtunk, szétment a függöny, és éppen összevissza álltunk, Kováts Adél fél cipőben, én félig háttal, nem is tudom pontosan, szégyenteljes, csúfos véget ért az előadás. Kirohantam az öltözőbe, úgy becsaptam az ajtót, hogy az ajtófélfa kidőlt, pedig nagyon nyugodt vagyok általában, ritkán csinálok ilyet. Azt mondtam magamnak: kész, ezt a darabot soha többet nem játszom. Persze, ezt sem tartottam be. De higgyék el, az ilyesmi nem hiszti, az embernek – a színészembemek – vannak egészen válságos pillanatai.

JORDÁN TAMÁS

Sokan szenvednek ebben a betegségben, de én azt hiszem, a legsúlyosabb betegek közé tartozom. Teljesen gyógyíthatatlan, reménytelen eset vagyok. Megkeseríti az életemet. Arról van szó, hogy igen gyakran nem tudom, hogy ki kicsoda. Csapnivaló az arcmemóriám. A névmemóriám se jó, de arcmemóriám úgyszólván nincs is.

Alig hihető, de ha nem találkozunk három hónapig, jössz szembe az utcán, és nem biztos, hogy tudom, ki vagy. Ez nem rólad szól, nincs benne semmi személyes. Egy bolti eladót minden nap látok, minden nap ott vásárolok, mondjuk tejet. De ha az utcán találkozom vele, fogalmam sincs, kicsoda.

Egészen mulatságosnak, sorsszerűnek és intőnek tartom azt, hogy én ott kezdtem el dolgozni, ahol most is dolgozom. Miközben egészen más foglalkozást űzök. Én mint földmérő mérnök kezdtem el dolgozni a Fővárosi Tanácsnál, telek-kitűző mérnökként. Ha valaki vett egy telket, nem tudom hol, és nem volta környéken se utca, se ház, csak bozót meg gyom, akkor kihívták Jordán Tamást, mondjuk, harminc évvel ezelőtt, és ő a figuránsaival meg a teodolittal kiment, méricskélt, és végül megmondta, hogy itt van az egyik sarka a telkeknek, ott meg a másik. Leütöttünk azokra a helyekre egy-egy karót. Többé-kevésbé eltaláltuk. Ez volt az én foglalkozásom. És a sors szeszélye folytán épp ott dolgoztam, ahol most a Merlin Színház van, csak egy másik épületben. Ott, ahol most a színház működik, ünnepségeken szavaltam is, így egy teljes kört írt le az életem.

Talán egy féléve vagy egy éve dolgoztam már a tanácsnál, amikor bejött hozzám egy velem egykorú fiatalember. Benyitott az ajtón, és nem csak azt tudtam, hogy ismerem, hanem azt is, hogy nagyon jól ismerem, olyan nagyon jól, hogy oda kell rohannom hozzá, és jobbról-balról megcsókolnom, az is lehet, hogy meg fog előzni, akármilyen fürge vagyok, mert mi rettenetesen ismerjük és rettenetesen szeretjük egymást. Ennek ellenére, fogalmam se volt, hogy kicsoda. De azt tudtam, hogy nagyon-nagyon sokszor találkoztam vele, hogy nagyon- nagyon szeretem, és ő is nagyon-nagyon szeret engem.

Elkezdtem figyelni, mit mond, mert, ugye, ilyenkor az a mentsvár, hogy majd kibök valamit, amiből rá lehet jönni. Nem is kellett sokáig várni, mert rögtön megkérdezte tőlem a második mondatban, ez volt számára a legfontosabb:

– Na és az Öcsivel mi van?

Föllélegeztem, mert a bridzs-csapatban volt egy Östör János, akinek Öcsi volt a beceneve. Az Östör Öcsi egyébként disszidált. Megkönnyebbültem, jól van, akkor az Östörről lehet beszélni. Mondom:

– Hát az Öcsi, az disszidált.

Az az ember elsápadt.

– Disszidált? és te mit szólsz ehhez?

Kicsit megszakítom a történetet, mert igazából akkor érthető és élvezhető, ha elmondom, hogy mi a poén. Tudniillik ő nem Östör Jánosra kérdezett, az Öcsi becenevű bridzsezőre, hanem az én öcsémre. Merthogy ők évfolyamtársak voltak, és ez a srác, az én látogatóm, naponta nálunk evett és aludt. Tiszteletbeli gyereke volt anyámnak meg apámnak, sokszor az én ágyamban éjszakázott. Ő tehát az öcsémre kérdezett rá, viszont én mindvégig Östörről beszéltem.

Ő nagyon hüledezett:

– Szóval, disszidált… megáll az eszem… és hova ment?

– Nem is tudom. Talán Svájcba.

Tátva maradt a szája a megdöbbenéstől:

– Hát nem tudod?

– Nem.

– És nem is érdekel?

– Éppenséggel érdekel, előbb-utóbb meg fogom tudni.

– És anyád mit szólt hozzá?

– Azt hiszem, ő nem tud róla.

– Nem mondtátok meg neki?

– Asszem, még nem.

– Hogy lehet az?
– Nem kérdezte.
– És nem is leveleztek?
– Nem… talán Zakariással levelezik.

Az a srác egyik meglepetésből a másikba esett. Úgy folyt le ez a beszélgetés, hogy nem derült ki ott helyben a félreértés, és ő csüggedten távozott.

A történetnek van folytatása, becsületszavamra, így történt. Az öcsém, akiről ő kérdezett, elment Szombathelyre dolgozni, majd Szombathelyről két év múlva átkerült Győrbe. Ők Győrött találkoztak ezután. Megörültek egymásnak. Kérdezi az a fiú az öcsémtől:

– Hát te itt vagy?
– Igen, mert ott nem volt jó – ő persze Szombathelyről beszélt.
– És mi nem volt jó, a pénz?
– Nem, az itt se jó.

Nem akarom cifrázni, legalább egy negyedórát beszélgettek az itt-ről meg az ott-ról még, mire valahogyan kiderült, mi az ábra. Akkor mondta az öcsém, hogy Tamás biztosan csak hülyéskedett.

Leszoktam a dohányzásról. Most már csak gyógycigarettát szívok, a Herbáriában kapható, de olyan az illata, mint a marihuánának, sokan furcsán pislognak, ha rágyújtok.

Orvosi tanácsra szoktam le, a tachicardia miatt. Ez egy szívritmuszavar. Vele élek 1977 óta, tehát tizennyolc éve. Először azt hitték, infarktusom van, a kórházban bent is tartottak, kivizsgáltak, megállapították, hogy a szívem paraméterei olyanok, mint az élsportolókéi. Tehát semmi baj nincsen vele.

Ez egy idegrendszeri probléma, valami nem stimmel velem. Néha, teljesen váratlanul, a pulzusom fölmegy kétszázra vagy kétszázhúszra, minek következtében a szív hiába dolgozik, nem tudja elég erővel küldeni a vért, és így nem jut el az oxigén oda, ahová kéne. Rossz esetben el lehet ájulni, az is előfordult. Jó esetben be lehet venni a megfelelő gyógyszert.

Nem tudom előre soha, hogy mikor jön rám. Nem akkor szokott jönni, amikor igazán megérdemelném, hanem teljesen váratlanul és indok nélkül. Kaján mosollyal figyel engem ez a betegség, csak ő tudja, milyen játékszabályok alapján csap le rám.

Nyilván összefüggésben van azzal, hogy volt életemnek egy szakasza, amit nagyon nehezen tudtam megoldani. Válságos hónapok voltak, amikor végül is elköltöztem hazulról. Otthagytam a feleségemet meg a két fiamat, mert Lázár Katival akartam élni. Nagyon nagy válságot éltem át, sokáig sehogy sem

tudtam eldönteni, megtehetem-e, hogy elmenjek otthonról, mert a feleségemet is nagyon szerettem meg a két gyereket is, de Lázár Katit is.

Amikor az ember igazi nagy gödörben van, és mind a két oldalon egyformán sokasodnak az érvek, és mégis valahogyan remegve, bizonytalanul, leteszi a voksot az egyik oldalra, akkor hirtelen megnőnek a szemében a másik oldalnak az értékei. Erre átteszi oda a voksát, akkor meg az ellenkező oldal értékei nőnek meg. Szóval, amikor ilyen patthelyzet van, akkor az ember hatalmas fogak közt őrlődik. Amikor végre döntöttem, és megbeszéltem minden résztvevővel, hogy elköltözöm otthonról, Potyi, a fiam, aki most a tévében gyártásvezető – és a *Lehetetlen-ben* is dolgozik –, hatéves lehetett, vagy hét. Ő nagyon ragaszkodott hozzám. Jellemző a gyerek logikájára, hogy felfogva a gondot, megmondta nekem, mi a megoldás:

– Apu, azt kell csinálni, hogy te este itt (ez Óbudán volt) öltözz át pizsamába, hívj egy taxit, menj át Lázár Katihoz Zuglóba, és reggel korán gyere vissza pizsamában, és itt öltözzél föl.

Ő azt gondolta, hogy ezt a dolgot így meg lehet oldani.

Amikor nekiláttam, hogy elköltözzem, senki sem volt otthon Óbudán. Becsomagoltam a holmim két nagy bőröndbe, és hívtam egy taxit. Betettem a bőröndöket a taxiba, mentünk át az Árpád-hídon. A híd felénél egyszer csak azt mondtam a taxisnak:

– Bocsánat, otthon felejtettem valamit, forduljunk vissza.

A taxi visszakanyarodott, és hamarosan letett engem a ház előtt, ahonnan indultunk, kifizettem, fölmentem a két bőrönddel, leültem, és gondolkodtam. Eltelt néhány óra, amikor hívtam egy újabb taxit, azzal már végleg elmentem. Ezt követően jött rám a tachicardia. Gondolom, az történt, hogy ebben a nehéz helyzetben az agyam, nem bírván megoldani a leckét, átutalta a problémát a szívemnek.

ALMASI ÉVA

Nem, én soha nem éreztem magam szépnek. Sőt, picit mindig szebb akartam lenni, mint amilyen vagyok. Ezért aztán adódtak baleseteim. Például: nagyon fontos randevúra készültem. Hallottam, hogyha atropint csöpögtetnek a szembe, akkor nagyon szép lesz, a pupilla gyönyörűen kitágul.

Bementem anyuhoz, aki ápolónő volt, és éppen ügyelt a kórházban. Kérdem tőle:

– Anyu, hol az atropin?

– Minek az neked, mire kell?

Nem mondhattam meg, másra tereltem a szót. De amikor egy percre kiment, megkerestem az atropint a gyógyszeres szekrényben, kivettem, és belecsöpögtettem a szemembe.

Elmentem a randevúra az Emkéhez. Semmit sem láttam. Csak szúrós, piros foltokat. Ott imbolyogtam, a világ csípős foltokra hullott szét, csurogtak a könnyeim. Gyönyörűen nézhettem ki…

Föltehetően ott volt az az ember, akivel a nagyon fontos randevúm volt, de nem jött oda hozzám. Meggondolta magát. Soha többet nem találkoztunk.

Amikor édesanyám meghalt, sokáig nem nagyon tudtunk bemenni a lakásba, minden úgy maradt, ahogy ő otthagyta. Néha karácsonykor elmentünk, de csak kóvályogtunk a szobákban.

Egyszer a húgom, aki nagyon szelíd, fantasztikus természetű ember, azt mondta:

– Na, Éva, most kipakolunk!

Mondtam, jó. Kirakodtunk a lakásból, elajándékoztuk a dolgokat. Ott volt „a” kombinált szekrény. amikor annak idején megérkezett hozzánk, nagyon nagy attrakció volt. Nem tudom, itt főleg fiatalok ülnek a nézőtéren, ők talán már nem tudják, milyen egy igazi kombinált szekrény, üveges, fiókos, némelyikben világítás is van.

A kombinált szekrényt utoljára vitték el. Elbúcsúztunk tőle, és akkor gondosan átkutattuk, nehogy valami benne maradjon, valami emlék, édesanyám valamilyen kedves tárgya, amiről nem tudunk, mert volt egy kis rejtett fiókja is. Szétszedtük, és fölrakták a teherautóra. Elindult a kocsi, platóján a kombinált szekrénnyel, már majdnem a saroknál járt, amikor kirepült a szekrényből egy nagyalakú boríték, egy távirat.

Ezt a táviratot elhoztam ide magammal. Itt van, látszik rajta, hogy aznap esős idő volt, mert amikor lerepült a földre, besározódott. Felolvasom.

Almási Éva, Hungária körút 135. Budapest. Nehéz megpróbáltatásod alkalmával, úgy érezzük, jelenteni kell igaz együttérzésünket és szívből jövő kívánságunkat, hogy legyen erőd, egészséged, emberi tartásod megküzdeni bajjal, veszéllyel, és kicsit legyőzve, kicsit győzve, de mindenesetre előre lépni az életben. Aláírás: Págerék.

Ezt a táviratot édesapám halálakor küldte nekem Páger Antal és a felesége, Szilágyi Bea, akik a pályám kezdetétől nagyon szerettek. És édesanyám azon az esős napon továbbküldte nekem.

VITRAY TAMÁS

Nagyapám volt a Vígszínház nézőtéri ellenőre, a jegyszedők és a ruhatárosok főnöke. Ő főellenőrnek hívta magát, valószínűleg az is volt, de alellenőr nem volt a színházban. Egy kis irodában ült, és ez illett hozzá, mert ő is egy nagyon helyes kicsi ember volt. Hát most mit csináljak? ez az igazság.

Mániásan jártam hozzá a színházba.

Egyrészt azért, mert az egy varázslatos világ volt, és rabul ejtett, másrészt ha bármi disznóságot csináltam, énnekem a nagyapámhoz kellett rohannom, és biztos volt, hogy ő segít, elsimítja a dolgokat otthon is.

Egyszer betörtek egy kirakatot, képzeld el, golyóztunk, az akkori Sziget utcában történt, most azt hiszem Radnótinak hívják. Golyóztunk, és csalt a másik, mire én az acélgolyót hozzávágtam, ő elugrott, és a rádióüzlet kirakatába ment az acélgolyó. Én csak a csattanást hallottam, elkezdtem rohanni.

Tény, hogy az a szemtelen disznó beárult engem, mert a boltos elkapta. Ma sem bocsátottam meg neki, noha most már kormányfőtanácsos Ausztriában. Elég az hozzá, hogy mire nagy kerülővel hazaértem, és a kapun be akartam menni, már a házmesternél érdeklődtek. Úgyhogy föl se mentem, inkább elrohantam nagyapámhoz a színházba.

A már említett pici irodájába a színészek mindig beültek kvaterkázni, amikor ráértek. Éppen ez volt a szerencsém. Képzeljék el a jelenetet, beront lihegve egy talpig koszos, meglehetősen kövér – merthogy az is voltam, nem csak kicsi – kisgyerek, és azt mondja sírós hangon:

– Nagypapa, betörtem egy kirakatot!

Somlay Artúr ült ott nála, akinek a könyvét – nagyapám könyvkötő is volt – átvette éppen, s arról beszélgettek, hogy miként kösse be. Somlay nagyon röhögött, erre nincsen más szó, és én föl voltam mentve, nagypapa megbocsátott. Hazavitt, kimosott a bajból, elmentek a rádióüzletbe, elmondták, hogy állják a sarat, de nem volt sár, mert biztosítva volt az üveg, szóval happy ending.

A színház, mint mondtam, nem csak a nagyapám miatt volt varázslatos világ, de mindenesetre ő engedett be az előadásokra. Néha olyanokra is, amelyekre nem kellett volna, emlékszem, közfeltűnést keltettem, amikor a házmesterék kislányával – nyolcéves koromban – a *Warrenné mesterségé-t* néztük végig. Látom, ismerik a darabot…

Talán érthető, hogy színházi rendező akartam lenni. Olyan megátalkodottan készültem erre, hogy Öveges József fizika tankönyvét hetedik és nyolcadik gimnáziumban felvágatlanul hagytam, és majdnem megbuktam. Úgy véltem, egy színházi rendezőnek nem kell fizika.

A főiskolán két rostán átmentem, a harmadikon Major Tamás azzal buktatott ki:

– Maga egy tehetséges, értelmesnek látszó fiatalember, menjen el egy színházhoz tanulni, és majd aztán jöjjön vissza.

Akkor épült újjá a mai Vígszínház, Magyar Néphadsereg Színháza néven, és tekintve hogy nem kerestek igazgatót, elhelyezkedtem díszletmunkásként. A baj az volt – úristen, már megint erről kell beszélnem –, hogy én kicsi vagyok: százkétszáz kilós díszletfalak voltak, a két végükhöz megközelítően egyforma két ember kellett, és hát én nem voltam egyforma senkivel. Ügyködött ott egy alkoholista zsinórmester, leszólt a színpadra a zsinórpadlásról, amikor látta ezt a disszonanciát:

– Ha ráadtok két csatos üveg bort, akkor átveszem, és adok érte egy emberszabásút.

Elcserélt. Így kerültem föl a zsinórpadra, ott aztán, nem is tudom, hogyan, egészen kiváló dolgozó lettem. Ezt nehéz elhinni, mert oda is kellett fizikai erő. Igazolásul csak annyit mondok, hogy jóval később, 1967-68 táján, amikor már elég régen televíziós voltam, és megjártam olimpiákat, találkoztam Kiss Dénessel, Dénes bácsival, ő volt a színházban a műszak főnöke. Megörült nekem, és azt mondta:

– Látlak-látlak a televízióban, nagyon élvezem, de azért azt megmondom, ha nálunk maradsz, akkor már rég zsinórmester vagy.

Halálosan szerelmes voltam, méghozzá egyszerre két színésznőbe. Kérlek szépen, ez úgy történt, hogy a Vígszínház bemutatta – mondtam, hogy mindig ott ültem – a *XIV. René* című darabot, ne kérdezd ki a szerzője, a zene Eisemann Mihály, ezt az egyet tudom. Egy fiú-szerepet játszott Tolnay Klári, a belé szerelmes hercegnőt pedig Mezey Mária. Én a magam részéről mind a kettőbe szerelmes lettem. A fiúba is és a leányba is. Tudtam én azt, hogy a fiú is nő, a darab végére kiderült. De én már fiúként is beleszerettem.

Eltelt nagyon sok év, volt tán negyven is, talán még több. A sors úgy hozta, ahogyan te ülsz most itt, úgy ülhettem szemben a *Tele-feré-ben* Tolnay Klárival. És hát megvallottam neki, még előtte az öltözőben, hogy én bizony, Klárika, halálosan szerelmes voltam magába. Ő már nem emlékezett a színdarabra se, amit én tizenötször vagy tizenhatszor megnéztem, érthető okokból, de azt mondta:

– Kedves Tamás, miért nem szólt előbb?

BÁSTI JULI

Nem mertem szólni. Folyton azt hallottam, hogy foglalt. Mindig volt egy férje vagy egy élettársa.

Rengetegen jártak Szigligetre hozzánk, apám házába. Egyszer Kálmán György is meglátogatott minket, és én éppen bilin ültem. Ő bejött a szobába, igen elegánsan, és nagyon nagy hódolattal kezet csókolt. Én ugye ültem a bilin, ő meg lehajolt:

– Asszonyom, engedje meg, hogy kezet csókoljak! – letérdelt, és megcsókolta a kezemet.

Én soha nem tudtam ezt a fájó élményt elfelejteni.

Főiskolás koromban, harmadikban és negyedikben ott voltunk gyakorlaton a Nemzetiben, én mindig nagy ívben elkerültem őt, el kellett kerülnöm, mert annyira zavarban voltam. Még akkor is annyira szégyelltem magamat… így megalázni valakit, női mivoltában.

Tudom, hogy jóindulatból csinálta, viccnek szánta, de hiába, énnekem egy döfés volt, hogy a bilin kezet csókolt.

Nagyon sok áldozatot hoz az ember a szerelmeiért. Egyszer átmentem egy dupla üvegajtón, pontosabban kitörtem egy dupla üvegajtón keresztül a szabadba, szerelmi okból kifolyólag. Bezárták az ajtót, és én el akartam jutni a szerelmemhez, akivel megbeszéltük, hogy nemsokára találkozunk.

Éjszaka volt, én nem voltam már holmi csitri, főiskolás korom végefele történt ez, bezártak a szüleim, és az egyetlen kijutási esély a terasz dupla ajtaja volt, hát átgázoltam az üvegen.

Az üvegtörés azóta is föl-fölbukkan az életemben. Az *Utolsó pohár* című darabban egy kihallgatás folyik, a színpad közepén teljesen magamban kellett állnom, egy nagyon szerencsétlen ruhában, agyonverve, mindenféle foltokkal, és meg kellett próbálnom kijutni ebből a vallatóhelyiségből. A díszleten volt egy ablak, és én azt kitörtem. Tenyérrel. Minden előadáson.

Kérdezed, nem féltett-e a rendező? Á… ezek nem olyanok.

Ebben a darabban egyébként annyira megkínozzák az általam játszott nőt, hogy adódik egy pillanat, amikor bepisil. Arra gondoltam, hogy meg kéne próbálnom igazán bepisilni, hogy átéljem, milyen érzés. Mindent elkövettem, de nem tudtam bepisilni.

A próbán kitaláltuk, hogy nem vettem fel bugyit, mert azt gondoltam, hogy a bugyi zavar, az ember mégsem pisil a bugyijába amikor már felnőtt. Ez nem segített. Próbáltam azt is, hogy a szünetekben benn maradtam a színpadon, és különféle pozíciókban leguggoltam, lassan felálltam, Újra visszaguggoltam, de hiába. Azután vizet ittam a próba előtt, rengeteg vizet, három és fél litert, ez volta csúcs, tényleg majd szétpukkadtam, gondoltam, majd most sikerül – de nem tudtam bepisilni.

Számomra ez fontos tanulság, bebizonyosodott, hogy a színpad más mint az élet, a színpadon nem történhet meg bármi, és ezt nekünk nem szabad elfelejtenünk.

EPERJES KÁROLY

Mi, mint úttörők, kis felderítőknek is ki voltunk képezve.

– Ha láttok furcsa, bőrdzsekis diverzánst, azonnal szóljatok!

Fociztunk a futballpályán, lent a Bikaréten, ami két kilométerre volt az osztrák határtól a Fertő tó partján. Gyönyörű hely.

Nekem azért van ilyen furcsa humorom, mert édesapám mindig azt mondta ebéd után:

– Na gyerekek, merre menjünk kirándulni? – és csak délre és keletre lehetett gondolni, nyugatra nem.

Mindig nyugatról várták a faluban az esőt, és arra volt mindenkinek a nagybácsija, onnan jött a stollwerk, a rágógumi, a harisnyanadrág…

De tényleg voltak diverzánsok, én láttam is. Jött egyszer bőrkabátban egy furcsa pali, még csokival is megkínált minket, pedig nem cukros bácsi volt, és megkérdezte:

– Gyerekek, merre van itt a. tudjátok, na!

Mondtuk, hogy amarra, két kilométer, és csak úszni kell. Rengeteg ilyen történetem van, majdnem mind úgy kezdődik, hogy focizunk a Bikaréten. A foci a legnagyobb program falun, és mindenki futballista akart lenni, én is. Olimpiai bajnok és futballista, mi más?

Egyszer csak azt látjuk, hogy Mekszikópuszta felől – van ilyen helység Magyarországon –, még a határon innen, igen. Mekszikópuszta, Fertőd, Sarród, Tőzeggyármajor. Na most, Mekszikópuszta felől hihetetlen robbanásokat hallottunk, hatalmas valamik repkedtek a levegőbe. Labdákat be

a bokorba, irány arrafelé! – ki biciklivel, ki futva. Olyan három-négy kilométernyire volt tőlünk, nem tudom pontosan.

Következő a történet. Burgenland egy része valaha hozzánk tartozott. Kérem, mi vagyunk az egyetlen ország, amit saját maga vesz körül. Szóval, a burgenlandi pásztor meg a mekszikópusztai pásztor egymás mellett őrizte a gulyát. Átkiabálgattak a határon:

– Hé, Hansi, hej, hogy vagy?

– Én jól. És te hogy vagy, Feri?

– Én jól. Mennyit keresel?

– Ezerötszázat. Hát te?

– Én is ezerötszázat.

– Na, akkor kvittek vagyunk.

Így elbeszélgettek, az aknák fölött. Mit ad Isten, bement a Feri bácsi a kocsmába, és ott épp polémia folyt, hogy ki keres jobban, hogyan élnek Ausztriában, és mi a helyzet Magyarországon.

– Ott sokkal jobban élnek – mondták többen.

Feri bácsi csak nevetgélt:

– Ugyan má, a Hansi ugyanannyit keres, mint én, pedig nekem kisebb a gulyám, mint neki, és ez a téeszé, ő meg a saját felelősségére dolgozik, jó ez így, ezeröt-ezeröt!

– Te hülye vagy, szorozd be hárommal!

– hogy mi.?

– Hát a schilling háromszor többet ér, mint a forint!

– Micsoda?

Feri bácsi bement a téeszirodára:

– Ide figyelj! Nem igazság! Együtt kezdtük, ugyanazt végezzük, de ő négyezerötöt kap, nekem is ugyanannyit adj, amennyit ő keres!

– Nem lehet, mert akkor többet keresnél, mint a téeszelnök.

– Nem adsz?! Na megállj! – Feri bácsi bevágta az ajtót a téeszirodán.

Másnap a gulyát rázavarta az aknazárra, és ezt láttuk mi a Bikarétről. Fél bikák röpdöstek a levegőben. Feri bácsi meg szépen átgyalogolt, mert ott ugye megszűnt az aknazár. Amikor átért, hátrafordult, és mérgesen visszadobta a görbe botját:

– Ezt nektek!

Másnap már együtt őrizték a gulyát Hansival.

A diploma évében tüdőembóliám lett. Azon a nyáron volt egy motorbalesetem meg egy vakbélműtétem is. Azt mondják az orvosok, minden ezer hasfali műtétből legföljebb egy végződhet trombózissal vagy embóliával.

Én voltam az az egy, hogy a műtéttől-e, vagy a sok munkától – akkor játszottam Boglárlellén a *Paraszt Hamlet-ban,* és valamennyi előadást végigcsináltam –, nem tudom. Mindenesetre nem vették észre, hogy tüdőembóliám van, mert a főorvos éppen nyarait, aki helyette volt, az meg nem tudta.

Három hétig TBC-vel kezeltek, engem! Vért köptem… A végén a tüdőmnek csak egy elenyésző része működött, az utolsó négy-öt napban már nem is lehetett hallani a légzésem.

Abban az időszakban édesapám teljesen lefogyott. A húgom mindig azt mondta:

– Ne legyél olyan büszke az *Eldorádó-ra,* könnyű volt eljátszanod, egész életedben előtted volt egy ilyen ember, mint az a figura, az apád!

Neki ebben igaza van. Apám a családjáért mindenre kész, öntörvényű ember volt. Egész életében soha nem kért tőlem semmit. Akkor bejött a kórházba, és teljesen eltorzult fejjel kiabált velem:

– Azt mondd meg, hogy mit csináljak? mit csináljak?

Teljesen kikelt magából. Én meg azt mondtam:

– Menj papért!

Apám kissé megnyugodott. Elment papért, visszajött, én addig átgondoltam a dolgokat.

Meggyóntam, megáldoztam, megkaptam az utolsó kenetet. Mondtam aztán apámnak:

– Menj el, apám.

El is ment, lehiggadva. Akkor én kinéztem az ablakon, azon tűnődve, mi van nekem még hátra? Nem tudják a bajomat. meg voltam győződve arról, hogy tüdőrákom van. Kinéztem az ablakon, és Isten ne verjen a számra, furcsa állapotban voltam, rengeteg fájdalomcsillapítót kaptam, nagyon nagy fájdalmam volt.

A soproni kórház tüdőosztálya előtt hatalmas gesztenyefák vannak, és hirtelen szétnyíltak, nem úgy, mintha széthúznák őket, hanem mintha oldalra hajoltak volna. Már csak az eget láttam, aztán valami csillogást, tisztaságot, fényességet, megfogalmazhatatlan látványt, ami hívott engem.

Azt mondtam:

– Uram, ne! – olyan szépen soha nem imádkoztam. – Uram, úgy szeretném még fölnevelni a fiamat (akkor volt kétéves). Még annyi örömet szerezhetnék a színészetemmel az embereknek.

Szívből jött ez az ima, jólesett. Elaludtam. Arra ébredtem, hogy bejött egy Lang Zsuzsa nevű éppen akkor végzős orvosnő, megvizsgált, tüneményes

volt. Azt mondta:
– Ez így nem jó, más kezelést kap! – és ment volna ki.
– Doktornő, maga tudja, mi a bajom?
– Persze, hogy tudom. Miért, nem mondták magának?
– Nem!
– Hát tüdőembólia!
Nagybátyám, aki hatvanvalahány éves volt, éppen akkor gyógyult fel a tüdőembóliából. Nagyon megörültem:
– De jó! Hát nem rák? De jó! – nevettem örömömben.
Erre a doktornő olyan aranyos volt, visszafordult az ajtóból, és azt mondta:
– Mit röhög, ebbe bele szoktak halni! – és kiment.
Ő mentett meg! Intézkedett, és nemsokára két hozzám hasonló korú betegszállító átvitt a belgyógyászatra. Fogadást kötöttek rám, hogy mire odaérünk, én meghalok-e, vagy nem. Mert kába voltam, úgy feküdtem, hogy nem adtam életjelet.
– Te, figyelj, Józsi, szegény gyerek, még alig múlt húszéves…
– Túléli. Van rá egy húszasom.
Ettől, hogy ők fogadást kötettek az életemre, röhögőgörcs jött rám. Alig kaptam levegőt. Ott az udvaron azonnal lepakoltak, futva hozták az oxigénpalackot, rám húzták a maszkot. Aztán azt mondták, hogy ők még ilyen beteget nem láttak, aki a maszk alatt is csak röhög. Akkor már biztosra vettem, hogy megúsztam.

KOMLOS JUCI

Színészcsaládból származom. Édesanyám, Pintér Irma nagyszerű színésznő volt, aki a három gyerek és a háztartás mellett nem folytathatta a pályát, de néha eltűnt. Elszökött „játszani”, kis, úgynevezett dali társulatokba. Színpadi ruhája nem volt, különböző fátylakból kreált magának jelmezeket. Különös dolog a színész-természet, furcsa, sírig tartó szenvedély!

Olyanok vagyunk mint bárki, csak kicsit érzékenyebbek, játékosabbak, egyszóval mégis kicsit mások! Apám Komlós Vilmos volt Az ismertebb, sikeresebb. Tüneményes ember volt, örök optimista. Mindenki szerette, mert életeleme volt a játék.

Magánemberként is, nem csak a színpadon.

Sokszor értek szomorú és nagyszerű, megrendítő élmények az életben. Amikor elmúltak a viharok, az első gondolatom mindig az volt, hogy hasonló szituációban a színpadon el tudnám-e ilyen szépen játszani. Más azt hihetné, kicsit bolond vagyok. Nem! Színész!!!

A kezdeti lépéseket a pécsi színházban tettem meg hároméves koromban.

Akkor még nem szívesen szerepeltem, de belejöttem, és azóta sem tudom abbahagyni. Az volt a szerepem, hogy a színpad egyik oldaláról át kellett libegnem a másikra, szép kis rokokó ruhában. Csak egy csoki segített legyőzni a lámpalázamat. Egyik felét megkaptam induláskor, másik felét, amikor megérkeztem. Imádtam az édességet. Ma a színházat imádom.

Jónéhány vidéken eltöltött év után, 1941-ben a Művész Színház tagja lettem. Nagy tisztesség volt ez akkoriban. A színházat Várkonyi Zoltán

vezette, Fábri Zoltánnal és Apáthi Imrével. Ők nemcsak kiváló művészek voltak, hanem csodálatos színészpedagógusok. Amikor a *Kis rókák* című Lilian Hellman- darabban játszottam egy delíriumos asszonyt, nehéz helyzetbe kerültem, számomra ismeretlen volt az a lelkiállapot. Kocsmákba jártam tanulmányútra, figyeltem az embereket, hazavittem két liter bort, megittam, s olyan dalos jókedvem lett, hogy az egész ház összeszaladt, de a szerephez nem sikerült közelebb kerülnöm. Apáthi Imre azt mondta az egyik próbán:

– Jól van, Juliskám! csak a fénye hiányzik.

Nem értettem. Így jutottunk el a házi főpróbáig. A nézőtér tele volt kollégákkal, kritikusokkal. Az első felvonásban annyit kellett mondanom:

– Hol van Bördi?

Akkor megállították a főpróbát.

– Jöjjön be még egyszer! – szólalt meg Apáthi Imre.

– Hol van Bördi?

– Még egyszer!

Most is érzem, hogy belepirultam. És újra és újra…

A kollégák reszkető szívvel, izgalomban nézték végig a kulisszák mögött, ahogy harminckétszer küldött a rendező oda-vissza. Nem voltam magamnál, azt sem vettem észre, hogy tovább engedték a főpróbát. Amikor sor került a monológra, minden kiszakadt belőlem. Tizenöt percig beszéltem, és benne volt minden, életem minden megaláztatása, keserűsége. Megköszönték! Én is. Nagy siker volt.

Megaláztatás, keserűség?

Sose felejtem el. Amikor Szálasi vezetésével uralomra kerültek a nyilasok,

Ózdon voltam a miskolci társulattal. Nyilas Misit játszottam a *Légy jó mindhalálig-ban.* Reszketett a levegő a feszültségtől. Kokárdákat osztogattak, de nem mindenkinek, én sem kaptam. Játszottunk tovább. Amikor elérkeztem a monológhoz: – *Nem akarok debreceni diák lenni, mert az emberek rosszak és a felnőttek hazudtak nekem, nem akarok tovább ilyen emberek között élni, meg akarok halni!* –, a közönség sírt, velem együtt. Megrendítő élmény volt.

A színészt élete minden fájdalmáért kárpótolja a közönség szeretete. Ezért érdemes élni, itt lenni és játszani. Ezt soha nem veheti el tőlünk senki.

GESZTI PÉTER

Én a XX. század végének gyermeke vagyok, tehát nekem nem a színház az egész világ jutott, hanem a mozi. Úgy élem az életem, hogy állandóan ott ülök a nézőtéren, de a vásznon az én filmemet vetítik, én vagyok az egyik szereplő, mindig kívülről is látom magam.

Ennek nagyon komoly következményei vannak, például nem nagyon tudok udvarolni. Mert ha tenni próbálom a szépet valakinek, azonnal elröhögöm magam.

Kívülről nézve kénytelen vagyok azt gondolni:

– Istenem, de nevetséges!

Ennek komoly vetülete is van, próbán nem elveszíteni ezt a fajta ironikus látásmódot, mert ez biztosítja, hogy reálisan lássam magamat és a világot. Nem szabad elfelejteni, hogy nem én vagyok a főszereplő, nem biztos, hogy az a jó, ha állandóan én állok a középpontban.

Amikor édesapám meghalt, kiderült, hogy ez a film, az én filmem, mégsem olyan, mint amilyennek én szeretném, mert amikor egy rendes filmnek vége van, az ember kimegy az utcára, megfogja a barátnője kezét, és azt mondja:

– Szép volt, jó volt, köszönöm, ennyi… most gyerünk haza valamit enni! – és minden rendben van.

Attól szép a mozi, hogy különböző világokat tud benne fölismerni az ember, de a saját világa is folytatódik. Na, és én kijöttem abból a moziból, amiben azt a szörnyű filmet vetítették, hogy édesapám meghalt, és azóta sem

lett vége a filmnek. Illetve úgy lett vége, hogy a mai napig fut a vásznon a feketeség.

Apám nagyon beteg volt, többek között infarktusokat kapott, amelyeket lábon hordott ki, és egy ilyen betegség-sorozat után bekerült a kórházba. Én rendszeresen látogattam, de az volt a fantasztikus, hogy soha, egyetlen percre sem hittem el, hogy ez az egész komoly. Amikor a retinámat operálni kellett, többször egymás után, megvakulhattam volna, de én akkor is arra számítottam, hogy meggyógyulok, bármilyen súlyos volt a helyzet valójában.

Apám is sokszor volt már kórházban, mindig kijött, gondoltam, most is ki kell jönnie, mert olyan nincs, hogy ne jönne ki, elvégre én rendezem a sajátfilmemet! Akkor derült ki, hogy nem. Van egy másik rendező is. Amikor erre rájöttem, történt velem valami fontos, azt hiszem, attól a naptól fogva számíthatom magam felnőttnek.

ANTAL IMRE

A mamám éppen az őszi nagytakarítást csinálta, és távolról halk, megnyugtató ágyúdörgés hallatszott. Ott, Vásárhely alatt van Battonya, ahol az első szovjet tankok behatoltak Magyarországra.

A mamám szőnyeget porolt, amikor lihegve jött az egyik nagybátyám, és azt mondta:

– Te Lilikém, itt vannak az oroszok! Édesanyám nem hitte:

– Sanyikám, ne viccelj, statárium van, kivégezhetnek rémhírterjesztésért, most mondta be a rádió, hogy Arad térségében teret nyertünk, hogyan lennének itt az oroszok?

Arra én is emlékszem, miket mondott be a rádió. *Krokodil gross, Achtung, Achtung,*

Blickspiele…

Nagybátyám kötötte az ebet a karóhoz:

– De értsd meg, tényleg itt vannak az oroszok, látod, engem is elküldték a hivatalból, menjek haza a családomhoz, mert itt vannak már az oroszok.

A mamám rettenetesen megrémült. Az egyik közeli utcában tanított édesapám, ő is pedagógus volt, a mamám elhatározta, hogy átszalad hozzá, elmondja a történteket, aztán majd döntenek, mit csináljunk. Átszaladt, és amint odaért, az épület bejáratához kanyarodott egy katonai mentőautó, hirtelen előkaptak egy nagy vöröskeresztes zászlót, kiszögelték az iskola fakerítésére:

– A házat lefoglaljuk elsősegélynyújtó helynek! – és már hozták hordágyon az első sebesülteket, magyarokat, oroszokat, vegyesen. Mamámat elfogta egy olyan iszonyatos rémület, hogy apámat nem is hagyta szóhoz jutni, csak azt ismételgette:

– Meneküljünk, meneküljünk!

– Jó – mondta a papám –, de én egy kicsit gyakorlatlan vagyok a menekülésben, mégis hogyan gondolod?

A mamám szerint azonnal a pályaudvarra kell futni, talán még elérjük a délutáni szegedi vonatot, rohanjunk. Jellemző, milyen idegállapotban volt csak Kecskeméten vette észre, hogy a tejeskannát hozza a kezében, az üres tejeskannát, ott dobta el.

Mielőtt azonban a házból kiszaladtunk, még magára húzta a bundáját. Tudni kell, hogy ők sosem voltak gazdagok, de apám korábban föltalált valamit, egy horgászorsót, tudod, amire felcsévélik a damilt, az a hivatalos neve, hogy peremfutó orsó. Mindegy, abból volt egy kis pénzünk. Tanakodtak, mit kezdjenek vele, és végül a papám vett a mamának egy viszonylag drága bundát. Én már nem tudom megmondani, milyen cicából készült a bunda, hát, valamilyen szőrős kabát volt.

Anyám arra gondolt, hogy juj, most menekülnünk kell, és ha megszorulunk, a bundát bármikor el lehet adni, tudunk egy kis pénzt csinálni belőle. Apám csóválta a fejét:

– Te, jó lesz az, ha ott az arcvonalban, a lövészárkok között egy drága bundában rohangálsz?

A mamám igazat adott neki. Éppen akkor készült számára egy ballon átmeneti kabát, ami még nem volt kibélelve, ezt a félkész ballonkabátot ráhúzta a bundára, hogy ne látsszon. Így indultunk menekülni, persze, mint említettem, az üres tejeskannával.

Na szaladtunk, először csak Szegedig, a Tiszán úgysem jönnek át az oroszok…

– mint tudod, átjöttek, mentünk akkor Kecskemétre, hát már ide csak nem.? – oda is követtek. Vidám volt, amikor egyszer reggelizés közben egy srapnel beesett a ház udvarába, ahol éppen meghúztuk magunkat, szétfröccsentek a szilánkok, nem volt igazán jó.

Végül egészen Soroksárig jöttünk, mai napig megvan az az iskolai épület, ahol aludtunk, szalmán. Én, az addig válogatós kisgyerek, egy tyúkketrec tetején kanalaztam a hagymalevest, akkor bizony már megettem, nem kellett rimánkodni. Be-bejöttünk Budapestre. 1944. november 4-én játékot válogattunk nekem, a mostani Nyugati téren, egy játékboltban, mert

november 5-én Imre nap van. Egyszer csak szörnyű detonáció, mi ez, hát nincs is légiriadó, nem szirénáztak, mi történhetett?

Beszólt valaki abba a kis boltba, hogy felrobbantották a Margit hidat. A játékbolt tulajdonosnője, egy disztingvált, középkorú dáma, jajveszékelni kezdett:

– Öt perce ment haza a lányom az unokámmal Budára, jaj, fölértek-e már a hídra, vagy mi történt velük?!

Csapot-papot hátrahagyva rohantunk. Rémes látvány volt. A híd berogyott a pillérek között, folyt át rajta a víz. Egy autónak a kormányát valaki még félre tudta kapni, ott lógott az a kocsi, ferdén… Volt egy villamos, amely még meg tudott állni, de egy másikon átcsapott a víz, félőrült emberek a hídon, őrjöngve. Mi menekültünk tovább, egészen Mosonmagyaróvárig, ahol is – utána lehet nézni – 1945. április 1-ére esett húsvét hétfő: én azon a napon szabadultam föl, Mosonmagyaróvárott.

Két nappal azelőtt már mindenféle katonaság kivonult Óvárról, se német, se magyar, senki nem maradt. Halotti csönd borult a városra. Hát most mi lesz? Persze, a határ nyitva volt, mehettünk volna Ausztriába, de apám azt mondta:

– Nem, mi magyarok vagyunk, az a sorsunk, mint a többi magyaré, történjék bármi.

Mindenesetre levonultunk a pincébe. Nagy fáspince volt, a szomszédból is sokan odajöttek. Előző nap délután ötkor még félreverték a harangokat, és aztán a süket, ijesztő csönd.

Apám izgága ember volt, egyszer csak fölment, és azt látta, hogy egy német tankot üzemanyaghiány vagy motorhiba miatt egyszerűen otthagytak a ház előtt. Nos, ennek a tanknak az volt a típusneve, hogy Tigris. Apám jött vissza:

– A fene egye meg, képzeljétek, egy tigris áll a ház előtt.

Drága anyai nagymamám összecsapta a tenyerét:

– Tigris? Úristen, mi jöhet még?

Édesanyám annyira félt, hogy apám csinált neki egy úgynevezett légókeveréket. Ez nem a mostani Lego-játékra, hanem a légoltalmira utalt.

Utólag, némi tapasztalat birtokában az illatára visszaemlékezve úgy vélem, lehetett abban császárkörte, meg egy kis rum és még más efféle. Édesanyám, aki életében alkoholt nem ivott, az utolsó két óra alatt egy literrel benyalt ebből. Semmi nem látszott rajta, ült a pincebejáratnak háttal, engem maga elé vett, hogyha jön a kutyafejű tatár, akkor őt érje először a golyó vagy a kézigránát. Hajnali háromkor puskatussal döngették a kaput. El lehet képzelni, hogy lent milyen volt a hangulat, hangosan mondták a Miatyánkot,

egy nagyon gazdag kereskedő az arany cigarettatárcájára kirakta az összes gyűrűjét, készpénzét, minden eshetőségre készen. Csak döngették a kaput. Valaki azt mondta, tétován:

– Ki kéne nyitni. nem?

Apám fölállt:

– Igazatok van, jobb, ha kinyitjuk, mégis barátságosabb gesztus, ne várjuk meg, míg berobbantják. ki jön föl velem?

Érdekes, senki nem jelentkezett. Apám hasonló dalia volt, mint én, fölment.

Mi feszülten figyeltünk odalent, hogy most lesz-e pisztolylövés vagy gépfegyversorozat, van-e még apám vagy már nincs?

Csönd. Egyszer csak lépések zaja a lépcsőn, jönnek lefelé. Cidrizett mindenki.

– *Jó astét kivanok* – mondta szlávos akcentussal egy hang.

Nem kapott választ. Mire apám, kicsit idegesen:

– Köszönjetek már neki, a jó istenit!

Mi felnéztünk, és ott állt két tizennyolc körüli siheder, mosolyogtak, mind a hatvannégy foguk villogott.

Ezek az oroszok? Ezek elől menekültünk rongyban, fagyban, minden borzalomban? Megkönnyebbült sóhajok szakadtak föl.

Az egyik orosz katona odafordult apámhoz:

– Órá?

Apámnak egyetlen értékes tárgya volt, szegény, ő is az édesapjától kapta, egy nagyon szép, cizellált ezüst Doxa zsebóra. Elővette, és azt mondta:

– Hajnali három, dehát te ezt úgysem érted, na nézzed, ennyi! – odamutatta az orosznak az órát.

– *Vot, háráśó* – és már zsebre is rakta.

Ekkor döbbent rá apám, hogy őt kizabrálták.

Mosonmagyaróvárról aztán visszamentünk Hódmezővásárhelyre, na, az egy csudálatos utazás volt, nem voltak vasúti sínek, nem voltak hidak… Két-három szelet fekete kenyeret és öt főtt tojást vittünk az útra. Majd csak lesz valahogyan. Gyalogoltunk, gyalogoltunk, úgy tizenegy óra tájban azt mondja apám:

– Együnk már valamit, biztosan ti is éhesek vagytok.

Hát mégis, ne az országúton, egy kicsit oldalt mentünk, ott egy kis dombot láttam, ráültem, és ettük a főtt tojást.

– Jé apa, nézd, milyen érdekes! – mutattam neki, hogy a két lábam között abból a kis dombból két villanydrót nyúlt ki.

– Jaaaaj – mondta apám –, ne mozdulj, ne mozdulj!

Egy aknán ültem. Apám reszketve leszedett az aknáról, és mentünk tovább. Visszaérkeztünk Hódmezővásárhelyre, iszonyatos kalandok után, a házunk teljesen ki volt fosztva, nem az oroszok vitték el – kinek kellett volna a mi hálószobabútorunk? –, hanem természetesen a szomszédok. Egy halom csírázó krumpli volt az egyik szobában, a másikban meg egy vájdling, amibe beleléphetett egy ló, furcsán ki volt fordulva önmagából. Ez volt minden.

Leültünk a padlóra, és elkezdtünk röhögni, szó szerint röhögni. Kellett nekünk menekülni, tessék, itt az eredmény.

Ekkor azonban azt mondta édesanya:

– Várjatok. Most jön a bunda! Ez kihúz minket a bajból.

Tényleg, a bunda! El lehet adni, kapunk érte eleget ahhoz, hogy újra elindítsuk az életünket.

A mamám elkezdte lefejteni a bundáról azt a bizonyos ballonkabátot, mely védőhuzatként szolgált. A bunda lassan előtűnt, csakhogy. ez a védőhuzat hét vagy nyolc hónapon keresztül sikálta a bundát, így hát előtűnt egy piros színű bőrkabát, egy nagyon ronda piros bőrkabát, amelyen volt néhány csimbók szőr. Nem tudom, emlékszel-e a vietnami Ho Si Minh-re, azaz „Hó apó”-ra, őneki volt olyasfajta gyér szakálla, mint amennyi szőr ezen a bundán maradt. Na, akkor már nyihogtunk a röhögéstől. Azóta sem tartom túl sokra az előrelátást, mint olyat. Találtunk a kertben egy rolettát, meg egy biciklikülsőt. Minthogy gyakorlatilag nem volt semmiféle ruhánk, cipőnk, apám a biciklikülsőből fabrikált nekem egy sarut, a rolettából meg varrt egy rövid ujjú inget és egy rövid nadrágot. Másnap én már flangáltam Vásárhely főutcáján, talpig rolettában és bicikligumiban, mint egy gigerli. A többiekhez képest kifejezetten jólöltözöttnek tűntem.

KÁLLAI FERENC

Mesélték a szüleim, hogy kicsiny gyerekkoromban, ha színházba vittek, vagy cirkuszba, bedugult a fülem, lázrózsák jelentek meg az arcomon, s gyanították, hogy ez a gyenge idegrendszer jele. Pedig inkább valamiféle vágyakozás volt. Jött egyszer mihozzánk egy cirkusz, egy vándorcirkusz, annak hatására én úgy éreztem, hogy nekem ebbe a furcsa csodába bele kell kerülnöm. Így hát másnap kimentem a vásártérre, ahol a cirkuszi sátrat fölverték, odaálltam a bejárathoz, ahol ücsörgött néhány cirkuszos, és elkezdtem hajlongani hátrafele. Nagyon hajlott a derekam, olyannyira, hogy szinte át tudtam nézni hátulról a lábam között.

Vagy harmincszor megcsináltam, a hűsölő artisták és műszakiak meg nézték, hogy mi az Istent akar ez a gyerek? Kérdezte az egyik:

– Kisfiam, mit produkálod magad? Mit akarsz?

Azt hazudtam:

– Kérem szépen, mi otthon a szüleimmel, nagyapámmal és az egész családdal elhatároztuk… ha lehetséges, tessék engem bevenni maguk közé, mert én cirkuszos szeretnék lenni.

– Igen? és ki a te apád?

Megmondtam.

– És ki a nagyapád?

Elmagyaráztam, hogy a nagyapámé itt a resti, egypár lépésre, mert ő vasutas volt, levágta a lábát a vonat, és az állam adott végkielégítésül neki egy restit. Úgy láttam, ez tetszett nekik, azt mondták:

– Kisfiam, ha úgy gondolod, gyere ide holnapután hajnali öt órakor, és ha tényleg akarod, jöhetsz velünk.

Én akkor lehettem vagy ötéves. A megadott időpont kissé korai volt, de hát minden kezdet nehéz. Azt nem tudtam, hogy a cirkuszosok rögtön elmentek a nagyapámhoz, beszámoltak neki az én akciómról. Titokban megállapodtak apámmal-anyámmal, hogy ne szóljanak nekem, engedjék meg a dolgot.

Egész éjjel nem aludtam, olyan gyomoridegességem volt, amit később a pályán elég gyakran éreztem, úgyhogy már kezdem megszokni, de akkor először éltem át. Hajnalban felkeltem, fölvettem magamra a ruhám, lábujjhegyen kiosontam, és elmentem a cirkuszosok közé, akik már fölkészültek erre a játékra. Alig tudtam beszélni, reszkettem, fáztam.

Beültettek a kocsiba:

– Hát, jól van, kisfiam, ha elhatároztad, akkor gyerünk.

Nem akarom hosszan nyújtani a történetet, de sokféle hangulaton mentem keresztül, amikor a kocsi kigördült a gyomai községből. A végén már úgy éreztem, arra kéne kérnem őket, hogy nem vinnének-e vissza? De mégis kitartottam, gondoltam, ha már elhatároztam, akkor végigcsinálom. Megérkeztünk a következő helyre, fölverték a sátrat. Tipegtem-topogtam, a cirkusz igazgatónője végtelenül kedves volt velem, egy elég testes asszonyka, anyáskodó.

Eljött az este, az első premier. Azt mondta az igazgatónő:

– Te a szünetben árulod a vizet. Kapsz egy kannát és két poharat, majd kiabálod, hogy vizet tessék.

Amikor szünet lett, kiküldtek, én elkezdtem a porond szélén, reszkető hangon, hogy:

– Vizet tessék…

Mire a harmadik sorból megszólalt egy hang.

– Ide kérek egy pohár vizet, kisfiú.

Édesanyám volt. Azonnal eldobtam a kannát és a poharakat:

– Anyukám!

Sírás, ölelkezés lett a vége. De úgy érzem, én azóta is cirkuszban vagyok, kint- bent.

Itt Pesten nem volt lakásom, de mint a Nemzeti Színház tagjának, végre-valahára kiutaltak nekem egy társbérletet. Bementem az elöljárósághoz, ott az ügyintéző hímezett-hámozott, majd kibökte:

– Kérem, előre meg kell mondanom, hogy a társbérlő, hogy is fejezzem ki magamat, hát, a társbérlő, az buzeráns.

Így mondta, szó szerint. Engem ez nem tántorított volna el, de olyan nyomatékkal mondta, hogy tűnődtem rajta egy darabig.

Bementem a színházba, az irodába. Kovács Aliz volt a titkárnő, elújságoltam neki:

– Megkapnám a társbérletet, de az mondták a hivatalban, hogy a társbérlő buzeráns.

Ő rám nézett:

– Miért mondod ezt így, hogy buzeráns?

– Hát. nekem azt mondták, hogy ez van. hogy mondjam?

– Te meg vagy bolondulva? Ki ne ejtsd a szádon ezt így még egyszer!

– Miért?

– Hát te nem tudtad, hogy a Major elvtárs buzeráns?

– Nem tudtam! Mindent föltételeztem volna róla, de ezt nem!

Képzelheted, hogy ettől kezdve, erős feszültségben jártam-keltem a színházban. Álmomban se gondoltam volna, hogy mindenki be volt avatva.

Este az *Othello* ment, én akkor Rodrigót játszottam. Az egyes öltöző végében volt egy nagy tükör, ott öltözött Major meg még néhány kolléga, velem együtt. Belépek aznap este az öltözőbe, és azt látom, hogy Gellért Bandi épp Major szájáról húzódik vissza. Ott álltam lángvörösen. Le kellett vetkőznöm, egy trikószerep volt az… most hogy kezdjek én vetkőzni? Hát, mit volt mit tenni, vetkőztem, húztam magamra a trikót. Gellértnek olyan furcsa, érzéki szeme volt, odajött hozzám, és jól megnézett engem. Aztán visszament Majorhoz, simogatta a vállát. Hát, gusztus dolga, gondoltam.

Egyszer csak hallom ám, hogy Ungváryról beszélgetnek:

– Dehogy visszük. nagyon el van hízva. majd visszük inkább őt!

Na, gondoltam, most bajban vagyok. Ha visszautasítom őket, a karrierembe kerülhet.

Valószínűleg csak azért vettem be ilyen könnyen ezt az egészet, mert én vidéki voltam, Gyomáról jöttem.

Este többnyire falkában mentünk, hol ide, hol oda, a Csekőbe vagy a Nemzeti Szálló éttermébe, akkor már a feleségem is ott volt, de ők mit sem törődtek evvel, közrefogtak, jobb oldalt Major, bal oldalt Gellért. Odaintették a kenyeres lányt, aki egyben virágárus is volt, és Major a saját spfőd modorában kért egy csokor hóvirágot, letette elém az asztalra, Gellértre nézett, hogy látja-e, mit vett nekem. Mire Gellért:

– Feri, akarsz egy mignont?

Be kell vallanom, napokba tellett, mire egy-két túlzásból rájöttem, hogy ez egy ugratás. A társbérletet nem vettem ki, e történettől teljesen függetlenül kaptam egy másik lakást.

LUKÁTS ANDOR

Testvéreimmel együtt kisgyerekként jó sokáig intézetben voltunk, vagyis az állam adott nekünk enni-inni. De egy idő után anyámhoz kerültünk. Anyám akkoriban ápolónőként dolgozott egy Tab nevű kis községben, ahol közveszélyes őrülteket ápolt. Nyolcszáz forint körül volt a fizetése, abból tulajdonképpen nagyon jól el tudott bennünket látni.

Reggelente mi, gyerekek, kimentünk a szociális otthon parkjába – az otthon egy grófi kastélyban működött –, és késő este vagy másnap reggel kerültünk elő. Nem volt ránk gond. Sokat csavarogtunk, megzabolázhatatlan, rossz gyerekek voltunk.

Az első néhány évben, amikor odakerültünk, csak öregemberek laktak az intézetben, eredetileg szociális otthonnak rendezték be. Egyszer csak levél jött, hogy néhány nap múlva megérkezik majd két busz a budapesti Lipótmezőről, közveszélyes őrülteket hoznak Tabra. Vagyis felszólítják az intézetet, építsenek valamilyen védelmi berendezést, vegyék körbe kerítéssel a kastélyt, hogy a közveszélyesek ne tudjanak elmenni.

Meg is történt minden óvintézkedés, azután pedig tényleg megérkezett a két busz. Fantasztikus emberek szálltak ki belőle, csupa őrült, dühöngő közveszélyes őrültek. Leterelték őket a buszokról, ott álltak a kastély udvarában, nézték, hová kerültek.

A falu lakatosa épített egy magas drótkerítést. Ott álltak ezek az újonnan érkezett emberek, és az egyik – később megtudtuk a nevét: Pista –, egy negyven év körüli, borzalmasan erős ember, villogott a szeme, meglátott egy

téglát a földön, fölkapta és feldobta a tetőre. Közben állandóan azt kiabálta: – Sajtot, sajtot!

Megint meglátott egy követ, meg még többet, elkezdte dobálni az ápolónőket, aztán az ablakokat. Az ápolónők menekültek, magasugró koromban tanultam a szakkifejezést: hasmánt stílusban átugrottak a kerítésen, néhány szoknya fent maradt, a köpenyek leszakadtak. Ebből már érthető, milyen megnyugtató volt ez a biztonsági berendezés, ha az ápolónők egytől-egyig át tudtak ugrani rajta. Pista még sokáig dobálta utánuk a téglát.

Attól fogva ezek az emberek ott laktak. Egész életemet meghatározta mindaz, ami abban a hét évben Tabon történt velünk, az őrültek között. Lehet mondani, hogy ez egy őrületes világ volt. Olyan, mint egy évekig tartó, folyamatos előadás. Alig vártam, hogy fölébredjek, odaálljak a kerítéshez, és nézzem őket. Félni is kellett tőlük, de azért én nagyon sokat voltam közöttük.

Tessék elképzelni, hogy ott egy kastély, egy hatalmas parkban, és este van, és holdvilág. Minden igazi krimi így kezdődik. Ugyancsak krimibe valóak a hosszú, homályos folyosók, a nagy, sötétbarna ajtók, a parkra néző ablakok, a szélben hajladozó fák.

Egy ilyen estén föl kellett mennem a lépcsőn, aztán végig egy hosszú folyosón, hogy anyámtól elkérjem a kulcsot. Az öregektől egy nagyon rozoga dupla ajtó választotta el a közveszélyes őrülteket. Kinyitottam azt az ajtót egy kulcsai, beléptem, ott volt a vaksötét folyosó, és tudtam, hogy a harmadik szekrény mögött – mert a folyosó egyik oldalán szekrények voltak, a másik oldalán a parkra néző ablakok –, szóval, a harmadik szekrény mögött ott állt Csicska. Ez a Csicska egy kétméteres, szerb származású őrült volt, igen erős alkatú ember. Állandóan ott állt a harmadik szekrény mögött, nézte a parkot, és azt mondogatta:

– Tűz van! Tűz van! – órákon, napokon keresztül.

Ott állt. És én tudtam, hogy egyelőre nincs tűz, de nekem el kell mennem a szekrény előtt. Biztosan mindenki ismeri azt a félelmet, hogy nem kap levegőt, és nekem azt az egy levegőt, amit előtte vettem – mert tudtam, hogy nem fogok kapni ezután –, be kellett osztanom, amíg a negyven méteres folyosó végére érek. Becsuktam halkan az ajtót, hogy meg ne hallja, és eszelős rohanásban futottam végig a folyosón, csak egy villanásnyira láttam Csicskát, aki ott állt a szekrény mögött.

Volt egy forduló, befordultam balra, végre a hatalmas kétszárnyú ajtóhoz értem, föltéptem, és egy óriási sötét hálószobába jutottam, ott feküdt tizenöt közveszélyes őrült. Volt, amelyik aludt, a másik rám nézett, de volt olyan is, amelyik ült, mint egy fatörzs. Az ágyak közt vezetett az út még egy dupla

ajtóhoz, ott is át kellett mennem. Elindultam, az az egy levegő már régen elfogyott, akkor vettem egy újabb picit, valahogyan átmentem a következő ajtón, ugyanolyan terem, ugyanúgy ültek a sötétben, na, a következőben égett a villany, huszonötös körte, ott állt anyám egy ágynál, őmellette pedig a Szaniszló nevű őrült, akivel semmi más baj nem volt, mint hogy erősebb volt mindenkinél. Nagyon ritkán jött rá a roham, de ha igen, akkor reggeli előtt kitépte az ajtót, és rádobta a takarítónő hátára.

Szaniszlónak az volt a mániája, hogy soha nem akart lefeküdni. Na most, anyám este fél tizenegy körül elkezdte mondani:

– Szaniszló, feküdjön le!

Szaniszló állt az ágya mellett, nem reagált semmire, nem feküdt le. Ez így zajlott fél tizenegytől fél kettőig. Minden éjjel. Na, oda kellett mennem anyámhoz, és el kellett kérnem a kulcsot, aztán vissza, ugyanazon az úton…

Volt egy pici szoba, ahol laktunk, egy szolgálati szoba. Egyik este ott ültem a testvéreimmel, valami társasjátékot játszottunk, egyszer csak iszonyú dübörgés, anyám beront a szobába, beugrik a szekrénybe, és azt mondja:

– Nem vagyok itt, csukd be a szekrényajtót!

Engedelmeskedtem. Abban a pillanatban becsörtetett egy ember, egy ápolt, a kezében késsel.

– Hol van? Hol van az ápolónő?

Anyám bent a szekrényben, mi meg nem mertünk hazudni, de nem tudtunk megszólalni se. Ott állt hosszan az az ember egy késsel, meg akarta ölni anyámat. minket nem. Minket talán életben hagyott volna. Egy idő után azt hitte, hogy valószínűleg rossz szobába jött, és kiment. És anyám életben maradt. Sosem derült ki, miért haragudott meg rá az az őrült. Általában nagyon szerették, volt türelme hozzájuk.

Apám kilenc évet ült börtönben, politikai okból. Soha semmilyen levelet nem kaptunk, nem volt semmilyen kontaktus közte és köztünk. Mi még mindig Tabon laktunk. Nem volt képem róla, nem tudtam, hogy milyen az apám. Nem láttam soha.

Egyszer hajnalban, olyan négy óra lehetett, minden előzetes hír nélkül, kopogtak a kastély ablakán. És a bátyám, aki először ébredt, rögtön azt mondta:

– Apuka!

Mi az, hogy Apuka? Odamentünk az ablakhoz, és odakinn állt egy ember, aki kopasz volt, az ablak alatt állt, egy hátizsákkal, kopott kabátban, és nézett be. Ő volt az apám. Hogy a bátyám honnan tudta? fogalmam sincs, de a kopogásra egyből azt mondta, Apuka.

Egy idegen ember, akiről mindenki azt mondta, hogy Apuka. Hihetetlenül örült nekünk, lerakta azt a hátizsákot, fölkeltünk mindannyian, kiszaladtunk a parkba, elkezdett minket kergetni, mi is kergettük, mint a kutyák, futkostunk egy darabig, amíg ki nem világosodott rendesen.

Kipakolt a hátizsákjából, hozott mindannyiunknak egy-egy őszibarackmagból faragott gyűrűt. És csodák csodája, mindenkinek pontosan jó volt az ujjára. Hát ilyen volt az én apám. Sopronkőhidán faragta a barackmagokból a gyűrűket.

Az első randevúmra akkor került sor, amikor már igencsak közel voltam a húszhoz. Megtetszett egy szövőlány. A szövőlány a kaposvári fonodában dolgozott. Este tízre beszéltük meg, hogy találkozunk, elmegyek elé a gyárba. Fölvettem a legelegánsabb ruhadarabom: a műbőrkabátomat, ami majdnem a földig ért, és elmentem este tízre a fonoda elé.

Volt ott egy pad. Leültem, hideg volt, tél, vártam a lányt. Kinyílt a kapu, és nyolcszáz lány kiözönlött, nagyon hasonlítottak egymásra, nagyon siettek, nagyon fáradtak voltak, és nagyon nem néztek rám, egyik sem.

Próbáltam megtalálni azt, aki elé jöttem, végül meg is találtam, mert egyszer csak elment a tömeg, mi ketten maradtunk ott. Leült mellém.

Eszembe jutott, hogy be kéne mutatkoznom, mert még nem mutatkoztam be.

Igen ám, de hogyan? Visszalapoztam az emlékeimben, megtaláltam azt az intelmet, amit apámtól kaptam:

– Csak teljes névvel mutatkozz be fiam, úgy illik!

Mert valahol bemutatott, és én azt mondtam, hogy Andris.

Ült mellettem a lány, már valami beszélgetést is kezdeményezett, amikor közbevágtam:

– Igen, de én még nem mutatkoztam be! – ehhez makacsul ragaszkodtam, felugrottam, meghajoltam, és azt mondtam, hogy: – Andor! Ööö… András… Lukáts András. Andris. Lukáts Andorné!

Nem tudom, hogy jött ez, de amint kiejtettem, valahogyan anyám neve végre megnyugtatott. Akkor kicsit ő is feloldódott, meg én is. Ő megkérdezte:

– Elkísérsz?

– Hát persze.

Még nem tudtam, hogy nyolc kilométerre lakik, a város másik végén.

Csikorgó hideg volt. Mire így elszántuk magunkat, már fél tizenegy lett, elindultunk, át a városon, látszott a leheletünk. Mikorra átértünk a város másik felére, lassan már alig tudtam mozdulni, meggémberedett mindenem.

– Abban a házban lakom! – mutatta.

Megálltunk. Egyre hidegebb lett. Fekete, telt lány volt, nyilván nem fázott, csevegett, izgett-mozgott, én meg ott álltam mereven, zavartan, félig megfagyva.

Körülbelül fél tizenkettőre értünk abba az utcába, onnantól kezdve fél kettőig folyamatosan beszélt. Rám fagyott a kabát, a műbőrkabát, és alig vártam, hogy a lány elmenjen. Azt gondoltam, hogyha ilyen a randevú, akkor én soha többet…

A szemöldökömre ráfagyott az a pára, amit kifújtam, egészen úgy néztem ki, mint aki a frontról jött haza, a nagy orosz télből. Valahogyan elbúcsúztunk, én alig tudtam beszélni, de előtte mégis megállapodtunk a következő randevúban. Próbáltam hazamenni. Nem tudtam emelni kezem-lábam, és ha hiszed, ha nem, végigzörögtem a várost. Mint egy őrbódé, úgy közlekedtem. Ahányszor mozdultam, mindig megrepedt a kabát. A fagyhalál küszöbén hazavánszorogtam. A memóriám nagyon is megőrizte a következő randevút – arra még elmentem, vesztemre. Találkoztam a lánnyal, szabadnapos volt, elindultunk egy végtelenül hosszú sétára.

Ekkor sem volt jó idő. Iszonyú hosszú sétára mentünk, és már úgy tűnt, hazafelé vesszük az utat, bár még legalább két-három kilométer volt előttünk, amikor éreztem, hogy nagyon kell pisilnem.

Borzalmasan zavarban voltam én mindig, különösen a lányok előtt, azt már meg mertem mondani például, hogy hogy hívnak, hol születtem, mi a kedvenc színem, ételem, de azt, hogy pisilnem kell, azt nem. Mentem a lány mellett, és semmi mással nem tudtam foglalkozni. Ő valahogyan beleunt, hogy mindig ő beszéljen, várta, én is meséljek már valamit. De képtelen voltam mesélni. Ránézni sem tudtam, azon járt az agyam, mit csináljak, hogyan közölhetném ezt vele. Semmi nem jutott eszembe. Végül azt mondtam neki:

– Figyelj ide, fussunk versenyt!

Ez egy ravasz gondolat volt. Én nyilván jobban futok, szerzek ezer méter előnyt, és elvégzem a dolgomat.

– Jó, fussunk! – neki már tök mindegy volt, minden jobb, mint egy ilyen néma emberrel sétálni.

Elkezdtünk futni, úgy száz méter után rájöttem, ez a lány tud futni. Minden energiámat összeszedtem, de közben nekem nagyon sok fáradságomba került, hogy visszatartsam, össze kellett szorítanom a térdemet, szinte csak alsó lábszárral szaladtam. A lány viszont ötpróbás vagy tízpróbás lehetett, futott a nyomomban könnyedén. Ilyen nincs, ezt nem lehet lerázni. ő dudorászott, nevetgélt, én meg majd meghaltam, az utolsó tartalék-energiákat is bekapcsoltam, és huss, elhúztam, kábé nyolc méter előnyt szereztem.

Hátranéztem, gondoltam, hogy ennyi nem elég, még beleerősítettem valamiképpen, de akkor ő gondolt egyet, pillanatok alatt utolért, fej-fej mellett robogtunk, és én beláttam, hogy most már tök mindegy, szétnyitottam a térdemet, futás közben kiengedtem, mosolyogva.

Addig nem álltam meg, amíg haza nem értem. Valahol elhagytam a lányt, nem lassítottam le elköszönni, magyarázkodni, újabb randit megbeszélni, soha többet nem láttam.

Így elfutottam haza, és azután hosszú évekig nem adtam senkinek randevút.

GREGOR JÓZSEF

Nagyon sokan azt hiszik rólam, hogy én tősgyökeres szegedi vagyok, aminek borzasztóan örülök.

Én nem vagyok szegedi, illetve, bocsánat, nem Szegeden születtem, hanem itt, Budapesttől tizenöt kilométerre, Rákosligeten. Mellesleg kettő kiló hatvannal, hát ez most már nem látszik rajtam, behoztam a lemaradást.

Huszonhárom éves koromig nem is voltam Szegeden, valahogy nem kerültem oda le. Azóta ezt a lemaradást is behoztam, most vagyok ötvenhat éves, és már elég hosszú időt töltöttem Szegeden.

Szeged irtó furcsa város, nemzedékeket tudott nem befogadni, ez valóban így történik, mert aki nem szögedi, az ott labdába se rúg. Azt hiszem, az elmúlt száz évben én vagyok az ötödik talán, aki nem ott született, és mégis szögedi lett.

Szüleim foglalkozását tekintve azt mondhatom: kispolgári családból származom. Édesanyám hivatalban dolgozott, a Hangyában, ez a szervezet a szövetkezeti mozgalom elődje volt a háború előtt. Édesapám pedig kereskedelmi ügynök volt egy gépgyárban. Én nem voltam még ötéves, amikor ő meghalt, egy autóbalesetben hunyt el. Végigcsinálta a második világháborút, azt megúszta. Valamiért el kellett utaznia az én nagybátyámhoz, akit Zsedényi Bélának hívtak, és az ideiglenes Nemzetgyűlés elnöke volt Debrecenben.

Apám fölkéredzkedett egy teherautóra, amin a családi hagyomány szerint Bajcsy-Zsilinszky Endre tetemét szállították Debrecenbe. Gondolom, hamvasztás céljából. Gyerekfejjel százszor is hallottam, hogy apám a Béla

bácsihoz ment, és a Bajcsy-Zsilinszky Endre tetemét szállító teherautó Debrecen előtt egy aknalyukba belehuppant, és felborult.

Ez még nem lett volna baj, mindenki megúszta. De édesapám segített az autót a kerekeire állítani, közben megcsúszott, és a lebillenő plató ráesett a derekára. Így halt meg. És képzeld, ezek után a nagyapámat másnap Rákosligeten halálra gázolta egy teherautó. Tehát a nagyanyám, aki egy száznegyven centis kicsi asszony volt, és kilencvenhat éves koráig élt, egy nap különbséggel vesztette el férjét meg az egyetlen fiát, ráadásul mindkettőt autóbalesetben.

Én rengeteget autózom, és mindig bennem van, hogy a legidősebb Gregor József autóbalesetben halt meg, az idősebb Gregor József is, így aztán nagyon óvatosan vezetek.

Sajnos, alig van emlékem apámról. Érdekes módon egyetlen momentumra emlékszem igen tisztán: az ebédlőben ültünk egy családi étkezés alkalmával. Ott volt a nagynéném, aki aztán később engem nevelt, és ővele folytatott apám egy rövidke párbeszédet. Mondja az apám:

– Margitkám, egyél!

– De hát eszem, Jóska!

– Dehogy eszöl, zabálsz!

Azt hiszem, többet nem is beszéltek egymással Margit nénémmel, ez volt az a mondat, ami befejezte az ő kapcsolatukat.

KORNIS MIHÁLY

Szüleim a háború után, a kommunizmus beütésével mindenüket elveszítették, édesanyám és az édesapám is tisztviselő volt, aztán az apám tisztviselő sem lehetett, egy darabig gépkocsivezetővé lépett elő. Kétéves koromban bölcsődébe kerültem. Egy darabig az ember nem érzékeli a különbséget, mert nincs annyira magánál, de amikor fölébredtem, nagyjából hároméves koromban – az óvodából már vannak emlékeim –, az hihetetlen megrázkódtatás volt nekem.

Odahaza a legforróbb, már-már túlságosan forró szeretet légkörében éltem, az óvodában viszont meg kellett tanulnom az úgynevezett közösség szabályait. Én azt egyébként soha nem éreztem közösségnek, ma sem, az a típusú közösség, amit a hivatal, a rend és az autoritás alakít ki, inkább a börtönre hasonlít, és az óvoda végképp egy börtönre hasonlított.

A Fővárosi Tanács óvodájába jártam először, sikerült elintéznie a mamának, ez volt a legközelebb hozzánk. Nagyon élénken bennem él, mint ahogyan azt meg is írtam: én abba az udvarba jártam óvodába, a Fővárosi Tanács területén, ahol talapzatukról ledöntött Horthy szobrok hevertek a földön, vagy félig beterítve földdel, ez nagyon szürreális látvány volt, mint egy Dalí-kép, ahogyan ott várakoznak azok az emberek, derékig a földben, kőből vannak, és néznek engem csendes pihenőkor.

Én képtelen vagyok vigyázzban elaludni. Nagyon nagy fegyelem volt, ettől lett olyan gyűlöletes az egész. Igen rosszkedvű voltam, talán életemben először fásultam el, először vesztettem el a kedvemet. Amikor bedugták az embert az óvodába, akkor egy lármás, zsibongó, meleg, párás vetkőztető-öltöztetőbe került, anyám hátul ült egy padon, azonnal rám rohant két kápó, lerángatták rólam a ruhát, rám húztak valami mást, azonnal elkevertek a baromfiudvar többi kis lakója közé. Nem éreztem tovább a szüleim adta biztonságot. Akkor már nagyon ki voltam bukva.

Egyszer csak ültünk az asztalnál, életemben először kaptam zsemlét a kávéhoz. Azért gondolom, hogy addig még nem láttam ilyet, mert máig emlékszem a zsemle számomra igen rokonszenves kerekségére, ropogósságára, és arra, hogy a gyerekek egy része kivájta a zsemle belsejét, először azt ette meg. Én pedig mintha egy kincset őriztem volna, egy nagyon napfényes szobában, ahol minden egészen pirinyó volt, és ez is olyan furcsa volt, mert otthon semmi nem volt pirinyó… Éreztem, hogy valamiféle színházban veszek részt, ahol nekem teljesítenem kell az óvodási normát.

Tehát esszük a zsemlét, és akkor ahogyan besütött velem szemben a nap, látom, hogy az a divat terjed el az óvodások között, hogy bele kell nézni a zsemlébe, a fény felé tartva, mert van benne valami. Belenéztem, és úgy éreztem, hogy egy varázserdőt látok, egy fehéren gomolygó varázserdőt, a zsemle tésztáján a különböző amorf árnyékok játéka is tetszett, de különösen az, ahogyan átsütött a fény.

Akkortájt volt egy cseh gyerekfilm, a *Volt egyszer egy király,* amelyben a tésztának szintén nagy jelentősége volt, ez tulajdonképpen a *Lear király* története, a király elutasította a sót, mire a tészta megdagadt, lefolyt a lépcsőkön, elöntötte az egész királyi udvart. Ez a Rákosi korszak, a sztalinizmus világa volt, mai szemmel nyilvánvaló, de én akkor a zsemlében a kiút, a menekülés lehetőségét éreztem, tehát ha én nézem a zsemlét, akkor én nem is vagyok ott az óvodában. Addig, amíg a zsemlében vagyok, nem vagyok jelen ebben a fővárosi szocializmusban. Úgyhogy én a magam részéről úgy döntöttem: a reggeli hátralévő részét a zsemlében fogom eltölteni.

Így is lett, annyira, hogy egyszer csak kiszólítottak, talán meg is dorgáltak, erre nem emlékszem, de arra igen, hogy utána az óvónő – különben jellemző, hogy egyetlen egy óvónőt és egyetlen egy gyereket sem jegyeztem meg az óvodából – fölszólított, hogy vigyem ki a terítéket. A tányérokat egymásra halmozták, beletették a kanalakat meg a villákat, és a kezembe nyomták.

Szerintem ők sem voltak maguknál, csak a sztalinizmusban gondolhatták, hogy húsz tányért odaadnak egy hároméves gyerek kelébe, vigye ki a konyhába… Éreztem, ahogy megindultam, a hihetetlen imbolygást, és rettenetesen féltem, még a zsemle hatása alatt, hogy ebből óriási botrány lesz.

A következő pillanatban az egészet magamra döntöttem, olyannyira, hogy komoly sérüléseket szenvedtem, azonnal elvittek a Rókus Kórházba, összevarrni a testemen különböző részeket. Itt a kisujjamon ez a vágás ennek az atrocitásnak az emléke.

Amikor az óvónő vitt a villamoson, az pazar élmény volt, kimentünk a fővárosi szocializmusból, a szabadságba, a kórházba, ahol engem komolyan vesznek, ahol velem foglalkozni fognak. Azt mondja nekem az óvónő:

– Három napig nem kell óvodába jönnöd.

Úgy éreztem magamat, mint aki tett valamit!

E megoldáshoz azóta is folyamodom. Időnként fogom magam, és a terítéket magamra döntöm, ha már nagyon kellemetlen a helyzetem, akkor aztán elvisznek, bekötnek, kicsit kivesznek a történelem fogaskerekei közül, és akkor nekem jó.

BAJOR IMRE

Nem vettek fel a főiskolára, és a vizsga után lementem az Erzsike presszóba. Volt egy pedellus bácsi, akivel fölüzentem. Kéthárom sort írtam, azt vitte föl a pedellus bácsi. Azt írtam: ha elnézést akarnak kérni, akkor én lent ülök az Erzsikében. Véresen komolyan gondoltam. És hát hatig vártam, nem jöttek, amit nagyon sérelmeztem, nem is jelentkeztem soha többé.

Apukámnak volt egy ismerőse a Déryné Színháznál, és akkor pont igazgató volt, így hát apukám beprotezsált engem.

Meghallgattak, azt mondták:

– Ügyes gyerek, maradjon itt, majd meglátjuk – leszerződtettek.

Lassacskán kezdtem játszogatni.

Általában gyerek-darabokban, kisebb szerepeket. Az első szerepemre pontosan emlékszem, kérlek szépen, piros lámpa voltam. Nem viccelek! Volt egy gyerekdarab, a *Peti, vigyázz!* Arról szólt, hogy bejött a színre Peti, aki egy gyerek volt, a többiek meg közlekedési táblák és lámpák.

Szegény anyámék mikor eljöttek megnézni, végig nem tudták eldönteni, hogy melyik vagyok én, mert volt egy tasak a fejünkön. Amikor én beszéltem, akkor meg kellett nyomnom magamon egy kapcsolót, amitől világítani kezdett a fejemen a lámpa. Semmit nem lehetett látni belőlünk, viszont a hangunk is eltorzult. Én voltam a piros lámpa, és volt sárga meg zöld is. Csak a végén, a tapsnál vehettük le a fejünkről a tasakot, addig szenvedtünk.

A zöld lámpát édes kollégám, Siménfalvi Lajos alakította. Egyszer mentünk ketten az Andrássy úton, és találkozott egy híres kollégájával, aki viszont épp a *Bánk bán-t* próbálta. Kérdezte tőle Lajos:

– Mi van, mi újság?

– Bánk bán. Hát te?

– Én, kérlek szépen, zöld lámpa.

Lehajolt a Bánk bán énhozzám, és azt mondta:

– Vigye el az öreg barátját orvoshoz…

Ma már nem tudom, hogyan megy, abban az időben, ha egy színházban valaki eltöltött egy bizonyos időt, és nem volt diplomája, akkor elküldték az úgynevezett ORI vizsgára, ahol kaphatott előadóművészi működési engedélyt, ami hitelesítette, hogy ő hivatalosan foglalkozhat ilyesmivel.

Semmi értelme nem volt egyébként, de mindegy, el kellett mennem. Akkor a legnagyobbak hallgatták meg az embert, Várkonyitól Majorig ott ültek a híres színészek, és én egy dolgot tudtam, egy Karinthy-művet, az volt a címe, hogy *Vallomások*. Ha kellett, ha nem, én azt mondtam.

Talán másfél percig hagyták, aztán megköszönték. Sokan mentünk vizsgázni, az ország összes színházából, még voltak előttem vagy negyvenen. Major Tamás ismert engem, mert ő is a Pozsonyi úton lakott, neki is volt kutyája, egy tacskó, többször összefutottunk kutyasétáltatáskor. Annak ellenére, hogy már nagyon rosszul látott, olyan közel voltam hozzá, hogy megismert, én vagyok az a Pozsonyi úti gyerek, aki mindig ott sétáltatja a kutyáját a parkban. Kijött utánam a folyosóra, nem akarta, hogy végigvárjam azt a negyven embert, közölte velem a jó hírt: egyöntetűleg eldöntötték, kapjam meg ezt a papírt.

– Van magánál ezerötszáz forint?

– Tanár úr, kinél van ezerötszáz forint?

Papámnál nem volt annyi akkoriban, nemhogy nálam. És akkor Major Tamás megelőlegezte nekem azt a pénzt, hogy én rögtön tudjak örülni annak a papírnak, és azt mondta, azon a jellegzetes orgánumán:

– Majd megadja.

Boldog voltam és büszke, hogy bementem oda, mint hentes, és kijöttem mint színész. Bár talán jobb lett volna, ha hentesnek állok. Mindegy, éreztem, hogy én vagyok valaki, ha egyszer tartozom Majornak.

Készültem rá, hogy megadjam, de valahogy sose volt nálam annyi. Néha elbeszélgettünk, már mint kollégák. Kérdeztem egyszer tőle:

– Tanár úr, miért nem engedi el a kutyát?

Mert ő mindig a pórázon tartotta. Vagy negyvenen ácsorogtunk ott reggeleste, mindig ugyanazok, ugyanazokkal a kutyákkal, a többi eb virgonckodott, hancúrozott, az ő szegény kutyája meg ott a póráz végén.

Sikerült rábeszélnem, hogy engedje el a kutyát. Közben nekem randevúm volt a Margit híd pesti hídfőjénél, otthagytam a helyszínt.

Később tudtam meg, hogy ő, egyem meg a szívét, hazavitt egy foxit, a tacskó helyett. Másnap reggel vette észre. Valaki meg elvitte az ő tacskóját, mert az szegény ott maradt.

Nem tudtam, hogy ő úgy gondolja, az egész miattam van, másnap nagyon erősen üdvözöltem:

– Ugye, hogy milyen fantasztikus, ha futkoshat a kutya?

De nem tűnt boldognak. Még nem kapta meg a saját tacskóját. Azt mondta:

– Bajor (akkor már tudta a nevem, igen, mert a feljelentésre rá kell írni, utána érdeklődött), mennyivel jön maga nekem?

– Ezerötszáz forinttal, tanár úr.

– Emelkedik, emelkedik!

De aztán nem kérte el soha.

PRESSER GÁBOR

Az LGT első vagy második romániai turnéján, a mai napig senki nem érti, hogy miért, a magyarországi gázsinak körülbelül a tízszeresét fizették. Az első hét Erdélyben telt, és tulajdonképpen a nyomunkban a rendőrség agyonverte fél Erdélyt. Aki bejutott a sportcsarnokba, ahol játszottunk, azt azért, aki kint maradt, azt azért. Ploiestiben már nyugi volt, lejátszottuk a bulit, és bejött két helyes kislány az öltözőbe, jól daráltak angolul, de nagyon, beszélgettek Somlóval meg velem. Ezt úgy értsd, hogy ők beszéltek, mi meg ültünk fáradtan. Irtó édesek voltak, s eléggé kicsik, tizenöt-tizenhat évesek, úgy gondoltuk, semmi baj nem lehet, ha beszélgetünk velük.

Aztán elmentünk a szállodába, mire mi odaértünk, ők már ott voltak a portán. Megint leültünk beszélgetni a hallban, oda kértünk valami kaját, mert őket a koruk miatt nem engedték be az étterembe, az már éjszakai szórakozóhelynek számított. Fél egykor a hallból is elküldték őket. Nagyon édesek voltak, és akivel én beszélgettem, az különösen. Eltelt egy kis idő, mi hazajöttünk, letiltottak minket, mint mindig, ha alkalom adódott rá. Egy romániai turné után tökéletesen érthető volt azokban az időkben, ha az Interkoncert igazgatója azonnal letiltat egy zenekart.

Később jött egy levél. Az a kislány küldte Romániából, megírta, hogy mennyire szeret engem. Én csak nevetgéltem, mert ugye tetemes korkülönbség volt köztünk. De ő megint írt, és megírta, tudja ő, hogy én nem válaszolok, és egyáltalán nem tévedett, mert én nem szeretek levelezni. Ő viszont mindig írt. Addigra eltelt másfél év, akkor úgy gondolta, ő már elég

koros lett ahhoz, hogy felszólítson engem arra, hogy legyek a férje. Erre se válaszoltam. Közben kazettákat is küldött, amin zongorázott és énekelt, méghozzá veszedelmesen jól. Őrült izgalmas nótákat írt, és énekelte angol szövegekkel.

Nyáron lementem a barátaimmal a Balatonra, ez valószínűleg egy LGT turnéhoz kapcsolódott. Kivettünk egy házat. Időközben a sokadik levélre, amelyben megkérte a kezemet, mégis válaszoltam, megírtam, hogy nincs kedvem hozzá, de a szövegbe egy olyan mondat is belekerült, hogy majd egyszer személyesen elmagyarázom. Mire ő rögtön azt válaszolta, hogy jön!

Nem baj, gondoltam, szépen elmondom majd neki, hogy nem vagyok annyira nősülős típus, én még éretlen vagyok, bármennyire is elérte már ő a tizenhetediket. De azért olyan izgalmas, olyan finom dolog volt ez.

Eljött az a nap, amikor ő megérkezett a Keletibe, nekem épp lerobbant a kocsim, Zorán hozott föl a Balatonról. Álltunk a pályaudvaron.

– Úristen, nem vettem virágot, micsoda egy barom vagyok!

Zorán azt mondta, majd veszünk később. Megállt a vonat, az Orient express… és leszállt a másik lány. Az, aki Somlóval beszélgetett. Az is helyes volt, csak nem tetszett nekem. De egyáltalán nem.

Jött felém mosolyogva. Odasúgtam Zoránnak:

– Te, nagy gáz van.

– Mi baj?

– Ez nem az.

– Na, menjél te a.

– De tényleg nem az, hanem a másik!

– Milyen másik?

– Most ezt nem tudom elmondani, ez a Somlóval beszélgetett!

Ő már ott állt, bűbájosan, puszi jobbról-balról.

Nincs mit csinálni, megyünk a Balatonra, és ott aztán pláne megmondom, hogy nem nősülök. Sokkal könnyebben fog menni.

Aranyos volt a kislány, csivitelt, mosolygott, nem is értem, miért nem tudtam örülni neki. Leértünk, nagyon helyesek voltak a barátaim, meg a barátaim gyerekei, mindig foglalkoztak vele, de én folyton menekülőben voltam. Valahogyan a végén csak megmondtam neki, hogy mi nem fogunk összeházasodni, akkor ő nagyon elszomorodott, de nagy nehezen beletörődött. Sikerült föltennünk egy vonatra, hazament.

Azt hittem, többé nem hallok róla. De írt megint, most már New Yorkból.

Mondta ő korábban, hogy neki mindenkije New Yorkban él, de nem vettem komolyan. Elkezdtek jönni a levelek New Yorkból. Irta, hogy semmi baj, érti,

hogy én túl fiatalnak érzem magam a házassághoz (akkor lehettem úgy harminc körül), rendben van, ő azért vár.

Mindez a hetvenes években zajlott. Idővel fényképeket is küldött, ott állt az egyiken karonfogva Chick Coreával, a világhírű jazz-zongoristával, és más világhírességekkel is. Kiderült, hogy már majdnem mindenkit ismer. Elhelyezkedett egy újságnál, cikkeket írt. Meg szorgalmasan leveleket, nekem.

Én mindig elolvastam, és sosem válaszoltam. Illetve egyetlen egyszer, amikor New Yorkba készültem, gondoltam, odakinn összefuthatunk, ennyi levél után. Ő azt írta, majd keres.

Hát meg is talált. Föl kellett mennem hozzájuk, vasárnapi ebédre. A *Park Avenue-n* laktak, ami New Yorkban olyan, mint Budapesten a Rózsadomb, csak sokkal olyanabb, már ami az árakat illeti, de bent van a város kellős közepén. Tábornok állt a kapuban… ők meg ott laktak, egy egész emeletet elfoglalva. Hatalmas család, tizenöten vagy húszan, sok gyerek, ordítozás. A vasárnapi ebédet komornyik tálalta föl.

Mindenkivel megismerkedtem. Az egyik nagyon híres színész, a másik menő szórakoztatóipari ügyvéd, és így tovább, az egész família sikeres és gazdag. Üldögéltünk, én azon gondolkodtam, hogyan fogok innen lelécelni, és főleg mikor. De azt mondták:

– Menjünk be a könyvtárszobába!

Átvonultunk, kezdődött a szivarozás meg a sétálgatás – nagy szoba volt - meg a beszélgetés. Igen megszerettek engem, úgyhogy még többször is vendégül láttak.

Alina, mert így hívták ezt a lányt, telefonált, hogy kedden este megyünk a Stevie Wonder koncertre. Akkor a Stevie a királyok királya volt a mi műfajunkban.

– Gyere értem taxival.

Jó. Érte mentem taxival, beült, azt mondta a sofőrnek, hajtson egy bizonyos cukrászdához. A cukrászdában Alina átvett egy hatalmas tortát.

– Ezt minek visszük a koncertre?

– Visszük a Stevie-nek.

Mindig tudtam, hogy nem teljesen komplett a csaj. Végigültük a koncertet, ő kezében a tortával, a többiek mind őrjöngtek, táncoltak, Stevie Wonder csodát tett a színpadon. A *Radio City Hall-ban* volta koncert, az a leghíresebb előadótermek egyike, befér vagy hatezer ember.

Amikor vége lett, azt mondta Alina:

– Gyere, most bemegyünk Stevie-hez, az öltözőbe.

Én tudtam, hogy az lehetetlen, én azért elég régi róka vagyok ebben a szakmában, nem olyan könnyű bejutni egy világhírű művész öltözőjébe, különösen New Yorkban.

Ott állt az öltöző előtt sorban néhány világsztár, akik szintén bebocsátásra vártak, azonban Alina elhúzott mellettük. Mindenki azt mondta:

– Hello, Alina! – és mi csak mentünk.

A biztonsági őrökön is túljutottunk, Alina kinyitotta az ajtót, és így köszönt:

– Hi, Stevie!

Mire Stevie Wonder, aki világtalan:

– Hi, Alina!

Alina odaadta a tortát, Stevie azt mondta, hogy ez ugyanolyan jó, mint a tavaly májusi torta. Gondoltam, hát igen! Alina mégiscsak sokra vitte itt New Yorkban. Egy hét múlva azzal hívott fel az ügyvéd nagybácsi, hogy beszélnünk kéne.

Tudtam, hogy nekem ez nagyon rossz lesz. Beültünk a *Russian Tea Roomba*, egy méregdrága helyre, ahol a szórakoztatóipar legfelső körei gyűlnek össze, tehát ügynökök, színészek, rendezők, írók, zenészek. Rendeltünk, és minden kertelés nélkül így kezdte a nagybácsi:

– Te, vedd el Alinát feleségül.

– Én… inkább nem.

Próbált rábeszélni, hogy gondolkozzam rajta, a végén kitette az adu ászt:

– Ha elveszed, megkapod az Arthur párizsi lakását a zongorákkal.

Nem tudtam, milyen Artúrra gondol. Lassan kiderült. Arthur az a nagybácsi, akiről már hallottam tőlük, nemrég halt meg. Arthur Rubinstein volt ő, a világhírű zongoraművész.

Szóval, ha elvettem volna Alinát, akkor most Párizsban lakhatnék Arthur Rubinstein otthonában, Alinával, meg az összes zongorával.

Én inkább hazajöttem. Azóta nincs barátság.

GÁSPÁR SÁNDOR

Édesapám kereskedelemmel foglalkozott, boltosinas tanuló volt, még az átkosban, utána pedig egész életén keresztül boltos. Árudavezető, ez volt a hivatalos megfogalmazás.

Amikor utoljára együtt mentünk haza Szentesre, elmesélte nekem, hogy az ő nagyszülei, az én dédszüleim, ott Békésen, szinte alig-alig beszéltek magyarul. Tótok voltak.

A háború alatt vette ő át a kormánykereket a családban, lényegében még gyerekfejjel. Nagyapám fogatokkal foglalkozott és kereskedett, szállítást is vállalt, ez mind az apámra maradt. Tizenöt évesen ő lett a főnök, volt tíz fogat, ahhoz lovak, és apám intézett mindent, üzletelt, szállított, szervezte a nővére és édesanyja megélhetését.

Mesélte, hogy olyan furcsa volt, a bombázások idején mindig azt a környéket lőtték, az ő udvarukat, nem értették, miért. Végül rájöttek. Bent az udvarban a kocsik egymás mellett álltak, és hogy elférjenek, a kocsirudat felállították, ami föntről teljesen úgy tűnt, mint egy légvédelmi bázis, mintha ágyúk volnának.

Attól fogva a rudakat mindig leszerelték és bevitték a színbe.

Volt apámnak egy alapmondása, ami a te műsorodhoz jól illik:

– Nincs lehetetlen, csak tehetetlen ember!

Ezt nyilván a saját élettapasztalataiból szűrte le, s továbbadta nekünk. Mi, öcsémmel, Tiborral, elég korán megtanultuk.

Szentes egy kis mezőváros az Alföldön, csodálatos hely. Úgy éltünk, mint más normális szentesi emberek, a város szélén, egy udvarházban, ahol szín és ól is volt bőven, mert a megélhetéshez a háztájiban is dolgozni kellett. Tehát miközben édesapám boltos volt, édesanyám pedig könyvelő egy állami gazdaságban, mégsem tudtunk megélni a fizetésükből. Édesapám elhatározta, hogy márpediglen akkor ő elkezd disznózni. Vett tíz anyakocát, befedeztette, ha tudod, mit jelent az, és vártuk a kismalacokat. Voltak aztán teheneink, bika is, hízott bika.

Nevetnek, pedig nem olyan vicces állat az. Megtanultam, hogy a bikát azért tenyésztik kicsi, sötét helyen, hogy ne mozogjon, és minél hamarabb elérje azt a vágósúlyt, amiért az ember pénzt kap. Ezért a bika mindig bent van az ólban, ha nem rúgja szét, akkor ott is marad, amíg el nem viszik. Akkor van baj, amikor ki kell hozni onnan. Mindenféle láncokkal meg orrkarikával kell kivezetni, óriási esemény volt gyerekkorunkban, amikor a bikát elvitték.

A tehenekkel egészen más a helyzet, mert azokat fejni kell. Sokszor jutott nekem az a feladat, hogy fejés közben fogjam a tehén farkát. Ez nagyon fontos. Mert az istállóban meleg van, és sok légy szálldos rá a tehénre, viszket neki, akkor a farkával csapdosna. Arra is vigyázni kellett, hogy ne a végét fogjam, mert az olyan rojtos meg olyan szaftos. Ha elengedem, akkor képes és fölborítja édesapámat, meg a tejet, és az tragédia, mert este jönnek a vevők.

Sokszor megesett, hogy fogtam a farkát a tehénnek, és éreztem, hogy csavarodik. Erőlködtem, apukám közben fejt, bent ült oldalt a tehén alatt, kis háromlábú széken. Egyre nehezebben ment.

– Apuka, sok a légy… – nyögtem.

– Fogd a farkát, fiam, ne tehetetlenkedjél! – türelmetlen volt ő is, mert meleg volt, és túl késő.

Nagyon csavarta a tehén, jó lett volna egy picit pihenni, de nem mertem szólni. Egyszer csak a tehén, minden átmenet nélkül, oldalra billentett egyet, apám három méterre repült, a tejjel együtt. Ekkor tanultam meg egy életre, hogy a tehén hátrafele soha nem rúg, csak oldalra. Ezt te nem tudtad? Pedig ez így van. E szempontból én biztonságban voltam a farkánál. De ha nem engedtem volna el, nem tudott volna billenteni.

Úgy tűnik, hogy a tehén lassú, nyugodt állat, de ha billent, azt nagy erővel teszi. A ló tud hátrafelé rúgni, oldalra nem szokott. Elég az hozzá, hogy édesapám felborult, a tej kifolyt, kárba veszett vagy másfél liter. Kezdhettük újra.

Megint fogtam a farkát, de éreztem a veszélyt:

– Apuka, baj lesz!

– Tartsd a szád, fogd a farkát!

GARAS DEZSŐ

GARAS DEZSŐ

Fogtam én a farkát, de fogyott az erőm… Apám megint elrepült, puff, a tej ki, minden csupa kosz lett. Apám reflexből egy pofont kevert le nekem. Aztán újra rám parancsolt, hogy fogjam a tehén farkát, miután gyorsan kimosta a sajtárt. Ült vissza fejni. Akkor én már nem tudtam, hogy röhögjek vagy sírjak. Fogtam a tehén farkát, de hiába, a tehén csavart egyet, billentett, apám repült, és ez így ment még néhányszor. Aznap átok ült rajtunk. illetve azon a tehénen.

Amikor jöttek a kuncsaftok, csak azt a tejet tudtuk odaadni, amit a másik tehéntől fejtünk le, pedig azt magunknak szántuk. Így aznap este tej nélkül maradtunk. És bár igazat adok apámnak, hogy nincs lehetetlen ember, csak tehetetlen, úgy látszik, lehetetlen tehén azért van, legalábbis bizonyos napokon.

A hetedik kerületben, az Alsóerdősor utca 10-ben voltam gyerek. Ez az utca akkoriban arról volt nevezetes, hogy mi laktunk a 10-ben, és a 14-ben meg a 16-ban volt a két kupleráj.

A 14-ben voltak a fiatalabb hölgyek, a 16-ban pedig a kicsit idősebbek. Ez egy rendkívül változatos és nagyszerű dolog volt. Mi a nénikre tényleg csodálattal néztünk fel, az egész környék csak lányoknak nevezte őket. Ha azt a bizonyos szót mégis kimondták, akkor azt sértésnek szánták.

Mi, gyerekek, kereseti lehetőséghez is jutottunk. Természetesen csak akkor, ha szüleink nem figyeltek oda, vagy nem tudták meg. Az utcában volt három kocsma is: a Tálos, a Vidákovics és a Maklári kocsma. A lányok, illetve a nénik mind valamelyik kocsmában vezettek számlát. Néha ott ólálkodtunk merő véletlenségből a kupi kapuja előtt, és ők kiszóltak:

– Na, a Cili néninek egy fröccsöt!

Mi tudtuk, hogy a Cili néni a Tálosnál, a Jutka néni a Maklárinál… Vittük a fröccsöt, és kaptunk öt vagy tíz fillért, amiért az olasznál egy őrült nagy fagylaltot vehettünk.

A háború is egy kicsit másképp csapódott le a mi utcánkban. A néniknek az Alsóerdősor 8-ban volt egy orvosuk, urológus és nőgyógyász. A Scheibel doktor bácsi történetesen zsidó ember volt. És a nyilasok elvitték.

A lányok körül voltak természetesen stricik is, minden kocsmában ott ültek. Emlékszem a Csont testvérekre, a Patkány fivérekre. kemény fiúk voltak. Addig még csak tűrték valahogyan, hogy randalíroztak a nyilasok, de amikor a nénik orvosát is elvitték, azt mondták:

– Na, most már elég ebből!

Kiderítették, hogy hová vitték a doktor bácsit, a Dohány utca 75-be, akkor az nyilas ház volt, később szocdem párt székház, még később kommunista párt székház, a pasasok meg a pártok ugye jönnek-mennek, a székhely megmarad.

Úgy hozták ki a Scheibel doktort, hogy az egyik strici azt mondta a ház előtt álló őrnek:

– Te, bocsáss meg, haver, adj már egy kis tüzet! – és úgy tett, mintha cigarettáért nyúlna, de nem a cigarettát húzta elő, hanem egy stukkert, és pukk. lelőtte.

Aztán szépen feltörték a pincére néző ablakot, beszóltak:

– Doktor úr, tessék kijönni, szabad az út. Tessék parancsolni.

Attól kezdve egy darabig, a legnehezebb időkig, a stricik védelme alatt állt a Scheibel doktor úr. Elkapták azt, aki elvitte, felakasztották a kezénél fogva, és addig verték, míg élet volt benne. Mert a mi utcánkban csendnek és rendnek kellett lennie.

A Rózsák terén volt egy templom, és annak a plébánosa, Varjú tisztelendő úr, csodálatos ember volt. Az mondta apámnak:

– Figyeljen ide, Grósz úr. – na most, az, hogy milyen vallású vagyok, ebből érthető, nem? Én szerelemgyerek vagyok. Mesztic. Félvér. Apai részről az anyakönyvi kivonatban a vallás rovatban az áll: izraelita, anyai részről pedig a Kopácsy érseki család mellékági leszármazottja vagyok.

Hárman voltunk testvérek, két húgom van, és a lányok katolikusok voltak, én pedig izraelita. Zsidó.

A nehéz években kiderült, hogy itt mischung nincs, a keverékből baj lesz, ekkor a Varjú tisztelendő úr azt mondta apámnak:

– Idefigyeljen, Grósz úr, adja ide a fiát, majd én elintézem a dolgokat, a fiát megbérmálom, megkereszteljük, minden hókusz-pókuszt megcsinálunk, hogy legyen biztonságban.

Így is történt. De egy kicsit talán túlzásba vitte, amikor betett engem a Rottenbiller utcában székelő 347-es Új Magyarság cserkész csapatba. Rendben van, anyám összeeszkábált valamilyen cserkészruhát, kis apród voltam. Amikor nagyszombaton körmenet volt a Rózsák tere körül, akkor ugye ment elöl a Varjú tisztelendő úr a hüpe. nem, a baldachin alatt, vitte az oltári szentséget, utána a leventék, aztán következtek a vízi cserkészek, a cserkészek, az apródok.

Az egész környék ott állt, és nézték. Mindenki dőlt a röhögéstől, hogy a kis Grósz az ekkora orrával vágja a díszmenetet az oltári szentség mögött.

Én egyszer igazán lehetetlen helyzetbe kerültem. Tudniillik meghaltam.

Úgy kezdődött, hogy kijött a strúmám, mert annyira felidegesítettek 1944-ben. Gyorsan növő strúma volt, befelé. Akkor már a vízipólóba is belekóstoltam. Azokban az években még három harmad volt egy meccs, és nem négy negyed. Én voltam a ráúszó, mert olyan gyorsak voltak a reflexeim, a harmadik harmadban meg már a mentők húztak ki a vízből, rosszul lettem.

– Mi van veled? – kérdezte Józsi bácsi, az edző.

Megvizsgáltak, kiderült, hogy egy majdnem hatvan százalékos befelé növő strúmám van, iszonyú veszélyes, többször elájultam.

Megoperáltak tizenegykor, nem altattak akkor, a szókincsem még nem volt ilyen válogatott, az asztalon mondtam én minden szépet. Csak vége lett, bekötöztek, vittek a kórterembe.

Délután háromtól volt a látogatási idő, szegény drága jó anyám bejött, és én kezdtem nehezen venni a levegőt. Egyre kevésbé ment, már téptem le a kötést, mindent, és akár hiszik, akár nem, gyakorlatilag megfulladtam, az anyám szeme láttára, megállt a szívverésem.

Egy orvos mentett meg engem. Amikor meglátott, rögtön ordított a nővérekért, itt mese nincs, ennek a gyereknek a szíve megállt, rohantak a kiskocsival, és – később elmesélték nekem – elő a szikét, fölvágta a torkom, gégemetszést csinált ott az ágyon.

Minderről én nem tudtam semmit, én már másztam fölfelé, ő meg visszahúzott. Nem telt el túl sok másodperc, így önök is tapasztalhatják, hogy csak csekély agykárosodást szenvedtem. De újra meg kellett tanulnom beszélni a gégemetszés miatt, a főiskolán aztán Fischer tanár úrral kiképeztük a hangomat. Azóta minden szezon előtt nagyon keményen be kell skáláznom.

Mindenesetre amikor magamhoz tértem, az orvosok kérdezgettek:

– Na, milyen volt a másvilágon?

Bevallom őszintén, nem emlékszem semmire. Múltkor láttam a televízióban egy filmet erről, állítólag ilyenkor az ember kívülről látja saját magát, én nem láttam. De az tény, hogy egyszer már valóban meghaltam, valóban megállt a szívverésem, és mégis visszahoztak az életbe. Hát ez elég lehetetlen helyzet, igaz?

DARVAS IVÁN

Az én édesapám az első világháború első csatájában orosz fogságba esett, és hét évet húzott le Acsinszk városában, ami a Bajkál tótól még jóval keletebbre, talán ezer kilométerrel is odébb van, valahol a kínai határ fölött Ázsiában. Újabb hét évig tartott, amíg visszakerült.

1917-ben kitört a forradalom, a hadifoglyokat hivatalosan elengedték, ki-ki menjen, amerre lát. Voltak, akik beálltak a Vörös Hadseregbe, voltak, akik beálltak a Fehér Hadseregbe.

Apám a társaival alakított egy zenekart, néhány hegedű, brácsa, ők csinálták maguknak a hangszereket is, és elkezdtek nyugat felé bandukolni… próbálták áthegedülni magukat azon a nagy országon.

Lényegében hakniztak, mindig egy városkával arrébb, amikor aztán elég pénzt gyűjtöttek össze, vagy indult egy vonat, araszoltak tovább.

Fokozatosan jutottak egyre nyugatabbra, így kerültek 1921-ben egészen Moszkváig. Ott apám nagyon megbetegedett, maláriát kapott, és egy kórházba került, ahol az én édesanyám ápolónő volt, „medszesztra”, önkéntes ápolónő. Összeismerkedtek, később megházasodtak.

Az én édesapám egy Losonc melletti faluban született, Losoncon járt iskolába, az elemi iskolát meg a gimnáziumot ott is végezte, utána Kolozsvárott volt egyetemi hallgató. Tehát ehhez a két városhoz volt köze, de mire hazahegedülte magát, az egyik várost úgy hívták, hogy Lucenec, a másik várost pedig úgy, hogy Cluj.

A mai napig nem tudom rossz néven venni tőle, hogy ő a maga módján, minden létező baj okát ebben látta. Az, hogy nekem, a következő generációnak, ez már nem fáj annyira, mint őneki, akit személy szerint érintett, a dolog természetéből adódik. Az én fiam már meg sem fogja érteni, hogy mi ez az egész, mit akarnak az öregebb emberek, mi az, hogy Trianon, miért kell sírni amiatt, hogy az a két város már nem Losonc és Kolozsvár. Hát Istenem, ez Románia, ez Szlovákia, ez meg Magyarország.

Együtt mind a három, reméljük, Európa lesz nemsokára, tehát a határok, amelyek akkor igenis elválasztottak, a jövőben talán összekötni fognak, ezt még megérhetjük. De akkor ez rendkívüli lelki traumát okozott az én édesapámnak. Ő újságíró volt, a *Prágai Magyar Hírlap* nevű lapnál, így az egész tevékenysége és az egész élete összekapcsolódott a megváltozott határok problémájával. Emlékszem, nem volt nála boldogabb ember, amikor 1938-ban az első bécsi döntés után Erdély egy bizonyos része és a Felvidék egy darabja visszakerült Magyarországhoz. Mert ez azt jelentette, hogy ő Losoncra mehetett végre és nem Lucenecbe, illetve Kolozsvárra utazhatott látogatóba és nem Clujba.

Édesanyám viszont sosem volt emigráns, ő nem emigrált, hanem rendes szovjet útlevéllel távozott Moszkvából 1921-ben vagy 22-ben, mint egy külföldi állampolgárnak a felesége. Ez is meghatározta a mi egész életünket.

1938-ig éltünk Prágában, utána kerültünk Pestre, mert a Felvidék egy részének Magyarországhoz való csatlakozása folytán megszűnt az az olvasóréteg, amely Csehszlovákiában vásárolta vagy előfizette azt a nagyon jó, magyar nyelvű újságot, a *Prágai Magyar Hírlap*-*ot.*

Édesapámmal magyarul beszéltem, az utcán a gyerekekkel csehül pofozkodtunk, az iskolában németül beszéltünk, a bátyámmal a mai napig is németül beszélünk, mert azt szoktuk meg, édesanyámmal természetesen oroszul. Prágában volt egy kis oroszokból álló emigráns kör, és amikor ideköltöztünk, akkor itt, Budapesten is találtunk ilyet. Egészen különleges és furcsa élmény volt őket kívülről nézni. Azért kívülről, mert nekem az sem fájt, ami édesanyámnak fájt, ahogyan az sem, ami édesapámnak. Ők, az oroszok, havonta összegyűltek valamelyikük lakásán, így körülbelül évente egyszer vagy kétszer került ránk sor. Harmincan vagy negyvenen jöttek, politizáltak, énekeltek, ittak, és egy pontosan meghatározható pillanattól kezdve zokogás kezdődött. Egytől-egyig zokogtak, rázta őket, a férfiakat és a nőket teljesen egyformán. Köztük anyámat is.

Ez azért volt különös, mert anyám bármikor visszamehetett volna a Szovjetunióba, legalább látogatóba. Semmi nem akadályozta volna ebben, a

Csehszlovák Köztársaság a Szovjetunióval – egészen 1938-ig létezett Csehszlovákia – jó diplomáciai kapcsolatban állt, játszottak például szovjet filmeket, tehát én nemcsak 1945 után láttam szovjet filmeket, hanem 38 előtt Prágában is. De az én anyám soha nem szánta rá magát erre az utazásra. 1945 után, amikor felszabadult Budapest, akkor pláne minden lehetősége meglett volna, hogy meglátogassa a szülővárosát, Szentpétervárt – addigra Leningrádnak hívták, de amikor ő született, akkor még Szentpétervár volt. Ez körülbelül ugyanaz a probléma, mint a Losonc-Lucenec.

Jó húsz évvel ezelőtt, az ő tudta nélkül az útlevelét elcsórtam, kiváltottam, megújítottam. Akkorra már édesapám meghalt, anyám újra férjhez ment, a férje útlevelét is elcsakliztam, szállodát szereztem nekik, pedig az elég nehéz volt, meg repülőjegyet, és ezzel leptem meg karácsonyra vagy születésnapjára:

– Tessék itt van, menj el, egy hét Leningrád, egy hét Moszkva.

Ő, emlékszem, elsápadt, és mindenféle hülyeséget kitalált. Kérem szépen, az utazás előtt négy vagy öt nappal megbetegedett, de komolyan, nem szimulált, valóban megbetegedett. Rettegett, félt attól az élménytől. Mélyen tud beleivódni valakibe az, hogy hova valósi, hogy milyen családból származik, hogy milyen körülmények határozzák meg a későbbi sorsát.

Édesanyám például csak rosszat mesélt nekem az ő édesapjáról, gyűlölték egymást. Gondolom, felnőtt fejjel visszakövetkeztetve, hogy az én nagyapám nagy hóhányó lehetett. Szakmabeli volt, színész, a szentpétervári Sándor Színházban. *Alekszandrijszkij Tyeatr*, az akkor a Nemzeti Színháznak felelt meg. Ott volt ő színész, és színműíró meg rendező is. Amikor meghalt a felesége, az édesanyám édesanyja, nagyapám még egyszer megnősült, és az én édesanyám sose bocsátotta meg neki, hogy mostohát hozott a házhoz. Ez teljesen megrontotta közöttük a viszonyt. Nagyrészt emiatt történhetett, hogy amikor kitört a háború – ő tizennyolc éves volt –, elment az önkéntes ápolónő tanfolyamra, s ott is hagyta Szentpétervárt, Moszkvába utazott. Ahol, mint mondtam, megismerkedett apámmal, és így került Prágába, majd Budapestre. Soha többé nem tette be a lábát Oroszországba. Holott havonta egyszer összejártak zokogni. A program csúcsa az volt, hogy ittak egy keveset, vodkát, és utána bőgtek.

Testvéremet 1955-ben becsukták, kémkedés és hazaárulás vádjával. Úgy nézett ki eleinte, hogy felakasztják.

Ő a sztalinvárosi nagykohónak volt az egyik tervezőmérnöke, és a sztalinvárosi nagykohó nem készült el idejében. Feszített tervek voltak. Kétségtelen – én is tudok róla –, hogy volt valami összeköttetése a bátyámnak

a Szabad Európa Rádióval, egy volt osztálytársam révén, aki kapcsolatba került az olasz követség egy attaséjával. Ez az ember később öngyilkosságot követett el. Valami egészen picike igazságtartalma volt tehát a dolognak.

De még az akkori magyar törvények szerint sem kötelezhető egy vérrokon – vagyis én – arra, hogy feljelentési kötelezettségének eleget tegyen. Nem is azt vetették az én szememre, hogy a bátyámat nem jelentettem fel. Nekem az elsőrendű vádlottat, a volt osztálytársamat kellett volna feljelentenem.

Így 1955 őszétől, amikor elvitték a bátyámat, állandóan államvédelmi zaklatásoknak voltam kitéve. Többször kihallgattak a Fő utcában, soha nem tudtam, hogy ez most már az? most már én vádlott vagyok? Nem vették el sem az órámat, se semmimet, tehát nézhettem az órámat, amikor elhúzódott a kihallgatás. Kérdezték:

– Miért nézi az óráját, művész úr?

– Hát… negyed hét van.

– Na és?

– Énnekem fél hétkor bent kell lennem a színházban, vagy oda kell telefonálnom, hogy nem megyek.

– Hát miért nem szólt?

Egy fekete kocsi előállt, és fél hétkor bent voltam a színházban. Hideg verítékkel a homlokomon. Ez legalább hatszor vagy hétszer megismétlődött, egészen addig, amíg 1956 tavaszán, csodák-csodája, leváltották Rákosi Mátyást, és Hegedűs András lett a miniszterelnök, Gerő Ernő pedig a Magyar Dolgozók Pártja főtitkára. A bátyámékat elítélték, de csak tizenkét évet kapott az elsőrendű vádlott, ami azért csak, mert addig mindenki azt hitte, kötél lesz a vége. A bátyám tíz évet kapott.

Engem is elítéltek, rendes tárgyaláson, 1955 nyarán, feljelentési kötelezettség elmulasztásáért egy évre, három évre felfüggesztve.

Ott ült a bratyóm tíz évre bevarrva a gyűjtőben, és jött 56 októbere, hát, kérdezem, ki az, akinek nem az jut eszébe rögtön, hogy odamenjen a bratyóért? Ha jól emlékszem, október 30-án csengettek nálam, és belépett az első rendű vádlott. Kérdeztem:

– Hát te?

– Most jövök Vácról, mert kitörtünk a börtönből, és elengedtek.

– Hol a bratyóm?

– Tőlem kérdezed?

– Azt hittem, ti együtt voltatok.

– Nem, én Vácon voltam, a bátyád meg még a gyűjtőfogházban van.

Fogtuk magunkat, és kimentük a gyűjtőfogházba. Becsengettem. Kijött egy őr.

– Jónapot kívánok, én a Madách Színház Forradalmi Bizottságának vagyok a tagja (mert az voltam), és szeretnék beszélni a börtönparancsnokkal.

– Öt perc!

Hamarosan kijött a börtönparancsnok, Bakondi alezredes.

– Tessék, miben állhatok a rendelkezésére?

Látszott, hogy ideges, régóta nem aludt már.

– Kérem szépen, itt van önöknél egy bűnügy másodrendű vádlottja, a bátyám, miközben itt áll mellettem az elsőrendű vádlott, most jött ki Vácról, tehát kérem szépen, a bátyámat engedje ki.

A szemembe röhögött:

– Hogy képzeli, hát szó sem lehet róla. Amennyiben hoz az én felsőbb hatóságomtól egy olyan nyílt parancsot, amelynek értelmében én a Rákosi rendszer alatt elítélt politikai bűnözőket kiengedhetem, én leszek a legboldogabb.

– Melyik az ön legfelsőbb hatósága, hol van?

Megmondta. Mentünk rögtön a Legfőbb Ügyészségre, már sokkal határozottabb fellépéssel.

– Azonnal beszélni akarok a Legfőbb Ügyészség Forradalmi Bizottságának az elnökével!

Fogadott a Legfőbb Ügyészség Forradalmi Bizottságának az elnöke, mondtam, hogy én vagyok a Madách Színház Forradalmi Bizottságának az elnöke (előléptettem magam), azért jöttem, hogy a gyűjtőfogházban még ott vannak a rabok, a politikai rabok.

– A gyűjtőfogházban még ott ülnek? Édes magyar testvér, köszönöm, hogy szólt, máris intézkedem! – átölelt, megcsókolt.

Éreztem, itt már sínen vagyok, és tényleg adott egy parancsot, hogy el kell engedni azokat az embereket, akiket a Rákosi rezsim alatt börtönöztek be politikai okból.

Visszamentünk a gyűjtőfogházba. Bakondi azt mondta, így a dolog rendben van, ő máris nekilát, kezdjük a bal csillag eggyel, aztán a bal csillag kettővel… Nem volt nekem semmilyen helyismeretem, én azt mondtam:

– Ne így csináljuk, hogy bal csillag, hanem ABC-sorrendben.

Gondoltam, megeshet, hogy a bratyóm a jobb csillag háromban van, és akkor őrá esetleg csak két hét múlva kerül sor. A D-betű, az egy biztos dolog. És így is történt, délután három felé száz-százhúszan kiszabadultak, köztük a bratyóm, megöleltük egymást, beültünk a kocsiba, hazamentünk.

Részemről befejezettnek véltem az ügyet. November negyedike után, amikor visszajöttek a ruszkik, a bátyám lelépett. Kocsival mentek, abban volt még egy hely, és azt mondta nekem a testvérem:

– Szili (engem Szilárdnak hívnak, az Iván csak a művésznevem), ülj be, és gyere velem, mert ugyanabba a cellába fogsz kerülni, ahonnan engem kiszabadítottál.

Tréfának szánta. Na most, mit tesz Isten, ha nem is ugyanabba a cellába kerültem, de mindenesetre jártam abban a cellában, amikor becsuktak. Mert ő a gyűjtőben a mérnöki irodán dolgozott, ha bármit átalakítottak, azt természetesen ők tervezték. Én viszont könyvtáros lettem odabenn, és többször vittem könyvet a mérnöki irodára. Találkoztam is a mérnöki irodán olyan kollégákkal, akiket én annak idején kiengedtem, de nem voltak elég ügyesek, itt maradtak, és szépen visszagyűjtötték őket.

– Te mondd, lehet, hogy te. te engedtél ki annak idején?

– Lehet. De akkor miért vagy itt?

– Ugyanazért, amiért te!

Megkérdezhetnéd, miért nem mentem el, ha volt még egy hely abban az autóban. Én erre rendkívül tartalmas választ tudok adni, azt, hogy nem tudom.

Bár azért tudni vélem. Mutattam az imént a fényképen két számomra fontos embert: a kislányom és a kisfiam. Hát ők akkor – még nem létezvén – legföljebb egyfajta eszme lehettek, vagy valamilyen erő ebben a mi univerzumunkban, a mi galaktikánkban. És nekem meggyőződésem, hogy az ő már akkor létező energiájuk volt az, ami visszatartott attól, hogy elmenjek külföldre, s ott bármiféle módon megtaláljam a helyemet, megnősüljek, családot alapítsak. Kikérték volna maguknak, ha ők ketten nem születhetnek meg. Én bizonyosan ezért vagyok itt. Egy kihallgató tisztem nem értette, hogy miért maradtam. Neki is ilyesmit mondtam, persze, gyerekekre még nem hivatkoztam, csak elvont eszmékre. De hiába.

– Bassza meg, Darvas maga milyen hülye, miért nem ment el?

– Nézze előadó úr, az én testvérem kapott tíz évet, én kaptam hármat, ő leült egyet, én valószínűleg – amnesztia csak lesz – le fogok ülni kettőt. Összesen tizenhármat kaptunk, és hárommal megússzuk. Hát megéri, nem?

Ezzel még az a tiszt is egyetértett.

A Markóban is hosszú időt töltöttem. És mit tesz Isten, később ott forgattuk a *Szerelem* című filmet, Makk Károllyal. Előfordult, hogy rabruhában voltam. Az ottani raktárból kaptuk kölcsön. Úgyhogy semmi garancia nincs arra, hogy én nem ugyanabban a ruhában voltam, mint amiben annak idején ültem.

Makk Karcsi kérdezte, hogy hol vegye föl a cellajeleneteket.

– Tudod mit, jó lesz az a hely, ahol én annak idején ültem, III. emelet 26.

Tényleg kiürítették nekünk azt a részt, és berendezték a filmeseknek. Amíg világítottak, ültem, bámészkodtam. Jó tizenegy éve volt már, hogy kikerültem onnan, úgyhogy egyfajta nosztalgikus szemlélettel nézelődtem, hogy mennyivel kényelmesebb lett, mennyivel szebb, és kérlek szépen, észrevettem, hogy ott áll az egyik smasszer.

Én arra az emberre emlékeztem – lehet, hogy ő is emlékezett még rám. És láttam, hogy igen, emlékszik. Mert olyan zavartan nézett. A helyzet számára elfogadhatatlanul furcsa volt. Ő tudta, hogy ezek filmesek. Ez egy színész, egy közismert színész, hát a Darvas Iván. Csakhogy őt én máshonnan is ismerem… hát, bassza meg, ez az a Darvas, akinek én annak idején azt mondtam:

– Álljon a falhoz, tegye hátra a kezét, az Isten bassza meg magát!

Ez ugyanaz a Darvas. Ettől aztán rettenetes zavarba jött.

Én meg rabruhában ültem a treplin, vagyis egy körfolyosón, ott nyílnak egymás mellett a zárkák, fölraktam a lábamat a korlátra, ami teljesen elfogadhatatlan kép, hogy egy ember rabruhában üljön, fenn a lába, és dohányzik! Ott áll a smasszer, de nem szólhat rám, mert most már színész vagyok. De hát akkor hogyan viselhetem ezt a rabruhát? Mindez zűrzavaros volt őneki, és akkor kiélveztem a bosszút, a legutolsó cseppig, mert azt mondtam:

– Jöjjön csak ide! Maga, maga! Jöjjön már ide! Jöjjön, na, ne féljen!

Zavarában odajött.

– Tessék – mondta halkan.

– Idehallgasson, hozzon már nekem egy kávét! – elővettem egy százast, ami akkor még nagy pénz volt, bedugtam a zsebébe:

– Na, menjen, fiam.

Ez az ember megsemmisült. Az emberi méltósága szarrá ment. Leforrázva elbaktatott, és hozott nekem kávét.

CSÁKÁNYI ESZTER

Édesapám Csákányi László, a színész, mint azt sokan tudják. A szüleim nagyon rendesen öltöztek. A papám is meg a mamám is mindig olyan volt, mintha egy kirakatból léptek volna elő. Én viszont kezdettől fogva – hogyan is fogalmazzam? – kerestem a formámat.

Amíg a Nemzeti Színház stúdiójában voltam, két évig, az érettségi után, sehogyan sem találtam magam, mindenfélét próbálgattam, magas sarkú cipőben jártam, póthajat tettem fel, iszonyúan kifestettem magam. De amíg hagyományosan öltözködtem, ahogyan a lányok szoktak, azt szerették a szüleim.

Aztán lementem Kaposvárra, és kezdtem magamra találni, fölismerni az igazi énemet. Rájöttem, nem érdemes csalni, hazudni, sokkal jobb, ha az ember maximálisan vállalja magát. Márpedig én jobban éreztem magam lapos sarkú cipőben, bő ruhában, tornacipőben… Apám a tornacipőtől egészen ki volt borulva. Egyszer terveztük, hogy együtt megyünk Veszprémbe, egy tévéfesztiválra, akkor összeszedtem magam, szép ruha és minden, de azért egy csipkés tornacipőt akartam fölvenni.

Apám indulás előtt megkérdezte:

– Te miben jössz?

– Szép ruhában, fehér ruhában, csinos leszek, nyugi.

– És a lábadon?

– Csipkés tornacipő.

Apám a fejét fogta:

– Akkor menjünk külön.
Levittek Kaposvárra, az egész család, a nagymamám, édesanyám és apukám. Pataki Jenő, aki édesapám legjobb barátja volt, vitt minket kocsival. Azt hiszem, ő azért vállalta ezt, mert apám annyira el volt keseredve, és olyan depressziós volt amiatt, hogy én Kaposvárra szerződtem, az isten háta mögé.
Egész úton biztatgatta apámat:
– Nem baj, Laci, nyugodj meg, jó lesz ott a gyereknek!
Egész jókedvűen érkeztünk Kaposvárra. Ahogy beértünk a városba, rögtön ott volt egy templom, mire a nagymamám:
– Álljunk meg, be akarok menni a templomba, imádkozni!
Közben féltem, nehogy valaki meglássa, hogy én idejöttem, és rögtön azzal kezdem, hogy bemegyek a templomba, imádkozni.
A színháznál ott várt a hatalmas tabló, ahol ki voltak rakva a fényképek, már az enyém is, elég érdekes érzés volt. Elmentem az évadnyitóra, és megmondták, hol fogok lakni.
Akkor még eléggé szörnyű lakások és szobák voltak színészháznak kinevezve. Negyedmagammal kerültem egy pici szobába, a földön, laticeleken kellett aludni, omladozó falak, szóval, iszonyú volt a látvány. Apám megállt az ajtóban, összetette a két kezét, és nagyon halkan:
– Gyere haza, lányom…
De Jenci mindent bedobott:
– Ne hülyéskedj, ez a vágya, jó lesz a gyereknek, gyere, vásároljunk be, vásároljunk a gyereknek valamit, gyere, ne lógasd az orrod! – odafordult hozzám:
– Mit kérsz, Eszter? mit vegyek neked?
Az mondtam:
– Napszemüveget.
Nem tudom, máig sem értem, hogy miért akartam én napszemüveget. Bármit kérhettem volna, az égvilágon bármit. És akkor elmentünk napszemüveget venni. Így kezdődött az életem, a színházi karrierem Kaposvárott, egy napszemüveggel fölfegyverkezve.

KÉZDY GYÖRGY

Háborús gyerek vagyok. Mi a Szent István parkban bujkáltunk, rengeteg más emberrel egyetemben egy két szoba-személyzetis lakásban. Mi kaptuk a személyzeti szobát, mert a húgom még egész pici volt, rengeteget sírt.

Nagyon soká tartott ez. Míg azután láttam egy reggel, hogy fehér köpenyeges emberek szaladgálnak odalenn a parkban és a Dunaparton, olyan furcsa sapkában. Addig a németek voltak ott, ők másképp néztek ki.

Mondták a lakásban a többiek:

– Itt vannak az oroszok.

Nekem fogalmam nem volt, hogy kik azok az oroszok, a németekről volt fogalmam, de az oroszokról nem.

Néhány nap múlva hazamehettünk a Rákóczi útra, a lakásunkba. Én azt a lakást imádtam, és különösen a fürdőszobát, rézhengeres fürdőkályha volt, gyönyörű hőmérővel, be kellett fűteni, és akkor mutatta, hány fokos a víz. Az angol vécé is igen impozáns volt, hatalmas, fehér porcelánkagyló, benne, hogy *made in England…*

Amikor hazamentünk, az volt az első, hogy benéztem a fürdőszobába, ami hát – ezt nehéz másképp mondani – mérhetetlenül tele volt szarva, csak épp a csésze maradt tiszta. Azt elfelejtettem mondani, hogy a házban volt egy orosz parancsnokság, és a földszintre lovakat kötöttek be.

A viszonylag érintetlen vécékagyló tövében ott hevert valami. Elhoztam ide magammal, mert egy képeslapon kívül ez minden, ami megmaradt nekem apámból: az *Olympos* című könyv. Bele van írva, hogy: *Krausz Gyula 11. b.*

osztályú tanulónak jutalmul, 1918. június 15. Ezt adták apámnak az iskolában, mert jól tanult. És ez a könyv volt a vécékagyló mellett, de kitéptek belőle egy rahedli lapot, mert, ugye… hogy is mondjam… azt a részt bizonyára már kiolvasták az oroszok. Érdekelte őket az antik kultúra. A többi megmaradt nekem.

KONCZ GÁBOR

Két faluval odébb volt egy halastó. Én folyton terveket szőttem, már gyerekfejjel is. Azon ábrándoztam, hogyan lehetne onnan Mezőkeresztesre terelni a halakat.

Csak reális terveket érdemes kigondolni, és az reális tervnek látszott, hogy ott folyik a Kácsi patak be a halastóba, átfolyik rajta, a túlsó oldalon van egy szűrő, ami nem engedi ki a halakat a tóból, aztán jön tovább a patak át az én falum közepén.

Mondom a barátomnak:

– Mi lenne, ha éjszaka odamennénk kapával, és átvágnánk a gátat?

Ez a legvadabb Rákosi időkben történt.

De mi azzal nem foglalkoztunk, elmentünk, átvágtuk a gátat. Nem is lett volna semmi baj, csak a halőr elkapott bennünket, ránk fogta a sörétes puskáját. Kísért a gáton, én lehajoltam, mintha a cipőfűzőmet kéne megkötnöm, és teljes erőmből belefejeltem a gyomrába, úgyhogy a vízbe esett. Tudtam, hogy a sörétes puskával nem tud utánam lőni, mert átázott. No, a tervnek ez a része eddig sikerült, elfutottunk.

Két nap múlva jöttek a halak Keresztesre. Hol fogjuk ki őket? Hát a híd alatt, mert ott nem látnak bennünket. Kiképeztük a medret kövekkel, és amikor vergődtek volna át a pontyok, rájuk dobtuk a kosarat. Anyám elájult, hogy milyen jó horgász az ő fia: kosárszám hordtam haza a halat. Egy hétig rántott ponty volt, meg halászlé.

De aztán annyi lett a hal, hogy vittük a piacra eladni. Emiatt buktunk le. Egy hétig ültünk a rendőrségi fogdában. Csak azért nem tovább, mert onnan is megszöktünk a haverommal. De hát tizenkét éves voltam, fiatal gyerek.

Szegény apámat megbüntették a halak miatt. De nem bántott.

Soha senki nem vert meg, még akkor sem, amikor majdnem fölgyújtottam a házat. Lehettem vagy tízéves, és két kazal közé raktam a tüzet, ahova nem fúj be a szél. Tulajdonképpen én jót akartam… Jött apám, már lendült a keze, én soha nem szaladtam el, nem tudtam volna, megálltam vele szemben, és ránéztem. Erre félúton megállt a keze, nem bántott.

Ez később velem is előfordult egyszer. A nagyobbik lányomat egyetlen egyszer akartam meglegyinteni egész életemben, és anélkül, hogy ismerte volna ezt a történetet, odafordult, úgy, ahogyan annak idején én is az apámhoz, s azt mondta:

– Meg ne üss, mert rád ütöttem!

Tizenhat éves lehettem, Miskolcon jártam gimnáziumba. A város kurváját Gizinek hívták. Mindenki ismerte Gizit, folyton ott állt a színház sarkánál.

Az osztálytársaim előtt vagánykodni akartam, és eladtam azt a zsírt, amit anyám küldött, eladtam negyven forintért a közértben. Kérdem Gizit:

– Mennyi?

– Hatvan forint, gyerekem.

– Csak negyven forintom van.

Végigmért, aztán:

– Félember vagy!

Bevitt egy kapualjba, utána egy nyárikonyhába. Ott lesett az osztály a sarkon. Nem sokáig kellett várniuk. Egy perc múlva jöttünk is ki.

A történetnek van folytatása. Diploma után – abban az időben hiába volt az embernek szerződése Pestre, előtte egy évre le kellett menni vidékre – én Miskolcra kerültem.

Ugyanazon az utcasarkon ott állt Gizi. Rettentően kifestve, csúnya lett, öreg is… Addigra hat filmem játszották, már ismert a közönség, Gizi a nyakamba ugrott, annyira boldog volt, hogy lát.

– Na, Gizikém, van egy feladatod. Megkapod a páholyt a premierre, kifested magad rendesen – amúgyis ki volt festve szörnyen cukrosvíz, minden, ott ülsz fönt, és az a feladatod, hogy ha a kimenetelemnél intek neked, akkor te elkezdesz tapsolni.

Jágót játszottam. Gizi pontosan teljesítette a dolgot. Annyira szeretett a közönség, hogy mindig ment utána. Vastapsokat kaptam.

Szegény Polgár Géza játszotta Othellót, ő majd megőrült.

– Te, Gabi, ez nem táncos-komikus szerep!

Előadás után a premier bankettre is fölvittem a Gizit a társalgóba, ahol meg voltak terítve az asztalok, ott ültek a kollégák, mindenki.

– Karolj belém rendesen, Gizi!

Ruttkai Ottó volt akkor az igazgató, jött elém, azt mondja halkan:

– Figyelj, te most kerültél ide, nemigen tudod, hogy ki ez a hölgy.

Mire én:

– Ottókám, hogyne tudnám, a menyasszonyom!

Az igazgató urat úgy kellett fölmosni.

Biztattam a Gizit:

– Édesem, menj körbe, minden asztalnál mutatkozz be, vizitelj le! A férfi kollégák – mindegyiknek megvolt a Gizi – a falnak fordították a fejüket, levegőnek nézték, és vörösödött a fülük. De akkor olyan élvezet volt csinálni ezeket a balhékat!

MOLDOVA GYÖRGY

Kaptunk érettségi előtt egy tájékoztatót, hogy hová lehet jelentkezni. Én a geológus és a könyvtáros között ingadoztam még – szép skála. És akkor jött egy fölhívás, hogy van Színművészeti Főiskola is, többek között dramaturg főtanszak. Nem tudtam mit jelent, tehát nagyon tetszett.

Pályaműként kritikát vagy elemzést kellett beadni, Gyulai Pál valamelyik regényéről írtam. Aztán vártam, hogy mi lesz.

Az érettségi elég jól ment, még oroszból is, szerintem én lehetek az egyetlen, aki az iskolában megtanult oroszul. Utána kiosztották a papírokat a felvételi vizsgákra, mindenki kapott, csak én nem. Nem értettem, miért.

Az érettségi elnök odajött hozzám:

– Nézd, fiam, látom, el vagy keseredve, én el tudom intézni, hogy fölvegyenek orosztanárnak.

– Azért annyira nem vagyok elkeseredve!

De a dolog kemény volt, mert én minden akartam lenni, csak katona nem.

Akkor tizennyolc éves korban vitték el a népeket katonának. Nyárra elmentünk önkéntes munkára kötelező jelleggel Sztalinvárosba, ott megalakítottuk a Halálbrigádot. Ennek a tagjai megesküdtek, inkább meghalnak, de akkor se dolgoznak. És olyan tizenhét százalékos átlaggal végigcsináltuk a nyarat, a DISZ tagkönyvbe beírtunk a tizenhét elé egy egyest, máris száztizenhét százalékunk lett.

Sztalinvárosba jött le utánam az anyám:

– Gyere föl, mert holnap vizsgáznod kell a főiskolán.

Hazajöttem, gondoltam, valamit készülnöm kéne, öt éve nem voltam színházban, akkor is egy nagyon tanulságos és humanista szovjet mesedarabot láttam. Nyár lévén, csak a Magyar Színház volt nyitva, a mai Nemzeti Színház helyén. Gyárfás Miklós: *Hatszáz ú* j *lakás* – ezt adták. Nagyon tanulságos darab, arról szólt, hogy a régi típusú kis tégla hívei harcolnak az új típusú nagy tégla híveivel. Termelési jellegű konfliktus. Olyan közmondások voltak benne, hogy: Ha nehéz a gerenda, akkor ne erőlködj, hanem hívjál segítséget. Hát ezt feltétlenül ki kellett mondani, mert tele voltak a kórházak olyan emberekkel, akik állami munkán megemelték magukat.

Elmentem a könyvtárba is, kérdeztem, van-e valamilyen színművészettel kapcsolatos mű, ideadták a *Sztanyiszlavszkij* rendez harmadik kötetét. Kicsit belenéztem.

Másnap vettem egy fél kiló szilvát, elindultam a főiskolára. Oda akkor is nehéz volt bejutni. Négy-ötszörös túljelentkezés volt. Nem tudom, számított-e a protekció, de tény, hogy egy Szabolcsi Éva nevű nő is felvételizett, szegény már meghalt, a Szabolcsi Bencének, a zenetudósnak a lánya. Őt úgy hívták be a terembe:

– Szabolcsi Bence elvtársnőt kérjük!

Fölvették, ha efelől kétségeid voltak. Láttam egy kalács-kontyba font hajú lányt, jó vastag pulóverben, nem sokat néztem ki belőle, ez minek jött ide, úgyse veszik föl. Hát fölvették. Galgóczy Erzsébet volt. Aztán jött egy nagydarab, tohonya – mondhatnám durvábban, de hát nem akarom – parasztfiú (nem ezt akartam mondani), a zakója ujját szorongatva járkált föl-le. Gondoltam, ez maradhatott volna inkább a fatornyos falujában. Fölvették. Csurka István volt. Behívtak végre engem is. Ádám Ottó akkor lett végzett rendező. Ő tett föl egy kérdést. Nem tudom, utaztál-e valaha vonaton másodosztályon, ki volt rakva mindenütt egy bekeretezett festmény, Rettenetes Iván cár a fiával. Egy haldokló pali, és a másik fogja a nyakát. Mutatja Ottó ezt a képet:

– Tessék megmondani, mért itt fogja a nyakát?

Fogalmam se volt, azt feleltem:

– Ott esik rajta jó fogás.

Láttam, hogy nem ez a teljesértékű magyarázat. Évekkel később, mikor már Ottóval dolgoztam a Madáchban, megkérdeztem tőle:

– Ottó, mért ott fogja?

– Hát nem látod, ott van a seb, azt akarja betapasztani.

Utána kérdezték, milyen könyveket olvastam, mondtam, hogy Jókait, Mikszáthot, Móriczot, minden hozzáférhetőt. Aztán, hogy járok-e színházba.

– Persze, hogy járok, tegnap is voltam.
– Hát mit látott?
– Gyárfás Miklóstól a *Hatszáz új lakás-t.*
Nem ismertem senkit a bizottságban, Major Tamást látásból, Ádám Ottót is csak később ismerhettem meg. Gondoltam, jó vagányosan kéne most bedobni valamit, kültelki stílusban. Azt mondtam:
– Tetszik tudni, ha egy színdarab csak olyan rossz, hogy az embernek a háta lúdbőrös tőle, az még úgy csak-csak… hanem amikor a feneke is lúdbőrös, ott már nagy baj van, és tegnap ez volt.
Nézek az elnökre, vörösödik. Gyárfás Miklós volt, ő írta a darabot. Amikor ezt kint megmondták, gondoltam, mindegy, az én életem úgyse élet, legföljebb elmegyek orosztanárnak.
Behívtak újra, Gyárfás beszélt:
– Meghallgattuk a válaszát, úgy döntöttünk, hogy fölvesszük.
Ó, ez nagy szó volt. Örültem. Illik kezet fogni, nyújtom a jattot, ő meg nem nyújtja. Itt a kezem a levegőben, mit csináljak? Karácsonyig nem tarthatom így, félfordulat, elő a zsebkendőt, kifújtam az orrom, és kimentem mint főiskolás.
Jött négy év, nem volt könnyű, ritkán ebédeltem, mert akkorra már elváltak a szüleim, a mutter négy gyereket nevelt egyedül. 1955-ben jelent meg az első írásom, azután kicsit könnyebb lett.
1957-ben eljöttem a főiskoláról, mert Csurkát lecsukták. El se hoztam a diplomámat. Csurka rögtön elment a diplomájáért, amikor kijött a börtönből. Én írtam akkor egy darabot a Rajk-perről, Gyárfás nem engedett azzal vizsgázni. Mondtam neki:
– Mester, kössünk alkut: intézze el, hogy megkapjam a május havi ösztöndíjamat, és akkor én holnap távozom a főiskoláról.
El is intézte. Kimentünk az ügyeletes szerelmemmel a Margitszigetre, ott idei karalábéból ettünk töltött karalábét, és kész. Aztán két évig kazánt szereltem. Anyám később mindig azt mondta:
– Jaj, édes fiam, hát minden gyerekem vitte valamire. Mindnek van diplomája, van Árpinak, van Sárinak, van Áginak – ez a három testvérem –, csak egyedül neked nincs. Te nem vitted semmire.
– Hát igaz, de a hétszentségit neki, és a Kossuth-díj?
– Jó, persze, de azért a diploma, a diploma…
Hát, ez a szegény asszony álma. Azt hiszi, valamit jelent a papír. Végül csak bementem a főiskolára, akkor Simó Jenő volt a rektor.
– Jenő, adjátok ide a diplomám, jó?

Megkaptam. 1982-ben lehetett ez. Csodálkozva láttam: 1974-re keltezték a diplomám. Megkérdeztem:

– Miért? Miért nem 1957-re, amikor meg kellett volna kapnom, vagy 1982-re, amikor megkaptam?

– Azért, mert az 1974-es diploma lajstromon maradt egy üres hely, ahova utólag be lehetett téged írni.

Így lett diplomám.

BENEDEK MIKLÓS

Tizenhat éves voltam, amikor meghalt az apám, tehát épp mielőtt abba a korba kerültem, amikor már tudtunk volna egymással kommunikálni, akár a szakmáról is beszélni. Másodikos gimnazista voltam, amikor meghalt. Rendkívül furcsa ember volt. Nagyon zárkózott, és nagyon hipochonder. Nyáron is jégeralsóban járt, kalapban, sálban. Nem volt annyira fázós, hanem annyira hipochonder. Mindig attól félt, hogy megfázik. Asztmája volt, légzőkészüléket használt, időnként egy kapualjba ment be, és az orrába fújt azzal a pumpás szerkezettel. Bebeszélte magának, hogy halálosan beteg, és el is hitte. Végül kiderült, hogy nem volt komoly baja.

Ő nem úgy volt népszerű, ahogyan a színészek mostanában, hanem egészen elképesztő módon. Vasárnaponként sétáltunk a Körúton, és percenként leszólították. Én álltam ott, két lépéssel mindig lemaradva, és ő folyton hívott:

– Gyere, mutatkozz be.

Minden vasárnap mindig majdnem ugyanazoknak bemutatkoztam. Ezek általában idős emberek voltak, apám úgy gondolta, hogy az a biztos, ha mindig bemutat, nehogy valaki véletlenül kimaradjon.

Úgynevezett vasárnapi gyerek voltam, tehát elváltak a szüleim, és vasárnaponként jártam apámhoz. Akárhányszor megérkeztem, ő még mindig az ágyban volt, kilenckor, tízkor vagy tizenkettőkor, mindig én keltettem föl. Szertartásosan megvártam, amíg fölöltözik, megborotválkozik, megissza a kávéját, utána mentünk le a Luxor Kávéházba. Az ott volt a Körúton, a Margit híd pesti hídfőjénél, most nem is tudom, mi van helyette.

Általában volt neki egy megszokott asztaltársasága. Kellér Dezsőre emlékszem, Ladányira, Tímár Györgyre, Pataki Ferenc fejszámoló művészre, aztán a Gonosz Szántóra – akkor hallottam ezt a szót először, hogy gonosz, nemigen tudtam, mit jelent.

Leültünk a társaságba, ők beszélgettek. Én nem sokat értettem belőle, öthatéves voltam. Megkaptam a sarokházamat, az egy csokis sütemény, beborítja a tejszínhab. Egy öreg pincér bácsi hozta ki.

Ott ültünk olyan fél- vagy háromnegyed órát, ők diskurálgattak, viccelődtek, elironizálgattak az akkori dolgokon… csak a helyzet akusztikájára emlékszem, meg a hangokra, főleg a Kellér és az apám közti dialógusokra. Egy idő után mindig mondták apámnak, hogy:

– Na, kapjon még egy sarokházat a gyerek!

Apám nem akarta:

– Hóóógyne, akkor majd nem fog tudni ebédelni.

De azért gyakran kaptam még egyet.

A Luxor után sétáltunk a Marx térig – képzelhetik, hogy kisétáltuk magunkat. apám imádott levegőn lenni. Tehát a Marx térig eljutottunk, gyalog! Hátratett kézzel ment, kalapban, sálban, és nagyon lassan. Beszélgettünk az óvodai dolgokról meg mindenféléről, de mondom, minden két percben megállították.

Végül csak eljutottunk a Modern Étterembe, ami a Visegrádi utca elején volt.

Ott némi problémát okozott, hogy öt-hat lépcsőn kellett lemenni, de megoldotta. Már várták, terített asztallal. Az volt a törzshelye vasárnap. Két törzshely volt, a Berlin és a Modern.

Megebédeltünk. Utána jött a nap csúcspontja: bementünk a Vidám Színpadra. Majdnem minden vasárnap két előadás volt, fél négykor és fél nyolckor.

Útközben még megivott egy kávét a Negróban. Ez újabb óriási kirándulást jelentett, de néha taxival mentünk oda. Így szoktam rá a sportra.

A Negróban a vidám színpadi színészek gyülekeztek az előadásra. A színházban én mindig a kulisszák mögött álltam, az ügyelő fogta a fejemet, hogy be ne menjek a színpadra. Két kis hasonkorú gyerekkel találkoztam rendszeresen, az egyik Karinthy Marci, a másik Ascher Tamás volt. Hárman jártunk szinte minden vasárnap a Vidám Színpadra. Megjegyzem, hogy mindig ugyanaz ment, nagy sorozatok voltak, százhússzor, százötvenszer, kétszázötvenszer ment egy- egy produkció.

Én minden vasárnap végignéztem, sőt volt amikor kétszer, mert az estire is ottmaradtam, de akkor anyám nagyon dühös volt. Haza kellett érnem hétre, és ha a másodikat is megnéztem, csak fél kilencre értem haza. Egyébként sem szerette, hogy én színházba járok. Az olyan mondén dolog.

Apám nem becsülte le a kabarét. Ő nagyon szerette azt a világot. De többet akart. Átment a Petőfi Színházba. Otthon hatalmas könyvtára volt. Gyakran olvasott Karinthyt. Az *ember tragédiájá-ból* Lucifert szerette volna játszani. Harmadéves voltam a főiskolán, amikor meghívtak a Kis Színpadra, vendégként játszottam egy *Oszkár* című darabban. Az első cikk úgy jelent meg, hogy: *a Kis Színpadon az Oszkár című darabban fellép Benedek Miklós, a híres színész, Benedek Tibor fia.* Ám most a helyzet kicsit megváltozott. Eddig én voltam a Benedek Tibor fia, most én vagyok a Benedek Tibor apja, a válogatott vízipólósé.

Soha nem utánoztam az apám, nem akartam a számait se csinálni. Sokszor kérték pedig. De mindig úgy éreztem, hogy az nem én lennék. Az az ő véréből jött, ő írta át a saját szájára, az ő saját világa volt. Nem akartam sikert aratni az apám számaival. Egyetlen egyszer csináltam, akkor is Verebes Pista erőszakolta ki. Irt egy Zacsek-tréfát valamelyik szilveszteri műsorba. De vért izzadtam. Gyakran álmodom apámmal. Az a leggyakoribb álmom, hogy él. Én már nagy vagyok, eljön engem megnézni a színpadon, és utána beszél getünk…

Tisztán emlékszem arra a napra, amikor meghalt. Találkám volt a Rákóczi úton egy gimnáziumi osztálytársnőmmel. A *Hogy állunk fiatalember?* című filmet néztük meg az Urániában. Amikor megérkezett az a lány, azt mondta:

– Nagyon furcsa dolog történt, épp mikor ide indultam, a Visegrádi utcában egy mentőautó állt meg.

Apám is ott lakott abban az utcában. Bementem a moziba, de valami rossz előérzetem volt. Aztán ez elmúlt valahogy, és másnap anyám azt mondta:

– Ne menj iskolába, mert apád meghalt.

Ezt ő a rádióból hallotta. Akkor tudtam meg, hogy öngyilkos lett. Nem lehet pontosan tudni, hogy miért, csak sejtéseim vannak. Belejátszhatott a hipochondria, azt hitte, rákos, súlyos rákos, holott állítólag nem volt az.

Egyetlen egy levelet hagyott hátra, Fehér Istvánnak, a Vidám Színpad akkori igazgatójának. Hosszú levél volt, de nekem nem mutatták meg. Valószínűleg készült a halálra, mert találtak ott egy nyitott könyvet, Juhász Gyula költeményeit, a *Búcsú* című versnél volt egy könyvjelző.

TÖRŐCSIK MARI

Mindig az van előttem, hogy anyám levelet ír. Minden nap írt apámnak. Még akkor is írta a leveleket, amikor már nem volt hova küldeni. És folyton ült az ablakban, ahonnan rá lehetett látni a falu főutcájára, mert onnét jött a postás. Anyám egyre várta a leveleket. Akkor is, amikor már nem tudtuk, hogy apám hol lehet.

Vége lett a háborúnak, beállított hozzánk egy katona, elmesélte, hogy együtt jött haza egy dunántúli bajtársával, aki a szomszéd faluban lakott, őáltala üzente: apám meghalt. A szomszéd falubeli bajtárs ezt állítólag saját szemével látta. Mi gyerekek voltunk, föl se fogtuk.

Anyám viszont azt mondta:

– Ez nem igaz!

Váltig állította, hogy az apánk él. És mi elhittük. Annak a korosztálynak annyi energiája és hite volt, hogy még át tudták nekünk adni.

Apám amerikai fogságból meg is érkezett aztán, hálistennek. December volt, én éppen a templomban az oltárt mostani. Valaki jött értem biciklivel, befutott a templomba, hogy apám jön már a Jeremesben. Az volt a falu vége. És akkor mi gyerekek meg mindannyian, akik szerették, futottunk apám elé. Anyám a húgommal, aki kicsi volt, és a karján ült, ott várta a kapuban, és az egész jelenet olyan volt, mint amilyeneket régen az orosz filmekben láttunk, ahogy a háborúból megérkezik a katona. Ezek az emlékek megmaradtak nekem.

A háború alatt sok harc dúlt a mi falunk környékén, és gyakran volt bombázás. Emlékszem, apámat egyszer hazaengedték szabadságra, nagyon meleg nyár volt, kimentünk a Tiszára. Jöttünk haza, és légitámadás kezdődött. Akkor mindig félreverték a harangot. Apám elővett egy zsebkést, kivágott egy hatalmas, többvirágú napraforgót, behúzott az árokba, és ránk borította a napraforgót.

Fogtam a kezét, és úgy gondoltam, hogy amíg az én apám mellettem van, engem baj nem érhet. Addig nem is ért.

Aztán nem volt mellettem. A kertünkben ástak egy bunkert, mert ugye mindig meg akarták fordítani a háborút. Hol a Kárpátoknál, hol a Tiszánál. Megint légitámadás volt, lementünk ebbe a bunkerba, két oldalt lehetett kijönni. Anyám nem vette észre, hogy én ott kileselkedtem, láttam, hogy a gépek csíkokat húznak. Mert alacsonyabbra szálltak, és gépfegyverezték ezeket a tiszai árkokat. Kisurrantam, táncoltam, mert ez az egész nekem nagyon tetszett, és, itt, látja?

– Itt meglőttek. Kifordult a lábamból egy nagy húsdarab, én fölsikoltottam, anyám kirohant. Mindig hajszálon múlott az egész sorsom, ekkor is, mert ha egy fél centivel lejjebb jön a golyó, szétroncsolja a térdemet, és akkor már nem volt orvos, aki ellássa. Ez a sebhely örökké rajtam marad, emléknek a háborúból. Eléggé lehetetlen helyzetbe kerültem Peruban, ahol jelen voltam a század egyik legnagyobb földrengésén, nyolc és feles volt, két perc negyven másodpercig tartott.

Filmhétre hívtak meg, a *Szerelem-mel* nyitották. Makk Károllyal és Dósai Istvánnal, a Hungarofilm akkori igazgatójával utaztam ki.

Mondták nekem, hogy azon a részen szokott lenni földrengés, na de ki készül erre? És amikor meglökött az ágy, már fönt voltam, na, gondoltam, hát mégis! Elkezdtem rohanni, és kiabáltam:

– Károly! Károly!

De hogy mekkora nagy erővel rengett a föld, nem tudom azt visszaadni, milyen az, amikor egy négy milliós város ordít, és mély zúgás hallatszik, és minden recseg. Kész téboly. Nem akarok ezzel büszkélkedni, de a Hotel Bolivárban laktam, ez Dél-Amerikában fogalom, nagyon elegáns luxusszálló, igen masszív falai vannak, és az ajtók sem közönségesek. Most gondolják el, futottam, a villany rögtön elaludt, sötét lett, a folyosón bevágódtak az ajtók.

Mikor újra kivágódtak, futottam tovább. Pillanatokra lett csak világosság.

Egyszer csak egy ilyen világosban a Karcsi elkapott. Állítólag én két perc negyven másodpercig üvöltöttem, ahogyan a torkomon kifért:

– Károlyom, menjünk ki innen!

Ő mondta:

– Mariskám, nem lehet!

Mikor az egésznek vége lett, előkeveredett Dósai, és azt mondta:

– Én csak azon izgultam, hogy ti hol vagytok, mert én tudtam, hogy be kell állni az ajtókeretbe.

– Talán mégse izgultál annyira, Pistuka drága, mert fél méterre álltunk tőled, és én magyarul ordítottam, hogy menjünk ki, a Karcsi meg, hogy nem lehet, de te semmit sem szóltál.

Elutaztunk utána vidékre. Már az inka falaknál kidőltem, úgy kellett visszarakni a kocsiba, tovább nem tudtam menni, örökre sajnálom, de én egyáltalán nem mertem aludni. Tíz napig nem aludtam. Megérkeztünk Arequipába, kinéztem az ablakon:

– Hol a torony egyik fele?

Azt mondták:

– Tavaly vitte el a földrengés.

Azt hittem, megzavarodom. Altatót nem mertem bevenni, féltem, hogy alvás közben ér. Most az ember röhög ezen, de hát akkor kivoltam, no. Visszaérkeztünk Urnába délután. Csak este volt program. Na, mondom, most Mariska levetkezel, lefekszel, kialszod magad, mert ha itt tíz nappal ezelőtt földrengés volt, még egyszer nem lesz. Ugyanoda kerültünk, a Hotel Bolivárba, statikailag megnézték, de a falakon ujjnyi vastag repedések voltak.

Lefeküdtem. Abban a pillanatban: bumm!!!

Azt máig sem tudom, hogyan történt, mind a két esetben hálóing volt rajtam, de mindkétszer valahogyan belebújtam a pongyolámba, amin volt körülbelül húsz gomb. És a Karcsi szerint végig be is gomboltam.

A férfiak a szemben lévő szobákban aludtak. Mind a hárman kiestünk az ajtón – én állig begombolt pongyolában –, lehuppantunk a földre, és visítva röhögtünk, de úgy, hogy percekig nem tudtunk fölkelni.

Ennek a történetnek van még egy vége. A Nemzeti Színházban játszottam, és ott van forgószínpad. Sose tudtam – az ember erre nem figyel –, hogy ha valaki nagy erővel ráugrik, a színpad akkor is megmoccan, ha a gépezet éppen nem működik. Na, és én elkezdtem játszani Peru után az első előadáson, egyszer csak megmozdult alattam a föld… Azt hittem, a mentők visznek el. A többiek nem tudták, mi a bajom.

MÁTÉ GÁBOR

A nagymamám mindenáron méltóságos asszony szeretett volna lenni. Szerencsére nem lett méltóságos asszony, mert akkor nagyon rossz sorunk lett volna, még annál is rosszabb, mint amilyen volt, hiszen egy méltóságost okvetlenül kitelepítettek volna. A nagyapám vállrándítós ember volt, húzta az időt, így nem lett méltóságos úr, de mindenesetre elérte, hogy apám föllázadt, és beleszeretett a házmester lányába, aki az édesanyám lett később, Rozikának hívták. Sajnos, már meghalt.

A mamám – ebből következően – nem abba a társadalmi rétegbe tartozott, amibe például az én nagymamám nagyon szeretett volna tartozni. Egyébként a nagymamámhoz papok, püspökök és más egyházi méltóságok jártak föl kávézni, az ő szalonja híres volt a különlegesen finom kávéról, maga pörkölte. Apám egy szép napon fölment a házmesterlakásból az ötödikre, ahol ők laktak, és közölte, elveszi Rozikát feleségül. A nagymamám épp inni készült a feketekávét, és velős választ adott, mert a teli csészét hozzávágta apámhoz.

Iszonyú nagy botrány lett, de apám kötötte az ebet a karóhoz – azt hiszem ez a kifejezés itt elég kétértelmű. Lényeg az, hogy elvette anyámat feleségül. Nagyszerűen ment minden, albérletből albérletbe.

Édesanyám természetesen párttag volt, ugye, mert hiszen az ő köreikben ez volt a szokás. Apám családjában ez maga volt a skandalum. Apám, aki lázadt a nagyapámék ellen, ugyanakkor a pártot se pártolta, rávette édesanyámat, hogy lépjen ki a pártból.

Ez akkor, az ötvenes években, rémes ötlet volt, de anyám szerelemből mégis megtette, kilépett a pártból, annak idején nem sokan mertek ilyesmit csinálni. Hogy aztán ennek milyen következményei voltak, azt nem tudom, mert innentől kezdve az elhallgatás sötét korszaka jött.

Megszületett a nővérem 1954-ben, május huszonkilencedikén, és én pontosan tizenegy hónappal később, tehát jól tessék figyelni: 1955 április huszonkilencedikén születtem. Ki lehet számolni, mi történhetett az anyám első szülése és a gyermekágy kifekvése utáni első éjszakán – ebből vagyok én.

Annyira bonyolult volt már akkor a kapcsolatuk, hogy apám fontolgatta, ezt ő nem fogja sokáig csinálni, elege van a családi életből, inkább a megpattanás útjára lép. Anyám erre idegileg teljesenráment, én ugye már benne voltam a hasában. Élesen emlékszem ezekre a napokra… Az orvosok megpróbálták lebeszélni anyámat a szülésről, szóval, el akartak engem venni, véreztünk. De anyám a fejébe vette, hogy ha én megmaradok, vagyis megszületek, akkor apám talán mégis meggondolja magát. Ám ez nem így történt.

Megszülettem, viszonylag épen és egészségesen, azt hiszem, két és fél kiló lehettem. Későbbi keresztanyám, az egyik nagynéném, rögtön megsértett, ahogy megszülettem:

– Fúj, micsoda undok béka!

Egyébként némileg talán tényleg hasonlítok a békára.

Eltelt egy hónap, apám lelépett, ott maradt anyám a két gyerekkel.

Augusztusban a nagymamám szívrohamot kapott, a nővéremmel játszott az ágyában, s akkor meghalt.

Nagyapám nagyon rendes ember volt, lényegében apámat kitagadta, nem állt vele többet szóba, s fölajánlotta anyámnak, vagyis nekünk, hogy ott élhetünk vele. Anyám onnantól mosott, vasalt, főzött, takarított rá. Ez egy ilyen szerződés volt, de nagyon emberi szerződés. Mi nem kerültünk az utcára, ám mondanom sem kell, hogy anyám idegösszeomlást kapott, és a nagyapám egészen addig, amíg dolgozott, minket tartott el.

El lehet képzelni, hogy az ötvenes-hatvanas években mennyit keresett az Egyetemi Nyomda igazgatója, nem túl sokat, iszonyú kis pénzből éltünk, paprikáskrumpli, tarhonyaleves… Ezzel a két étellel engem ki lehet kergetni a világból. Elég, ha elhangzik ez a két név, én rögtön elindulok az ellenkező irányba. Lényegében ezt ettük három-négy éven keresztül.

Nagyon-nagyon kényes vagyok, erről egypár szót mesélhetek? Tehát a nyelés, az különösen fontos nekem, ez is anyámmal függ össze, mert nem szoptatott ő engem, az idegösszeomlás miatt, szóval rögtön az első naptól

tápszeren voltam, ettől orálisan fixált vagyok. mindig kell lennie valaminek a számban, és nyelni szeretek a legjobban a világon. Köszönöm, csak ezt szerettem volna elmondani.

HAUMANN PÉTER

Ez egy gyerekkori szerelmi történet. Azzal a kislánnyal a zene révén ismerkedtem meg. Nagyon jót zenéltünk.

Abban a zenekarban ahol ő is játszott, volt F-tuba. Nem lettem volna én, ha a hegedű mellé nem az F-tubát választom.

Ménkű nagy hangszer volt, állandóan vittem a Hajós utcába javíttatni, mert ha leléptem a járdáról, mindig odavertem az alját, behorpadt.

Terebélyes hangszer, igen, ölben kell tartani, szokták mondani, hogy olyan, mint egy Moszkvában végzett trombita.

Gyönyörűség volt a dolog, mert ugye én is a kíséretben voltam, és a kislány is a kíséretben volt. A fúvós zenekarban ennek a hangszernek az a szerepe, hogy időnként – ha van egy kis jó érzés a zeneszerzőben – pár taktusnyi feladatot ad, hogy örömöt okozzon a hangszer kezelőjének, mert hiszen az F-tuba többnyire csak ezt tudja csinálni: rotty, rotty, rotty, rotty, rotty, na – most jön az ajándék – és legföljebb: ro-po-po-po-po-po-pom. Ezzel aztán ki is fújt.

A kislány eufóniumon játszott, az is fúvós kísérő hangszer. A szerelem ott kezdődött, hogy én azt mondtam:

– Rotty, rotty!

Ő meg azt:

– Pam-pam.

Tehát így hangzott: rotty-pam-pam, rotty-pam-pam… és valahányszor én belefújtam, minden rottynál átnéztem oda, hogy pam-pam. Rotty-pam-pam, rotty- pam-pam. és már alig vártam azt a bizonyos részt: ro-po-po-po-po-

popom. Akkor viszont ő billentette félre a fejét, és nézte az ő emberét. Aki majdnem eltűnt az ormótlan hangszere mögött.

Ezzel a kislánnyal eltévedtem egyszer, az nagyon szép volt, és én úgy sajnálom, hogy a mostani srácoknak talán nincs ilyen történetük. Elcsavarogtunk, messzire a többiektől, és a bokrok között kutatva fölfedeztünk egy bányabejáratot. Hát, oda be kell menni, ahogy az benne van a *Tom Sawyer-ben*, az indián Joe barlangját föl kell fedezni, naná!

Hihetetlen érzés volt Parádsasváron a meleg nyárból bekerülni ebbe a hűvös, finom bányába, csöpögött a víz, lógtak a denevérek az ácsolatról, még át is másztunk egy szűk résen, ott, ahol már beomlott a bánya – mintha csak tudtam volna, hogy hova kell menni. Volt egy elemlámpánk. Többfelé ágazott a bánya, mentünk-mentünk, eltévedtünk. Ösztönösen követtem azt az irányt, amerről valamennyi fény derengett, de kiderült, hogy a domb végén már lezárták a bányát, befalazták, berácsozták.

Vissza kellett fordulnunk, az elemlámpa pedig kialudt. Ő elkezdett egy kicsit félni. És hozzám bújt. Egyfelől, hogy megvédjem, másfelől, hogy az én testem melegével melengessem. Így aztán egy darabig elvoltunk. Kezdtem aggódni, hogyan jutunk ki innen, ő odabújt hozzám, én pedig érezhettem, amit az igazi férfiak élnek át:

– Ne félj, majd én téged megvédelek!

Még most is olyan jóleső érzés tölt el, hogy beleborzongok. Ránk akadtak, hála az Istennek, és utána életem legcsodálatosabb reggelijét ettem, ugyanis megbüntettek bennünket azzal – már a reggelizési idő lejárt –, hogy egymásnak háttal kellett reggeliznünk, hogy ne vethessünk egymásra még egy pillantást sem. Ez az ötvenes években, a komoly retorziók korában volt. De én soha ilyen buján, titkosan szafaládét nem ettem még, serclivel, meg egy vacak kávéval. Isteni volt!

Mi lett azután? No, elmondom azt is.

Találkoztam vele, jóval később. Akkor már megroskadt az én arcom, talán az övé is egy kicsit. A belvárosban futottunk össze. Egyszerűen lehullott rólunk az utca, a zaj, a kellemetlenség, és ennyi év után megörültünk egymásnak. Azt mondta:

– Beszélgessünk már egy picikét. én most épp revizor vagyok, a Pénzügyminisztérium revizora, itt a környéken van egy vállalat, amelyik sáros egy kicsikét, ott nekünk mindent fognak adni a kávétól kezdve a rövid italig, gyere föl velem, egy picit kibeszélgetjük magunkat.

Egyszer csak azon kaptam magam, hogy – a feleségem, Ica biztosan meg fogja érteni ezt az ellágyulást – kinyújtottam a karomat, és magamhoz

öleltem, elfeledkezve mindenről, arról is, hogy három gyerek apja vagyok. Ez az egyszerű, ösztönös mozdulat édes dolgot eredményezett, ő eltolt magától, elkezdett dörömbölni a mellemen, és azt mondta:

– Te vén szamár, te…

Na, mondom, záróra. Ennyi idő telt volna el?

Akkor láttam utoljára. Gondolom, szanálták azt a bizonyos vállalatot.

SZÉKELY ÉVA

1941 július tizenharmadikán – pedig nekem a tizenhármas a szerencseszámom – egy MAFC-versenyt rendeztek. Akkor én már két felnőtt rekordot tartottam mellúszásban, magyar bajnokságot és más versenyeket nyertem. Tizennégy éves voltam.

Úgy, ahogy itt az előbb azt mondták, hogy „színpadra”, ott meg azt mondták, hogy „rajthoz”. Én tisztességesen odamentem, föl akartunk állni, aztán azt mondták: „vissza”.

Tanakodás, megint azt mondták, hogy felállni, megint vissza. Odajött hozzám az úszókapitány:

– Éva azt hiszem, most már nem indulhat, mert úgy döntöttek, hogy csak fajtiszta versenyzők indulhatnak.

Na most, jellemző rám, hogy fajtisztában csak kutyát ismertem, s nem értettem, mit akar mondani, miért nem indulhatok? Kis huzavona után mégis elindulhattam, de ez volt az utolsó verseny, amin részt vehettem.

Jött egy rendelet, megjelent a Nemzeti Sport hasábján, vastag betűkkel, az új magyar sporttörvény kizárt minket, nem elég fajtisztákat, a versenyzésből, és tulajdonképpen a szigeti uszodából is.

Akkor átmentünk a Lukács uszodába az edzőmmel, Sárosival, és még két nem fajtiszta lánnyal, ott edzettünk. Én totál ki voltam készülve. A Lukács most egy nagyon kedves, felkapott uszoda, de akkor csak azt érzékeltem, hogy olyan hideg volt a víz és annyira rövid a medence, hogy az valami

szörnyű. De dolgoztunk, dolgoztunk, iskola előtt és után, ugyanúgy, mintha készültünk volna a versenyre. Sárosi látta, mennyire ki vagyunk borulva. Azt mondta:

– Ne szomorkodjanak, lányok, vége lesz a háborúnak, és maguk olimpiát fognak nyerni!

Én elhittem neki, hogy olimpiát fogok nyerni. Úgy is készültem. Pedig nagyon nehéz úgy készülni évekig, hogy nincs verseny. Az borzasztó, ha csak edzést tartunk, minden áldott nap.

Sárosi kitalálta, hogy egy évvel később, 1942-ben, megrendezzük a mi alternatív magyar bajnokságunkat. Ami azt jelentette, hogy ugyanabban az időpontban, amikor a szigeten úsztak a valódiak, akkor mi a Lukácsban rendeztünk versenyt. Kiplakátoltuk, hogy magyar bajnokság, indulnak ezek meg ezek, és lebonyolítottuk a szabályos magyar bajnokságot. időmérő és eredményhirdető a kabinos lett, mert annak volt a legnagyobb hangja, a dobogó egy hokedli meg két sámli…

A férfi medencében úsztunk, kaptunk érmeket is, a kedves urak, az uszodai törzsvendégek otthonról hoztak díjakat.

A végén azt mondta Sárosi:

– Jó úton haladunk, csináljuk így tovább.

Úgy készültünk, mintha egy félév múlva lenne nekünk az olimpia. Akkor kezdte Paulus Sztalingrád ostromát, de én mégis elhittem az edzőmnek, hogy pillanatok kérdése, és megint lehet úszni.

Én az alternatív magyar bajnokságon alig maradtam el az akkori világcsúcstól, és tizenöt másodperccel jobb időt úsztam, mint amivel a hivatalos magyar bajnokságot nyerték. Boldog voltam, hogy ennyivel jobban úsztam.

Először valakit elküldtünk, tudja meg, hogy ők mit úsztak, és az illető megtelefonálta. Hogy most úszták a 200 mellet, 3:15-tel nyerték. Én meg kerek három percet úsztam. Örvendeztünk, megkértük azt az illetőt:

– Akkor most mondd el nekik, hogy mi három percet úsztunk. Persze, őket ez nem igazán izgatta, ők azt hitték, hogy sosem lesz vége a háborúnak.

Mostanában úgy mondják, hogy emigrál, de annak idején mi disszidáltunk. Átmentünk Amerikába. Ott voltak rokonaim, a lányom apjának is ott élt a testvére. New Jersey-ben laktunk, én bejártam New Yorkba dolgozni, irtó sok pénzt kerestem, rengeteg munkával. Egy biztosító társaságnál dolgoztam, mivel én beszéltem angolul, németül, magyarul és franciául, valamint azért matematikát is tanultam, gyógyszerész a végzettségem.

Különben is munkamániás vagyok, szóval, sokat dolgoztam a biztosítónál. Emellett a nagyon gazdag rokonaim nagyon gazdag ismerőseinek a gyerekeit tanítottam a hétvégeken úszni. Egy óráért 1957-ben huszonöt dollárt fizettek – óriási összeg volt –, csak azért, hogy megpukkadjon a szomszéd, amiért a gyereket egy olimpiai bajnok tanítja úszni.

Aztán az történt, hogy a lányom apja, aki ugye vízilabdás, elkezdte, hogy jöjjünk vissza Európába. Mert Amerikában nem lehetett vízilabdázni. Jó. Visszajöttünk Bécsbe. Ott se lehetett igazán vízilabdázni, és akkor azt mondta, menjünk le Nápolyba, ahol vannak kapcsolatai. Az olaszokat különben is nagyon szeretem, mert imádják a gyereket, hangosak, lezserek, énekelnek. Nápolyban igen jól éreztem magam.

Kiírták a Nápoly-Capri távúszási versenyt, ötezer dollár volt az első díj. Na most, akkor én – még egészen közel az olimpiához – nyilván fél kézzel is megnyertem volna.

Azt mondta a lányom apja:

– Indulj el, ötezer dollár, az egy egész vagyon!

– Te, ha ötszázezer dollár, akkor sem úszom a tengerben.

Tudta ő, de azért próbált rábeszélni:

– Megyek melletted csónakon.

Hiába, hajthatatlan voltam, én csak kötéllel, csíkkal és fallal tudok úszni. Én nem úszom a tengerben. Mert félek. Már a Balatonban is van az az undok hínár, ami a lábamra tekeredik… aztán, ugye, nem látom az alját. Ha meg látom az alját, az még rosszabb, mert akkor meg úsznak alattam a halak. Azok is olyan nyirkosak. brrr. Ráadásul, hátha arra jönnek a cápák. Olyan gyorsan nem tudok úszni, mint a cápa.

Fölmerülhet a kérdés, hogy miért nem a lányom apja indult a Nápoly-Capri távúszó versenyen, hiszen mint vízilabdás ő is jól úszik. Azt mondta, hogy én jobban tudok. Szerintem ő is félt, de nem merte megmondani.

Azért jöttünk haza, mert a lányom apja meg volt őrülve a vízilabda meg a tokiói olimpia miatt, amit én mélyen megértettem. Külföldön nem jött össze neki igazán, ő ettől boldogtalan volt. Én meg attól voltam boldogtalan, hogy az anyukámékat itthagytam, akkoriban az úgy nézett ki, hogy aki egyszer elment, az ide többet a lábát be nem tehette.

Nem is számítottunk rá, hogy vörös szőnyeggel, fehér ruhás lányokkal fogadnak bennünket. igaz, minket is vártak a határon, húsz parolis – azt hiszem kék volt, de nem vagyok benne biztos – férfi, átvizsgálták mindenünket, vagy hat óra hosszat tartott. Végül hazaengedtek, mondták,

hogy jelentkeznünk kell a kerületi kapitányságon. A tizenharmadikban, mert anyukámék ott laktak.

Reggel bementünk, már gyanús volt nekem a dolog, mert ujjlenyomatot vettek, innen fényképeztek, onnan fényképeztek, mint egy bűnözőt, na mondom, ajjaj, ez nekem nem tetszik.

Aztán az egyik szobába bevitték a lányom apját, a másikba meg engem. Leült velem szembe egy nagyon jó kinézetű, nagyon szürke szemű, nyugodt úriember, reggel elkezdett kérdezni, és estig abba se hagyta. Mindenre azt mondtam:

– Nem tudom, nem emlékszem.

Gondoltam, ez a legokosabb, hiszen fogalmam se volt, hogy Dezső a másik szobában mit mond.

A harmadik nap délután már láttam, hogy a pali kezd ideges lenni. Elővett egy képet, a lányom, Andrea kiskori képe volt, a kezembe nyomta:

– Fordítsa meg!

– Nem kell megfordítanom, tudom én, mi van a hátán. Az van ráírva, hogy Tátitá, ami azt jelenti, hogy Sárosi.

Néz a szürke szemével, aztán rám förmed:

– Idefigyeljen, én kinőttem a dajkamesékből, azonnal mondja meg, hogy mit jelent ez! Hát ez egy morze-jel!

– Nem egészen. Andrea, amikor ilyen kicsi volt, nem tudta kimondani, hogy Sárosi, azt mondta, Tátitá.

Letette a képet, kivett egy másikat. Hú, amint megláttam, hogy ez a Dezső képe, tudtam, mi van a hátán:

– Nem kell megfordítani, tudom mi van ráírva.

– Na mi?

– Az, hogy tixtaxtux.

– És az mit jelent?

– Az azt jelenti, hogy szeretlek.

– Tessék?

– Mondom: azt jelenti, szeretlek.

– Milyen nyelven?

– A mi külön nyelvünkön.

Erre lecsapott:

– Szóval, maga elismeri, hogy külön nyelvük volt! Azonnal vallja be, hogy kit értesítettek ezen és miről.

– Mondtam magának, azt jelenti, szeretlek.

Még hadakoztunk egy darabig, majd azt mondta:

– Vannak nekünk más módszereink is… a csuda egye meg a maga konok fejét!

– fölállt, megemelte az asztalt (gondoltam, rám borítja), aztán letette, egész közel jött hozzám.

De nem tudott megijeszteni:

– Akármilyen módszerei vannak, ez azt jelenti, hogy szeretlek, szégyelltük az uszodában.

– Hány éves volt akkor?

– Húsz.

– És húszéves korában szégyellte, hogy szerették egymást?

Belenéztem a pali szemébe, és azt mondtam magamban, Úristen, egy ilyen szürke kőszemű embernek hogyan magyarázzam meg, mi a szerelem? Hepciáskodott tovább. Amikor vészhelyzetben vagyok, nagyon megindul az adrenalin termelésem, és abban a pillanatban rájöttem, mi a megoldás:

– Tudja mit? Hívja föl az uszodát, kérdezzen meg bárkit, hogy hívta Andrea Sárosit, a barátnőmtől meg azt, hogy mit jelent a tixtaxtux.

Akkor a pali fölállt, kinyitotta az ajtót:

– Csókolom a kezét, asszonyom! – és kiengedett.

CSERHALMI GYÖRGY

Van egy történetem, aminek két változata van. Ahányszor erre gondolok, mindig az a vágyam, hogy bár úgy történt volna, ahogyan én fantáziálok róla.

I.

Ahogyan történhetett volna:

Én mentem a hídon, az Erzsébet hídon, mint negyedéves főiskolás. Hát úgy, ahogy illik, szakadt jampi szerelésben. Szembejött velem egy úr, körülbelül egy tízessel idősebb nálam, fantasztikus alpaka öltöny volt rajta, bécsi nylon ing, nyakkendő. Úgy volt elválasztva a haja, mint neked.

Miért ilyen elegáns ez, itt a hídon, a nagy magyar éjszakában? Talán felöltözött a saját öngyilkosságához. Akkor meg kell menteni! Odafordulok hozzá:

– Segítsek?

– Mit?

– Ha akarod, bedoblak.

Javaslatomnak különös hatása lett. Egy pillanat alatt összekócolódott a haja, a fazon a zakóján fölkunkorodott, a nyakkendő lecsúszott, a nylon ing összegyűrődött. Láttam, hogy hótton van. Mondom:

– Ne szarj be, öcsi, ezt így kell! – és beugrottam a vízbe. Az nekem semmi, én kaszkadőr voltam, sokszor gyakoroltunk a kaszkadőr haverommal. Na, így megmenthettem volna egy ember életét.

Sajnos nem így történt.

II.

Ahogyan történt:

Én mentem a hídon. Az Erzsébet hídon. Szembejött egy ember, akinek láthatólag az volt a célja, hogy ezen a hídon ő átkel Budáról Pestre. Én mentem Pestről Budára. Olyan kihívóan volt öltözködve – az előbb elmeséltem –, mint én most. Látta, hogy hihetetlen ellenszenv sugárzik belőlem, és rémülten meg is állt. Mondom neki:

– Jól tetted.

– Mit?

– Hogy megálltál. Mert most be foglak dobni.

Ugyanaz történt, ami az előbb. Ő összekuszálódott, én meg:

– Ne szarj be, öcsi, ezt így kell!

Bumm, be a vízbe. Szépen kiúsztam, a Veres Pálnéban lakom, hazamentem megszárítkoztam, másik ruha, na, azért erre inni kell egyet. Lementem az Egyetem presszóba.

Ahogy belépek az ajtón, látom, egy rövidital mellett ott ül az ürge.

Nem tudom, hallottál-e már igazi, eredeti férfi-sikolyt. Az hagyta el az ajkát, fölugrott, és ezerrel ki. Azóta nem láttam. Így volt.

Ez egy olyan történet, amire egyáltalán nem vagyok büszke. Legalább a cechjét kifizethettem volna. De a pincérek nem tudták, hogy mi történt közöttünk, kínos lett volna elmagyarázni.

MAKK KAROLY

Az első feleségem Krencsey Mariann volt, talán az egyik bejátszásban fogjuk látni, a második Dőry Virág. Két elragadó, finom, bájos, nagyszerű színésznő. A harmadik egy tudományos kutató. Fölhagytam, kérlek szépen, a színművésznők iránti intenzív érdeklődéssel. Erről csak annyit mondok: szép volt, jó volt, elég volt.

A második feleségemnek volt egy nagyon helyes, négyéves fia, amikor megismerkedtünk. Pesztrát keresett mellé.

A tőlünk nem messze levő Lorántffy Zsuzsanna Gimnáziumban talált egy fiatal leányzót, mindenki egyöntetűen őt ajánlotta. Megállapodtak, hogy jár majd hozzánk, és foglalkozik a gyerekkel.

Följött egy tündéri, kicsit duci, nagyon helyes másodéves gimnazista, és nagyon rátermetten ellátta a dolgát.

Családtagnak tekintettük.

Később, mint az előbbiekből kikövetkeztethető, elváltam. Hat-hét évre rá, épp átvettem a repülőjegyem a… milyen tér is most a volt Felszabadulás tér? …a Ferenciek terén. Előző nap valaki mondta nekem, hogy szép aluljáró épült ott. Tudod, mindig autóval járok, nem vagyok egy gyalogos típus, mondom magamnak, benézek már egy ilyen aluljáróba, hogy milyen. Tehát, sütött a nap. Jó idő volt és jó kedvem, remek helyet kaptam a repülőgépre, filmfesztiválra utaztam, éppen úgy látszott, hogy csinálhatok egy új filmet, úgy éreztem, nem is vagyok azért még én olyan nagyon öreg, egyszóval, szép az élet.

Leereszkedtem az aluljáróba, nézegettem jobbra-balra. Csodálkoztam. Tiszta. Kulturált. Volt kis könyvesbolt. Virágok. Nagyon gusztusos, jó csomagolásban.

Újságok. Esküszöm neked, ez így volt, tizenöt vagy tizenhat évvel ezelőtt. Bámészkodom ottan, egyszer csak szembe jön velem egy gyönyörű, tündéri, fiatal kis nő, úgy mosolyog, hogy még körül is néztem, kire mosolyog ez?… jön közelebb, közelebb, látom, hogy mindjárt köszön – és nem tudom, hogy ő kicsoda.

Gondoltam, biztos a főiskoláról egy kis színészlány, valamelyik növendékem filmjében játszhatott, vagy vizsgaelőadáson láttam. Azt mondja:

– Jó napot kívánok.

– Csókolom! – nemcsak mondtam, meg is pusziltuk egymást, szakmai körökben így járja. Kérdezem óvatosan:

– Hogy van, de rég láttam, mi újság?

Reméltem, csak megtudom, hogy ki ez a nő. És olyan helyes. Ötperces tapogatózó párbeszéd után leesett a tantusz: ez az a kislány, aki valaha ott nálunk bébiszitter volt.

Kérlek szépen, ez az aluljáróbeli találkozás igazán mesésen, kalandosan alakult, és – ahogy a nagy könyvben meg van írva – mire észbe kaptunk, egyenesen az első kerületi anyakönyvvezető szobájába vitt az utunk. Ez az én harmadik házasságom története. Hozzá kell tennem: olyan rossz állapotban vannak már az aluljárók, hogy nem érdemes lemenni. Pedig nekünk a házassági évfordulókat talán ott lent kéne megünnepelnünk.

Ma már kevesen tudják, hogy mit jelentett az én fiatalkoromban a Pilvax. A Pilvax nem egyszerűen kávéház és étterem volt, hanem a második otthonunk. Néha inkább az első.

A Pilvax üzletvezetője, Ernő, nagyon rokonszenves úr volt, Tőkés Anna férje. Anna odajárt ebédelni a próbák után, vagy néha vacsorázni, és mi, fiatal főiskolások, apródoskodtunk a nagy színésznő körül. Ernő szívesen vette, ha nem neki kell egész idő alatt szórakoztatni a nagyasszonyt, mert hiszen ő azért üzletvezető is volt, nem csak férj.

Egyszer Anna kanalazta a húslevest, és hirtelen egy zöldborsószem megakadt a gégéjén, elkezdett fuldokolni, a torkához kapott, tényleg nem kapott levegőt. Irtózatos pánik, kiabáltunk:

– Orvost! Mentőt!

Ernő, a férj, odarohant:

– Anna, az Isten áldjon meg, mi történt?

És akkor azt suttogta Anna elhalón, utolsó lélegzettel:

– Ernő. a kazetta. a kazetta!

– Mondja, Anna!

– A kazetta. ha kimegy az udvaron. a körtefa felé, és.

Abban a pillanatban egy köhögés kivitte a zöldborsót, Anna magához tért:

– .Semmi, Ernő. hozza a második fogást!

Ernő egy fél évre rá bevallotta, hogy arról a kazettáról beszélt a nagyasszony, amelyben a családi ékszerei voltak elásva.

Mondtam, hogy a Pilvax néha az első otthonunkként funkcionált, mert vándoroltunk albérletről albérletre, és ezekben nem mindig éreztük magunkat otthon. Én 1944 nyarától, amikor érettségi után följöttem Debrecenből, számtalan albérletben végiglaktam az egész várost. Volt nekem egy viszonylag jó állapotban lévő sötét öltönyöm meg egy fehér ingem, azt a Pilvaxban tartottam. Úgyhogy ha forgatásról – asszisztens voltam – jöttünk, nem kellett mindig hazamennem, az Ernő irodájában megmosdottam macskamosdással, fölvettem a fehér inget, belebújtam a sötét ruhába, és rohantam a dolgomra. Így éltünk, mint nagyvilági ifjak.

A Pilvaxot azután elkezdték restaurálni, rendbehozni, átalakítani, modernizálni. Én meg éppen forgattam vidéken, és mire hazajöttem, közölték velem, hogy azt az irodát leválasztották, és valahogyan úgy alakult, hogy befalazták az egyetlen ruhámat. Emléktáblát kéne kitenni, hogy itt nyugszik Makk Károly fiatalkori öltönye.

GÁBOR MIKLÓS

Tüzér voltam az orosz fronton.

Megérkeztünk egy faluba, én aludtam a kocsin. A löveg, amit a civilek úgy hívnak, hogy ágyú, rá van akasztva egy kocsira, azon ül a legénység.

Óriási zajra ébredtem. Kiderült, hogy a faluban már az oroszok vannak, tankokkal lőttek. Gyorsan leszálltunk a kocsiról, és akkor mi is lőni kezdtük az oroszokat, hogy ne jöjjenek előre, ők is azért lőttek minket, hogy maradjunk ott, ahol vagyunk.

Semmi más célunk nem volt.

A lövegnek van két sarkantyúja, azt be kell ásni a földbe. Mert amikor elsütik, hátralökődik. Igen ám, csakhogy mi az országúton, egy betonúton voltunk, nem lehetett beásni, idő se lett volna rá, tehát csak szétterpesztettük a lábakat, ami elég nehéz dolog, de annyira meg voltunk ijedve, hogy sebesen ment. Aki céloz, vagyis beállítja a műszert, az a két szár között áll. Ez voltam én.

Arra nem volt idő az adott körülmények között, hogy onnan kilépjek, úgyhogy amikor elsütötték az ágyút, az engem szájonvágott, gurultam hátrafele, meg gurultak a lövedékek is, tudod, a csúcsos ágyúgolyók, mert a ládákat is szétlökte az a löveg. Újra meg újra vissza kellett egy kicsit tolni, én megint beálltam a kettő közé, megint beállítottam azt a távcsövet, megint lőttünk, és én megint elgurultam.

Ezt csináltuk egy darabig, közben mindazok, akik a hátunk mögött jöttek, szépen oldalt lementek az országútról, és meglógtak. Így mi ottragadtunk

egypáran, és – lényegében ijedtünkben – visszatartottuk az oroszokat.

Ennek köszönhetően azután, amikor nekünk is sikerült meglógnunk, engem fölterjesztettek német vaskeresztre. Pedig miféle hősiesség volt ez? Lőttünk, mert ők is lőttek.

Énnekem már elegem volt ebből az egészből, utáltam a németeket, és körülbelül tíz nap múlva harmadmagammal átszöktem a szlovák partizánokhoz a hegyekbe.

A szlovákoknál foglyok voltunk. De aztán jöttek a németek, és kiszabadítottak bennünket. De a németek, akik kiszabadítottak bennünket a szlovákoktól, átadtak a magyaroknak. Ha kiderült volna, hogy mi a szlovákokhoz szöktünk, nem pedig elkaptak, akkor minket fölakasztottak volna.

Ráadásul nagy veszélyben voltam, mert már akkor is írtam naplót, és abban nem tettem lakatot a számra. A szalmazsákban tartottam azokat a füzeteket. Ha megtalálják, muszáj nekik fölakasztaniuk engem, hiszen én pontosan leírtam, hogy mit és hogyan csináltam. Tudtam, hogy okosabb volna elégetni azokat a füzeteket, de nem volt szívem hozzá. Most ezek alapján írtam a könyvem.

LÁZÁR ERVIN

Alsórácegresi meséken nőttem föl. Alsórácegres, amit te kitüntettél azzal, hogy falunak neveztél, egy négy-öt házból álló kis település, a négy-öt házból a fele istálló és magtár. Lakik ott mondjuk tizenöt család. Nincs oda vezető út, csak földút. Nincs iskola, nincs bolt, nincs villany, semmi sincs, tehát az emberek teljesen egymásra vannak utalva. A televízió műsort egymásnak csinálták, volt aki a kommentárt mondta este, volt aki a *Lehetetlen-t* vezette… de azért jó volt a műsor.

A rácegresiek úgy tartották, hogyha valaki meghal, akkor egy bizonyos idő után éjfélkor visszajött. És ott a régi lakásában a konyhán egy gyertyával át fog sétálni.

Ilyenkor éjfél tájban a konyha ablakától tisztes távolban leguggoltunk, és ott leste az egész község, hogy Juliska néni most visszajön, vagy nem jön vissza. Kérem, akár hiszik, akár nem, mindig visszajött. Fogta a gyertyát, és átment vele a konyhán.

Alsórácegresen egyébként is csupa csodadolgok történtek. Például nagyon jól tudtuk azt, hogy ha forgószél szaladt át a pusztán, az nem forgószél, hanem boszorkány. Ilyenkor föl köllött kapni egy éles tárgyat, és belevágni a forgószélbe. Másnap figyeltük, hogy melyik öregasszony sántít. Olyan nem volt, hogy legalább egy öregasszony ne sántított volna.

Azt is tudtuk, hogy nem szabad rámutatni a teliholdra. Nem tudom, önök rámutattak-e már a teliholdra? Ha igen, akkor leszárad az ujjuk. Én is rámutattam a teliholdra, tizenkét éves koromban. Semmi nem történt. De

most: kezd bizseregni az ujjam, érzem, hogy valami nem stimmel benne. Úgy látszik, most fog leszáradni.

Közlöm önökkel, ha tehát rámutatnak a teliholdra, ötven év múlva le fog száradni az ujjuk.

Vidéki újságíró voltam, Pécsett. Az egy egészen sajátos életforma.

Egyszer megbeszéltük, kimegyünk valahová piálni. Pécsett, a Mecsekben gyönyörű helyeken lehetett remek borokat inni.

Meghallotta ezt a főszerkesztő – őt nem hívtuk. Azt mondta a főkolomposnak,

Rab Ferinek:

– Feri, a mai lapba okvetlenül kell egy rendőrről, egy körzeti felelősről egy kisriport! – megdörzsölte a kezét, és visszament a főszerkesztői szobába. Örvendezett, hogy így elrontotta a mulatságunkat.

Agyon voltunk csapva.

– Ne búsuljatok – mondta Feri –, mindjárt mehetünk.

Odaszólt Bertha Bulcsúnak:

– Hívd fel a rendőrkapitányságon Izé elvtársat, hogy azonnal küldjenek ide egy körzeti felelőst.

Ferinek egy kis piros írógépe volt, leült, elkezdett írni.

Eltelt vagy tíz perc, kopogtak, bejött egy mackós termetű rendőr őrmester.

– Jó napot – mondta neki Feri –, hogy hívják magát?

– Kovács Kettő János.

– Figyeljen ide, ezt írtam magáról!

És elkezdte olvasni. A cikk közepén a rendőr őrmesternek már potyogtak a könnyei. Azt mondta:

– Milyen igaz, Rab elvtárs!

HUSZTI PÉTER

Forgattam éppen. Arról szólt a film, hogy egy zongorista megtudja, hogy rákja van, s miként fejezi be azután az életét, hogyan rendezi el a dolgokat a családjával. Amint ez a filmeknél lenni szokott, a második részt, ami már tulajdonképpen a betegségről szólt, leforgattuk itthon, én teljesen egészséges voltam, mindenféle sminkmegoldásokat alkalmaztak, hogy egyre betegebbnek tűnjek.

Ezután forgattuk azokat a jeleneteket, amelyekben ez a zeneszerző felhőtlenül boldog, Londonban éppen koncertezik, óriási sikere van. Tehát Londonba utaztunk.

Előtte nekem valami titokzatos betegségem támadt, megnéztek az orvosok, influenzafélére gyanakodtak. Magas lázzal járt, őrületes fejfájással és még valamivel, ami nem eléggé gusztusos, de mindenesetre különleges: vulkánszerű hányás jön az emberre, nem is egészen hányás, mert vízszerű folyadék spriccel a szájból. Hirtelen és váratlanul. Azonkívül olyan fájdalmat okoz a fény, hogy az ember vagy bebújik valami sötét helyre, vagy behunyja a szemét. Forgatásnál ezt nem könnyű megvalósítani.

De kaptam egy csomó injekciót, s mire kimentem Londonba, már azt hittem, túlestem ezen. Épp olyan jeleneteket forgattunk, hogy rohangálok boldogan Londonban, sőt nem csak Londonban, hanem a tengerparton, mezítláb, gatyában. Futóedzés közben majd megdöglöttem, fájt a fejem, lázas voltam. Mindegy, kicsit jobban lettem, nem törődtem vele.

Meghívtak estére az Old Vic Színházba, Peter Brook rendezte darab ment, nagyon kíváncsi voltam rá. Éreztem, hogy rosszul vagyok, de azt a híres

előadást nem akartam kihagyni. Az a bizonyos vulkánkitörés azonnal rám tört, kirohantam a folyosóra. Volt három ajtó. Föltéptem az egyiket, és rögtön három méteres sugárban… Szerencsére az csak egy raktárhelyiség volt. Később láttam, hogy a közvetlenül mellette lévő ajtó az igazgatói irodáé, ahol lehet, hogy épp Peter Brook ült. Ha azt az ajtót tépem föl, akkor esetleg az a kétes tisztesség ér, hogy lehányhatom a nagy Peter Brookot.

Ott akartak tartani az orvosok, de hazajöttem, Ildikó várt a repülőtéren, látta, hogy nagy baj van. Fölfedezték két nap múlva, hogy ez bizony agyhártyagyulladás. Bekerültem a Kútvölgyibe. Nagyon sokáig feküdtem ott. Érdekes volt, hogy az orvos szükségesnek tartotta elárulni:

– Művész úr, képzelje, ebben a szobában és ebben az ágyban feküdt ám Honthy Hanna is!

Hm. Honthy Hanna meghalt.

Két-három napig eszméletlen voltam, és aztán éltem a magyar betegek megszokott életét. Volt egy nagyon aranyos, orosz ajkú ápolónő, törve, akcentussal beszélte a magyart. Péterkének hívott. Jött be minden reggel:

– Péterke, pisiltál, kákiltál?

– Nem.

– Hát pisiljál, kákiltál!

Eleinte édesanyám, Ildikó és a gyerekek látogattak, aztán jöttek a barátok, kollégák.

Meglátogatott Feleki Kamill, akkor még elég rosszul voltam, elkezdett történeteket mesélni, és olyan röhögő görcsöt kaptam, hogy azt mondta az orvos:

– Kamill bácsi, ne sokat tessék bejönni, mert elpatkol itt a Huszti úr.

Például emlékszem, azt mesélte, hogy ő is kórházban volt, csúnya hályog keletkezett mind a két szemén, kezelték, bekötötték, visszabotorkált a kórterembe. A másik ágyon egy öreg veterán feküdt, félig ő is vak. Azt mondja:

– Jaj, művész úr, mit fogunk itt mi ketten röhögni!

Kamillka ült az ágya szélén, csüggedten bólogatott.

– Hát a művész úr is milyen öreg trotty lett, én is milyen öreg trotty vagyok. Nem mindig volt ez így! – előkotort a táskájából egy fotót. – Ilyen stramm fiatalember voltam! – és mutatja Kamillnak, akinek be van kötve mindkét szeme.

– Tessék megnézni, művész úr, itt vagyok az első világháborúban. – A képen száz katona állt, illetve ült törökülésben, néhányan előttük feküdtek. – Na, tessék megnézni, melyik vagyok én?

Mensáros Laci, akivel nagyon-nagyon jóban voltam, egy iszonyatosan súlyos műtéten esett át, kivették az ereit, és kicserélték műanyag érre. Veszedelmes műtét, nagyon aggódtunk, nagyon izgultunk, megkérdeztem, mikor mehetek látogatni.

Néhány nappal később megengedték, de csak rövid időre, mert Laci még az intenzív osztályon volt. Kopogtam halkan, bentről egy ápolónő azt mondta:

– Még nem lehet!

Jaj, de hülye vagyok, minek jöttem ide, most biztosan zavarom, vagy talán rosszul van. Végül szólt az ápolónő, nagyon szigorúan:

– Most tessék bemenni, de tényleg csak nagyon rövid időre.

Ott feküdt Laci, állig letakarva egy lepedővel. Egy halálos beteg hangján:

– Szervusz… Mi újság van odakint?

Makogtam valamit. Azt mondja:

– Várj egy picikét, csak megigazítom a lábamat.

Fordult egyet, a lepedő alól rémisztő nyikorgás hallatszott. Jesszusom… mi ez? Nem mertem kérdezni semmit:

– Hát. akkor talán én most már megyek.

– Ne, ne, maradj még egy kicsit, mert ki tudja, hogy. jaj, de rosszul vagyok! Megint hallatszott az a rettenetes hang a lepedő alól. Mikor már harmadszor történt ez, félénken megkérdeztem:

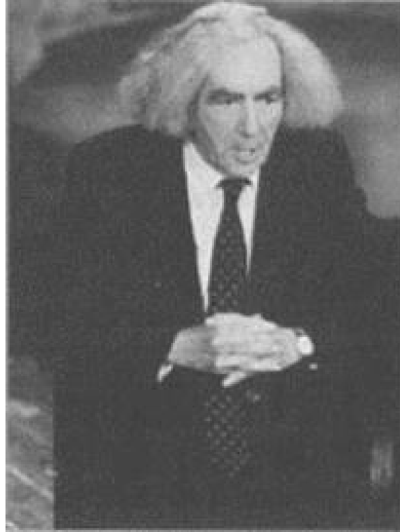
– Lacikám. mi ez?

Elhaló, sírós hangon:

– Képzeld, ezek a marhák, meg volt beszélve, hogy amerikai műanyag eret kapok, és erre szovjet eret építettek be, amikor forgok, akkor kkkkkrrrr, így recseg.

Tudniillik megtudta, hogy én bemegyek látogatni, behozatott a színházból egy olyan kis szerkezetet, amivel az ajtónyikorgást utánozzák a kellékesek, ha szükség van rá, azt forgatta a lepedő alatt, hogy halálra rémítsen… Sikerült neki.

FALUDY GYÖRGY

Aki Pesten akkor élt, nyilvánvalóan ismerte Karinthyt, Kosztolányit, Babitsot, Tersánszkyt. őket valahogyan majdnem mindenki ismerte. Kedvesek, barátságosak voltak, az asztalukhoz oda lehetett ülni a kávéházban, beszélgettek az emberrel, és az életük, hogy úgy mondjam, előttünk folyt. Ez most nincsen már, hogy egy író egy bizonyos kávéházban ülne, ahol szabadidejében mellé lehetne telepedni. Akkor a köz birtokában állt az író. Mostan ez megszűnt, teljesen.

A 6-os villamos megy az Oktogonon. A középső kocsiban mindenki röhög, tehát én tudom, más is tudja, hogy Karinthy ott van a második kocsiban, épp ezért fölszállok, hogy együtt nevessek vele.

Ez egy adott eset, amit előadok: fölszálltam erre a középső kocsira, Karinthy ott állt, tele volt a villamos, nehezen fértem hozzá. Előtte egy ember, nem törődve Karinthyval, *Az Est-et* olvasta. Az Est egyik cikkének az volt a címe: *Római fővezér sírját találták Aquincumban.* Én odamegyek, Karinthy meglát engem, és azt mondja:

– Mit szólsz ehhez? Római fővezér, fordítva olvasva: Rézevő fia, Mór. Karinthynál az ember sose tudta, hogy micsoda gyönyörűséget szerez majd neki. Maga a lénye volt olyan… arcra inkább úgy nézett ki, mint egy vidéki mészáros, de a lénye olyan volt, mint hogyha a csillagok közül, az űrből szállt volna le közénk a Földre.

Egyszer egy társaságban Kosztolányi ott feküdt a díványon, a szeme lecsukva, a keze a mellkasán keresztben, mintha halott volna. Karinthy pedig búcsúztatta őt:

– Drága barátom, ne félj, meghaltál, de én gondoskodom az örökségedről. Vigyázni fogok rá. Kiadom a verseidet, a rímeidet persze kijavítom. a

prózádat is átírom, a rossz szövegeket kihúzom vagy kellőképpen átalakítom – és így tovább, egészen addig, amíg Kosztolányi, a halott, elröhögi magát, amire cserélnek. Akkor Karinthy fekszik le.

Gyakran jártunk egy nőorvoshoz, nem mintha egészségügyi gondjaink lettek volna, hanem kitűnő könyvtára és remek italai voltak. Azt mondja Karinthy:

– Megtréfálom Kosztolányit.

Nagyon jó barátok voltak, szerették és tisztelték egymást. Karinthy kérte, hozzunk egy kavicsot a szájába, a virágok közül, a pálma alól szedtük fel, megmostuk. A szájába rakta, hogy Kosztolányi ne ismerje meg a hangját, és fölhívta. Úgy tartotta a kagylót, hogy mi is halljunk mindent.

– Halló! Itt Kosztolányi beszél – mondta a telefon.

– Itt ez és ez (mondott egy nevet), az esztergomi nőegylet titkára, szeretnénk a kedves Kosztolányi urat meghívni a nőegylet gyűlésére előadónak. Volna olyan kedves valamikor, valamelyik hétvégén eljönni hozzánk?

– Nézze, kérem szépen, nekem rengeteg dolgom van, a *Pesti Hírlap-ba* kell írnom cikket, három verset ígértem a *Nyugat-nak*, rém elfoglalt vagyok.

– Roppant kár, hogy nem tetszik jönni, mi már száz pengőt félretettünk a javadalmazásra.

Kosztolányi hirtelen nyájasabb lett:

– Várjon csak, megnézem a noteszem. igen, szabad vagyok szombaton, vasárnap, a következő héten is, vasárnap. rendelkezzék velem.

– Nagyszerű, hát akkor föl tetszik ülni most szombaton a vonatra, és el tetszik jönni Esztergomba. Természetesen a honorárium mellett elsőosztályú jegyet fizetünk oda-vissza.

– Rendben van.

– Mondja, mi lenne, hogyha az előadásra Karinthy urat is meghívnánk?

– Boldog volnék, nagyon szeretem őt, élvezetesebbé teszi az egészet. És mennyit fizetnének? Neki is száz pengőt?

– Nem… annyi pénzünk nincsen, azt gondoltuk, az urak megosztják egymással a pénzt. Ötven-ötven.

Kicsit gondolkodik Kosztolányi, aztán:

– Nézze, Karinthy amúgyis annyit keres, tudja mit, adja nekem ide a százast, amikor Karinthy nem látja.

– Jó, nagyon rendben van. Mi lesz a program?

– Először mindkét költő olvasson fel egy-egy verset, és aztán egy-egy hosszabb novellát.

– Nagyszerű. És mi legyen utána?
Kosztolányi nem értette, azt hitte, ennyi program bőven elég:
– Utána? Nem tudom, mondja meg maga.
– Utána talán az legyen, hogy egy karcolatot olvas föl mind a kettő, aztán egy- egy rövid beszédet mond mindegyik, és aztán jöjjön egy párjelenet.
– Micsoda párjelenet?
Karinthy kiköpte a szájából a kövecskét, és azt mondta:
– Lehúzom a nadrágom, te mögém térdelsz, és kinyalod.
Ezen úgy röhögtünk, hogy a könnyeink csorogtak.
A második világháborúban az amerikai hadsereg tagjaként vettem részt.
Egészen különleges helyekre eljutottam a távol-keleti frontokon, többek között a Fülöp-szigetekre.
Mindössze háromszáz méter választott el a japánoktól. De mivel egy magas földhányás volt köztünk, ott én japánt nem is láttam. Japánokat csak később láttam, Tokio fölött.
Az amerikai hadseregben nem érvényesek a magyar szabályok. Akkor kivételesen lövészgödörben feküdtünk. Ez is meglepő, mert nagyon kevés lövészgödröt ástak a második világháborúban ezen az oldalon – úgy értem, a keleti oldalon, bár az amerikaiaknak az a nyugati oldal. Egymástól húsz méterre voltak a lövészgödreink, azokat egy gép ásta ki, nem mi. Nekünk nem is volt ásónk, vagy más efféle szerszámunk, ami egy magyar hadseregben természetes volna.
A lövészgödröket persze összekötötték telefonnal, úgyhogy nemcsak a századnak és az ezrednek tudtam hátratelefonálni, hanem a szomszédaimnak is, aztán hozták a villanydrótot, hogy a villanyborotvát be tudjam kapcsolni. Teljesen természetesnek tartották, ne higgyék, hogy valami szenzáció volt, ez járt nekünk. Este aztán hevertünk a gödörben, takaróra nem volt szükség, harminchat fok meleg volt éjszaka is. Ott feküdtem, jobbra húsz méterre tőlem az egyik bajtárs, balra húsz méterre a másik, történetesen egy Ossurio nevű indián. Nagyon kitűnő, értelmes, művelt, humanista ember, jól ismertem. A japánokkal néha lőttük egymást egy kicsit.
Amikor besötétedett, telefonált nekem Ossurio, hogy ő nagyon fél. Pedig rendkívül bátor ember volt. Csodálkoztam. Mondtam neki:
– Ne félj. Mind itt vagyunk, nem lesz semmi baj.
De a biztatás nem ért semmit. Támadt egy ötlete:
– Gyere át hozzám, sakkozzunk, akkor nem fogunk félni.
Volt neki zsebsakkja.

– Nem lehet, akkor negyven méterre lesz a következő bajtársunk, veszélyes.

Mert éjjel a japánok teljes csendben tudtak odamászni közénk, odakúszott egy lövészgödörhöz a japán, belecsúsztatott egy kibiztosított kézigránátot, aztán odébbállt. A gödörben fölrobbant az illető, a robbanásra gyorsan meggyújtottuk a reflektorokat, kerestük a japánt, de sose találtuk meg. Idővel eloltottuk a reflektorokat, fél óra múlva robbant a következő. Ez megszokott mozzanata volt a japán hadjáratnak.

Az indián csak kérlelt, hogy menjek át. Mondtam megint, hogy ez nem lesz jó, a negyven méteren bekúszhat egy japán, satöbbi, nem szabályos. Ráadásul hallanak minket a századnál és az ezrednél, mert minden telefonvonal össze volt kapcsolva. Ha akarnak, hallanak. Na de – úgy látszik – nem hallgatóztak. Addig könyörgött, amíg átmásztam hozzá.

Egész éjjel sakkoztunk, egy picit aludtunk is. Amikor reggel visszakúsztam, láttam, hogy az én lövészgödrömet telitalálat érte. Annak köszönhetem az életem, hogy egy indiánt megsajnáltam – és hogy szeretek sakkozni.

TORDAI TERI

Most már elmondhatom, amiről sosem szerettem beszélni, hogy énnekem beteg a hátam, gerincferdülésem van, kicsi gyerekkorom óta. Anyai nagypapám,

Tarján Oszkár kezdte a családban, neki volt először, utána édesanyámnak, mi is megörököltük a húgommal. Csak kamaszkorban derült ki.

Anyukámon meg a nagypapán nem lehetett segíteni, most már viszont vannak olyan vitaminok és orvosi kezelések, hogy megszüntethető vagy karban tartható.

Anyu – épp azért, hogy elkerüljem az ő sorsát, ezt a családi átkot- minden évben orvoshoz cipelt föl Pestre. Ezenkívül olyan cipőben járatott, aminek az egyik sarka magasabb, mint a másik, ugyanis ráadásul a jobb oldalam erősebb. Ha ez nem látszik – talán csak az uszodában, egy kicsit –, az annak köszönhető, hogy egész gyerekkorom ennek jegyében telt, folyton ezzel foglalkoztunk. Anyám többet nézte a hátamat, mint az arcomat. Minden nap gyógytornáztam, nagyon komolyan, attól kezdve, hogy kiderült.

Véletlenül derült ki. Balettot tanultam Egerben, egy balett-tanárnőnél, aki az NDK-ból érkezett, és mi ott repdestünk. Kilencéves korunkban jött Budapestről egy tehetségkutató bizottság. Anyám semmit se tudott erről az egészről. Én jelentkeztem a bizottságnál, úgy éreztem, nagyon tehetségesen balettozom.

Megnéztek minket, engem kiválasztottak, alaposan megvizsgálták az ízületeimet. Kilenc-tízéves koromban nem voltam magasabb, mint a többi

normális kislány. Azt mondták:

– Biztos, hogy ez a kislány egy-két év múlva tizenöt-húsz centit fog nőni.

Ezt én nem vettem komolyan, de otthon elmeséltem anyukámnak:

– Most már utólag bevallom, hogy voltam a tehetségkutató balett izén, és azt mondták a pesti nénik meg bácsik, hogy még sokat fogok nőni, húsz centit is.

Anyám csóválta a fejét:

– Látod, fiam, milyen hülyék a fővárosiak, az egész család alacsony, senki nem volt magas, hogyan nőhetnél te húsz centit? Marhaság. Különben is, minek akarsz te táncosnő lenni… úgy kell neked.

Ám egy év múlva a jóslat – átok – megfogant, nőttem hirtelen tizenhéttizennyolc centit, akkor kezdődött el tulajdonképpen ez a gond: az izom nem tudta összetartani a gerincemet.

Rólam köztudott, hogy rengeteget úszom meg tornázom, úgy néz ki, mintha nagyon adnék magamra, a kondíciómra. Igen, kondícióban kell magamat tartanom, különben a gerincem tovább ferdül. Úgyhogy ezért élek olyan sportosan, nem hiúságból.

Anyám életét annyira beárnyékolta a kínlódás a hátával, hogy a nővéremmel írtam karácsony előtt egy levelet – anyuka máig őrzi:

Drága Jézuska, csak azt kérem tőled, hogy egy *enesítsd ki anyukáni hátát,* hogy *neki ne fájjon többet. Akkor én le is mondok a babáról, amit különben kértem volna, csak l* egy *en a mama háta* egy *enes.*

A gyerek szemével is látható volt, mennyire komoly baj ez, milyen sokat szenved tőle.

Mostanában – egy-két éve – mindenféléről beszélgettem anyámmal. Ehhez tudni kell, hogy én hívő vagyok, ő nem az. Mondtam neki:

– Mama, sokkal könnyebb lenne az idős korod, ha te is hívő lennél.

Anyám kifakadt:

– Tudod, Teri, majd ha odakerülök az atyaúristen elé, és ő meg tudja magyarázni nekem, hogy miért vittem én egész életemben ezt a terhet a hátamon, miért rakta rám, majd akkor megtérek.

DÉS LÁSZLÓ

Párizsban voltunk a feleségemmel, 1982- ben. Egy szép nyári este Mihály bátyám egyik volt barátnőjével találkoztunk a St.

Michelen. Nagyon szép lány volt, dominikai, csokiszín, európai arcéllel.

Emlékszem, szaladt felénk, egy másik lány, a barátnője is szaladt, annyira örültek, hogy megláttak.

Sokáig sétálgattunk együtt a latin negyed szűk utcácskáin. Egyszer csak meglátunk egy gitárost meg egy trombitást, ott játszottak egy kis téren. A dominikai lány azt kérdi:

– Jaj, nincs itta hangszered? De jó lenne! Szállj be!

Kicsit kérettem magam, de nem tudtam ellenállni a rábeszélésnek, nem messze parkok a kocsim, kivettem a hangszert. Mire visszaértünk, már nem volt ott a gitáros meg a trombitás. Láttuk, hogy egy kapualjban álldigálnak. Éjfél is elmúlt, hát, talán lejárt a munkaidejük. De a többiek nógattak:

– Nem baj, azért játsszál!

Ilyen körülmények között még sose léptem föl, gondoltam, miért ne próbáljam ki? Van az utcai zenélésnek valami hangulata… Akár a profik, én is kitettem a tokot, hogyha mégis úgy gondolják a járókelők, dobjanak bele valamit, elkezdtem játszani egy blues-t.

Lassan belemelegedtem, megálltak néhányan, egy pasi csettintgetett, emelkedett a hangulat. Amikor már egész népes hallgatóságom volt, megállt a sarkon egy hagyományos zsuppkocsi. Két rendőr ült benne, nagy darab fickók, nem sokat lacafacáztak, kiszálltak, jöttek felém, nagyon elszántan.

Éreztem, hogy baj van. Gyorsan összepakoltam a hangszert, legalább annak ne essen bántódása. Megfogtak két oldalt, egy picit fölemeltek, és vittek. Én meg kiabáltam, ahogy a torkomon kifért:

– *Liberté! Égalité! Fratemité!*

Körülbelül ennyit tudtam franciául. Ezt többször megismételtem, nem érdekelte őket, bevágtak, hogy csak úgy nyekkentem, a zsuppkocsi hátulsó részébe, ahol padok voltak. Leültem. Odakint irtózatos üvöltésbe kezdett az a temperamentumos dominikai lány, meg a barátnője, a francia lány is, sőt hallottam a feleségemet, ő magyarul kiabált, meg egy férfihangot is, nyilván az egyik srác, aki csettintgetett.

Óriási hangzavar, én ott bent ültem a padon, és arra gondoltam, mekkora balhé lesz ebből, mert a sógoroméknál – a feleségem nővérénél – voltunk vendégségben, akik Párizsban dolgoztak. Elképzeltem, hogy éjnek évadján fölébresztik őket, összecsomagoltatnak, és hazavitetnek. Nemzetközi diplomáciai botrány kerekedik…

Túl sok időm nem volt meditálni, sorrendben bevágták ebbe a zsuppkocsiba a feleségemet, a dominikai és a francia lányt, meg a srácot, aki csettintgetett. Mindjárt elvittek bennünket a St. Michel-i rendőrőrsre. Klasszikus rendőrőrs volt, ahogyan a filmekben láttuk, egy hosszú pult, amögött ült egy kerek sapkás francia rendőr, vele szemben pedig egy rács mögött *clochard-ok* feküdtek priccseken, és prostituáltak sétálgattak fel-alá.

Állati hangulatos volt az egész, de akkor ezt nem tudtam értékelni. Kiderült egyébként, hogy félreértés áldozatai vagyunk: a gitáros-trombitás duót jelentették föl a környéken lakók csendháborításért. Ezt ők valahogyan megtudták, azért tűntek el. Mire a rendőrautó odaért, csak minket talált ott.

Mindezt a lányok kórusban elmagyarázták. A rendőr, aki ott a pult mögött ült, végighallgatta, és azt mondta, a lányok lefordították:

– Semmi gond, ötszáz frank büntetés, és mehetnek.

Csillagászati összeg volt az akkor, összesen nem vittünk ki annyit magunkkal.

A dominikai és a francia lány kórusban elkezdett alkudozni a rendőrrel. Az összeg lassan ment lefelé. Négyszáz, háromszázötven, háromszáz. A két lány nem adta föl, hihetetlenül rikácsolva vitatkoztak, míg a végén a pali fölemelte mind a két kezét:

– Nem kell semmit fizetni, csak menjenek már innen!
Ha még egy kicsit alkudoznak, talán még ő fizet nekünk.
Azóta nem játszottam utcán.

SINKOVITS IMRE

Dani, jó, ha tudod: nem baj, ha fizikából megbuksz az érettségin. Ne légy ideges, mert van pótvizsga.

Ha a pótvizsgán sem mégy át, ahogy én sem, akkor jön a következő pótvizsga.

Csak arra kell vigyázni, hogy a negyediknél az ember ahhoz a tanárhoz kerüljön, aki az előző két évből már ismeri a bukott növendéket. Mert akkor irgalomból átengedi.

Ezzel a módszerrel mentem át az érettségi vizsgán, és kaptam elégséges jegyet fizikából, amikor már színinövendék voltam.

Nem minden tantárggyal kínlódtam ennyire. A humán tárgyakat szerettem. Az angol nyelvet is. Tanárunk, Szentkuthy Miklós volt, az ismert író, akinek a polgári neve Pfiszterer Miklós. Mi csak Fityónak becéztük őt.

Csodálatos ember volt. Reggel nyolc órára jött a gimnáziumba, mert kilenckor volt az első órája. A Bécsi át sarkán, átellenben a gimnáziummal, a félig felhúzott redőny alatt bekúszott az ő jellegzetes lóden malaclopó köpenyében Virág bácsihoz, vagyis az Arany Bárány nevű vendéglőbe. Erőt kellett merítenie a sok hülye kültelki gyerekhez egy féldecivel vagy fröccsel. Ő még a szülői értekezletet is ott tartotta, a kockás abrosz mellett, az Arany Bárányban.

Fityótól nem csak angolt lehetett tanulni, hanem az akkori korszakban közszájon forgó legdivatosabb kiszólásokat és jassz kifejezéseket is. Ez persze imponált nekünk.

Ő a saját módszerével tanította az angolt. A tizenötödik leckénél megfogta az angol könyvet, és kivágta az ablakon a Zápor utcára:

– Kérem, hagyjuk most már ezt a marhaságot…

Elmagyarázta, hogy a tankönyv ósdi, vacak, elavult. A következő órára behozta Shakespeare összes műveit bőrkötésben. Kiadta, hogy akiknél van otthon írógép, azok gépeljék le indigóval a bejelölt részeket.

Megkaptam a gépelt példányt: Antonius beszéde Caesar holtteste fölött.

Otthon tanultam a veretes szöveget, s közben rajzoltam a lap szélére meg mindenhová, ahol üres helyet találtam. Elképzeltem a jelenetet, Antonius szónokol, ott fekszik Caesar, lépcsők, oszlopok…

Másnap óra. Fityó tanár úr sétál a padok között. Meglátja az én példányomat. Illusztrálva. Nem tetszett neki. Vagy a rajz volt rossz, vagy maga a tény. Gondolom, a tény. A gépelt Shakespeare-szöveget telefirkálni! Én akkor nem érzékeltem, hogy ebből baj lehet, rengeteg könyvet olvastam már, főleg ifjúsági regényeket, mind illusztrálva volt.

Fityó fölkapta a papírlapot, őrjöngött:

– Rohadt büdös strici, proli, ökör, állat, barom, végre egyszer lehettél volna kultúrember! – darabokra tépte, kirohant az osztályból.

Az egész osztály elképedten pislogott. Jöttek oda hozzám:

– Siki, mit csináltál?

Elmondtam. Nagyon szégyelltem magam. Elhatároztam, legközelebbre helyrehozom a hibámat. Fölszaladtam Bakos Lacihoz, aki nagyon művelt családból származott, már az is jelzi, hogy volt írógépük. Csakhogy én gépelni nem tudtam, őt meg nem akartam ezzel fárasztani. Gyorsan leírtam az egészet kézzel az ő példányából, és megnyugodva hazamentem.

Másnap reggel első óra angol. Jelentkeztem:

– Tanár úr, elnézést kérek a múltkori vétségemért, ne tessék haragudni, itt van, leírtam.

Belenézett. Elvörösödött a nyaka:

– Te ökör állat, barom, hülye proli, gazember, csibész! – megint szétcincálta a példányt, és kitrappogott az osztályból.

Rám támadtak:

– Siki, hülye vagy? mit csináltál már megint?

– Én nem tudom. én csak leírtam a Bakos példányáról.

Felvették a földről, alaposan megnézték. Az egyik okosabb fiú rájött, mi a baj.

Én szó szerint lemásoltam mindent a Bakoséról, így:

Julius Caesar, Antonius beszéde. By Shakespeare, Lándzsarázó.

Bakos, a művelt, Shakespeare-t lefordította magának szó szerint, lándzsarázót jelent, én automatikusan átmásoltam.

Elteltek aztán az évek, 1947-ben érettségiztem, 1948-ban pótvizsgáztam, főiskola, Nemzeti Színház. 1963 tájt már visszajöttem száműzetésemből, a József Attila Színházból, és épp Macbeth-et játszottam a Nemzetiben. Feleségemmel egyszer beültünk a Fészekbe ebédelni. Ott eszünk a kerthelyiségben, egyszer csak meglátom, hogy jön be Szentkuthy Pfiszterer Fityó, Ungvári Tamással, az irodalomtörténésszel. Én annak idején a feleségemnek elmeséltem a diákkori kalandjaimat, ő ismerte ezt a történetemet Fityóval.

– Katika, odanézz!

– Ki az?

– Ő a Fityó.

– Menjél oda hozzá!

– Ugyan, mit képzelsz?

De végül fölálltam, odamentem. Ungvárit jól ismertem, nagyon örült nekem:

– Szervusz, Imre!

– Szervusz. Tiszteletem, tanár úr.

Szentkuthy meglepődött, s azon a jellegzetes hangján:

– Jaj, engedd meg, hogy gratuláljak, láttalak nemrégiben a *Macbeth-ben*, remek alakítás… – és elkezdte magyarázni Shakespeare lényegét, vagyis átvedlett Szentkuthyból Fityó tanár úrrá.

Végighallgattam, aztán:

– Köszönöm szépen, de én most csak azért jöttem ide, tanár úr, kérlek tisztelettel, hogy egy valamikori vétségem miatt elnézést kérjek, amikor is te azt mondottad volt, hogy hülye proli, soha nem lesz belőled kultúrember.

– Te viccelsz. Én ilyet mondtam volna?

– Igen, még az Árpád Gimnáziumban, ekkor és ekkor. – elmeséltem, hogy volt.

Mire Fityó rám kacsintott:

– Bocsáss meg, kérlek, hát még én is tévedhetek néha!

Az 1956-os, utána hivatalosan sajnálatosnak nevezett események után, 1958- ban száműztek a József Attila Színházba. A papír szerint egy évre.

Már harmadik éve voltam ott, jól éreztem magam, de azért természetesen visszavágytam a Nemzetibe.

Egyszer találkoztam a villamoson kedves kollégámmal, Makláry Jánossal, aki változatlanul a Nemzeti Színház tagja volt.

– Szerbusz, Imre, de rég láttalak, hogy vagy?
– Köszönöm, jól.
– Nem jössz vissza hozzánk a Nemzetibe?
– Nem.
– Nem is hívnak?
– Nem.
– Igazad is van!

SZABÓ MAGDA

Még nem voltam hatéves, elindultam vándorolni. Körutamon meglátogattam a barátaimat. Az egyik barátom Ficere úr volt, a foltozó suszter, addig álltam az ajtajában, és néztem rá ájtatos pillantással, míg nem adott nekem szurkos cérnát. Meg ne kérdezze, hogy mért akartam szurkos cérnát, mert nem tudom. Kellett, mindenképp. Érdekelt.

Aztán továbbmentem Szepesi bácsihoz, a boltoshoz. Addig néztem, ameddig Szepesi bácsi sóhajtott, és egy kis tölcsért megtöltött nekem rákszemcukorral. Az nagyon finom. Éppen olyan szeme van, mint szegény ráknak, mikor már megsült.

A fő sztár az életemben mégiscsak Kiss bácsi volt, a cukrász, aki csodás édes süteményeket készített. Nos, én otthon nem kaptam mindig pénzt, ó nem. Trianon után voltunk, minden köztisztviselőnek nagyon kevés volt a fizetése. Apám olyan könnyelműen élt, mintha milliomos lett volna.

Vetettem az ábrándos pillantásokat, olyanokat, mint amilyet most önökre vetek, Kiss bácsira. Kiss nénire nem lehetett, őrá nézhettem én akárhogyan! Mindig meg kellett várni, szegény Kiss bácsival együtt vártuk, hogy Kiss néni tűnjön el. Akkor aztán kaptam valami kóstolót Kiss bácsitól.

Kiss bácsinak voltak állandó kuncsaftjai, nem csak én, hanem olyanok is, akik fizettek a fogyasztásért. Járt oda többek között egy általam rendkívül ellenszenvesnek tartott figura. Az osztrák, vagyis a közös hadsereg egyenruháját viselő, kicsit öregedő katonaember, egy ezredes. Mindig egy asztmás kiskutyát vezetett.

Engem nagyon hazafiasnak neveltek. A mi famíliánkban a felmenők többnyire börtönben ültek magyar honfi magatartásuk miatt. Az osztrákok börtönözték be őket. Érthető, ha nekem egy osztrák ezredes maga volt a Földre szállt ördög. Nagyon szegény lehetett ez a kis ezredes, alacsony volt, úgy találtam, hogy fertelmes. A férfiakról még azt hittem, akkor szépek, ha olyanok, minta Jókai- hősök.

Arra gondoltam, hogy most az egyesült Jablonczay-Szabó család képviseletében bosszút állok az osztrák önkény miatt. Odaléptem, megvető pillantással méregettem az ezredest. Ő egy szót sem értett az egészből, miért áll ott egy kislány, eléggé feldúlt állapotban, és miért nézi őt? Azt a logikus gondolatot kelthettem benne, hogy vagy éhes vagyok, vagy nagyon szeretnék süteményt enni. Az utóbbi igaz volt, de egy osztráktól sose fogadtam volna el. Felállt, odahozta a tányért, megkínált. Kivettem egy krémest, és hozzávágtam az uniformisához. Tudvalévő, hogy ez a világ legtörékenyebb süteménye, úgyhogy szegény ezredes csupa porcukor és krém lett. Ezt még kevésbé értette. Úgy éreztem, én vagyok Zrínyi Ilona, mindenért bosszút álltam. Hazamentem, mondtam:

– Találkoztam az ezredessel a cukrászdában.

Apám:

– Már megint koldulni voltál, ország-világ szégyene?!

– Nem koldulni voltam, benéztem, ott volt az ezredes és a kutyája, én meg hozzávágtam a süteményt.

Vártam a dicséretet. Ehelyett irtóztató dolgok következtek. Amit én apámtól kaptam, az nem volt közönséges. Elmondta, hogy ők nem így és nem erre neveltek. Hogy barbár vagyok. Hogy a szégyentől kisül a szeme. Hogy azonnal elmegy, és bocsánatot kér a nevemben.

– Lányom, meglátod, egyszer majd visszanéz rád ez a krémes, és az az ember, aki neked a Föld hátán semmit sem vétett, ő nem tehet arról, hogy az őseiddel mindenféle játékot játszott a történelem. Vigyázz, lányom, mert amit elkövettél, annak megkaphatod a tükörmását a jövőben. Leszel te még egy debreceni cukrászdában megdobált és kinézett-kirekesztett osztrák ezredes.

Igaza lett. Amikor Rákosi pajtás trónra lépett, kinéztek és kirekesztettek. A munkáim nem jelenhettek meg. A Baumgarten-díjat a legutolsó pillanatban elvették tőlem, másnak adták. Megaláztak. Épp csak krémessel nem dobáltak meg, pedig az kevésbé fájt volna.

Az én gyerekkoromban Debrecenben aránylag ritka volt a szatír. Annyira ritka, hogy apámat figyelmeztette a rendőrkapitány:

– Arra a ti tájékotokon, tehát a Szent Anna utcán fölbukkant egy szatír, csak nem tudjuk megfogni, mert senki nem tesz vallomást. A hölgyek azt mondják, hogy ez a szatír nem magát mutogatja. Ez egy beszédes szatír.

A szatír nekem ismerős fogalom volt, mert este apám az *Iliász-t* mesélte.

Anyám mondta a tündérmeséket, ezek nyomán írtam később a *Tündér Lalá-t* meg a *Szigetkék-et*. Édesapa nem tudott meséket, ő az *Iliász-t* mondta, meg a rómaigörög mitológiáról magyarázott. Hallottam kentaurról, szatírról.

Alig vártam, hogy lássam a szatírt. Kecske lába van, meg szőrös a combja, kíváncsi voltam rá! Ilyesmiről nem beszél az ember a szüleinek, láttam, hogy nyugtalanok. Nem kell nyugtalankodni, gondoltam, egy szatír nem bánt senkit, azt magyarázta édesapa egy korábbi estén, hogy vidám fickó.

Én a vidám fickót vártam. Aztán egyszer jött egy férfi, mai eszemmel úgy gondolom, harminc körüli lehetett. Emlékszem – most is látom, ha rá gondolok –, nagyon piros a szája, nagyon fekete a szeme, és olyan módon van felöltözve, mint egy népszínmű második felvonásában a főhős. Bekecset viselt. Nagyon megnézett, ennek örültem, legalább olyan hiú voltam, mint ma.

Odaállt elém. Csalódtam, mert én azt hittem, hogy ez a szatír, de nem. Egy idegenajkú férfi volt. Onnan tudtam, hogy nem magyar, mert szuggesztíven a szemembe nézve olyan szavakat mondott, amilyeneket én soha életemben nem hallottam. Gyerekkoromtól fogva jellemzett az, hogy nagyon hamar megjegyeztem szavakat, azért tanulok könnyen idegen nyelvet.

A szexuálpatológia legfontosabb fogalmait közölte velem, én gondosan megjegyeztem. Délben édesapa általában fél kettőkor érkezett haza a városházáról. Ebédeltünk, én csacsogtam:

– Találkoztam egy férfival, azt hiszem, külföldi.

Kérdi apám:

– Beszéltél vele?

– Én nem beszéltem, édesapa, egyáltalán nem, ő beszélt!

Sebtiben fölsoroltam néhányat a frissen tanult szavakból. Mély csönd lett. Apám letette a kanalat, és azt a meglepő kijelentést tette, hogy:

– Megvan a szatír.

MARKOS GYÖRGY

Apám, Alfonzó, eredeti nevén Markos József, többször megszökött a frontról.

Ezeket a történeteket soha nem mesélte el nekem, ahhoz túl szerény volt. Másoktól hallottam, részben már a halála után, olyanoktól, akik vele együtt voltak ott.

Egy Ádám nevű lovat gyakran vitt az állatorvoshoz. A főhadnagy lova volt.

Apám a jászkun huszároknál szolgált 1938-ban, tehát kiválóan értett a lovakhoz, jól is bánt velük. Amikor a főhadnagy rábízta a lovat, azt mondta:

– De nehogy megpróbáljon meglépni, mert akkor tudja, hogy mi lesz.

– Dehogy lépek én meg.

Bevitte a lovat az állatorvoshoz:

– Mindjárt jövök, addig kezeljék.

És már ott se volt. Ez valahol a Királyhágó környékén történt. Egész Gödöllőig jutott… Neki nem voltak papírjai, csak a ló papírjai voltak nála. Gödöllőnél megállították a magyar tábori csendőrök:

– Hova lesz a séta?

Most már sehova, gondolta apám. Azt mondta:

– Viszem a lovat a doktorhoz.

– Na és hol van a ló?

Apám hátranézett:

– Tényleg, hol a ló? ezek úgy elcsavarognak, ezek a lovak! Picit nem figyelek oda, rögtön sínre megy, oszt már gőzölög.

Ezt a poént nem díjazták, bevitték a csendőrparancsnokhoz, az nézegeti, nagy bajsza volt, fölrakta a csizmavasas lábát az asztalra. Azt mondja a csendőröknek:

– Maguk ne bámészkodjanak, húzzanak ki, mint a vadliba.

Amikor ketten maradtak, kérdi apámtól:

– Honnan ismerem azt a mocsok, szökéses pofáját? Mondja, nem volt maga valami csepűrágó?

– Nem, artista voltam, utoljára a Moulin Rouge-ban dolgoztam.

– Ja, maga volt az! Láttam én magát, emelgette a némbert, tologatta az izébe bele, a bugyingó meg kilógott, mi? A húsvéti zsebkendő, hehehe!

Ezen kiszórakozta magát, aztán:

– Na figyeljen ide, összehívom ezt a sok mafla barmot, mondjon nekik jókat, amin lehet röhögni!

Összehívták a csendőröket, és apu mondta a jókat. Egy-két sztorit előadott, azok szétröhögték magukat. De a végefelé már nagyon lövöldöztek a közelben.

– Vissza mindenki az állásba!

Félrehívta aput:

– Szóval, maga artista?

– Úgy látszik.

– Átváltozó művész is?

– Nem.

– Dehogynem. Mutassa meg, milyen gyorsan tud köddé válni. De vigyázzon, ha még egyszer elkapjuk, másféle átváltozás lesz!

Apu nagyon gyorsan eltűnt. Sikerült neki. Ennek köszönhette az életét. Ha úgy vesszük, áttételesen én is az enyémet.

Bárokban dolgoztam külföldön, nem szégyellem, country-zenét nyomtam élőben. Kikötöttem Luxemburgban. Kék magyar útlevéllel, rendes szerződéssel az Interkoncerten keresztül.

Olyasfajta bárba érkeztem, amelynek egy kövér olasz volt a tulajdonosa, maffia-filmekben látni ilyen alakokat. Bementem hozzá köszönni, épp hat kiló makarónit evett, lógott ki a füléből is a tészta, mögötte a tipikus olasz feleség, kötényben, meg rengeteg gyerek. Bemutatkoztam, rám nézett, csak intett, hogy rendben, viszlát. A nevét se mondta meg, később hallottam: Alex. Több szó sokáig nem is esett köztünk.

Munkába álltam. Gitároztam, énekeltem. Két műsor volt, egy éjfélkor, egy meg hajnali háromkor. Állandóan tele volt a bár sajátos emberekkel, vendégmunkások, transzvesztiták, minden lehetséges változat.

Szerényen ledolgoztam a magamét, és húztam ki onnan, nehogy valamibe belekeveredjek, nem díjazták volna Magyarországon abban az időben, hogyha botrány van.

Egyszer egy hölgyön összeverekedett az úriközönség. Én épp énekeltem ott, s amikor a helyzet már nagyon éles volt, a főkolompost úgy hókon csaptam a gitárral, hogy startfejest ugrott, bele a tányérokba, és hirtelen abbamaradt a verekedés.

Csakhogy a hír úgy jutott föl a főnökhöz, az Alexhoz, hogy én balhéztam. Szerencsére Domenico, a főpincér, a veje volt, ő kiállt mellettem:

– Giorgio engem védett!

Erre ők ketten halandzsáztak valamit, amit nem nagyon értettem, pedig tudok egy kicsit olaszul. Aztán Alex hozzám fordult, és jó lassan, hogy értsem:

– Hallom, jól mozogsz, erős vagy.

– Karatéztam, meg kaszkadőr voltam.

– Figyelj ide. Kapsz most naponta párezer frankot, hogy itten brekekézzél napi kétszer. Ötször annyit fizetek, tegyél egy Coltot a hónod alá, és vigyázz a rendre. Ez készületlenül ért:

– Na ne…

– Si! Fog az menni, és reggelenként elkísérsz, amikor viszem a bevételt a bankba.

Elvállaltam. Csináltam négy hétig. Tovább nem bírtam idegekkel. Állandóan azt vártam, mikor támad ránk a sok rossz ember, mint a filmekben, és ratatata. Mindig más útvonalon menteni, ezt is a filmek nyomán, konspiráltam. Megkerültem fél Luxemburgot, ami persze nem nagy kunszt. Sokszor a környező országokban kötöttem ki, néha többször is, hülyének néztek a határőrök. Nem akartam, hogy bárki kifigyelhesse, merre járunk.

Tényleg féltem. Mire mennék egy stukkerral? Általában öt-hat millió frank volt nálunk.

Négy hét múltán fölmondtam. Elmentem dolgozni egy másik országba, megint zenészként. Később hallottam, hogy kevéssel a távozásom után bekövetkezett, amitől féltem. Szitává lőtték a kocsit, a testőr meghalt, Alex fölgyógyult néhány hónap alatt.

MOLNÁR PIROSKA

Vidéken telt a pályám nagy része. Három év Szegeden a főiskola után, hét évad Kaposvárott, utána hat évadot voltam Pesten, négyet a Nemzeti Színházban, kettőt a Katonában. Azóta újra Kaposvárott dolgozom, most már nem is számolom az éveket, de tíznél is több. Valószínű, hogy innen megyek nyugdíjba.

Tulajdonképpen még az utazásokat is szeretem. Annyi minden történik az emberrel út közben. Van olyan hét, hogy hétszer kell oda-vissza autóznom.

Valamelyik nap jöttem föl, és olyan tavaszszag volt, fantasztikus színek-fények az égen, a hófoltok alatt már zöldellt a fű.

Rosszkedvűen indultam el, és jókedvűen érkeztem meg. Akkora eget a városban nem látni, mint útközben.

Ennyi év során volt részem néhány közlekedési bonyodalomban. Először egy kis Polskim volt. Amikor visszaszerződtem Kaposvárra, még egy darabig játszottuk a *Hyppolit, a lakáj* című előadást Pesten a Játékszínben, sokat kellett föl-le járkálnom.

Egy tavaszi éjszakán úgy döntöttem, amikor a pesti előadásnak vége lett, hogy én most rögtön visszamegyek Kaposvárra, jobb ott ébredni másnap, könnyebben indul a próba. Neki is vágtam. Az M7-esen egyszer csak honnan, honnan nem, elém ugrott egy óriási szarvasbika. Gyakran még ma is álmodom vele. Ő is megijedt szegény, pedig sokkal nagyobb volt, mint az én kocsim. Ijedtében rávetette magát a kis Polski elejére. Ha egy kicsivel lejjebb jön az agancsa, kettéhasította volna a fejemet.

Ő eltűnt, meg sem kottyantan neki. Először el se hittem, hogy ez történt velem, a szélvédő kitört, az egyik lámpa erre világított, a másik arra, de világított. Az arcomhoz nyúltam, véres lett a kezem, ajjaj… Kotorásztam az üvegtörmelékben, megtaláltam a szemüvegem, föltettem, jól van, látok. A motor járt, mintha mi sem történt volna. Mit lehet tenni? Sehol egy lélek az országúton. Gondoltam, én elindulok Kaposvárra, kiszámoltam: mire odaérek, éjfél, még lesznek a klubban.

A Polskiban hátul van a motor, úgyhogy ment az autó. Viszont rettenetesen fáztam, mert nem volt üveg. Aznap, mielőtt elindultam Pestre, szaunáztam ott a színházban, és így volt a hátsó ülésen egy összehajtogatott fürdőlepedő. A fejemre tekertem, egyik kezemmel fogtam a lepedőt, a másikkal a kormányt, és gyerünk. Ha a falvakban valaki kinézett az ablakon, azt láthatta, hogy egy arab sejk vágtat arra egy összetört kis Polskiban.

Odaértem a kaposvári színházhoz, megálltam a nagy fa tövében, mely sajnos azóta már elpusztult a felújításkor. Némi erőlködés után ki tudtam nyitni a Polski ajtaját, és az a pici égő, a belső világítás, kigyulladt. Ezen annyira kellett nevetnem, hogy már eszembe se jutott, hogy ebben a kalandban meghalhattam volna.

A színészbejáró ajtaján kilépett Gazdag Gyula filmrendező, aki éppen ott rendezett nálunk. Látványom sokkolhatta, mert azonnal visszament, és becsukta az ajtót. Utólag mesélték a többiek, hogy lement a klubba, egészen a pultig, kért egy whiskyt. Köztudomású, hogy ő alkoholt egyáltalán nem fogyaszt, soha életében nem ivott. Reszkető kézzel elindult a whiskyvel kifelé. A többiek meg utána. Megláttak engem, hívták a mentőket, és lebeszélték a whisky-ivásról, hátha alkoholszondáztatnak.

Bevittek a kórházba. Ott egy kedves fiatal sebész megvizsgálta az arcomat.

– Tessék megnyugodni, az arc a legjobban gyógyuló testrész. Nem lesz semmi baj! – közben csipesszel szedegette ki az üvegdarabokat az arcomból, melyek mindvégig benne voltak. Kedélyesen beszélgettünk. Azt mondja:

– Ó, ma színházi napom van. Járt itt Helyey úr is.

– Te jó isten, mi történt Helyey Lacival?

Kiderült, hogy Laci húsvét táján kapott valami receptet, hogy miként kell húsvéti sonkát köveszteni az erkélyen. Úgy döntött, hogy a sonka most már jó, bár még nincs húsvét, de ő fölvágja. Elvitte a kedvenc henteséhez a konyhakést, hogy fenje meg. Otthon azután a sonkával együtt kis híján a hüvelykujját is leszelte.

Aznap este játszott, hatalmas pólyával a kezén. A hentes az első sorban ült, s amikor meglátta a pólyát, fölemelte a saját hüvelykujját, úgy gratulált ahhoz

a nyisszantáshoz. Laci kicsit elakadt, alig tudta visszafojtani a nevetést.

Volt még egy balesetem, az is nagyon jól végződött hálistennek, csak a szegény autóm lett totálkáros.

Zuhogó esőben kellett följönnöm Pestre, próbafelvételre. Megkértem egy kollegát, hogy ő vezesse a kocsimat, mert fáradt voltam, este még főpróbám is lesz, ha visszaérünk. Zuhogó esőben indultunk el. Rögtön az utazás kezdetén egy fácán odarepült a szélvédőre. Szeretnek az állatok… Nem tört be a szélvédő, az ablaktörlő lapát járt, és ellökte az üvegről a fácánt, csak egy szál tolla maradt ott, lebegett, az ablakra tapadva.

Nekem ez rossz előjelnek tűnt.

– Forduljunk vissza, nem kell nekem ez a próbafelvétel, hagyjuk a francba az egészet.

Az *Evita* című film kisebb szerepeire a fél magyar színésztársadalmat behívták próbafelvételre, mindenki nagyon izgult. Engem Evita anyukájaként akartak megnézni. Mondanom sem kell: végül nem én lettem.

A kollégám úgy vélte, ha már elindultunk, menjünk. Fölértünk Pestre épségben. A próbafelvétel állítólag jól sikerült, a szereposztó rendező, egy hölgy, odáig volt meg vissza, állította, hogy van esélyem.

A visszaúton még pocsékabb volt az idő, zuhogott, villámlott, fújt a szél.

Nekem is van már egy mobil telefonom, odaszóltam a kaposvári színház portájára:

– Kicsit késünk, de most már biztosan odaérek a főpróbára.

Elégedetten hátradőltem, eltettem a telefont.

Andocs községnél van egy óriási kanyar. Valószínűleg kicsit gyorsabban mentünk a kelleténél, de nem ez volt a baj, hanem az, hogy – a kollégám, aki vezetett, nem tudhatta – murva fölhordás volt. Azon a helyen mi lettünk a harmadik baleset aznap.

Kétszer megpördült a kocsi, a harmadiknál megfogta a magas árokszél, az oldalára hengeredve állt meg. Én voltam alul. A biztonsági öv annyira megfogott, hogy levegőt se kaptam, nem tudtam beszélni.

A kollegám nagyon megrémült, szólongatott, tudtam, hogy valahogy ki kéne az övet pattintanom, akkor talán meg tudok szólalni.

Mikor végre sikerült, mondtam neki:

– Ne izgulj, nincs semmi baj, csak nem kapok levegőt?

Aztán – milyen jó egy vidéki színház tagjának lenni – húsz perc múlva ott voltak a kollegák értünk a színházból. Vonókocsival, személyautóval, takarókkal. Villámsebesen a kórházba vittek.

Csomós Mari barátnőm édesanyja Sárospatak mellett lakik egy kis faluban, s miután Mari nem vezet, én szoktam elvinni autóval. Mindig későn indulunk el, olyan éjfél lehetett, amikor Sárospatakra értünk. Mondja Mari:

– Álljunk meg a Bodrog-hídon, ott a Rákóczi vár, és a Bodrog is gyönyörű, nézzük meg.

– Mari, éjfél van!

– Annál jobb, legalább nincs tömeg.

Lefékeztem a Bodrog-hídon, még az ajtót se csuktam be. Néztük a Rákóczi várat, a Bodrogot. Hirtelen a föld alól előkerült egy rendőr. Nagyon szigorúan:

– Mit csinálnak itt maguk?

Mari menteni akarta a helyzetet:

– Mutatom a barátnőmnek a Bodrogot.

– De művésznő, ilyenkor?

– Mit csináljunk? Színésznők csak ilyenkor érnek rá.

KALÓ FLÓRIÁN

Abban a tévhitben élek, hogy én soha életemben semmit nem bántam meg.

Domján Edittel kapcsolatban azonban sok vélt vagy valós lelkifurdalásom van.

Tizennyolc évig éltem Domján Edittel, ez az időszak az ő felnőtt életének a zöme volt. Az most már biztos, hogy az én életemben – ezt nyíltan kimondom, most először – az a tizennyolc év lehetett az a Bizonyos nagy kaland. Domján Edithez tartozni csodálatos dolog volt, ő nőnek is és színésznőnek is egészen egyedi jelenség.

Hogy mást ne mondjak, mindig minden férfi szerelmes volt bele. Azt hiszem, okkal-joggal.

Halála előtt négy évvel váltunk el, azután inkább csak telefonon tartottuk a kapcsolatot. Elég nehezen beszélek erről, mert máig él bennem az emléke, sőt furcsa módon ő egyre élőbb a számomra.

Valamikor ifjúkorunkban feküdtünk a strandon, akkor hallottam tőle először azt a különös kijelentést:

– Csak negyvenéves korig érdemes élni.

De hát ki veszi az ilyesfajta mondatokat komolyan?

Legutolsó telefonbeszélgetésünk alkalmával, 1972 karácsonyán, vagyis a szentestén, hosszan-hosszan dumáltunk, én elnézést kértem tőle, hogy a legutolsó szerepében, Shaw *Candidá-jában* még nem néztem meg.

Azt mondta:

– Jaj, meg ne nézd, nagyon rossz vagyok benne!

Szó esett aztán erről-arról abban a több mint egy órás beszélgetésben. Mindig voltak udvarlói, de ő roppant válogatós volt, és nem mindig válogatott szerencsésen. Akkor épp egy kanadai magyar udvarolt neki, nagyon gazdag ember, Rolls Royce-os, kanadai kastélyos, szobányi virágcsokrot küldős, igazi gavallér.

Mire én:

– Ez nagyon jól hangzik.

– Lehet, de egyáltalán nem kell nekem a pasas.

Ő ilyen volt. Akkor én azt mondtam neki:

– Nem számít, Edit, most vagyunk negyvenévesek, tíz év múlva nyakkendőt kötök, és újra megkérem a kezed.

Egy kis csönd a túloldalon, majd azt válaszolta:

– Csakhogy én azt nem érem meg.

De ezt sem vettem komolyan.

Két nappal később, éppen egy angol vígjátékot játszottunk a József Attila Színházban, előadás végén jöttünk ki a színpadról nagyon vidáman a folyosóra, amikor szóltak, hogy telefonom van. Edit anyja zokogta a hírt a kagylóba, hogy Edit önként befejezte az életét a kis Fürst Sándor utcai lakásában.

Kocsiba vágtam magam, rohantam oda az Edit szüleihez, és – most teljesen kiadom magam – üvöltve végigzokogtam az utat.

De hát Domján Editet elfelejteni mások sem tudták, olyanok sem, akik nem tizennyolc évet, hanem semennyit sem éltek vele együtt. Két búcsúlevelet hagyott, egyet az öccsének, egyet nekem. Ez a búcsúlevél – hadd ne mondjak róla többet – egy életre tett engem lelkifurdalásossá ővele kapcsolatban.

MÉSZÁROS MÁRTA

Volt egy időszak, amikor egy csomó koprodukciós filmet csináltam, és Franciaországban meg másutt is nagyon mentek a filmjeim. Sok barátot szereztek, igazi világsztárokkal voltam jóban, ha ezt nem veszed dicsekvésnek. A fiatalok már ezeket a neveket kevésbé ismerik: Delphine Seyrig, Jeanne Moreau, Anna Karina,

Marina Vlady, Marie-José Nat, Catherine Deneuve. Na, Catherine Deneuve még tartj a magát.

Egyszer Jeanne Moreau-hoz igyekeztem Párizsban, Szabó Lászlóval – vagy a francia nevén: Laszlo Szabo-val. Őt talán ismerik, magyar származású rendezőszínész, Franciaországban él, és elég sok filmben játszott, itt Magyarországon is.

Jeanne Moreau akkor még gyönyörű szép, fiatal nő volt. Nagyon elegánsan fogadott bennünket, csodálatos zöld ruhában, emlékszem, kétoldalt föl volt hasítva, nekem nagyon tetszett. De nagyon idegesnek látszott. Mi Lacival viszont borozgattunk már előtte, jó hangulatban érkeztünk. Laci pimaszul megkérdezte:

– Van-e a háznál valami ital?

Kiderült, hogy semmi, mert Jeanne épp elvonókúrán volt, gyógyszert szedett.

Ott állt ez a gyönyörű nő, egy világsztár, és majd a falra mászott, mert nem ihatott. A lakás a *Place des Vosges-on* volt, Párizs egyik legszebb középkori terén, Szabó Laci kinézett az erkélyen, látta, hogy a sarkon van egy kis

kávéház. Felváltva oda szaladgáltunk le, egy-egy féldecit bedobtunk, és visszamentünk, hogy a nagyasszonyt ne idegesítsük. De ő persze átlátott a szitán…

Ki kellett mennem, hát, olyat se láttam még: a lakás közepén volt a fürdőszobája, és az összes ajtó tükörből készült, egyszerűen megőrültél, hogy ennyi példányban láttad magadat, és a fürdőkád akkora, mint egy úszómedence. A polcokon százezer tégely, üvegcse, flakon, fantasztikus látvány volt. Beszélgettünk, én udvaroltam neki, hogy játsszon a következő filmemben, amit Bereményi Gézával éppen írtunk, jó történet volt, de soha nem lett belőle film. Jeanne egyre türelmetlenebb lett, már nem bánta volna, ha szedelőzködünk, idegesítette a feszültség, hogy mi egyre jobban becsíptünk, mert állandóan szaladgáltunk oda-vissza a lakás és a kocsma közt, ő meg nem ihatott. Elbúcsúztunk. Épp akkor csöngettek. Jeanne ajtót nyitott, ott állt a küszöbön Orson Welles, teljes életnagyságban. Hatalmas szakálla volt, a kezében pedig egy kétliteres üveg. Whisky. És látszott rajta, hogy ő már rendben van, vagyonis rendben van.

Jeanne, amikor meglátta a whiskyt, elsápadt, és kirohant az erkélyre. Mi ketten gyorsan elhúztuk a csíkot. Hát lehet, hogy azt a gyógyszert elfelejtette arra az estére, gondolom, Orson Wellesnek nem lehet ellenállni, vagy azt mondani, hogy ne igyon.

Apám kiment Moszkvába, onnan pedig Frunzéba. Mi is mentünk utána.

Frunze Kirgiziában van, Közép-Ázsiában, a kínai-afgán határnál.

Nem sokkal ezután apámat letartóztatták, anyám meghalt, és a papírjaink zömét lefoglalták az NKVD-sek, nyomuk veszett.

Már elkezdődött a háború, nem sokat vacakoltak a hatóságok, beírták, hogy én 1931-ben születtem. Mikor visszajöttem Magyarországra, sokáig nem ismertem az igazi rokonságomat. A nevelőanyánk, aki a húgommal együtt visszahozott, magyar nő volt, hithű kommunista, és nem akarta, hogy a rokonaimmal kapcsolatba kerüljek, mert ők katolikusok voltak, meg kispolgárok… mindenki tudja, milyen szörnyű, nyomasztó hazugságokban éltünk az ötvenes években. Később ez is oldódott egy kicsit, és találkoztam apám öccsével, akivel aztán nagyon összebarátkoztunk. Ő egyszer csak azt mondja:

– Idefigyelj, én vigyáztam rád, amikor te kicsi voltál, és szerintem te nem 1931-ben születtél, hanem 1932-ben vagy 1933-ban.

Nem foglalkoztatott a dolog. Ahhoz, hogy ezt kiderítsem, vissza kellett volna mennem oda, ahol elpusztultak a szüleim. De én csak akkor akartam visszamenni, ha csoda történik. Nem hittem, hogy az én életemben ez a csoda

megtörténik, hogy vége lesz a nagy Szovjetuniónak, és vége lesz a kommunizmusnak.

Amikor mégis megtörtént, visszatértem arra a helyre. Apámról Frunzéban utcát neveztek el, ez is nagyon érdekes, egy hosszú utca, a Mészáros László utca, ott, Ázsiában. Áll a ház is, amit ő épített sajátkezűleg, a tanítványaival.

Szobrász volt, kora egyik legtehetségesebb magyar szobrásza, nagyon fiatalon pusztult el, alig volt harmincéves, amikor elvitték. Ott áll az a ház, ma múzeum.

A kirgizek örültek nekem, mutattak mindenféle velem és velünk kapcsolatos dokumentumokat, és egyszer csak látom valamelyikben, hogy én 1934-ben születtem.

Mondtam magamnak: érdemes még néhányszor Kirgiziába utaznom, hátha még néhány évet fiatalodom.

Sosem derült ki, hogy apámat miért vitték el. Semmiért vitték el. Az egy ilyen rendszer volt. Akkor már elkezdődtek Moszkvában a nagy perek, és a külföldiek mind gyanúsak voltak. Ott, Kirgíziában, rajtunk kívül élt még néhány magyar család, azonkívül csehek, lengyelek, németek, olaszok is voltak. Nem mind volt kommunista, például apám sem volt soha kommunista, legföljebb baloldali gondolkodású ember. Ő – amennyire én tudom – két okból keveredett oda. Egyrészt igazi kalandor volt, ilyen szempontból hasonlítok rá, én is szeretek mozogni, utazni, mindenhol élni. A másik ok: őt nagyon érdekelte a magyarok eredete és az egész ázsiai kultúra. Oda akart menni, a bölcsőjéhez.

Megalapította a képzőművészeti főiskolát Kirgiziában, és tovább akart menni Kínába meg Japánba. De arra már nem maradt ideje. Rengeteg embert letartóztattak ott, elsősorban a külföldieket. A gyerekeket elvitték árvaházba, megváltoztatták a nevüket is, nekem szerencsém volt, mert én magyar maradhattam, és Mészáros Márta, de nagyon sok gyerek orosz nevet kapott. Így akarták eltüntetni a nyomokat.

Mikor a németek Moszkva alá értek, mindenkit evakuáltak onnan Ázsiába, Szibériába. Egyszer csak abban a házban, ahol mi laktunk – szegény anyám még élt egy darabig, gondozta a három gyerekét, mert miután apámat elvitték, két ikerhúgom született, anyám már terhes volt –, szóval, a házunkban megjelentek a magyarok. Volt egy icike-picike szobácskánk, és abban a kis szobában a későbbi egész magyar kormány megfordult. Rákosi kivételével szinte mindenki lakott ott rövidebb-hosszabb ideig: Gerő, Bebrics, Rudas László, Nagy Imre… Nagy Imre lánya, Erzsi, a barátnőm lett, együtt jártunk iskolába.

Egy csomó matrac volt a földre terítve, egymás mellett aludtunk. Persze, mi gyerekek nem tudtuk, hogy a jövendő magyar kormány hortyog azokon a matracokon. Iszonyatosan zord idők voltak, mindent jegyre adtak, örökké éhesek voltunk. Mi, gyerekek, a felnőtteket aszerint ítéltük meg: ki smucig, ki nagylelkű. Mert a fontosabb elvtársak azért valamivel nagyobb adagot kaphattak, mint a többiek. Tudtuk, hogy Bebricsék mindig eldugják, és el kell lopni tőlük. Gerőné nagyon csúnya asszony volt, de nagyon jószívű. Szétosztogatta. Révainé volt a legsmucigabb. Folyton szorongatta a cukrot, a kaját, nehogy eltűnjön.

Később, amikor már felnőttem, itthon éltem, nekem Gerő soha nem lehetett nagy ember, mert én tudtam, hogy smucig. Meg a Révai is hiába dumált, én tudtam gyerekkoromból, hogy ő rossz ember. Nagy Imre viszont jó ember volt, beszélgetett velünk, megsimogatott. A gyerekkori benyomáson nehéz változtatni.

VEREBES ISTVÁN

Sokan elképednek, ha elmondom, hogy jelen voltam, amikor a legkisebb fiam megszületett. Egy pillanatig sem jutott eszembe, hogy ne menjek, amikor a feleségem megkért rá. Ő jóval fiatalabb nálam, harmincéves, és úgy gondolta, hogy nagyobb biztonságban érzi magát, ha én ott vagyok vele.

Azok, akik részt vettek ebben a szülésben, egy Mészáros Márta nevű nőgyógyásznő – csak névrokona a filmrendezőnek –, és egy Annamária nevű szülésznő, két nagyszerű asszony, egészen ünnepivé varázsolták azt az egy-két órát.

Hála istennek, könnyű szülés volt. A látvány felejthetetlen. A történés méltósága és fenségessége, ahogyan az a piciny élőlény előbukkant. Máig is minden nap nézem, ahogyan szoptatja az anyja. Minden sejtje az anyjából van. Egyetlen egy kivételével. Ez a pici kis adalék jött belőlem. Különös érzés nagyon, hogy mégis annyira hasonlít rám is.

Ahogy előbukkant ez az emberke, olyan volt, mint egy perui isten-szobor. Még nincs életben, de valami fantasztikus összpontosítással akar jönni, ide közénk. Magyarázta a nőgyógyásznő, hogy nem minden gyerek akar jönni – van, amelyik maradna inkább. Ez a gyerek akart jönni, nagyon akart. Isten egyik áldása az, hogy ott lehettem a legkisebb fiam születésénél. Talán furcsa, hogy ez jut eszembe: Isten másik áldásának vélem, hogy teljesen véletlenül ott lehettem akkor is, amikor apám meghalt.

Már nagyon beteg volt, én egy vidéki fellépésről jöttem haza, még csak kilenc óra felé járt, gondoltam, apám még biztosan nem alszik, fölmentem, és

foghattam a kezét, mikor meghalt.

Tehát az utolsó másfél órát vele tölthettem, elbocsáthattam. Nem is kívánnék én az élettől semmi mást, mint hogy a fiam ott legyen, mikor majd én megyek el. Hozzáteszem: persze, tragikus volt. Soha eladdig haldoklót nem láttam.

Az a szomorú pillanat a maga drámaiságában mégis arra a másik, boldog pillanatra hasonlított. Az elmúlás, az eltávozás az életből nagyon emlékeztetett arra, amilyennek az életbe érkezés tűnt. Ez is volt annyira drámai, és volt annyira fenséges.

Apám az utolsó órájában már tulajdonképpen odaát volt. Az arcán olyasmi tükröződött, mint a születő csecsemőén, aki még nem érti, hogy hova érkezett. Apám se értette, hová indul. Ő már nem volt itt, a kisfiam még nem. Apám arcán is a perui isten-szobor vonásait véltem fölfedezni, ugyanaz a mély összpontosítás… Tulajdonképpen szép volt apám elmenetele, méltóságteljes. E két teljesen más, de fajsúlyában azonos élményt átélni, ez maga volt a létezés filozófiájának érzékelése. Hiszen e két pont – születés és halál – közé szorul be az emberi élet.

Az én földi jelenlétem lényege, hogy kapocs legyek az apám és a fiam között.

LÁNG GYÖRGYI

Nagypapám közszeretetnek örvendő sebész-főorvos volt Szegeden. Már csak emiatt is kötelezőnek éreztem, hogy megpróbálkozzam érettségi után a továbbtanulással, noha nem túl sok kedvet éreztem hozzá. Beadtam a jelentkezésemet a szegedi bölcsészkarra és a budapesti Színház- és Filmművészeti Főiskolára. A színművészetiről már március 15-én kirúgtak, mert akkor volt az első rosta, de a bölcsészkari kudarc története valamivel hosszabb. Akkoriban olyan volt a felvételi rendszer, hogy vihettél a gimnáziumból tíz pontot, és a felvételin is elérhettél tízet.

Nem tagadom, azért a szegedi bölcsészkarra jelentkeztem, mert némileg reménykedtem abban, hogy a papa és a nagypapa helyi népszerűsége majd segít egy kicsit. Vittem a gimnáziumból tíz pontot, ellenben amit a felvételin elértem, az egy elég alacsony szám volt: nulla. Tulajdonképpen boldog voltam, mert nem akartam bölcsészkarra járni. Akkor már egy ideje azt terveztem, hogy ha nem vesznek föl a színművészetire, akkor elmegyek dolgozni a bolondokházába, mégpedig a zárt osztályra. Oda vágytam. Komolyan!

Néztek rám a családban sajnálkozva, hogy milyen félresikeredett példányunk van, de azért szeretjük, a miénk. Elmentem Pesten a Róbert Károly körúti kórház kettes számú női elmeosztályára segédnővérnek, havi kettőezer-nyolcszáz forint plusz veszélyességi pótlékért.

Nagyon izgalmas volt. Már ott is híztam egy kicsit, mert volt nővér-koszt, meg beteg-koszt. Van, aki sejti a végét! Nekünk kellett etetnünk a betegeket,

akik nem mindig voltak olyan állapotban, hogy szerettek volna enni. Képzeljék, van olyan ember, aki úgy depressziós, hogy nem eszik. Még ilyet!… Az ő kosztja bizony megmaradt. De hát, világ csúfjára csak nem dobunk ki ételt! És akkor az… az úgy elfogyott.

Első héten én azt hittem az összes ápoltról, hogy teljesen normálisak, senkinek semmi baja nincs. Mondtam az orvosoknak:

– Milyen rohadt dolog itt tartani ezeket a szegény, egészséges embereket!

Maguk honnét veszik a bátorságot ahhoz, hogy bezárják őket?

Viszont amikor láttam, hogy az ápoltak zöme a második héten is ugyanabban a pózban van, ugyanazzal az arckifejezéssel, akkor megértettem, hogy azért egy segédnővér még nem tud mindent. Szerettem ott dolgozni, érdekes és sokszor megható élményeket szereztem.

Volt egy kislány, vérbajos szülők gyermeke. Mondták pedig a szülőknek, hogy talán nem kéne feltétlenül nekik gyereket csinálniuk, de hát ők nagyon szerettek volna gyereket. Amikor ez a kislány megszületett, már a nulladik pillanatban teljesen kakukk volt, a Lipótmezőn nevelkedett, és éppen akkor hozták a Róbert Károlyba, amikor én oda megérkeztem.

Nem tudott se beszélni, se olvasni, lényegében semmit nem tudott, egy rácsos ágyban élte le az életét. Nagyon izmos volt, és – mindennek dacára – a szeme fájdalmasan értelmes. Szóval, olyan volt az a gyerek, mint egy aranyos kis kutya. Első látásra kiválasztott, és nagyon bízott bennem. Ez jól esett nekem. A magaménak tekintettem ezt a beteget. Tudott egyetlen egy dalt, amit a Lipótmezőn megtanítottak neki, a *Mennyből az angyal-t*, onnan látszott, hogy bennem bízott, mert nekem sokszor előadta. Kis jóindulattal rá lehetett ismerni a szövegre meg a dallamra. Mindig vittem neki sütit, néha régi játékokat otthonról, minden, amit tőlem kapott, állandóan vele volt az ágyban.

Nagyon fájt, amikor – akkor már nem dolgoztam ott – egyszer később bementem látogatóba, és üres volt az ágya, már nem volt ő se ott. Megsirattam. Nekem a véremben van a seftelés, nem tehetek róla. Előző életemben biztosan keresedőféle lehettem. Voltak olyan idők nálunk, amikor a seftelés virágzó műfaj volt. Én még a pécsi színház nagyérdemű tagja voltam. Ki lehetett járni Bécsbe, kompjútereket és alkatrészeket vásárolni, aztán hazajönni és eladni. Ezt hetenként többször is megcsináltuk, imádtam. De kiderült egy nagyon fura dolog: a magyar állami joghézag. Amit hazahoztunk, becsületesen bevallottuk, másfél órát álltunk sorban, hogy elvámolják. Ki is fizettük, amit kellett. A vámpapírra ráírtuk, hogy eladásra kerül. Ennek ellenére egyszer kaptam egy figyelmeztetést: a hatóság az összes

bizományiban utánanézett, hogy én miket adtam el, és eljárás indul ellenem. Tudtomra adták, hogy az akkori szabályok szerint hiába vallottad be, és fizetted ki a vámot, ha ezt kettőnél többször csináltad, akkor már üzérkedőnek számítottál.

Én igazán nem csípem a politikát, az előző kormányt pedig a legkevésbé sem csíptem, de én nagyon sokat köszönhetek az MDF-nek, mert amikor őket megválasztották, amnesztiát kaptunk. Ezért nem vagyok REF-es.

Mostanában már nem seftelünk, nincs is rá időnk. Különben is, mindent behoztak a profi kereskedők, amit addig mi hoztunk.

BODROGI GYULA

Sokan azt hiszik, hogy aki vadászik, az nem szereti az állatokat. Pedig ahol vadászok vannak a világon, ott van vad, ahol nincsenek vadászok, ott nincs vad, mert ott az orvvadászok kiirtották.

A vadászok nemcsak lelövik a vadakat, hanem vigyáznak is rájuk. Télen etetik, gondozzák őket… különben is csak a golyóérett vadat szabad lelőni. Ennek ellenére tény, hogy amikor a puska ravaszát meghúzza az ember, akkor a másik oldalon haláleset van, föltéve, hogy a vadász célba talál. De ez a tragikus pillanat a vadászatnak csupán elenyésző részét képezi.

Egyszer hallottam, hogy itt az Andrássy úton, a vadászboltban német őz-sípok kaphatók. A vadász gyűjtő is, kell neki minden, ami a szenvedélyével kapcsolatos. Vásároltam én is egy őz-sípot. Elhoztam megmutatni. Ez az őz-síp. A vadász kiül, különböző őzhangokat ad ki a sípjával, és akkor az őzbak, aki nagyon kíváncsi, odajön, hogy megnézze a másik őzet.

Külön művészet élethűen fújni az ilyesfajta sípokat, vannak vadásztársaim, akik tökélyre fejlesztették. Én csak kezdő vagyok. Van itt nálam egy másik is, de ez. hallhatják, egészen más hangot ad, ez rókasíp, a hangja az egércincogásra emlékeztet, meghallja a róka, s rögtön odajön, mert az egeret nagyon szereti. Nem csak a macska szereti az egeret. van egy csomó dolog, amit többen szeretünk. Tehát megvettem az őz-sípot, kimentem a területre, leültem egy fatörzsre, jól éreztem magam, szép idő volt, keresztbe tettem az ölemben a puskát, gondoltam, előadok egy őzdalt. Fújdogáltam a sípom, egészen belefelejtkeztem.

Egyszer csak, körülbelül négy méterre tőlem, egy bokor mögül kijött egy hatalmas őzbak. Meglepődtem. Ilyen jól tudok én őzül?

Nyugodtan állt ott, fenséges pózban. Láttam a szemén, hogy gondolkodik. Az járhatott a fejében:

– Ezt a tuskót még nem láttam itt.

Én meg se moccantam. Ő vállat vont, elkezdett legelni. Megint rám nézett, kicsit arrébb legelt, még arrébb, aztán behúzódott a bokrok mögé.

Én még mindig rezzenetlenül ültem, és akkor jöttem rá, hogy ott a puskám az ölemben. De olyan szép volt az az állat, olyan jól néztünk egymás szemébe. Eszembe se jutott, hogy lelőhetném. Ő azon a területen nyilván sokat járt, és azt a valamit, ami én voltam, még sosem látta. Annyit hozzá kell tennem, hogy őfelőle fújta szél. Ha felőlem fújt volna a szél, biztosan megérezte volna a szagról, hogy ez nem egy tuskó, hanem… egy bunkó. Mondhatom, hogy ez az élmény az egyik legkedvesebb vadász-trófeám.

POLGÁR DÉNES

1944 október 15-én érkeztem haza a frontról – munkaszolgálatos alakulatnál voltam – szabadságra.

Nekem emberséges parancsnokom volt, néha kaptunk eltávozást. Aznap érkeztem Budapestre, amikor elhangzott a Horthy-proklamáció – vége a háborúnak. Nagyon boldog voltam, mások is. Élt Budapesten egy nagybátyám, odarohantam, kaptam civil ruhát, átöltöztem, és azonnal haza akartam utazni Győrbe.

De a Keleti pályaudvarig sem jutottam el, mert – mint ismeretes – akkorra a nyilasok átvették a hatalmat. Két olyan hónap következett, amit szeretnék kitörölni az emlékezetemből. Bujkáltam, elfogtak a nyilasok, ki akartak végezni a Dunaparton, az utolsó pillanatban a társam berántott a vízbe, sikerült sértetlenül kiúsznom.

Elkerültem egy svájci védelem alatt álló szükség-kórházba, amit egy iskolából alakítottak ki, ma megint iskola, a Wesselényi utca és a Kertész utca sarkán. A tüdőgyulladásból kigyógyított egy kiváló belgyógyász, dr. Strauss Mire, később egyetemi tanár, és ott értem meg a fölszabadulást is.

Ezt megelőzte a nagy rettegés időszaka. A januári napokban már borzasztóan féltünk, bármely percben betörhetnek a kórházba a nyilasok vagy az 55, és kinyírhatnak bennünket. Kaptunk híreket: egy budai kórházban meg is gyilkolták a betegeket. A rettegés hatására a fiatalabb orvosok, ápolók, gyógyult betegek körében szexuális szabadosság kezdődött, hiszen talán csak hetek vagy napok vannak hátra, azt legalább élvezzük ki.

Az én párom egy ápolónő volt, aki néha megszerezte az egyik orvosi szobát, abban volt egy nagy kincs: egy matrac. Január 14-éről 15-ére virradó éjszaka ezen a matracon tartózkodtunk. Na most, folyt az ostrom… értem, miért nevetnek… nem úgy gondoltam. Az az ostrom már nem folyt, csak feküdtünk összeölelkezve, amikor belépett egy szovjet tiszt, kezében zseblámpával, mögötte két géppisztolyos katona. Német bujkálókat kerestek. Ránk világított a tiszt, aztán intett a kezével: folytassák. Folytattuk, és számomra a háború így ért véget. Rhodesia 1980-ban alakult át Zimbabwévé. Én akkor Genfben csináltam egy interjút Mugabéval, ő lett később a miniszterelnök, s utána Nkomóval, a másik fontos politikusukkal. Az interjút végighallgatta sok újságíró, aki ott összegyűlt a genfi Intercontinentalban.

Nkomo ezután azt mondta:

– Jöjjön föl velem, kérem, a szobámba.

Az újságírók hegyezték a fülüket, nem értették, mit akarhat a magyar újságírótól a fontos politikus. Huszonöt percig voltam a szobában. Amikor kijöttem, megrohantak az újságírók, kérdezték, hogy mit mondott nekem Nkomo. Én viszont:

– Sajnálom, semmit nem árulhatok el.

Amerikai filmekben látni ilyesmit, hogy az újságírók megrohannak valakit, akit befolyásosnak vélnek, kérdezik, mi történt, ő pedig nem felel. Hiába erősködtek, én sem adtam felvilágosítást:

– Uraim, egy szót sem szólhatok.

Sok kollégám azt hitte, hogy nem is újságíró vagyok, hanem valami ügynök, aki a nagyhatalmaknak viszi a titkokat tovább.

Mi történt a huszonöt perc alatt?

Nkomo azt mondta, hogy a fia Budapesten tanul az orvostudományi egyetemen, nem vinnék-e neki haza némi pénzt, tudniillik az átutalás Magyarországra igen komplikált, ezért velem küldene néhány száz dollárt, ha megtenném neki ezt a szívességet.

– Semmi akadálya.

Benyúlt a zakójába, hogy elővegye a pénztárcáját, de a pénztárca nem volt ott. Elkezdte keresni. Kinyitotta a szekrényt, minden ruháját átkutatta. Kinyitott minden fiókot. Fölforgatta az iratokat, a fehérneműt. Hiába, nem találta a pénztárcát. Leült, verejtékezve gondolkozott, hol hagyhatta.

Végül eszébe jutott valami, s az a nagydarab ember bemászott az ágy alá. Ott volt a pénztárca. Hogy miként kerülhetett oda, arról fogalmam sincs. Ideadta a pénzt – ez tartott huszonöt percig.

REVICZKY GÁBOR

Az első lökést az állatok iránti szeretethez Homoki Nagy István *Cimborák* című csodálatos filmje adta. Pici gyerek voltam, de a film hatására nekem is azonnal szükségem volt egy ugyanolyan vizslára, amit Fickónak hívtak, és egy ugyanolyan tacskóra, amit Pletykának. Pletyka nem pontosan úgy sikerült, nem fekete-sárga tacskó lett, ahogyan a filmben, hanem világosbarna.

Keresztapám egy vadászat után – ami neki jól sikerült, a kis őzikének pedig rosszul: elvesztette az édesanyját – hazahozott egy gidát. Mucusnak neveztem.

Tatabányán laktunk, a Ligetsoron, ahol a bányamérnökök éltek 1939-ig. Csodálatos villák voltak ott, magánkézben volt a bánya, és akkor furcsa módon jól ment. A bánya igazgatójának Siklóson volt a nyári rezidenciája, ami ugyanolyan stílusban épült, mint a Vígszínház, és akkora volt, mint a kecskeméti színház.

Mi egy bányamérnök villájába költöztünk. Hatalmas, gyönyörű kert volt ott, ahol Mucuska vidáman éldegélt. Tapasztalhattuk, hogy az őznél jobb házőrző nincs a világon. A kutyáim semmit nem csináltak. Az őz senkit nem engedett be. Ha jött a postás, szétszedte a kaput.

Kiderült, hogy bak. Mikor elkezdtek nőni a kis szarvacskái, akkor veszélyessé vált. Nagymamám – akkor már édesanyám nem élt – huszonnyolc naponként abba a bizonyos állapotba került, vagyis eljött a menzesz ideje. Akkor a Mucus ideges lett, neki is ment.

A bakok gyakran megtámadják a nőket. A *Nimród* vadászújságban sok cikk jelent meg ilyen esetekről, őzbakok meg is öltek nőket. Azt hitték a rendőrök, hogy gyilkosság, késszúrásnak gondolták, de aztán kiderült, hogy egy gyilkos bak volt. Azért is lövik le az olyan bakokat, amelyeknek nem villás, hanem egyenes a szarvuk.

Mucuskát, miután így veszélyessé vált a nagymamára, legnagyobb bánatomra el kellett távolítani. Keresztapám elvitte egy lőszerraktárhoz. Akkoriban Tatabányán rengeteg lőszerraktár volt, ugye robbantani kellett a bányában. 1956- ban aztán kiderült, hogy fegyvereket is őriztek ott.

A lőszerraktárra két őr vigyázott. Mucuska az egyik embert elfogadta, a másikat nem. Megtámadta, és a támadás olyan súlyos volt, hogy az őr fegyvert rántott, és lelőtte Mucuskát. Emiatt ölre mentek a reggeli váltóőrrel. A nagy veszekedés végén aztán egy vörösboros őzpörköltbe torkollott szegény Mucuska élete. Minket nem hívtak meg…

Anyám huszonnyolc éves korától súlyos beteg volt. Skizofrén. Ha engem látni akart, közölte az egész családdal, de mire odavittek, addigra teljesen kikapcsolt, és üres tekintettel bámult rám, mintha meg sem ismert volna.

Sokszor megtörtént vele, hogy teljesen kikapcsolt az agya egy időre. A halála is egy ilyen esettel kapcsolatos. A bíróság természetesen elválasztotta anyámat és apámat, mert anyám orvosi szempontból nem volt alkalmas arra, hogy egy családdal együtt éljen, szörnyű jelenetek voltak, bántalmazta nagymamámat, lehetetlen helyzet volt. Mindenesetre anyámat külön költöztették.

Egy Dorog-Tatabánya futballmérkőzés után Jóska, az egyetlen bátyja, meglátogatta őt. Feltételezhetően anyám akkor is kikapcsolt állapotban volt, a bátyja hiába kopogott, nem nyitott neki ajtót. Elindult haza. A focidrukkerok általában isznak a győzelemre vagy vereségre, Jóska tehát illuminált állapotban lehetett, de biztosan nem volt részeg, soha nem ivott annyit.

Mikor a vasúti kereszteződéshez ért, már leengedték a sorompót. Jóska azonban átmászott rajta, ahogyan szokott. Jött a vonat. Jóskán egy kigombolt ballonkabát volt, ez lett a veszte. Nem ütötte volna el a vonat, de az elsuhanó szerelvény által keltett légörvények megszívták a kigombolt ballonkabátot, a szárnya beleakadt egy lépcsőbe, az lerántotta Jóskát a földre, és szerencsétlenségére a halántékát ütötte meg. Azonnal meghalt.

Valaki elmesélte anyámnak, hogy Jóska őt jött látogatni, és anyám nyilván rögeszmésen úgy dolgozta fel ezt a történetet, mintha ő volna a hibás. Egy napon – teljesen tudatosan egyébként, mert megfürdött előtte, fölvette a legszebb ruháját – kiment a Tatabánya-Alsó vasútállomásra, és a Wiener

Walzer elé vetette magát, hatvan méterrel előbb, mint ahol a bátyja végezte, és pontosan ugyanott tette le a vonat, ahol a bátyja halt meg.

ILLÉS GYÖRGY

Valaha a plakátokra kiírták az ember díjait, kitüntetéseit. Az egyik korai filmem plakátján például ez olvasható:

Új győzelem felé. Film a Magyar Dolgozók Pártja Kongresszusára.

Főoperatőr Illés György, Kossuth-díjas élmunkás.

Én tehát körülbelül egyszerre lettem élmunkás és Kossuth-díjas. Akkoriban a híradónál dolgoztam. Ez az úgynevezett MAFIRT híradó volt. A háború után, 1949- ig vagy 50-ig, külön filmhíradója volt a Kisgazda Pártnak, a Parasztpártnak, a Szociáldemokrata Pártnak és a Kommunista Pártnak. Nagyon sokat dolgoztam, és minthogy igen kevesen voltunk, hamar rám került a sor az élmunkás-kitüntetés osztásakor.

Ami a főoperatőrt illeti, ez semmit se jelentett, így írták ki a film főcímére, de nem járt több munkával vagy gázsival. Egyébként még egy kitüntetést kaptam, viszonylag fiatalon. 1949-ben Budapesten volt a VIT, a Világifjúsági Találkozó. Szovjet-magyar koprodukcióban készítettünk erről az eseményről egy filmet, volt egy szovjet rendezőnő, egy szovjet vezetőoperatőr, továbbá egy magyar rendező és egy magyar vezetőoperatőr, utóbbi én voltam.

A filmnek szép sikere lett, és Sztalin elvtárs jóvoltából Nemzetközi Békedíjat kaptunk. Ez igen jelentős, nagy díj volt akkor, komoly ünnepség keretében adták át, 1950 januárjában, Pietro Nenni és Jorge Amado is eljött, ők nyújtották át nekünk.

Gyülekeztünk az ünnepségre a Fészek klubban, egyszer csak odajött hozzám egy sötét ruhás úr, és azt mondta:

– X. Y. vagyok, Illés elvtárs, a Központi Bizottság megbízásából, és azt a tiszteletteljes javaslatot terjeszteni elő, hogy a Nemzetközi Békedíjból tegyen egy fölajánlást a koreai háború javára.

Ez készületlenül ért. Azt feleltem:

– Nagy örömmel, de hát én nem tudom, mennyi a díj… – őszintén szólva addig azt se tudtam, hogy pénzzel jár.

X. Y. elvtárs csodálkozott:

– Ne vicceljen, a Nemzetközi Békedíj pontosan tizenkétezer forint.

Tátva maradt a szám. Ez óriási összeg volt abban az időben. Megkérdeztem:

– X. Y. elvtárs, önök mennyire gondolnak?

– Kétezer forintra.

– Rendben van.

Másnap vezércikkben jelent meg a *Szabad* Nép-ben, hogy Illés György főoperatőr elvtárs példamutatóan fölajánlott kettőezer forintot a koreai háború javára. Nem tudom, mi történt azzal a pénzzel, de a koreai háborút hamarosan befejezték.

Még így is maradt nekem tízezer. Mi a feleségemmel a Benczúr utcában laktunk, egy olyan házban, amit tán két hónappal azelőtt megkapott a Vegyész Szakszervezet, fölszólítottak, hogy költözzünk ki. Lakást keresgéltünk. Közben forgattam Bán Frigyessel a *Felszabadult föld* című filmet, a *Talpalatnyi föld* folytatását. Bán Frigyes tudta, milyen gondjaim vannak, mondta egyszer, hogy abban a házban, ahol ő lakik, van egy eladó lakás. Az a ház egyébként éppen szemben van a Magyar Filmgyártó Vállalattal, vagyis a munkahelyemmel. Máig bejárok, a H.S.C.-nek, a Magyar Operatőrök Társaságának is ott a székhelye.

Én másnap már ott voltam, megvettem azt a lakást – hatezer forintért. Azóta is ott élünk, bár az unokám néha azt mondja, hogy egy ekkora művész, mint én, lakjon a Rózsadombon. De én maradok.

Sztalin elvtárs sok rosszat tett, de az én lakáshelyzetemet áttételesen megoldotta.

PSOTA IRÉN

Véletlenül születtem, anyámnak akkor már volt két fia és egy lánya. Fogadott gyerek volt az édesanyám, a malmosék fogadták be. Egy nagyon elegáns pólyában tette ki valaki azt a csecsemőt, így a korát sem lehetett pontosan tudni. Nagyon odavolt az édesanyám, amikor én megmozdultam, nem számított rám. De mondták neki:

– Psotáné, tartsa meg, hátha ebben lesz a legnagyobb öröme.

És talán így is lett.

Nagyon szeretetre éhes gyerek voltam.

Mindent megettem magam körül. Bogarat, virágot… Vannak olyan országok, ahol eszik a virágot, de én ezt akkor még nem tudhattam. Az éhségem összefüggött a szeretetéhséggel. A könyvemben azt írtam: aki szeret, az etet. Ezt gyerekkoromban egészen komolyan így éreztem. Amikor nem szeretnek, akkor főzök magamnak.

Annyira mindenevő voltam, hogy iskolás koromban elhívtak előevőnek rossz evő gyerekekhez. Volt köztük egy nagyon istenes lány. Együtt mentünk a templomba. Néztem, milyen szépen imádkozott, nagy átéléssel. Elirigyeltem tőle. Úgy éreztem, ezt én jobban tudnám, és én még nagyobb átéléssel imádkoztam. Talán ez volt az egyik első komoly színészi alakításom.

Négyéves koromban kivittek a Népligetbe, és a Káposztás Zsuzsi bódéja előtt táncoltam, énekeltem. Odajött egy bácsi, azt mondta:

– Szeretném, ha ezt a kislányt elhoznák az iskolámba, nagyon tehetségesnek látom!

Erről szó sem lehetett, villamosjegyre se jutott pénz. Később derült ki, hogy a híres Lakner bácsi volt. Nem bánom, hogy így alakult. Sok minden, amit gyerekfejjel kiadhattam volna magamból, máig megvan bennem.

Még gyerekek voltunk a nővéremmel, amikor elvitt minket édesanyánk egy jósnőhöz. A jósnő rólam azt mondta:

– Ez a kislány nem lesz boldog az életében, három férje lesz, de nem lesz boldog velük, viszont nagyon nagy színésznő lesz.

FISHER IVÁN

Fölhívott Mihály András, akkor ő volt a budapesti Operaház igazgatója. Jellegzetes rekedt, agyondohányzott hangja volt.

– Iván, vállald el a *Don Giovanni-t.* Van egy nagyon modern, avangárd, orosz rendező, úgy hívják, Ljubimov, nehéz ember, nem engedhetem össze akármilyen karmesterrel. Ezt csak te tudod megoldani.

Már az első beszélgetésünk is különleges volt. Mihály András irodájából hívtuk fel. 1982-ben történt: interurbán,

Moszkva, nehezen kaptuk meg. Recsegett a vonal. Hallóztam egy darabig. Semmi.

Végre megszólal egy vékonyka női hang, erős orosz akcentussal, tört magyarsággal:

– Hallo, itt Olga. Itt mellettem ül Mester, én fogok fordítani.

– Jó napot, Olga. Az érdekelne, hogy Ljubimov úr mit gondol a *Don Giovanni*- ról, az operáról, milyen gondolatai vannak.

– Pillánát!

És hosszú csönd. Nagy sokára visszajön:

– Hallo. Mester azt mondja, lehetne-e egy kis tér a zenekari árokban üres. Gondolkodtam. Mihály András mellettem drukkolt.

– Éppenséggel lehet… milyen nagy legyen az az üres tér?

– Pillánát.

Csönd. Aztán:

– Mester azt mondja, mit gondol ön, lehetne-e egész zenekari árok üres?

– Hát nézze, Olga, mondja meg neki, hogy felőlem lehet üres a zenekari árok, de akkor hova tegyük a zenekart?

– Pillánát!

Csönd. És:

– Mester azt mondja, ön hova szeretné rakni a zenekart?

– Olga, mondja meg Ljubimov úrnak, hogy én legszívesebben a zenekari árokba tenném őket, de ha valamilyen oknál fogva neki más kiváló gondolatai vannak, bárhová rakhatjuk a zenekart, akár a színpadra is.

– Szóval ön színpadra szeretné rakni a zenekart?

– Kérem, ne túlozzunk, én csak azt mondtam, ha szükséges, elhelyezhető a színpadon is. De kérdezem, hogy akkor hol lesz az akció?

– Pillánát.

Megint motyorásznak, jó sokáig. Aztán:

– Ljubimov úr azt mondja, ne aggódjon, ő megoldja azt, lehet színpadon a zenekar.

És tényleg a színpadra került a zenekar. Mert – mint később kiderült – Ljubimov egy hatalmas tüzet akart, amikor Don Giovanni a pokolba elsüllyed, és akkor a zenekari árokból kitörtek a lángok.

Az egész próbafolyamat ilyen meglepően folyt. Az első találkozásunk ugyancsak felejthetetlen.

Mihály András megint fölhívott telefonon:

– Iván, kérlek, gyere be. Nagy baj van. Az a probléma, hogy Ljubimov egy elkényeztetett, igazi nagy sztárrendező. Nem fog abba belenyugodni, hogy nálunk két szereposztás van. Mi sokszor adjuk majd a *Don Giovanni-t*, egy szereposztással nem lehet megoldani. Ha viszont ő csak az egyik szereplőgárdával hajlandó dolgozni, az katasztrófa. Különben is Gáti Pista lesz az egyik Don Giovanni, őt most nem engedtem el külföldre, volt valami nagyon-nagyon fontos meghívása, és mondtam neki, hogy nem mehet, ha most Ljubimov csak Melissel akar dolgozni, akkor mit mondok Gáti Pistának?

– András, te vagy az igazgató, én szívesen elvezényelem az előadást, de ezeket a dolgokat neked kell megoldanod.

– Azért légy szíves, segíts! Most jön Ljubimov, fél óra múlva, beszéljük meg vele valahogyan, értse meg, hogy milyen körülmények között kell itt dolgozni. Bementem. A szép, nagy igazgatói irodában leültünk hárman, illetve Olgával négyen. Mihály András aggódva nekifog:

– Kedves Ljubimov mester, nagyon örülünk, hogy intézményünkben üdvözölhetjük.

Olga suttogva fordítja az egészet. Ljubimov csak annyit felelt:
– Hmmmm.
– Énekeseink is nagyon örvendeznek, hogy önnel dolgozhatnak, mindkét szereposztásbeli énekeseink.
Olga csak fordít, Ljubimov rezzenéstelen arccal hallgatja.
– Például, itt van mindjárt a Don Giovanni szerepe. Ugye, két Don Giovannink van… a premieren Melis György énekli, nagy egyéniség, kiváló énekes, már sok rendezővel dolgozott ezen a darabon, többek között Felzensteinnel is.
Itt Ljubimov megszólalt:
– Á, á, Felzenstein.
Mihály András csak magyarázta tovább:
– Melis György óriási egyéniség, imádja ezt a művet, és a közönség kedvence. – nagyot nyelt. – És a másik Don Giovannink, aki ugye átveszi a szerepet, Gáti István, szép, fiatalabb férfi, gyönyörű hangja van, kiváló megjelenés, igazi színpadi egyéniség, és ő is nagyon örül annak, hogy önnel dolgozhat.
Olga fordít, aztán Ljubimov dünnyög neki valamit, mire Olga, magyarul:
– Mester azt gondolja, igen originális, kiváló ötlet. Legyen két Don Giovanni.
Egy öregebb és egy fiatalabb!
Mihály András idegesen a fejéhez kapott:
– Várjunk csak, hát szóval az egyik énekli a premiert, a másik a második előadást.
– Nem, Mester azt gondolja, valóban kiváló ötlet, egyszerre kettő a színpadon.
Mert akkor látjuk, hogy milyen fiatalon, és milyen lesz öregen! •
És hiába erősködött Mihály András, az előadásban tényleg két Don Giovanni szerepelt.
Egyszer azt találtam ki, hogy amikor a *Csodálatos mandarin-t* játssza a Fesztiválzenekar, ne csak a zenét hallgassa a közönség, hanem a történetet is végiggondolhassák. Szereztünk egy olyan számítógépes felirat-gépet, amilyet az operaházakban használnak, és miközben játszott a zenekar, olvashatták a nézők a teljes szöveget. Nagy siker volt. Vittük körbe a világban.
Eljutottunk Brüsszelbe is. Ott rögtön figyelmeztettek a szervezők:
– Vigyázat, kétnyelvű ország. Itt flamandul és franciául beszélnek. Szó se lehet arról, hogy csak az egyik nyelven legyen kiírva, mert akkor a másik csoport megsértődik.

Nem baj, a szakemberek megcsinálták, hogy két sorban fusson a szöveg, fölül flamandul, alul franciául. Amikor megérkeztünk, a szervezők aggodalmaskodtak:

– Biztos nem lesz ezzel semmi baj? Eljön a koncertre a királynő is!

Megnyugtattam őket. Mindent többször ellenőriztünk.

A zenekar háta mögött, a fejük fölött ment a fölirat a hosszúkás táblán. De néhány sor közönség a színpad két oldalán is ült. Vezényeltem az előadást, néha beleolvastam a szövegbe, de általában a zenével foglalkoztam. Egyszer csak föltűnt, hogy a színpadon ülő nézők szinte egy emberként megnézik az órájukat.

Mi ez? Akkor fölnéztem a táblára, látom, a flamand szöveg megy rendesen, de a francia szöveg helyén az olvasható: 9 óra 03.

Te jó Isten, mi történhetett? Eszembe jutott, említette a számítógépes mérnök, hogy csak akkor lehet gond, ha áramkiesés van. Az esetben a program a betáplált szöveggel újraindul, és addig a gép átmenetileg az órát mutatja.

Talán azért, mert annyira akartuk, hogy ne legyen baj, a szerkezet megbolondult. Az óra is eltűnt, megjelent egy C betű, aztán még több is. Fölül ment a flamand szöveg tovább, alul pedig az villódzott: CCCCCCCCC. Majd ez abbamaradt, megjelent a fölirat – magyarul -: Képújság.

Integettem a pultnál álló embernek, hogy állítsa le! A zenészek nem értették, mit mutogat ez az Iván? Ők persze háttal ültek ennek az egész rémdrámának. Egy idő után visszajött az óra, a pontos idő.

Azt hittem, kész, vége, megbuktunk, ide soha többé nem tesszük be a lábunkat.

De másként alakult. Aznap este kirobbanó sikerünk volt. A kritikusok is kegyesek voltak. Az egyik azt írta:

Milyen figyelmes ez a magyar zenekar, nemcsak a történetet feliratozta, hanem arról is informáltak minket, hogy *pontosan 9 óra 03-kor szakadt félbe a francia szöveg.*

RAKSÁNYI GELLERT

Van az Operával rézsút szemben egy bankfiók. Egy este – jónéhány éve történt –, arra jártam, a Tokaji borozóból jöttem, láttam, hogy egy picike ember támasztja az üvegablakot. Odamentem, akkor derült ki, hogy az én drága Gyenge Árpi barátom és kollégám.

Aznap volt bemutatójuk. Nagyon- nagyon be volt csípve. Kérdeztem tőle:

– Na, hogy ment? Siker volt?

Legyintgetett:

– Még a bankett is megbukott…

Megragadta a kezemet, nem tudtam, mit akar. Fölmászott a hátamra, és kiadta a parancsot:

– Moulin Rouge!

Jó, vittem engedelmesen a Moulin Rouge-ba. Ott egy hatalmas ajtónálló nem akart beengedni:

– Maga még csak-csak, de a csomag marad.

Gyenge Árpi mindennek lehordta, de hiába. Visszakerültünk az utcára. Akkor Árpinak új ötlete támadt:

– Búsuló Juhász, taxi.

Hát, fölvittem a Búsuló Juhászba. Leültettem egy asztalhoz. Az volt az utolsó szava:

– Kéknyelű! – és rögtön elaludt.

Én azt a kéknyelűt is megittam. Gondoltam magamban, nálam van a holnapi rádió-szerepem, kicsit átnézem. Pedig nagyon nehéz ám becsípve

tanulni. Részegen még nehezebb. Olvasgattam. Egyszer csak Árpi fölemelte a fejét:

– Mit tanulsz?

– Nem tanulok, csak átfutom a holnapi rádiót.

Odanéz a példányra, azt mondja, nagyon határozottan:

– Hülye vagy, ez nem rádió, hanem televízió.

– Honnan veszed?

– Mert rendes papírra van gépelve. A rádióban azt a vacak átütős papírt használják… – és már újra hortyogott.

Elgondolkodtam. Ebben speciel igaza volt, a rádiós szerepeket tényleg olyan vékony, puha papíron szokták adni, sokat mérgelődtünk miatta, amikor lapoztunk, bezizegett a mikrofonba, újra kellett venni.

Annyira megzavart ezzel a mondatával, hogy hitelt adtam neki, és ott éjjel, részegen megtanultam az egész szerepet a Búsuló Juhászban.

Másnap a rádióstúdióban kérdi a rendező:

– Na, Kutyu, hol a példányod?

– Hát. Nem kell.

Mondani kezdtem kívülről. Ez volt az első mondatom (amit az ember részegen tanul meg, azt sosem felejti el):

– *Piffradel Standartumführer vagyok, és Kaltenbrunner bizottmányi főparancsnok úr megbízásából gróf Stauffenberg ezredest kell elvezessem a Prinz Albert Strasséra*.

A kollégák dőltek a röhögéstől. Major Tamás rögtön leült a földre:

– Mi történt?

– Részegen megtanultam kívülről.

Major fogta a fejét:

– Kutyám a szakmai becsület áldozata lett.

CSEH TAMÁS

Annak idején persze én is játszottam rock zenekarban. A méltán híres *Blue* Star-ban. Aztán a *Sztereó*-ban. Ami ugyanaz a zenekar volt. Mi akkor ezt a fogalmat még nem ismertük, valamelyik zenekari srác jött, mesélte, hogy van már sztereó megoldás, kétfelől szól a hang, mondtuk, hú, akkor legyen a nevünk Sztereó, mert nagyon titokzatos és főként dögös névnek tűnt. Aztán visszaváltoztattuk *Kék Csillagra*, így az eredeti *Blue Star* visszatért, de már magyarul.

Ez a zenekar gyári művelődési házakban játszott, néha gólyabálokon.

Shadows számokat adtunk elő, *Hurricanes*- eket, és más akkor divatos rock együttesek dalait. Én voltam a ritmus gitáros, énekeltem is, főleg Elvis számokat, de néhányat Cliff Richardtól is. Az angol szövegeket nem tudtuk, inkább csak halandzsáztunk, utánozva azt, amit a Szabad Európából vagy a Luxemburgból sikerült lekagylóznunk – akkor így mondtuk. Nagy idők voltak. A zenekar még nem túlságosan különbözött a nézőktől, néha egy-egy srác feljött hozzánk, és akkor ő énekelt.

Az Andrássy úton, az Építők székházában játszottunk, épp a *Twist andShout* című *Beatles* számot, nagyon nehéz volt énekelni, ráadásul nem is tudtuk, különösen a szöveget. De a nagy hangzavarban ez nem volt baj. Szerdahelyi Péter, aki szaxiszott, hirtelen letette a hangszerét, és otthagyott minket. A szünetben mentünk utána, kérdeztük:

– Mit játszunk a következő menetben?

Mire ő, halálosan komolyan:

– Nem játszunk többet.

Láttuk, hogy ez nem tréfa, mert becsomagolta a szaxofont, és elment. Rá öt percre az egész zenekar elvonult, így az utolsó turnust már nem tartottuk meg. Ez volt a Kék Csillag utolsó ragyogása.

Kiderült, hogy Szerdahelyi Péter disszidálni akar. Engem is bevont ebbe a titokzatos tervbe. Ő már megszervezte, hogy egy vasutas ismerőse titokban lecsavarozza egy vagon tetejét a Wiener Walzer nemzetközi vonaton, oda bebújhatunk, fejenként háromezer forintért. Akkor ez nagyon új dolog volt. Ma már megszokott, hogy ide-oda becsavarozzák magukat az emberek. Közeledett az indulás napja, én hosszú habozás után maradtam, rettenetes volt ezt megmondani a barátaimnak, fölért egy árulással. Maradtam tehát, ők pedig kimentek, így, a vagon tetejébe csavarozva.

Római katolikus vagyok, és most már azt mondom: hívő ember. Nem mindig volt így. Vallásosan neveltek, tizenhat éves koromig ministráltam, ennek az lett a következménye, hogy azután széles ívben kerültem a templomokat, sokáig feléjük se néztem.

Eltelt húsz év, vagy még több, az életem zajlott, összegyűlt benne sok kosz, rosszaság. Esendő voltam, rengeteg csúfságot követtem el. Megvetettem magamat.

Egy délután a Krisztinavárosban jártam, elhaladtam a templom előtt.

Megálltam. Bementem. Pedig tudtam, hogy ide nekem nem illene, hiszen én megszegtem valamennyi parancsolatot, kivéve az ötödiket, énrám joggal haragudhat Ő. Valószínűleg ugyanúgy megvet, ahogyan én magamat, szóba se áll velem.

Odabenn jó hűvös volt, és egy lélek sem. Leültem a leghátsó padba, vártam, mi lesz, mindjárt szól Ő, hogy takarodjak az Ő házából. Belül gnómnak éreztem magam. Teltek a percek, nagyon jól esett a csönd, nyugalom volt, béke. Mondtam neki:

– Hát, itt vagyok.

Nem történt semmi. Lassacskán felbátorodtam, elmondtam magamban pusmogva mindent, ami nyomott belül. Elmondtam, hogy nem tudom, mi a teendőm. Szépen végighallgatta, csöndes volt, szelíd, békés és simogató.

Egy óra múlva, amikor onnan kijöttem, úgy éreztem, mintha megfésültek és megmosdattak volna. Úgy éreztem, mi tényleg beszélgettünk. Azóta gyakran beszélgetünk. Tréfás nagyhatalmú úr, megértő, bölcs nagyapó. Bízom benne. Lehet Őhozzá fordulni bárhol, akár autóban, vezetés közben is, nem kell templomba menni. Imádságaim nem szabályosak, de azért imák. Ez

nekem egy biztos pont, eligazít a nagy rendetlenségben. Remélem, hogy nem haszonleső vagyok, hanem hívő.

HOLLÓSI FRIGYES

Nem sok olyan rendőr van, mint én, aki mindig mindent kinyomozott.

Amióta a Kisváros-ban játszom, gyakran őrnagy úrnak hívnak, akkor is, ha nem vagyok szolgálatban…

Egy időben rendőrautóval hoztak-vittek Szigetvárra, a forgatás helyszínére. Egyszer az egyenruhás rendőr, aki a kocsit vezette, nagyon fáradt volt, hatalmasakat ásított. Mondtam neki:

– Vezetek én, aludjon egy kicsit.

Nem akarta, mert ez szabálytalan, de a végén mégis helyet cseréltünk. Vezettem a rendőrautót, bekapcsoltam a szirénát, ha kellett, ha nem, mindenkit lezavartam az útról. Hirtelen megértettem, milyen nagy hatalom és felelősség ilyen autót vezetni.

Tulajdonképpen élveztem. Főleg azt, hogy milyen arcot vágtak a többi kocsiban, amikor már lehagytam őket. Én ugyanis színes atlétatrikóban, New York feliratú baseball sapkában ültem a szirénázó rendőrautó volánjánál.

Beértünk Zalaegerszegre, végre piros lámpa, ki tudtam használni a megkülönböztető jelzéseimet. Ott állt két spicces ember, a kocsmából léptek ki. Azt mondja az egyik:

– Na látod, mondtam én, hogy rendőr!

Az autóm csomagtartója mindig tele van horgászbotokkal, mert akárhol látok egy kis vizet, rögtön horgászhatnékom támad. Halat nem fogok, az nem is érdekel annyira, csak szeretek ülni, nézni a vizet, bámészkodni. Nagyon megnyugtat. Néha a csalit is benne felejteni. Ha például ottmarad a légynyű,

más-néven csontkukac, és már kikelnek a legyek a dobozban, az elég büdös tud lenni.

Én nagyon ügyetlen horgász vagyok, nem is szeretem, ha látnak. Olyan helyet keresek, ahol nincsenek túl sokan. Egyszer kimentem a Velencei tóra, olyan időpontban, amikor föltehetően senki nincs a parton. Akkor még a Velencei tó nem volt így megmentve, alacsonyabban állt a víz. Több órát elvacakoltam, azután bedobtam a horgot. Üldögéltem. Láttam, hogy néhányan úsznak, meleg volt, én is beugrottam. Fölfrissültem, ki akartam jönni, de egészen egyszerűen képtelen voltam fölkapaszkodni a betonperemre. Bármily nevetséges, nem sikerült. Próbáltam nekifutásból, illetve nekiúszásból, hiába. Szégyen… most úszhatok el egészen a strandig.

Ahogyan ott tempóztam, ült a parton egy vékony emberke a kisfiával, horgásztak. Mondom neki:

– Spori (mert a horgászat sport, ugye, és mindenki sporttárs), legyen szíves, segítsen, nem tudok kimászni.

Mire a kissrác:

– Az én apukám magától is ki tud mászni!

– Igen, apukád fiatalabb is, soványabb is.

Na, a horgász nyújtotta a kezét, megfogtam, úgy zuhant be fejjel, mint egy kődarab. És ő sem tudott kimászni. Kicsit odébb megroggyant a beton, kiállt belőle egy rozsdás vasrúd. Ő abba kapaszkodva nagy nehezen kimászott, és hasonfekve végül engem is kisegített.

Visszakullogtam a botomhoz, hát, csodák-csodája, épp kapásom volt, ami nagy szenzáció, szinte soha nem fordul velem elő. Kihúztam egy pontyot, egészen a partig. Akkor jöttem rá, hogy a merítőhálóm kölcsönadtam Újlaky Dininek, nem tudom kiemelni a halat. Most mit csináljak? Ha beugrom, a pontyot kitehetem, de én hogy jövök ki?

Próbáltam pipáltatni a halat – ki-kihúzni a vízből, hogy megdöglesszem szegényt –, ő gondolt egyet, valahogyan leszabadult a horogról, és elúszott.

HARKÁNYI ENDRE

Két ember jelentett különösen sokat nekem, legalábbis a színészettel kapcsolatban.

Az egyik Radványi Géza filmrendező, az ő *Valahol Európában* című filmjével lettem közismert, még gyerekfejjel, én voltam az a kissrác, aki mindig azt mondta:

– Könyörgöm, akasszuk fel!

A másik Pártos Géza, aki a tanárom volt a főiskolán. Tőle sok mindent megtanulhattunk. Az én számomra az ő egyik legfontosabb útmutatása későbbről származik. Tudnivaló, hogy Pártos Géza kiment Izraelbe, és ott próbált újra egzisztenciát teremteni magának. Ez egy színésznek gyakorlatilag lehetetlen, és egy rendezőnek sem könnyű.

Géza bácsi elérte, hogy odakinn rendezőként és tanárként is érvényesült valamelyest, de persze korántsem annyira, mint azt megérdemelte volna.

Egyszer, amikor már mi, magyarok is utazhattunk Izraelbe, kimentem, és persze első dolgom volt, hogy meglátogassam. Nagyon megörült nekem, sokat beszélgettünk, és hívott, este nézzem meg az előadást, amit ő rendezett. Egy Beckett-darabot vitt színre, egy pindurka színházban. Este odamentem, teljes kihaltság az előcsarnokban. Sajnos, úgy tűnt, aznap este én leszek az egyetlen néző. Ez a darab úgy kezdődik, hogy egy színésznő be van ásva a homokba. Az izraeli színésznő türelmesen várakozott, de csak egyedül én ültem a nézőtéren, Pártos Géza oldalán. Amikor már nem volt érdemes tovább várni, Géza bácsi rám nézett, azt mondta:

– Nem baj. Eljátsszuk, csak neked.

Épp abban a pillanatban befutott még két néző. Géza bácsi jelt adott a színésznőnek. Elkezdődött az előadás. Lement a darab, nekünk hármunknak.

Ráadásul az volt az utolsó vagy az utolsóelőtti előadás.

És mit csinált Géza bácsi? Egész végig rendületlenül jegyzetelt a sötétben, fölírta a hibákat, meg hogy mit lehetne még jobban játszani. Arra gondoltam akkor, hogy csak ilyen embereknek volna szabad színházzal foglalkozniuk, mint amilyen ő.

ESZENYI ENIKŐ

A hagyományos öltözködés olyan unalmas… Már egészen kicsi koromban is így gondoltam. Egy csöpp faluban,

Csengerben laktunk, ott sok mindenről nem tudtunk. Föltaláltam egy csomó olyan ruházkodási cikket, amit amúgy már mások réges-régen kitaláltak, de én nem hallottam róluk. Egy szép napon például az jutott eszembe: ha esik az eső, lehetne az embernél egy olyan alkotmány, amit a feje fölé emelhet, és akkor nem ázik meg. De még jobb lenne, ha -amikor eláll az eső – össze is lehetne csukni, hogy kis helyen elférjen, és úgy lehetne hordani, mint egy sétapálcát. Röviden: föltaláltam az esernyőt. És nagyon örültem neki.

Ugyanilyen alapon föltaláltam a több rekeszes retikült. Mert én ott Csengerben olyat se láttam soha. A mamámnak csak egyrekeszes volt. Gondoltam, nekem mindig sokkal több holmira van okvetlenül szükségem, mint őneki.

Föltaláltam a magasított talpú cipőt is, azt, amit épp mostanában kezdtek hordani a lányok. Tudják, amelyiknek arasznyi vastag a talpa, egy kicsit olyan, mint egy ortopéd cipő. talán azok a lányok hordják, akiknek mindkét lábuk rövidebb, mint a másik. Ők persze azért viselik, hogy magasabbnak látsszanak.

Én azért találtam föl, hogy ha hó borítja az utat, akkor se süllyedjünk el benne. Azt is kitaláltam, miként oldható meg, hogy az ember ruhája mindig tiszta maradjon. Az óvodás emberé… Nagyon szép kötényben küldtek engem

az óvodába, nem szerettem volna bepiszkolni. Félúton megálltam, levettem a kötényt, összehajtogattam, s elrejtettem egy kő alá. Aztán amikor mentem haza, visszavettem. Büszke voltam, mert megdicsértek:

– Milyen szép tiszta ez a kisjány, vigyáz a holmijára az óvodában.

Viszonylag korán, ugyancsak óvodás koromban, kezdtem magam festeni.

Persze, nem álltak rendelkezésemre a Dior-termékek, így amikor disznóölés volt, korommal festettük magunkat a padláson. Úgy éreztem, olyan szép vagyok, mint egy királynő. De valaki rám szólt:

– Te, piszkos a szemed alja!

Nagyon megsértődtem.

A köröm gondos kikészítését is hamar elkezdtem. Virágot szedtem a mezőn, színes szirmokat ragasztottam a körmömre, nyállal. Úgy nézett ki, mintha befestettem volna színes körömlakkal. Amikor apám meglátta, azt is hitte. Lekevert egy hatalmas pofont. Abban a pillanatban lehullottak a körmeim a földre. Nagyon megijedt. Rémes látvány lehetett.

Egyébként nem kell okvetlenül csinálni a ruhákat, elég összeválogatni az össze nem illő darabokat a meglévő készletből. Én például a diplomaosztásra felemás cipőben jelentem meg, az egyik lábamon fekete volt, a másikon fehér. Eléggé tetszett mindenkinek. Ezt abból gondolom, hogy a banketten, amikor már tetőzött a hangulat, Horvai és Kapás tanár urak ittak a cipőmből. A fehérből. Pezsgőt. Így indultam a pályán, ezzel a megtiszteltetéssel a cipőmben.

Évekkel később, épp bemutatóra készültünk, és én Bratyiszlavában, azaz Pozsonyban jártam egy hétvégén a férjemmel, Kaszás Attilával, aki szlovák. Vettem ott magamnak egy parókát. Kéket. Megtetszett. Hordtam is, eléggé mosolyogtak az emberek. Anyám majd bepisilt, amikor meglátott. A színházban Farkas Tóni bácsi volt az egyetlen, akinek tetszett.

Ebben a kék parókában bementem a kórházba, hogy meglátogassam Horvai Pista bácsit, aki épp gyengélkedett. Horvai egyetlen szót sem szólt, úgy fogadott, mintha semmi furcsa nem volna rajtam. Sokáig beszélgettünk. Már menőfélben voltam, amikor utánam szólt:

– Én, amikor a *Cseresznyéskert-et* rendeztem, és sok bajom volt, szanatóriumba vonultam. a magáé, Enci, jobb megoldás.

Büszkén állíthatom, talán van némi szerepem abban, hogy a szülőfalum,

Csenger ma már nem falu, hanem város. Egyszer kerestek a Vígszínház portáján, kiderült, hogy egy csengeri küldöttség, a tanácselnök vezetésével. Nagy dologban jöttek hozzám. Benn van a várossá nyilvánítási kérelmük, s

szeretnék, ha elintézném, hogy fogadja őket Berecz János, aki akkor fontos elvtárs volt.

– Miért gondolják, hogy én ezt el tudom intézni?

Kiderült, láttak a tévében, amint egy fogadáson mellette álltam. Persze, mert Berecz János felesége egy kolléganőm, Sáfár Anikó, és én őmellette álltam. Hiába mondtam bármit, nem hitték el, azzal távoztak, hogy az én kezemben van Csenger sorsa.

Mit tehettem? Írtam Berecznek, akit csak látásból ismertem. Megírtam, hogy ez a helyzet, ha teheti, fogadja a csengerieket. Hát fogadta, és Csenger – hogy emiatt-e, nem tudom – város lett. Ennek örömére nagy bankettet tartottak, egy barakkban, engem is meghívtak, kérték, szervezzek műsort, vígszínházi színészek szavaltak. Odaült mellém a tanácselnök:

– Enikő, figyeljen, van itt nálunk egy volt szovjet katonai reptér, intézze már el, hogy újítsák fel, és nyissák meg, hadd legyen Csengerre légiközlekedés!

SEREMÉNYI GÉZA

Nagyapámnak az volt a véleménye, hogy én sose viszem semmire, annyira nincs üzleti érzékem. Ő árus volt a Teleki téren.

Róla mintáztam az *Eldorádó* című filmem főszerepét. Amikor készültem a forgatásra, egyszer egyedül voltam otthon. Akkor ő már nem élt. Gondoltam, most beszélgetek egy kicsit a szellemével. Mondtam neki:

– Nagyapa, figyelj!

Éreztem, hogy ott van. Folytattam:

– Most csinálok rólad egy filmet, és akkor meglátjuk, mire megyünk mi ketten!

Arra is gondoltam, hogy talán most életemben először jó üzletet csinálok, anyagilag is. A szellem azután csattanós választ adott.

A film bejárta a világot, nagyon sikeres lett. Ám ez volt körülbelül az utolsó magyar film, amelyet még a régi korszakban kidolgozott szerződések szerint forgalmaztak. Tehát hiába adták el világszerte, abból én egy fillért se kaptam. De minden héten kaptam a borítékokat a Hungarofilmtől, hogy most tízezer dollárt nem kaptam, most hétezer márkát nem kaptam. Betelefonáltam, hogy legalább az értesítéseket ne küldjék, mert megbolondulok! Azt felelték, kötelező küldeniük. Attól fogva ki se nyitottam a borítékokat, hanem összegyűrtem, és bevágtam a szemétkosárba. Ez volt az a bizonyos nagy üzletem, amellyel meg akartam mutatni nagyapámnak, hogy tévedett. De neki volt igaza.

A gimnáziumban elég jól ment a magyar. Érettségi után a bölcsészkarra jelentkeztem, fölvettek. Ott volt egy önképzőkör, egyszer elmentem. Megkérdezte tőlem egy fiú:

– Te is írsz?

– Írok – mondtam. Hazudtam.

– Hozd el az irományaidat, hogy elolvashassuk!

Nehogy szégyenben maradjak, írtam gyorsan két novellát. Így kezdődött az úgynevezett írói pályám. Kitalálhatnék valami jobb történetet, de ez az igazság. Életem első írását bevittem egy irodalmi folyóirathoz. A szerkesztő átvette, és azt ajánlotta, hogy közli, ha megfelezem vele majd a honoráriumomat. Boldogan küldtem el a szerkesztőt a kurva anyjába, fölkaptam a novellám, és távoztam. Írásaim olvastán egy másik szerkesztő tréfásan megfenyegetett:

– Értem ám én pontosan, hogy miféle hátsó szándékaid vannak! – és kacsingatott.

Nem bántam volna, ha nekem is elmondja, amit pontosan ért. Szándékaimmal nem voltam tisztában. Nem voltam ártatlan, bár még semmibe nem ártottam bele magam.

Körülbelül ez idő tájt egy baráti társaságban találtam meg a mértéket, itt vettem észre, hogy egyben-másban hasonlítok a korombeliekre. Sértettségeinket – nem jól mondom, inkább: – kívülállásra törekvésünket itt egységesítettük. Tudomásul vettük, hogy az élet úgy zajlik, ahogyan, és épp ezért nem szabad részt vennünk benne. Mindenben és mindenkiben valami rosszakaratot szimatoltunk.

A kötetem gyors megjelenését részben egy akkoriban indult kampánynak – legyenek fiatal írók! – köszönhetem, de nevezhetem szerencsének is. Groteszk helyzet alakult ki, mert azoknak a viselkedése is feszélyezett minket, akik rendkívüli jóindulatot tanúsítottak irántunk. Túlságosan elébünk jöttek, ilyesfajta mondatokkal:

– Ti majd rendbehozzátok, amit mi elrontottunk… ti mások vagytok. Másságunkban mi is biztosak voltunk, igyekeztünk eredetiek, szinte az érthetetlenségig korszerűek lenni. Vitáinknak se füle, se farka nem volt, talányosan fogalmaztunk. Ha akkor föltűnik köztünk egy programadó személyiség, készségesen követtük volna. De nem véletlen, hogy programadó személyiség nem mutatkozott köreinkben. A nagyszabású, velünk egykorú, programadásra képes egyéniségek nagy ívben kerülték a közösségeket, egyéni utakat kerestek a kibontakozásra.

Akkoriban egy időre abbahagytam az írást. Ez volt az amatőrszínházak nagy korszaka, hozzájuk csapódtam, azt is mondhatnám, leszálltam az *underground-ba.* Megismerkedtem egy Cseh Tamás nevű rajztanárral. Gitározgatott és énekelgetett angolul, helytelen és fülsértő angolsággal. Otthonról már elköltöztem, albérletben laktam, magam tartottam el magam. Vagyis lényegében nem ettem, nem költöttem magamra. Volt egy szörnyű állásom. Háziasszonyoknak szóló könyvekhez írtam reklámszövegeket. Borzasztó munka volt. Utána hét évig dolgoztam a Pannónia Filmstúdióban. Szinkront rendeztem, ez valamivel elviselhetőbbnek tűnt.

Amikor összejöttünk Cseh Tamással, mondtam neki:

– Hallom, te dallamokat írsz. Írnék rájuk szöveget.

Nagyon bizalmatlanul nézett rám, ami azóta is fáj nekem. Másnap mutatott két zenét, és én rögtön írtam rájuk szöveget. Így született két dal. És akkor megállapodtunk, mint a szülők, akiknek közös gyerekük születik, hogy mi történjen. Abban maradtunk, hogy mostantól mindig két lépés távolságot tartunk egymástól, mert így lesz a legjobb a gyerekeknek.

De akkor lakásgondjaim voltak. Tamásnak viszont volt egy ideiglenes lakása. Fölmentem, láttam, milyen emberi hely, és tekintet nélkül a két lépés távolságra szóló megállapodásra, megkérdeztem:

– Mi volna, ha összeköltöznénk?

Ezt ő félreértette, megijedt, mondtam, nem úgy. Majd itt lakom, és írhatjuk a dalokat. Azután tényleg egy lakásban éltünk. Rengetegen jártak hozzánk, és mi is sok félhomályos lakásban megfordultunk.

Biztos voltam a saját bizonytalanságomban. Mintha egyfajta szekta tagjává váltunk volna, melynek az volt a közös nevezője, hogy valamiképpen szembeszegült a fennálló viszonyokkal. A hivatalos megjelenés – fellépés rendes színházban, írások közlése rendes folyóiratokban – már önmagában is árulásnak számított. Valamiképpen terrorizáltuk egymást, mint az anarchista csoportok tagjai. Dicséretes megoldásnak számított például a disszidálás. Aki közülünk külföldre távozott, az volt a maga módján a legkövetkezetesebb a szembenállásban. Az itthon maradottak mentségeket kerestek maguknak, a gyors sikerre utaztak – vagy feladták törekvéseiket, s a megélhetésre összpontosítottak. Én maradtam, ez a döntés volt a férfikorom kezdete. Próbáltam erről regényt írni, már a hetvenes évek legvégén is. A színhely Budapest. Az idő a negyvenes-ötvenes-hatvanas évek. Nem tettem le róla, csak mindig félbeszakítottam a munkát. Sokszor mással foglalkoztam. Filmeket írtam, később rendeztem is. Drámákat írtam. Közben Cseh Tamással

dalokban gondolkodtunk. Ezeket sokáig csak magunknak csináltuk, nem is akartuk nyilvánosságra hozni.

Dalainkat nem tudom pontosan értékelni, de sejtem, hogy dokumentumok. A blöffök – köztük az én blöffjeim – nagy korszaka után csak az egymást magyarázó dolgoknak maradt súlyuk, ahogyan egymást fénybe és árnyba borítják a viszonylatok. Mindez valahogyan összeállt egy olyan rendszerré, mely körüljárható és böngészhető. Talán már hagytunk magunk után egy kis jelet ezen a Földön.

UTÓZÖNGE

– Mondja, hogy csinálja, hogy maga a tévében fiatalabbnak látszik, mint élőben?

– Ki van zárva, hogy ez volta *Lehetetlen* utolsó felvétele. Biztos elszerződött a Vámos valamelyik maszek tévéhez, és más címmel folytatja. Ő is a piacról él.

– Megmondom őszintén, én már csak a maga műsorát nézem. Meg a Friderikuszt. Meg a Kepest. Meg a Horvátot. Meg a Vitrayt. Meg a Dallaszt. Meg néha a Vészhelyzetet. Egyszer-egyszer a Szomszédokat. Különben hétszámra ki se nyitom a tévét.

– hogyhogy befejezi? És velünk mi lesz?

– Na, legalább nekem árulja el az igazat! Kapott egy jó zsíros külföldi állást, mi?

– Mi az, hogy írni akar? Ne vicceljen.

Miért akar írni? Mire jó az?

– Legalább a Dani csinálhatná tovább!

– Gratulálok, Művész úr, imádom a műsorát, soha ne hagyja abba, tegnap este is néztük az egész családdal, állati jó volt!

– *Nagyon kedves, de én már tulajdonképpen abbahagytam a Lehetetlent. Tegnap este Kepes András műsora ment.*

– Mindegy, akkor is gratulálok, isteni volt!

Ha nem írhatnék, folyton olvasnék. De ha nem olvashatnék, írni se tudnék

Tartalom

KÉZDY GYÖRGY
KONCZ GÁBOR
MOLDOVA GYÖRGY
BENEDEK MIKLÓS
TÖRŐCSIK MARI
MÁTÉ GÁBOR
HAUMANN PÉTER
SZÉKELY ÉVA
CSERHALMI GYÖRGY
MAKK KAROLY
GÁBOR MIKLÓS
LÁZÁR ERVIN
HUSZTI PÉTER
FALUDY GYÖRGY
TORDAI TERI
DÉS LÁSZLÓ
SINKOVITS IMRE
SZABÓ MAGDA
MARKOS GYÖRGY
MOLNÁR PIROSKA
KALÓ FLÓRIÁN
MÉSZÁROS MÁRTA
VEREBES ISTVÁN
LÁNG GYÖRGYI
BODROGI GYULA
POLGÁR DÉNES
REVICZKY GÁBOR
ILLÉS GYÖRGY
PSOTA IRÉN
FISHER IVÁN
RAKSÁNYI GELLERT
CSEH TAMÁS
HOLLÓSI FRIGYES
HARKÁNYI ENDRE
ESZENYI ENIKŐ
SEREMÉNYI GÉZA